

KALLIGRAM

KRÚDY GYULA ÖSSZEGYŰJTÖTT MŰVEI
Elbeszélések 7.

KRÚDY GYULA ÖSSZEGYŰJTÖTT MŰVEI

Sorozatszerkesztők
Beveczky Gábor és Kelecsényi László

KRÚDY GYULA
Elbeszélések
7.

1899. május – 1900. január

Kalligram Könyvkiadó
Pozsony, 2012

Gyűjtötte
BEZECZKY GÁBOR

Sajtó alá rendezte
HRADECZKY MÓNI

A jegyzeteket írta
HRADECZKY MÓNI és JENEY ÉVA

A hídon

Szeretném, ha mind megértenék, hogy én máma ottan álltam egy régi kőhídon a Morotva felett, ahol apró fiú koromban sokat pajkoskodtam, és a híd beszélgetett velem.

Azt mondta, hogy: pajtás, megvénültünk. Vagy ilyesfélét, de bizonyos, hogy a lepergett esztendőkre emlékezett ő is, arra az időre, amikor táskával kezemben jártam erre az iskolába, és palatáblámra, amint a betűket vetettem, leginkább az x-szel birkóztam sokat, mit megtanulni soká nem tudtam.

A vén híd alatt tavaszi zsengecsel fut a Morotva vize. A parton zöld füvecskék ütögetik ki fejüket, beszédes kacsák halászgatnak feljebb, ahol széjjelterül a víz. A délutáni nap járkál fölöttem, az orgona már rügyezik, és lágyszél reszket a szikkadt föld felett. Bizonyosan tavaszodik, az idén korábban, mint más esztendőben, csak az akácok feketék, és száraz, merev gallyaikat, amint nyújtogatják a siető vizecske felett, büszke árnyékot vetnek a folyócska tükrére. A vén híd pedig megszólalt:

– Pajtás, megtanultad már, hogy milyen formája van az x-nek?

Már meg, régen meg. A híd talpán a fehér kövek megsárgultak, kőkarját feketére ette az idő.

A gyalogösvényen egy kis parasztlány igyekszik. Butyrot visz a hátán, nehéz lehet, de a cseppség lépései mégis szaporák, vidámak. Most a hídra ér a kislány, a híd széles karjához támaszkodik, és a fehér abrosz csücskét mellén megoldva, leereszti a holmiját a kőkarra. A piros fejkendőjét is megigazítja, homlokából kisimítja világosbarna haját a fél kezével, megfordul, és nagyot fúj. Majd a hídra támaszkodik, aztán elméláz a víz felett. Nyolcéves lehet az egész leány, de a szeme okos, értelmes, bár testileg senyvedt, mint azok a szegény kis parasztlányok, akik hatesztendős korukban már gyenge karjukon nehéz terhet cipelnek, nemkülönben babuskálják a pólyás testvérüket. Megszólítottam:

– Hová igyekszel, kislányom?

A cseppség végigmért, és a bal kezét a csípőjére helyezte:

– Köze van hozzá? – kérdezte begyesen. – Ha tudni akarja, hát nem idevaló vagyok!

– Messze laksz?

Végigmért, és kicsinylőleg mosolygott:

– Messze-e? Maga tán nem is tudja, hogy hol van Báboka!

– Tudom én. A Tisza mellett.

A kislány elismeréssel bólingatott a fejével.

– Ott a'.

– Messze van az ide, szívem. Napi járó, ha nem csalatkozom. Neked tán több is.

– Mért volna nekem több! – ágaskodott a kicsinység. – Érek én annyit, mint egy nagy, habár csak kicsiny vagyok. A Péterke meg a Julis megmondhatják, hogy mindig jó ápolójuk voltam. Mint egy anya, bizony. Pedig a Julis még ölbeli. Péterke meg négyesztendős lesz aratáskor.

– Hát az anyád?

A kislány elfordította a fejét.

– Holnap temetjük – mondta. Hallgatott egy darabig, birkózáva a könnyeivel.

Közelebb léptem. Részvevő hangon szóltam a kicsinységhez:

– Holnap? Ej, hát most árvák lesztek, szegénykék!

A kislány biccentett a fejével.

– Egészen árvák. Az apánk már fél éve, hogy elment... Azóta se hívnak minket másképp, mint Árva Eszti meg Árva Julis, Árva Péterke... Pedig az anyánk csak tegnap halt meg...

– Hát mi keresnivalód van neked a városban?

– Jaj, kérem szeretettel, hát a koszorút meg a párnácskát, gyertyaszálakat tán Bábokán meg lehet venni? ... Szekeres ember nem jár erre mostanában tőlünk, hát bizony én elindultam gyalog. Meg is vettem mindent, ahogy a nénénk elbeszélte, milyen legyen a koszorú a fejére a halottnak, szép halott, mintha egy lány feküdne a koporsóban, és a párnácska a feje alá violaszírom könnyű legyen... Én mindezt elvégeztem, mert nekem már nem szabad gyerekek lenni. A Julist is rám bízta az anyám, mondván utolsó óráján, hogy Esztikém, szívem, aztán, majd ha én nem leszek, vigyázz Julisra... Pétert pedig óvjad a tűztől, gyufától. Ez a fiú nagyon pajkos, és ha leveszi róla az ember a szemét, mindjárt menne a szirtre, és pattogatná a masinákat, amiből nagy veszedelem támadhat... Hát így bizony.

– Hát az apád?

– Az apám kubikos volt; aztán elment tavaszon a targoncájával, a szerszámjával, és vissza nem jött. Hová lett, mi lett, nem tudni. Az anyánk nagyon sokat sírt, mert Gergely bácsi, a szomszéd, olyan híreket hozott, amire sírni kellett. Hogy az apánk valami asszonnyal összejött, és elmentek együtt Szegedre, ahol jó keresete van a kubikmunkának... Meg ilyeneket. Hát evégett sírtunk...

A hátával a kőkarhoz támaszkodott a cseppség, le is guggolt, és a vállán átalkötötte a kendővégeket. Majd felegyenesedett, megrázzván a terhet a hátán, és míg a kendőcsücsköket kötögette, mondotta:

– Hát most nem tudjuk, hogy mi lesz velünk, de jó az Isten... Én tán szolgálatba mék, de ha én elmék a háztól, mi lesz Julissal? Péterkére pedig szintén vigyázni kell, mert, mondom, bírni alig lehet ezzel a fiúval. Julist pedig rám bízta az anyánk, hát... A jó Isten majdcsak gondoskodik rólunk, a mester is így tanítja az iskolában, ahová nekem néha el kell menni. Isten megáldja!

Menni kezdett a cseppség a hídon lefelé. Sokáig utána néztem, és szomorúakat gondoltam.

Simpliczius Egy külön ember története

I.

Akit mostan kiások az asztalfiából, arra eleinte sokat haragudtam, amikor apró fiú koromban nagyon meg-megkergetett az utcán, és mert el nem ért, utánam bömbölte rozsdás hangján, hogy: „Upre púpos! Jön még a kutyára dér.” Bár púpos nem voltam, és tulajdonképpen semmit sem vétettem amaz úri barátomnak, akit mostan kiások az ismeretlenségből, csak éppen gonosz kis betyár valék, amilyen sok terem a magyarok között, és ha a Sinkevicz-porta előtt elhaladtunk, sohasem mulasztottuk el megzörgetni a kaput, és elsivítottuk magunkat: „Itt a Simpliczius!” Amire a rettenetes ember előrohant, és vén szamar létére nem röstellt utánunk futni az utca során, közben bömbölt, káromkodott lengyelül, magyarul, németül, végtére latinul fejezte be mondókáját – és a klasszikus nyelv hatással volt rá, mert elkomolyodott, mint egy római, és szégyenkezve húzta be tüskés borzfejét a ködmönébe, és csendes dobogással ballagott vissza. A házakból kigyülekeztek a népek a heccre, és innen is, onnan is hallatszottak az éles gyerekhangok, amint visítva kiáltották a rettenetes ember felé: „Itt a Simpliczius!” Az öreg fel-felkapta a fejét, de aztán klasszikus aranymondásokkal csillapította magát. Behúzódott odvába, és csendesen éldegélt.

II.

Jól összeszedve emlékezésem, világosabban látom az öreget, mint egykor láttam. Sőt eszembe jut az is, amiért Simplicziusnak hívták. Azokban a daliás időkben, amikor a magyarok verekedtek, és a lengyel testvérek segítségül jöttek, a Dunajec mellől előkerült egy gróf is, aki igen szegény volt, igen bánatos és méla, és a kerek világon semmihez sem értett, csak a trombitáláshoz. Hanem ezt pompásan tudta. Szépen eltrombitálta a háborút, aztán különböző viszontagságok után egyszerre nálunk jelentkezett. A Schwarzenberg-dragonosok feküdtek abban az időben nálunk, és éjjelenként néha rettenetes trombitaszó verte fel a kaszárnyát. A riadóra fegyverbe lépett a lovasság, és nekivágtattak volna a széles nagyvilágnak, de előbb tudni kellett volna, hogy hová és merre. Ámde ezt senki sem tudta. A kürtösök legkevésbé, akik az éjszakai riadókért kemény vasakat szenvedtek, de megtudni mégsem lehetett, hogy honnan származott a recsegő kürtszó, ami megbolondította a merész katonákat. Sőt gyakran nappal is, déli időben, mikor a becsületes katonaság ebédezik, mintha az égből jött volna, rettenetes riadó hangzott fel...

A lovasok elkeseredtek, és nyomozták a tréfás trombitást szigorúan. Ámde sohasem tudták meg kilétét, mert az öreg nagyon vigyázott magára. Az a roskatag odú, amelyikbe ő befészkelte magát, tőzsomszédságában vala a lovas kaszárnyának. A tréfás öreg felmene a padlásra, amikor jókedve támadt, és feltrombitálta a katonaságot. A padlásablak megett aztán nagyokat mulatott, amikor odaát, a kaszárnya udvarán lőn nagy lótás-futás, és mindenki elveszíté a fejét. A jó németek ugyanis mindig attól tartottak, hogy a rebellis kutyák – mármint a békés polgárság – megrohanják a kaszárnyát, és beverik a koponyáját a hadseregnek.

Jobb idők jöttek, az öreg tán szomorkodott is, hogy a kaszárnya kiürült, és a padláslyukban gunnyasztva már csak néha szólaltatta meg trombitáját, aminek muzsikáját egyedül értette. Nagy rezes kürt volt ez a vén jószág, és az utcán bukfenceztek a gyerekek, a népek pedig danolgattak, összegyülekezve a környékről, ha az öreg jókedvében ropogós nótákat fújta a padláson. Sőt a mesterlányok táncoltak is estvéként az akácok alatt, és felkiabáltak az öreghez, hogy milyen táncot szeretnének. Az öreg fújta, amíg kedve tartotta, egyszerre aztán megharagudott, és a vízipuskájával lelocsolta az egész tisztelt hallgatóságot. A népek szétfutottak, mert a vízipuska, ami mindig készenlétben volt, messzire lövellte a vízsugarat. Az öreg meglegedetten fújta el az *Oh du lieber Augustint*, aztán elhallgatott.

III.

Különben pedig magányos vénember volt Simpliczius Ottó. Teljes neve gróf Sinkevicz vala, de ezt mindenki elfelejtette. Valami tudós ember egyszer rámondta a Simpliczius nevet, és ez megtetszett. Az öreg gróf, mikor először meghallotta, hogy miként nevezték el, dühös lett, és nem trombitált napokig. Úgy egy hét múlva a járókelők észrevették, hogy a gróf nagy fehér papiroslapot ragasztott kapujára, amiben fogytékosan, de határozottan kijelentette, hogy az a Simpliczius, akiről őt elnevezték, himpellér, komédiás, csavargó kürtös volt, aki annyi huncutságot követett el világéletében, amennyi sok volna tíz embernek; ünnepélyesen kéri tehát a lakosságot, hogy őtet becsületesen nevének nevezzék, mert aki őt Simplicziusnak meri szólítani, annak keresztülmegy a lelkén a vízipuskájával.

Persze iratával nem ért célt az öreg. Ebben az időben kezdődik néhanapján való megjelenése az utcán – máskor sohasem volt látható –, amint pajkos diákfiúkat kerget a sarokig. És a trombitája is keservesen szólt, majd azzal is felhagyott. A kis görbe, tüskés fejű öreget csak nagyon ritkán lehetett látni a padlásablak mögött.

Az a ház, amelyikben lakott, nem idevaló építőmester műve. Régen a német pékek laktak benne, és való, hogy német volt az építője is. Hegyes tetejű, balkonos ház volt, amelyen annyi volt az emelet, hogy biztosan megszámolni sem lehetett őket. De ez csak azért volt, mert a kis

rostélyos ablakok elszórva feküdtek a ház magasságában, szélességében, tulajdonképpen pedig csak felső és alsó traktusból állott a ház.

De ezt csak a régi emberek tudhatták, mert Simpliczius óta teremtett lélek nem lépte át a bolthajtásos, alacsony, szögekkel kivert kapu küszöbét. A kapu felett még ott rozsdásodott az egykori pécek címere, amint két griffmadár a perecet csőrével széttépni akarja. A kapu mindig zárva volt, és ha néhanapján valami vakmerő diák a kopogatóval megzörgette az ajtót, azon bévülről is rostélyos leskelődöt nyitottak ki, és a rostély mögött két apró, szúrós fekete szem jelentkezett, és lengyelül, tótul káromkodott valaki a kapun belül: asszonyi hang, a gazdaasszonyáé Simplicziusnak. Egyedül ő járt ki-be a házban. Csontos, elszánt arcú, mogorva néember volt ez a hölgy, és félték az erejétől. Ódivatú ruháiban, karján nagy kosárral járkált a piacon, és fél fejjel emelkedett túl a rendes asszonyi magasságon. Szürke haját lokniba fonta, és a legszájasabb kofák is tiszteletteljesen hallgattak a Rizácska asszony megjegyzéseire. Rizácska asszony nemigen állt szóba senkivel, megrakta a kosarát, aztán, mint egy vén katona, kemény lépésekkel hazatartott. Kinyitotta kulcsával a kaput, bezárta, és bizonytalán jó ebéddel delektálta Simpliczust.

IV.

Itten éltek ők ketten, a sötét odúban; alant, a mély udvarra csak nagyon jó kedvében tekintgetett be a napocska. Rizácska rendben tartotta a házat, és sohasem szólt egy szót sem, természetesen kivéve a rossz napokat. Vagy amint Simpliczius is nevezte, a bolondgombás napokat. Rizácska, amint ez asszonyoknál előjőnni szokott, főzött valami különöset, amitől megbolondult ez a komoly, férfias hölgy. Különösen a szeles délutánokon, amikor a szél beszélgetve járta be az odú zezzugos szobáit, és sorban megpróbálkozva az ajtókkal és ablakokkal, mérgesen bebújt a kéménybe, ahonnan egész nap kellemetlenségeket kiabált ki Simpliczius úrnak és hűséges gazdaasszonyának. Igen természetes, amint ezt a férfit nagyon jól tudta, asszony nem hagy magával kikötni, és nyelvel a nyelvelésre.

Rizácska letette a főzőkanalat egy őszi délután, és mogorva orcáján könnyek tünedeztek fel. Bevonult szobájába, és felöltötte legszebb ruháját, ha ugyan egyáltalán volt neki szép ruhája, megfésülködött, és mintha útra készülne, ládába csomagolt mindent. Elbúcsúzott a konyhától, a mindig füstölő sparheltnek is megbocsátott, és értelmetlen szavakat babogva megsimogatta az üstöt meg a fazekat. Aztán elindult megkeresni az öreg Simpliczius urat, aki ilyenkor lehetetlen helyekre rejtőzködött el. Különösen kedvelte a kemencét, ahol az egykori pécek azokat a pereceket sütötték, amelyeket még a griffmadarak sem tudtak széjjeltépni, mint az a kapu fölött látható. Rizácska elől azonban elbújni nem lehetett. Ő mindenütt felfedezte az öregurat, előhúzta, és megállott előtte.

– Nos? Mi baj? – kérdezte ártatlan arccal az öregúr, és tüskés, szürke hajában gereblyézett az öt ujjával. Fűrge kis egérszemeivel pedig aggódalmasan nézegetett körül: vajon merre menekülhetne el a rettenetes asszony elől. Alacsony, szinte törpe ember volt, és csupa folt, lyuk a ruhája. Elvadult szakállát borbély kése nagyon régen nem érte, és hegyes, mozgékony orrán pápaszemet viselt.

Rizácska meglóbázta a kulcsot kezében, és nagy elhatározással dobta az asztalra az egész csomót.

– Elmegyek – mondta heves fájdalommal –, elmegyek ebből a házból, ahol én vagyok a legutolsó kutya.

Az öregúr aggódalmasan mozgatta az orrát, és gúnyosan rázogatta vállát:

– Hehe, megbolondult? Talán megint az a kölyök írt levelet? – mondta reszelős hangján.

Rizácska fejét ingatta, de Simpliczius hevesen szólt:

– Hiába! Tudom, hogy maga az én hátam mögött leveleket szokott kapni attól a kölyöktől... – Elgondolkozva tette hozzá: – Csak azt nem értem, hogy maga mit válaszol a levelekre, hisz írni nem tud.

– Tudok – pattant fel Rizácska. – Annyit tudok neki megírni, amennyit akarok! Aztán meg az én fiam!...

– Hehe! – nevetett az öregúr, amikor nagyon hasonlított valami szatírhoz. – Hát aztán mit ír annak a maga fiának?

Rizácska lesütötte a szemét.

– Mindent. Hogy tisztelem, csókolom, és a gróf úr is tiszteli... Azt nem írom meg neki, hogy csókolja, mert úgysem tenné.

– Helyes, helyes! – mormogta az öreg. – Nem is. Én nem szeretem a gyereksírást a házamban...

– Huszonkét éves már Henrik, gróf úr! – vágott közbe méltatlankodva Rizácska.

– Annál rosszabb... Akkor meg betyárkodik... Különben – ismételte makacskodva a kis öreg – én nem szeretem a gyereksírást, punktum.

– Akkor én elmegyek! – fakadt ki Rizácska, egyszerre harcias állásba helyezkedve. Rizácska kemény hölgy volt, és akkor markotányos szekere volt, amikor a gróf úr a háborúban trombitálgatott. A trombitás és a markotányosné megbarátkoztak. Ám Rizácskának fényesek voltak a szemei akkor... Aztán évek múltak, és Rizácska egyszer beállított a bolondos Simplicziushoz. Azóta itt van.

De most menni akar. (Oh, már hányadszor!)

A kilincstre tette a kezét, és úgy beszélt, félig visszafordulva:

– Itt megöregedtem, és magának áldoztam az életemet, gróf úr. Fizetésem nem volt, mert megélni is alig tudunk. Mindig hitegetett, hogy majd így, majd úgy: elvesz, megesküszünk, Henrik idejön és gróf lesz, aminthogy az neki dukál is. Most nincs semmi, amint sohasem volt semmi. Hát én elmegyek.

Tán a szél mondott máma nagy kellemetlenségeket, amint a kéménybe bevette magát, vagy egyéb történt, a kis vén gróf felágaskodott sarkaira, és azt mondta Rizácskának:

– Jó, hát hadd jöjjön el az a fiú! Fiamnak fogadom!

Rizácska elámult. Értelmetlenül nézett a grófra; a kis öreg a földre szegezte a szemét, és mosolygott magában a pápaszeme mögött.

Rizácska kiment a szobából. Az udvaron megállt és a falnak támaszkodott, és úgy nézett maga elé, mintha álmodna. Úgy állt sokáig mozdulatlanul, és ajkai ezt rebegték:

– Istenkém! Istenkém! – egyebet mondani nem tudott.

V.

Odafenn, a padláson most egyszerre trombitaszó hangzott fel. A régi rezes kürt szava, ami annyi időn át hallgatott. A kürtszót az őszi alkonyatban süvöltöző szél széjjelvitte a tájon, és az emberek csudálkozva álltak meg az utcán. Oly régen nem szólt már a kürt, hogy sokan nem is emlékeztek rája. Tíz, tizenöt év múlt el, de a kürt szava még máma is erős volt, és az *Oh du lieber Augustin* melódiája bejárta a környéket.

Rizácska, az egykori markotányosné felocsúdott álmodozásából. Végigfutott az udvaron, és kiszaladt az utcára. Az utca közepén megállva érthetetlen taglejtésekkel integetett a grófnak a padlásablak felé:

– Megbolondult?! A fia hazajön, és megbolondult, hogy most is trombitál? Nem szégyelli magát?

Rizácska kiabált, de a gróf vígan fújta kürtjét a magasban, és orcái kidagadtak az erőlködéstől. Egyszerre, hirtelen elhallgatott a kürt.

Akkor már sok ember volt az utcán, és Rizácskát körülvéve, afelől faggatták, hogy vajon az öreg gróf komolyan megbolondult-e ismét? Rizácska csak integetett a padlásablak felé, de már minden későn volt. A vízpuska dolgozni kezdett, és az emberekre hatalmas vízugarat eresztett le Simpliczius.

Rizácska kezét tördelte:

– Megbolondult, ismét megbolondult!

Az emberek széjjelfutottak a ház elől. Rizácska bezárta a kaput, és a konyhában elfoglalta helyét. És megsimogatva az üstöket és a fazekakat, magában azt gondolta, hogy mégsem hozza ide ő a fiát, akivel oly élénk levélcserét folytatna, ha írni tudna, mert az öreg gróf ismét a régi, hóbortos Simpliczius, akit most már nem hagyhat magára.

A házba ismét beköltözött a régi csendesség, és Rizácska katonásan és mogorván lépett ki kosarával a kapun.

*

Simplicziusról meg kell még jegyezni, hogy a trombitát élete végéig néhányszor megszólaltatta, ha a szél a kéménybe költözött és kellemetlenségeket sugdosott Rizácskának, akivel boldogan élnek még ma is, ha meg nem haltak.

Májusi ének

I.

A kis Kelemen Kata története zsong a szívemben.

Az én utcámban ritkán történik valami. Egy csomó kis ház, zöld kerítések húzódnak a keskeny kövezet mellett. Aztán kihajlik az utcára az orgona, és illata összeolvad az akác illatával, ami most bontja virágait. De délből... Akkor a fruskák jönnek. Értem: egy csomó növendék-leány; mintha rózsaszínű felhő közelednék. Mamzel Kunirénak itt van a nevelője a mi utcánk végén, és a leányok általmennek a hídon, amelyik alatt tavaszi mámorral fut az Ér. Bókol a virágos orgona a rácsok mögül, a fecske kiül az ereszre, és csicsereg. A háztetők felett bongva-csengve száll a déli harangszó. No de ez csak délből van így. Egyébkor pedig csak csendesség van. A kék, szép levegő párázik a kertek felett. A zsaluk lehunyják szemüket. A jó Isten fényes szeme, a szép nap, csendesen úszik a magasságban a májusi délutánban. Csendesen alkonyodik.

Alkonyat.

A mi utcánkban van csak igazán alkonyat. Persze lárma ekkor sem támad, csak halk beszélgetés hallik az utcán. A fehér virágok az akácról a sétáló párokra hullanak. A kis varróleányok vígan beszélgetnek gavallérjaikkal. Színes felhők járnak az égen. A házakon a zsaluk felnyitják szemüket, majd kitérülnek egészen. Az egész májusi utca szerelmes. De én voltaképpen a kis Kelemen Kata történetét akarom elmondani.

II.

Az ablakom alatt járkált el, akiről ez a nóta szól.

Mindig sietett. Fekete ruhája hozzásimult karcsú, leányos termetéhez, barna haját szépen leszorította, de egy-két fürt mégis kiszabadult, és fehér homlokába hajlott. Már korán reggel indult. Persze csak kendőben. Kalapot tegyen ő is tán a fejére, mint a többi varróleányok, akik kacérokodva nézegetnek a korzón a csinos fiatalemberekre?

Őt bizonyosan kinevetnék, ha így tenne. A kis Kelemen Kata kalapban? Akkora, mint egy kis bogár. Fut, fut, félni kell mindig attól, hogy jön egy rossz, könnyelmű ember, és rátapos. Aztán este is sietve kell jönni az üzletből. Otthon az apja várja. Az öreg, vak ember szereti, ha mellette vannak. És különösen este. Nappal még elbotorkál a ház körül. Vastag okulárét tesz a szemére, s szeges végű botjával elindul vigyázva. Ezt az utat ő már jól ismeri. Jobbra kell kilépni a kapun. Aztán a templom mellett haladni a vén mandulák alatt. Felette beszédesen susognak a levelek. Már ott van a Kovács bácsi boltja mellett. No, itt el lehet az ember délig. Kovács bácsi is vén legény, s már csak éppen azért ül kis boltjában, hogy megismerkedjék a legkisebb gyerekekkel is. Ő harminc év óta árulja itt az irkát a templom mellett. Azonkívül a jóféle palavesszőt is. De ám a medvecukor is csak nála jó. És egyéb, gyermekeknek édes jószágok. Itt hát lehet beszélgetni. Míg Kata futva jó délben. És hazavezeti az apját. Gyöngéden, lassan. Már az ebéd is kész. Ah, ez a Kata! Aztán alig egy óra, már ismét fejére kapja kiskendőjét, és mint az őz, elfut a piac felé, ahol Simáczki Fáni kisasszony üzlete van. (Itt kaphatók a legdivatosabb kalapok azonkívül.) Az élet aztán csak így eltelne csendesen.

III.

De egyszer este...

Kata késett. A vén Kovács Illés boltjában már türelmetlenül topogott szeges botjával az öreg Kelemen. „Ej, haj.” Rázta a fejét. A vén Kovács tudósan vizsgálgatott egy sarokban, ezt meg amazt nézegetve. Görcsös ujjával megkopogtatta a fiókokat. Hümmögött, fogott egy szalagcsomót, azt feltekergette, majd meg visszaakasztotta a régi helyére. Az ő élete meg ebből állt ki.

Már nyolc óra is elmúlt. Akkor lihegve érkezett Kata. Gyorsan és ijedten csókolt kezét az apjának. Mentek. Kata az apja karjába kapaszkodva, mint mindig. És beszélt is, mint mindig máskor:

– Most jön egy sarokkő, most a mandulafasorba értünk; az ég felhős. Úgy látszik, eső lesz éjjelen.

Már otthon voltak. Ez tán a legkisebb ház az utcában. Pillangószárnnyi az ablaka, és két kis szobácska van benne, meg egy konyha. De hátul veteményeskert. Itt Kata szokott foglalkozni korán, hajnalonkint. Az öreg Kelemen úr csekélyke nyugdíja vajmi kevés volna a háztartás költségeinek fedezésére. Katának tehát ügyesnek és körültekintőnek kell lenni. De az is ő. Friss és gondos. Pedig csak csepp. Anyátlanul felnőtt árva. De mert a jó Isten szereti az öreg Kelemen, hát olyan leányt formált Katából, amilyen néki él.

De ma este.

Kata meggyújtotta a lámpát. Az öregúr leült rendes karosszékébe. Szólt is már.

– Kata, olvasd az újságot...

Kata elvörösödött...

– Mindjárt, mindjárt... – Az ajkába harapott. Ma elfeledte megvenni az újságot a sarki boltban. Istenem, hogy történhetett az, amikor évek óta sohasem volt ilyen feledékeny! De ez a mai este! Az utcán, ahogy jött, mikor köszöntötte valaki, alig mert odanézni, hisz őt sohasem köszönti senki. Megfordult. Egy szomorkás férfiarc nézett rá. Egy pillanatig tétovázva néztek egymásra.

– Nem ismer már? – kérdezte a férfi.

...Ah, de gondolni sem jó most erre. Majd éjjel. Szórakozottan és szégyenkezve mondta az apjának, hogy az újságot elfeledte. A vén Kelemen dühösen ütött az asztalra.

– Minden asszonyféle ilyen! – kiáltott mérgesen.

Persze, persze. Kata feladta a hideg vacsorát. Szótlatlanul ültek az asztalnál. A lámpa fénye csendesen imbolygott felettük. Itt már így megy évek óta, mintha sohasem lett volna

másképp. De mégis egyszer... Nagyon régen. Kata még akkor csak rövid ruhácskát hordott. Az asztalnál más is ült. Egy nyurga, kamaszéveit élő diákgyerek. Távoli rokonuk, Vér Kálmán, aki itt végezte a gimnáziumot, és náluk lakott. Akkor másként volt minden... Éjjel.

A kis Kata aludni sokáig nem tudott. Arra a férfira gondolt, akivel az este találkozott, akit már olyan régen nem látott. Bár néha álmodott róla, különösen az utóbbi időben. Mintha csak megérezte volna előre, hogy jön. A gyerekkori pajtás. Akkor, ahogy mindig látta, víg volt, és jókedvű. Vajon miért olyan szomorú ma? Most jött este a városba, holnap majd eljön hozzájuk. És Kata volt az első, akivel találkozott.

Az apja a másik szobában aludt. A kis Kata nagyon forrónak találta az éjjelt. Magára kapta éjjeli köntösét, és kinyitotta az ablakot. Kikönyökölt az ablakhídjára, és csendesen ült így sokáig.

Ah, milyen ez a májusi éjszaka! A csillagok a magasságból szelíden tekingetnek le a szép ifjú földre. A torony széles árnyékot vet, árnyak imbolyognak a vén mandulafák között is.

Azonkívül mintha fehér fátylak úsznának az égen, a lila színű messziségbe el.

A kis Kata lehunyta a szemét. Arra gondolt, hogy mennyi minden történt *azóta*. Akkor még nem voltak ilyen szegények, és nem is itt laktak. Vajon hogy talál ide holnap Kálmán?

Azonkívül ma már egy tisztességes ebédet sem adhatnának. Vértörős lett az arca. Most érezte először, hogy milyen szégyen a szegénység. Ha öneki most száz forintja volna, azon a száz forinton csupa-csupa finom cukrászsüteményt vásárolna, és Kálmánt kínálná véle.

Emlékezett, hogy Kálmán egykoron rajongott az édességekért; vajon így van-e ez máma is?

Az utcán, kívül, a túlsó soron, lépések koppanása hallott. Tétovázón, csendes, imbolygó lépésekkel jött egy férfi a mandulafasorban. A felöltőjét a karján vitte. Kalapját is leemelte fejéről, és homlokát fűrösztgette a friss éjjeli levegőben.

Csendesen jött a fák alatt.

IV.

A kis Katának megállott a szíve verése. Mozdulni sem mert, azonkívül az ablakot sem merte betenni, mert azzal is zajt csap. Kálmán volt. Meg-megállt, nézegetett, próbálta tájékozni magát, amint az éjjeli világításban nagyra nőttek árnyasan előtte a házak, amelyek rendesen kicsinyek. A torony mint egy nagy ujj mutat az ég felé, éppen a keresztje felett ragyog egy nagyon fényes csillag. Mintha nem is ezer mérföldnyire volna az a csillag, hanem ott a keresztben.

Aztán visszafelé került Kálmán. A Kelemenék háza felé tartott. A nyitott ablak előtt meglepetten állott meg. Egy pillanatig habozva nézett be a sötét szobába. Odabent megmozdult a fehér függöny. A kis Kata remegve húzta előre a függönyt. A férfi hirtelen megismerte:

– Kata, maga az? – kérdezte fojtott hangon...

A leány kidugta halavány arcát a függöny mögül.

A férfi közelebb lépett. Tétovázva, halkán beszélt:

– Hogy kerül maga ide? – Hátralépett. Vizsgálta a kis házat. – Hisz maguk nem itt laktak.

Maga volna az, Kató?

– Én vagyok – szólt Kata rekedtes hangon. – Ma már itt lakunk...

Hirtelen úgy érezte, hogy meg kell mondani mindent. Mindent ennek a férfinak, aki csodálkozva néz rá. Gyorsan, szinte kétségbeesett sietséggel beszélt:

– Igen, itt lakunk. Mert szegények lettünk. Nagyon szegények. Hogy történt? Ne kérdezze. Én sem tudom. Mikor maga az este az utcán találkozott vélem, akkor jöttem az üzletből, ahol pénzért varrok...

– Maga pénzért varr?...

– Sőt, nagyon kevés pénzért. Az egykori barátnőimnek varrok ruhákat, és mint varrókisasszony járok azokhoz a házakhoz, ahol azelőtt nem úgy ismertek. Emlékszik a kis Mór Erzsire? Éppen neki varrok most egy rózsaszín ruhát. A majálisra, ami a héten lesz. Ők gazdagok lettek. Mi szegények... Szólt?

Kálmán a kabátját vállára terítette. Fázósan borzongott össze. A bajuszát harapdálta.

Szórakozottan mondta:

– Én is csak szegény segédmérnök vagyok. Akinek kevés a fizetése, de annál több az adóssága...

Hallgattak. Egyszerre fojtott hangon kérdezte Kata:

– És miért jött most ide?

A férfi összerezte.

– Vasutat építünk.

– De most?

– Most? Most? – A férfi lehunyta a szemét... – Magam sem tudom. Tudja, itt van nem messze az a nagy kőház, ahol akkor laktak. Hát az ablakai alatt akartam sétálni. Meg a várost szerettem volna látni, amelyik alig változott hat esztendő óta... De mégis, hat esztendő alatt szegényedtek el?

A leány hátrahúzódott:

– Én nem tudok semmit. Csak annyit, hogy nagyon szegények vagyunk. – Vértörőssé vált az arca Katának, amikor ezt mondta.

– Higgye meg, hogy fáj ezt hallani. – A férfi arca lassan melankolikus lett. A földre nézett.

Nem mert Katára pillantani, mintha valamiben nagyon bűnösnek érezné magát. Például...

Például abban, hogy ő most itt van, és beszélget. Tán még visszacseng egy-két akkord a múltból, és ez majd megzavarja a leány szívét. És még tán az ő szívét is, aki csak szegény segédmérnök temérdek adóssággal, de annál kevesebb fizetéssel. Ha ő ezt előre tudta volna, hogy mit talál itt...

A kis Kata mereven nézett a férfi arcába, mintha a gondolataiból szeretne olvasni. És tán észre is vett valamit, hogy mire gondol a férfi. Hirtelen előrehajolt:

– Ugye maga házasodni jött ide, Kálmán? És énram gondolt?

– Igen – mondta zavartan.

A férfi egy pillanatig ijedten nézett a leányra.

– Lássa, ezt rosszul tette, Kálmán. – A leány szelíden kinyújtotta kezét az ablakhídjára. A férfi megfogta azt a kicsi kezét. Kata megindultan, de határozottan beszélt: – Én nem magának való vagyok. Jobb is, ha elfelejt. Én majd csak tovább varrogatok. Ha a szívem fájni is fog egy kicsit, az nem tesz semmit. Hisz csak gyerekség volt az egész. Aztán ez a május... Ne haragudjon ránk. Rám se, az apámra se, hogy szerencsétlenek vagyunk. Ugye nem haragszik?

A férfi lehajolt, és megcsókolta a leány kezét.

– Édes kicsi Kató! – mormogta önfeledten.

A leány arca könnyel volt tele. Hullámozott a melle. Az jutott eszébe, hogy tán ha megcsókolná a férfit. Ha csak egyszer...

Aztán örökre vége volna mindennek.

De hátrahúzódott.

– Isten áldja meg... – Szelíden mosolygott. Lassan zárta be az ablakot. Szelíd, szomorú, mosolygó arca még látszott egy pillanatra.

A férfi csendesen elindult. Visszafelé. Amerről jött.

I.

Vera, azaz Veronika, avagy amint ő szereti írni: Veronica, a tavaszi éjjeleken aludni nemigen tudott. Harmincéves volt, és még eddig sohasem vette észre, hogy áprilisban valami csudálatosan langyosak és fűszeresek az éjjelek: soha ilyesmit. Miután Veronica az angolszüzeknél sokat tanult kislány korától, megszerezte a tanárnői diplomát – tiszta kitűnő volt –, és Veronica még kacskaringósabb vonalakat húzott a neve után, ami férfiasan imponált mindenkinek...

Oh, én is, vén számár létemre, még mindig bolondozom. Vera kisasszony ezen a tavaszon észrevette az ifjú természet játékait, mert szerelmes volt, vagy ilyesféle valami volt, tulajdonképpen nem is tudom, hogy mi.

Bár az okos, komoly és nagyszerű Veráról ilyesmit feltételezni alig lehetne. Mi még ismertük, amikor rövid szoknyácskát hordott, és kiöltötte a nyelvét a sarokról visszanézve, amikor a fiúk megkergették. Mikor újra előkerült, akkor már nagyszerű volt – tanárnő, és a felső lányiskolában a kisasszonyok féltek tőle, mert szigorú volt, és nemigen tűrte, hogy a kisasszonyok az ablakon át kokettírozgassanak az arra elcsavargó betyárokkal.

Különösen a gimnáziumi ifjúság hallott sokat Veronica kisasszony kegyetlenkedései felől. Ugyancsak az ő rendeletére követték el azt a példátlan lelketlenséget, hogy a leányiskola utcai ablakait tejüveggel rakták be, amin átnézegetni nem lehetett.

Boronka kisasszony – akit „szakállas”-nak neveztek – helyeselte Vera intézkedéseit, de a kis fekete Magda kisasszony, aki a kézimunkát tanította, és híres fekete szemei voltak, duzzogott, és a tantestületi szobában azt a megjegyzést tette a szőke és fűrgő Bracskor úrnak, az énektanárnak, hogy „az a hosszú meszelőrúd előbb-utóbb meg fog bolondulni”. A tehetséges karmester zavarosan bölintott, és szépeket sugdosott a Magda kisasszony fülébe.

II.

Vera, mondom, nagyon érezte a tavaszt.

Az özvegy anyjával erkélyes házban lakott, és esténként az erkélyen üldögélt, és csupa romantikus gondolatok motoszkáltak a fejében. Szőke, érett nagyleány volt, és sötétkék szembogarában sok mosolygás rejtőzködött, ámde még nem jött senki, aki az elrejtett mosolygásokat elő tudta volna varázsolni a szép szemekből, s így minden maradt volna a régiben, ha ez a tavasz nem alkalmatlankodik. A hosszú és magános estvék máskor úgy elrepültek, mintha sohasem történt volna semmi; de most Vera még az anyját sem szerette hallani. (Az öreg hölgy nyögött, fájdalmaskodott állandóan. Leginkább dereka fájt, máskor háta, és feje is gyakran. De mindezek ellen kitűnő orvosságot használt. Valami piros, édes, aranyos likórt fedezett fel, amit rendesen szopogatott fájdalmai ellen. És így megesett, hogy néha, ha Vera a zongorájához ült, az öreg hölgy a másik szobából énekkel kísérelte a játékot. Különben a dívány közepén szeretett üldögélni, és aludni is szeretett.)

Vera – a mi jó Veránk – így egészen egyedül volt ezekben a csúf, csókos, szerelmes időkben. Emeleten laktak, és a toronyban, szemben, az óra világított éjfélig, akkor elaludt a lámpa, és csendesség lett mindenütt. Olyan nagy, mély, nesztelen csendesség, amiben minden meghallatszott, még az is, ha valaki sóhajtott valahol. Hol? Szerelmesen, lágyan alusznak a virágot bontogató fák az utcán, és itt, az erkélyen is a cserepes virágok szinte egymásra dőlnek, és bizonyára félálomban susognak egymás között. Az ég mély, végtelen, és a benne járó fehér felhőket ahogyan ringatja a tavaszi éji szél! Vera az erkélyre dőlve, a két kezébe temetve az arcát, sírni szeretett volna, bár erre oka nem volt. Sírni sokat, és sírás közben elaludni, ami már megesett véle... Ilyenkor néha érezte azt is, hogy az ő élete nem olyan élet, amilyent megérdemelne. Sokáig tanult, aztán most tanít reggeltől estig, és mindig tanítani fog pajkos, kacéros és ábrándos süldő hölgyeket, akiktől el kell fogdosni a gimnazisták szerelmes

leveleit... (Vera a helyesírási hibákat aláhúzogatta a levelekben, és értesítette a mamákat, elküldvén a megceruzázott levelet.) Néha azonban arra is gondolt, hogy vajon mi történne akkor, ha ő kapna valami ábrándos, szerelmes üzenetet valakitől, természetesen helyesírási hibák nélkül; sőt talán még az sem volna igen nagy baj, ha egy-két kisebb hiba akadna a sorok között.

Oh, langyos, romantikus tavaszéji idő! De elmúlt minden, és reggel Vera az osztálykönyvbe hegyes és kemény betűkkel írta be a nevét: Frey Veronica, és nagyszerű manu propriát kanyarított alája. Magában pedig diadalmasan azt gondolta, hogy ő képzetesebb, műveltebb, mint a többi hölgyek, és gögösen megveti az apró semmiséges kalandocskákat, amiken a többi hölgyek fejüket törik.

III.

Egy estvén Vera az erkélyen üldögélt, amikor az utcáról ügyes kézzel virágcsokrot dobott fel valaki. Ibolyák voltak, és éppen az ölébe repültek Veronkának, mintha galambszárnyak hozták volna ide őket. A virágok között levél volt, amire Verának megdobogott a szíve.

Befutott a szobába, és vérvörös arccal gyújtotta meg a gyertyát. A levélben ez volt:

Julia! Romeo az erkély alatt vár, és szerelmes szívének minden forróságával epekedik Juliáért. Maga Veronába való, Julia, a neve is ezt mutatja. Szeretem magát, és kérem arra, hogy szeressen engem maga is. *Romeo.* (Nevem különben Kovács Géza, és aljárásbíró vagyok.)

Vera mindezt sebesen elolvasta, és szerelmes vágyakkal teli keble megremegett. Sokáig állt mozdulatlanul, és a fülébe mindig ez csengett: Romeo és Julia, Romeo és Julia... A veronai ifjú és leány emléke tavaszi estvén megdobogtatja a hölgyecskék szívét a virágos erkélyen. Vera visszament az erkélyre, és kihajolt. A templom fehér fala mellett egy világos kabátos fiatalember állt, aki bajszát pödörgette. Kalapját levette, és azzal integetett. Közeledett, és amikor az erkély alá ért, Vera leejtett egy szál piros szegfűt. Romeo boldogan kapott utána, és kebléhez szorította a virágot.

IV.

Eddig van.

Ha Vera kalandja tovább tartott volna, az én mesém is tovább tartana.

Veronika másnap megbánta cselekedetét, és kegyetlenül megpirongatott egy kis pisze kisasszonyt, aki az előadás alatt egy Ferkó által írott levelet olvasgatott. Ferkó az elkobzott sorokban örök hűséget esküszik.

– Az ilyen leveleket nem szabad elfogadni, mert jóra nem vezethet, kisasszony – mondta Veronica tanárnő szigorúan. Egész nap dohogott, mérgeskedett, és francia könyveket olvasott a verselésről. Jött az est! Veronica bár vágyakozott az erkélyre, mégsem ment ki. Mert magában azt gondolta: Kovács úr, ha tisztességes szándékkal közeledik hozzám, akkor találja módját a megismerkedésnek!

Julia ezt gondolta, és az erkély alatt Romeo hiába sóhajtozott.

*

Mert a hölgyeknek nem jó nagyon tudósoknak lenni.

Májusi mámor

Valamikor régen, igen szép tavaszi délutánon, arról a vén számról, aki máma itten üldögél az íróasztala mellett, egy kis leány azt jósolta, hogy mindétig boldog ember leszen addig, amíg a szerelmes nótákat fogja a világon a legszebb dolgoknak tartani... Oh, behunyom a szemem! Vajon mindig én vagyok-e még itt, akinek ama kis leány jósolt? A szerelmes nótákat ma is szívesen olvasom, de dúdolgatni már nem tudok, és szeretném megkérdezni azt a kis leányt, ha még megvan valahol, hogy nincsen-e szebb dolog a földön a szerelmes nótánál? Gyermekség. Elmúlt, és minden elmúlik; ha maradt valami, az oly igen kevés, hogy a szíve belefájdul az embernek, hogy valamikor mennyi temérdek sok minden volt abból, ami máma már nincsen meg: ifjúság, jókedv és örömök. Kedves... ha jól emlékszem, Juliskának hívták, tehát, kedves Juliska, ha maga ezen sorokat valahol olvassa, tegye a szívére a kezét: én még mindig a régi vagyok, bár vén számról vagyok legtöbbször, de most nem: egy nagy nyárfa alatt fekszem a zöld fűben, és magára gondolok, a szerelmes nótákra, az egész elmerült, szép világra.

*

Én nem mondom el most, hogy kerültem ide, ez alá a nagy nyárfa alá. Tán ott sem vagyok, hanem az íróasztalomnál körmölök, és egy fél óra múltán rám csenget a szedő ember – nem, de mégis inkább a nyárfa alatt vagyok, és májusi mámorban hajtom le a fejem. Éppen így volt mindig. Amióta emlékszem: mindig. Semmi sem volt a nagyvilágon, csak ez a nagy kert az ő csodálatos, susogó jegenyefáival, aranyos kanadáival, és a barackfán a rigó füttyülgetett. A rigófütty a délutáni csöndességben messzire hallatszik, olyan messzire, hogy tán még maga is meghallja valahol, kis Füredi Juliska, aki az én barátnőm volt májusban. Vagyishogy Erzsike húgomé, de én, bár garabonciás betyár voltam, már akkor is vonzódtam a női szoknyácskákhoz, és sokszor megkergettem a leányiskola növendékeit. Van egy fakó fotográfiám abból az időből, ahol az anyácskám mellett ülök, illedelmesen és komolyan, rövidnadrágos férfiasságom teljében, és a kezemmel velocipédre nehezedem, mint komoly férfiúhoz illik. Hány éves voltam, nem tudom! Nem is akarom tudni. Ifjú szarvasbak valék, amelyik öklelődzött és szomorkodott is sokszor, mert Füredi Juliska inkább szeretett a babájával játszani, mint véle.

Való, hogy Juliska volt az első szerelmem. Az ő kék, nevető szeme, szösze haja és mosolygása még ideérik a messzeségből; és a simogatását is érzem, amint akkor simogatott, mikor a nagy nyárfáról leestem, és a fűbe pottyanva megsebesült hősként viselkedtem. Nőttünk; Juliska is. És az is májusban történt – való, hogy májusban, mert hiszen minden akkor történik, amire emlékezni lehet –, hogy térdén állva szerelmet vallottam Juliskának. Oh, ti okos, bátor, erős lányok! A férfiú tizenkét esztendőskorában még moccanni is alig merészkedik a szíve táján, és kedveli a titkos cigarettázást, nemkülönben a habos kávét és egyéb jókat, de a hölgyecskék már a világba tekingetnek, és válaszolnak a szerelmes levelekre, amelyeket Bokszer, a vén és goromba Bokszer bácsi, a leányiskola pedellusa csempészett be néhány szivarok fejében. A vén és goromba Bokszer tán át sem adta a leveleket, amelyekkel megbíztuk őtet, de alkonyattal, amikor az udvart söpörgette a leányiskolában, mindig volt valami kellemes üzenete, amik szivarokba kerültek. Titokzatos szemhunyorítások között, oh, hányszor súgta a fülembe a vén betyár, amint a söpörgetést abbahagyta egy percre:

– A kisasszony tiszteli, és ezerszer csókolja. Szereti az úrfit a kisasszony, az bizonyos, mert én tudom. Én, Bokszer.

Oh, hányszor akartam a bőrömből kiugrani Bokszer ezen üzenetei nyomán, és minden zsebpénzemet szivarokra költöttem.

Ma úgy gondolom, hogy Bokszer bácsi át sem adta a leveleket, amelyek kézbesítésével megbízott; amit nagyon helyesen tett.

*

Tovább...

Behunyom a szemem, és mindent úgy érzek, mint akkor érezhettem, amikor nőttön-nőttem, és sorban megbirkóztam Titus Liviusszal, a kemény Thuküdidésszel, és a komoly Xenophón úrral. Sallustius gyötört, és a tavaszi alkonyaton írásbeli feladatokat kellett végezni. Némely szekundák még ma is sajognak... És ezalatt a nyárfa, a nagy, rezgő, árnyékos nyárfa szerelmesen susogott a kert sarkában, és komolyan nézegette, hogyan szomorkodik alatta egy kisdíák, akinek a szívében Petrarca szonettjei bonganak-csengenek, sőt a pajkos Boccaccio is ezekben az időkben tette álmatlanná némely tavaszi éjszakáimat.

De azt hiszem, ez így volt mindnyájunkkal, és a májusi mámor is közös, ha egy régi nagy-nagy nyárfára akadunk a kert sarkában, amelyik alatt a zöld fű selymes és hívogató! Csak Füredi Juliskát nem engedem másnak. Az enyém volt e kis hölgy, aki bearanyozta gyermekálmaim egét. Mintha most is rózsapiros volna az ég nyugat felé, és a mélykék levegőben szerelmes nóták járkálnának, hasonlóan a szálló madarakhoz. A fa derekán egy fáradt pillangó sütteti a szárnyait. Egykor ráborítottam volna a kalapomat, most csak nézni tudom, és gyönyörködöm benne, mint a vénember, ha ifjú emlékein elmereng.

Májusi dolgok Egy kisfiú emlékezése

I.

Ilyenkor, májusi időben, mikor a napsugarak szerteséjjel bogarásznak itten körülöttem az írószobámban, sokszor elgondolkozgatók az asztalnál szomorkodva, olyan dolgok felől, amik máskor nemigen jutnak eszembe. A fejemet a két tenyerembe fektetem, és míg a napocska fényes leányzói bejárnak körülöttem minden zeget-zugot, mintha pókhálós, magános kamarácskákat is megvilágítanak a szívem fenekén; így például Szerdára emlékszem, a tarka kutyámra, meg hogy Lajcsi meghalt: eleinte sírtunk, később elfelejtettük; valamint Szerdát is elfelejtettük, az én lompos tarka kiskutyámat, akit a kertben hantoltunk el a vadalmafa alatt...

Oh, szerelmes, mámoros május, te!

Szép vagy te, mostan is, ámde akkor szebb voltál. Minden is szebb volt: a virágzó fák bókoltak felém a tavaszi szélben, és a füvek, bokrok hozzám beszélgettek, és beszédjüket megértettem. Igen jól emlékszem a vadrózsabokorra, akire a violák és szegfűk panaszkodtak nekem. A kihívó és kokett rózsabokor elhódított tőlük, az ártatlanoktól és tisztáktól mindenkit, aztán tövisével megszurkálta az áldozatokat, mint azok a nagyon szépen fésült, nagyon rossz asszonyok megsebezik az áldozatok szívét, kiket a csendes és tiszta lányok elől meghódítanak. A violák és szegfűk ábrándosan suttognak a májusi alkonyatban, míg a nagy és kemény rózsabokor szirmai a lefelé csusszanó napocska felé tárta kéjelegve. Én meg a nagy kertben, hol felnőttem, a fűben álmodoztam, és ezekben a lila színű, hímporos órákban teltek meg azok a pókhálós, magános kamarácskák a szívem fenekén, amiket, ím, a májusi napsugár mostan megvilágít.

Zsuzsánna urára mosolyogva emlékezem. A „gyermek”-re.

II.

A gyermek, aki Zsuzsánnának ura volt, az én pajtásom vala, bár én akkoriban töltöttem be hatodik életévemet. A gyermeknek fekete körszakálla volt, lecsüngő bajusza, és szelíd tekintetű barna szemén okulárét hordott. Ez az okuláré sok mulatságos ügyre adott alkalmat. Igen szerettem az orromra biggyeszteni, és Zsuzsánna ura ilyenkor lelkesen csapta össze a kezeit: „Pajtikám, te is doktor leszel, mert a pápaszemet nagyszerűen viseled”, kiabált barátom, és bukfencezett a fűben. Itt meg lehet mondani, hogy Zsuzsánna ura orvos volt, de nemigen gyógyított senkit, csak engem; én pedig sosem voltam beteg. A szomszédunkban lakott, de miután nekünk nagy kertünk volt, mindig nálunk lebzsel, és együtt barangoltunk a fák alatt, és csalogattuk a nőstény sárgarigókat. Mert Zsuzsánna ura pompásan utánozta a hím rigó füttyét, és a szegény, tavasztól mámoros nőstények az egész környékből összegyülekeztek a mi kertünkben, ha Zsuzsánna ura megszólalt a bokrok mögé rejtőzködve. Zömök, kövérkés férfiú volt a pajtásom, talán már nem is nagyon fiatal. A homloka magas volt, de a fákra felmászott, mint a mókus. Futásban versenyeztünk; sőt Zsuzsánna ura a kezén is tudott járni, amit én nem tudtam.

Zsuzsánnát, akinek ő ura volt, nemigen lehetett látni, legfeljebb csak akkor, ha selyemszoknyájában elröpült az utcán. Zsuzsánna nagyasszony volt, és nem vett részt a mi mulatságainkban.

Ha jól emlékszem, szerelmes is voltam belé, de ezt nem tudom világosan. Ő nem volt szép, de nagyszerű volt. Már nem is fiatal; hanem úgy kacagni és énekelni senki sem tudott az asszonyok között, mint ő. A hangja – mély, tömör hangja vala – messzire elhallatszott, és ez a hang sokszor zavart meg bennünket mulatságainkban, amint Zsuzsánna a szomszédban, az ámbituson állva, elkiáltotta magát:

– Lajcsi, hazajönni!

Barátom ilyenkor aggódalmasan porolta le ruháját, és rendbe szedve magát, pápaszemét zsebkendőjével fényesre simogatta, kalapját feltette, és szorongó, de komoly lépésekben indult hazafelé. Otthon Lajcsi sohasem bukfencezett, sőt a fákra sem mászott fel. Nagyon csöndesen viselhette magát, mert a rigófüttyöt sem hallottam soha a szomszédból. Ellenben az ablakok nyitva voltak, és odabenn Zsuzsánna zongorázott, és éneke hallatszott. Fiatal férfiak is jártak a házhoz, Lajcsi barátai, de Lajcsi barátom szívesen megszökött előlük, és hozzám jött, mert mi a nagy kertben csöndesen, de igen vidáman mulattunk egymással.

(Mondatik, hogy a doktor, aki a pokolból került ide hozzánk, és itt elvette a gazdag és nagyszerű Baráth Zsuzsánnát, kicsit hóbortos volt. Hiányzott néhány kereke, mindenképpen több egynél. Mert a doktor, amíg Zsuzsánna otthon kiváló uzsonnákat rendezett és a zongoránál énekelt, egy kisfiúval hancúrozott a szomszéd kertjében, és sose szeretett otthon lenni. A hóbortos!)

III.

Szép, ábrándos, boldog májusi délutánok! A nagy kertben tán millió fa volt, tán millió virág és millió madár. Az emlékezés rózsás felhői mögött nagynak és pompásnak látszik a régi udvarház elhagyott, vadon kertjével, ahol a madarak lakni szerettek a mély csöndességben. És a tulipán hogyan termett itt meg – ez a szűz lányhoz hasonló gyenge virágszál –, azt még ma sem tudom. A szegfű illatát érezni a messziségből, és tán nem is a szegényke, rab kanárim énekel az ablakban, hanem a fülemile trillázik a galagonyasövényben bujdokolva, ott, ahol Lajcsival ábrándos és pajkos fiúk voltunk.

Lajcsi úgy örült a májusnak, ahogyan a madarak örültek. Mert már ilyenkor mindig a kertben lakhattunk, és néki sem kellett mindig hazamenni. (Zsuzsánna ebben az időben valami különös szépségű selymet fődözött föl, amiben vakító fehérségű nyaka pompázott, és telt

idomai, ha mozdultak a ruha alatt, a selyem úgy susogott forróságosan, mint egy nagyon szerelmes lovag. Ő különben virágokat nevelt cserepekben, és néhány jó nevelésű férfiút kitüntetett maga nevelte virágszállal. Újabban Fánccsy, a pénzügyigazgató hordta Zsuzsánna virágait az egyenruháján: vállsinórjába tűzte őket, és sarkantyúit pöngette e hiú, öregecske férfiú; mondom, különösen sarkantyúit pöngette, bár lovagolni nem szokott. Tán e sarkantyúk okozták, avagy az egyenruha, hogy Fánccsy gyakran részesült Zsuzsánna virágaiban.

Mondották, hogy évekkal előbb huszárság feküdt a városban, és Zsuzsánna, a férfias, egyedül élő leány lovagolt a tisztekkel. Bármiképpen volt, Fánccsy a vállsinórjában virágot hordott, és mindenki tudta, hogy Zsuzsánna szereti a sarkantyúpöngést hallani.)

Lajcsival azonban boldogan laktunk a kertben. Sokszor órák hosszáig ültünk egymás mellett, a bokor alatt, ha a játékban kifáradtunk. Lajcsi maga alá szedte a lábát, és guggolva megtanulgattam tőle némely bötük formáját. Lajcsi apró vesszőkből rakta ki a bötüket a fűre, és közben tudósan magyarázott:

– Vigyázat, pajtás, mert a B nem mindennapi. Két hasa is van. A D-nek ellenben csak egy van. Vigyázat tehát.

Némely bötükre haragudott Lajcsi, és közölte velem, hogy az X gonosz jószág, és még máma sem sikerül neki mindig. Néha elgondolkozott, és megjegyezte, hogy ha neki fia volna, azt addig nyúzná, amíg megtanulná az X-et helyesen leírni. Mert a nagy bajok ilyenekből származnak. Különösen szeretett Lajcsi beszélni arról, hogy mit tenne ő, ha fia volna. Akkor betegeket is látogatna, és pénzt gyűjtene, mert a fiúnevelés sok pénzbe kerül. És főként nyúzná a fiát, hogy mindent, mindent megtanuljon. Az egyszeregyet is.

– De nem adnám doktornak – fejezte be az ő szomorkás, lágy hangján –, hanem építő faragnék belőle. Az építő, pajtás, az az igazi. Nagy palotákat épít, s a házakat olyannak csinálja, amilyennek akarja. Annyi ablakot vág rajta, hogy gyönyörűség... – szökött Lajcsi, és lelkesen gondolt az építőkre.

Máskor a mérnökséget magasztalta Lajcsi. Én nemigen értettem ezeket a dolgokat, mert abban az időben én a futóbetyári pályát óhajtottam.

A bokor alatt üldögélve Lajcsi a fűveket piszkálta, és nagyokat gondolkozott azokon a dolgokon, amik elébe jöttek. A csigákon is gondolkozott, akik a bokorleveleken laknak, és a fényes szemű gyíkon, ahogy a fűben elfutott.

Ábrándos, boldog májusi délután!

IV.

Lajcsi egyszer – két napig oda volt –, mikor megjelent, igen szomorú volt.

(Abban az időben történt ez, mikor Zsuzsánna néha Fánccsyval látták estve, amint az akácok alatt sétálgattak. Sőt, a zongorájához, ha ült Zsuzsánna, Fánccsy mögötte állt, és feléje hajolva forgatta a kottát, meg érzelmes hangokon dúdolt. Az ablakok nyitva voltak, és bár az ablak hídját sűrűn belakta a cserepes virág, az emberek Lajcsit sokkal inkább szidták, mint valaha.)

Igen, azon a májusi délutánon, mikor Lajcsi szomorúan megjelent. A játék sem ment úgy, mint máskor, és a fákat erős szél hajtogatta, amikor az égen borongós felhők utazgattak.

Lajcsinak semmi kedve sem volt a bukfencezéshez, és hiába másztam fel a legmagasabb nyárfa csúcsára, Lajcsiban nem ébredt fel a versenyzőkedv, mert szomorú volt. A szakállát simogatta. A fűben guggolt és maga elé nézett. Aztán rám is tekingetett, mintha válogatná a szavakat a beszédhez. Igen tudós és érthetetlen óhajtott maradni, de ez nem sikerült neki.

Végre megszólalt az ő rendes, szomorkás gyermekhangján:

– Pajtikám, megérted te azt, hogy nekem van még egy másik kis pajtásom, akit te nem ismersz, mert az nincs itt?

Egy másik pajtás – gondoltam, és féltékenykedve néztem körül.

Lajcsi azonban megsimogatott, és az ölébe vett, amint folytatta:

– Pajtás, nekem van egy fiacskám, aki éppen olyan, mint te. Éppen ilyen. A szeme nézése, a hangja, és a neve is a tied. Csak tán futni nem tud úgy...
– Hát fára mászni?
– Fára mászni sem igen tud az én fiacskám – mondta Lajcsi. – Ő most egy messze városban van, de idehozom, és megtaníjtuk mindenre. Különösen fára mászni kell neki tudni jól! – tette hozzá elmerengve Lajcsi.
Később mormogta, mintha csak magának mondaná:
– Zsuzsánnával majd beszélek ebben az ügyben.
Igen féltékeny voltam, ha jól emlékszem, és haraggal gondoltam arra a messzi városban lakó fiúra, aki mostan idejön, és nyilván lepottyan a fáról néhányszor, de a Szerda kutyám neki adom...
Lajcsi aztán egész nap a fiáról beszélt, és egyszer sírni is kezdett. Levette a pápaszemét, és a könnyeit úgy törölte le. Úgy látszott, hogy Zsuzsánna nem tud arról a fiúcskáról, vagy valami ilyen... Különösen Zsuzsánnától tartott Lajcsi. Végül azonban vidám lőn, mert elgondolta, hogy a fia minél hamarabb itt lesz. Nagyokat ugrott, mint egy bakkecske, és a kezén úgy járt, hogy irigylésre méltó vala.

V.

Másnap.

Lajcsi korán délután eljött. Igen ünnepélyes volt, és igen-igen vörös volt az arca, mintha sírt volna, vagy valami egyéb. Jánosunk, a kis ravasz paraszt egyszer, búcsún, verekedett és részeg volt; Jánosunk szintoly piros volt akkor, mint Lajcsi.

Ámde Lajcsi igen ünnepélyesnek akart látszani, és kezével gesztusokat írt le. Az udvar kerítése mellett elsuhant, és nem mert senkire sem nézni, csak engem keresett a tekintetével. Boldogan futottam eléje. Lajcsi rekedtes hangon kiáltott rám:

– Szervusz, pajtás!

Felkapott a levegőbe, és megrázott. Ismételte ezt néhányszor, és dadogva ezt mondogatta:

– Ugye erős vagyok, pajtás, mi?

A kertben a fűre levetette magát. A kabátját szétgombolta, a mellényét is, mert nagyon melege volt. Gyűrött, piszkos kendőjével törölgette a verejtékező homlokát, és nagyon fűjt.

Majd szivarozni kezdett, és csuklott. Biztatott, hogy másszak a fákra, vagy járjak a kezemen. Ő maga ellenben semmit sem csinált, csak lihegett és néha erőszakosan lehunyta a szemét.

Így mondta egyszer:

– Pajtás, a fiúból nem lesz semmi... – Hirtelen elhallgatott, mert csuklani kezdett. – Zsuzsánna tudni sem akar róla.

Aztán újra hallgatott, és lehunyt szemmel feküdt, nehezen sóhajtozva.

Később felemelkedett, és zsebéből fényes pisztolyt vett elő. Hányaveti hangon, kötekedve kérdezte:

– Tudod, mi ez, hékás? Láttál már ilyent, he? Ez revolver, és embert lehet vele lelőni...

Dicsekedve forgatta a pisztolyt a kezében, célozgatott vele fákra, madarakra.

A körtefára, a sövény mellé, csevegve libbent le egy szarka. Lajcsi rögtön célba vette pisztolyával, és hengegve mondta:

– Ha akarnám, lelőném... Akarod látni, pajtás?

Célozta sokáig a madarat, aztán meggondolta magát, és zsebre dugta a pisztolyt.

– Nem bántom szegényt. Kár volna érte – szólta, és tapogatta a zsebében a fegyvert, majd magyarázott: – Estve elmentem otthonról, mert Zsuzsánna nem akarta a fiút. Jó. Elmentem. De éjjel haza akartam menni. Akkor nem lehetett... Mert be volt zárva minden, bár odabenn a finác énekelt, amint világosan hallottam a bezárt ablakok mögül...

Lajcsi vergődött a földön, amint nevetett. A homlokát ütögette, és úgy kacagott, hogy a szája tajtékzott. A sarkával rugdosott a levegőben, és nyögve mondogatta:

– A finánc, és én nem tudtam eddig... A finánc... Egy finánc!

Végre lecsendesedett Lajcsi. Akkor mozdulatlanul hanyatt feküdt a fűvön, és karjait széttárta, és úgy beszélgetett valakihez, aki talán felette ült a fa tetején:

– Hát jó. Minden jó. Minden, minden jó. Visszamentem a korcsmába, és reggel vettem a pisztolyt, mert a finánc délután újra ott lesz... Hát jó. Jó, jó, jó, jó...

Végül üvöltött Lajcsi, és az öklét rázogatta rettenetesen, mintha valaki nem akarta volna elhinni, hogy ezután minden jó lesz. Bár csak én guggoltam mellette, igen megijedve a rettenetes Lajcsitól, kisfiúi valóm remegett, és főként nem értettem semmit, csak annyit, hogy Lajcsi részeg. Ami igen mulattatott tulajdonképpen.

Lajcsi magához tért csendesen. Felnyitotta a szemét, és felült. Rám nézett szótlánul, ismét szomorú volt csak. Semmi egyéb, csak szomorú nagyon. Sokáig nézett rám; addig, amíg vérbe borult szeméből vízcseppek szivárogtak. Így ült sokáig némán, csendesen felállt aztán, és a kezemet megrázta:

– Szervusz, pajtikám, szervusz...

Ismét a régi volt, tán már józan is, mert mielőtt elment volna, megjegyezte:

– Az X-re vigyázni. A B-re is vigyázni, főként azért, mert két hasa van. A D-nek csak egy – így mondta ezt Lajcsi, amint menni kezdett, és vállai megdőbödtek. A fejét lecsüggesztette, és a földre nézve ment a fák alatt, ki a nagy kertből... A bokrok elfedték alakját; még a kertkapu nyikorgása hallatszott. Elment.

VI.

Olyan messzire, hogy az a végtelenség. Lajcsi korcsmázott néhány napig, és a korcsmában részegen elmondta az embereknek, hogy van egy fia Pesten, egy kisfia.

Egyszer eltűnt; majd néhány napok múltán megtalálták a temető körül, hogy szívét átlötte.

Lajcsi elment; Szerda is, az én lompos kis tarka kutyám. A május ellenben itt van, és a szívem pókhálós kamrájából előjönnek ők mind a ketten, kiket elfeledtem, miután megsirattam.

Az asszony bolondozik

I.

A kísértő, szép időkben trónján ült a szerelem szívemben, és szépek valának az álmaim. Aztán elmúlt minden, és szegény szürke számárrá vedlettem, aki már legfeljebb annak örül, hogy él. Kedves Margott, én szegény vagyok, ócska vagyok, vén vagyok. Hagyjuk elmúlni, ami elmúlt. Nekem még csak a szívem sem tud fájni már soha.

*

Ámde ez a levél is hazug volt; igen hazug, és Sándor úr, aki szerette a szép körmondásokat, ez egyszer igen ügyetlenül hazudott. Margott, akiről e levélben szó esik, harmadnapra beállított a kalapskatulyájával és a fehér rattler kutyájával, berendezkedett a házban, mint aki hazajött. Vacsoránál kezébe vette a villát, és szépen osztott Sándor úrnak a pecsenyéből. A rattler letépte a függönyöket, felmászott az almárium tetejére, és nyugtalankodva harapdálta Sándor úr lábát. Miután nőstény volt, és vasfegyelem tartotta őt távol a kutyás heccektől.

Amely nyugtalanság elfogta Margottot is, és előhozta a két nagynénijét, akik bezárták őtet egy nagy börtönbe, és követelték, hogy imádkozza le azokat az éveket, amiket Sándor úrnál töltött. Margott imádkozott is eleinte, de csendesen elunta magát. A rattler harapdálta a székek lábát – miután éppen tavasz is volt –, hát Margott gondolt egyet, és összepakolt. Két év múlt el. (Tulajdonképpen nem is lehet érteni, miért nem esküdött meg véle annyi idő alatt ez a férfi.) Két évig börtönben ült Margott, ahol a rettenetes nagynénik csörgették a kulcsokat, és valóban kellemes volt, hogy itt, ebben a bagolyfészekben nem változott semmi sem. Sándor pipázott, az asztal alatt nyújtogatta a lábát, Margott, a molett, szőke asszony, korholta őt hanyagságáért és lustaságáért. A vadászkekéjén alig volt már gomb Sándornak.

II.

Vacsora után az ölébe vette a férfi az asszonyt.

Csend volt körülöttük: aminthogy mindig csend volt itt. Az élet ment, mendegélt, az évek elmúltak egymás után, a falusi romladékos udvarház alacsony szobáiban a diófa bútorok pattantak néha egyet a mély csendben. Az óra a falon tiktakolt, Sándor deresedett, és tán sohasem gondolt semmire a világon. Karcsú, erős férfi volt; a puskájával szeretett barátkozni... Margott – akit menyecske korában megszőktetett – rendben tartotta a házat és környékét. Néha csapkodta az ajtókat, és földhöz vert néhány tányért, mert Sándor még mindig nem esküdött meg véle. Két éve, mondom, az ajtócsapkodás ismét hirtelen kitört. A falusi körorvos szép fiatal asszonyt vett feleségül, és a plébános a fatornyos templomban szónoklatot tartott. Margott ettől megbőszült; sírt, dühöngött és káromkodott; végül meggondolta magát, és hazament. De most itt ül újra, mintha tegnap óta lett volna csak oda.

– Búsult utánam? – kérdezte.

Sándor álmatag, szürke szemével hunyorított.

– Búsultam.

– Vigasztalta is tán magát? – folytatta az asszony a faggatást, és telt, szép karjával átölelte a férfi nyakát, figyelmesen nézve a férfi szemébe.

Sándor legyintett:

– Ugyan kivel? Ebben a fészekben nem talál semmit az ember.

– Persze keresett, gézengúz – nevetett az asszony, és megfenyegette Sándort. Aztán elkomolyodott, és így beszélt: – Tulajdonképpen azért jöttem vissza, mert azt az ostoba levelet írta. Tudja, éjjel azt álmodtam, hogy maga megházasodott, és asszony van ebben a házban... Vagy tudja isten, mi. Ilyesfélét álmodtam. Ez nyugtalanított, és úgy bögttem álmomban, hogy a néni felébresztett. Hanem, tudja, az álom nem ment ki a fejből. Ostobaság, hátha megunta az egyedülvalóságot, és megnősült. Ehhez pedig nincs joga magának. Maga az enyém. És ebben a házban nincs joga egy *másiknak* még csak levegőt sem szívni. Itt én vagyok, és minden akarok lenni itt, amint voltam mindig. Tudja, ha elgondoltam, hogy tán ezen a helyen, ahol énnekem szabad csak ülni, az ölében egy másik ül, hát csikorgattam a fogaimat. Nem is bírtam ki a bizonytalanságot, ami egyszerre rám szakadt. A bőröndömben van egy bulldog revolver. Majd tegye félre, Sándor, mert nem való fegyver az asszony kezébe.

A férfi bólingatott, és álmosan nézegette az asszonyt. Tulajdonképpen mintha megszépült volna Margott, amióta elment innen. Bár álla kövérkés, termete is telt még mindig, és szőke haja megvilágosodott. Vajon hány éves lehet? Tán negyven is van már! Oh, az idő múlik! És még mindig ilyen bolond ez az asszony.

Margott az ujjaival gereblyézte a férfi deresedő haját. Elmélázott, és behunyta szemét.

Egyszerre – már amilyen az asszonyi gondolkodás – felneszelt.

– Igaz! Mi van azzal a kis fekete asszonnyal, akit akkoriban hozott ide a vén csúf doktor?

Sándor úr fáradtan eresztette le szempilláit.

– A doktorné? – mormogta. – Kövéredik, mint a falusi asszonyok. Nem értem, hogy nem tudnak magukra vigyázni ezek a falusi asszonyok.

Margottnak felpirult a szeme alja, és sértődötten szólt:

– Milyen különös maga! Azelőtt csak a telt nőkért rajongott.

A férfi felhúzta az ajkát.

– Vénülök, Margott, ez az egész.

Csend volt ismét. Vajon a régi nyugodalmas, boldog csend-e, amiben a diófa bútorok nagyokat pattantak és a falióra tiktakolt? Az asszony összeráncolta homlokát, és belemeresztette szemét a lámpafénybe. Könnyen sóhajtott, és leereszkedett a férfi öléből. Járkált a szobában, és sokszor a földre nézett, mintha nyomokat keresett volna; egy idegen karcsú asszonyi láb nyomát tán?

– Tíz óra! – mondta egyszere a férfi. – A kutyáját pusztítsa el innen! Utálom.

III.

A falu éppen olyan sáros ma is, mint azelőtt volt. A parasztok lomposak, az asszonyok felkötik a szoknyájukat, amikor a patakban mosnak. A komondorok is a régiek. Margott, amint dél felé a házon kívül járt, a vén, fogatlan és goromba plébánossal találkozott. A vén, nagy csizmás pap a görbe botját felemelte.

– Meg-meg? – dünnyögte Margottra tekintve. – Még mindig bolond, kend, szépasszony?

Margott csikorgatta a fogát, és magában azt mormogta: „Kend a bolond, goromba paraszt”, de szó nélkül ment tovább.

A doktornét is látta, ámbar az nem nézett feléje. A kis hölgy igen csinos volt, és kackiásan lépegetett a templom felé. Babos selyem fejkendőjét fodrozta a májusi szél, és nagy [...] szemét a földre sütötte. Margott, maga sem tudta, miért, vad gyűlöletet érzett ez iránt az asszony iránt. A szenvedélyes vére a fejébe [...], megszedült. Tán azért gyűlölte, [...] pap előtt esküdött össze az urával, a vén doktorral. Avagy tán Sándort féltette ettől a gangos lépésű, hamis tekintetű asszonykától?

Délután.

Az élet most is olyan, mint egykor volt. Ugyanazok a dolgok, ugyanazok az órák. Margott zörgette a kulcsait, és dirigálta Popovkát, [...] morva tisztizolgát, aki egykor segített a főhadnagy úrnak az ő megszöktetésében. Sándor úrral együtt ő is letette a mündért, és nagy odaadással tisztogatta a vadászpuskát. Vörös szeplős [...] szélesen mosolygott ismét, amikor Margottot újra itt látta; egykor igen böggött a földre vetve magát, a Margott eltávozásakor. A nagy Popovka táncolt az udvaron, és nagyokat ugrott meztelen lábaival, rongyos vörös nadrágba bújtatott lábszárait emelgetve, nemkülönben az istállóba futott, és megsúgta a dolgot a Cinke fülébe. A vasderes mén nyilván megértette az ügyet, mert nagyot nyerített, amire Popovka bögni kezdett, és megduplázta a Cinke abrakját.

Margott vallatta Popovkát:

– Mit csináltatok, míg oda voltam? Mondd el!

Popovka a szalmaszálat levette a füle mellől, és azzal nagy gonddal piszkálta kinyújtott tenyerét. Mintha onnan olvasná le – nehezen betűzvé – a mondandókat.

– Hát vadászgattunk, kezét csókolom. A Márjást eladtuk és Matyit megvettük Debrecenben, a vásáron, a Cinkével lovagoltunk, és más semmit sem csináltunk.

– Az úr egészséges volt mindig?

Popovka kinyújtotta az ábrázatot, és nagyot fűjt:

– Persze.

Popovka többet nem tudott, Cinke sem tud többet, Matyi sem, Geszthinausz sem. Való, hogy Szombat, amely dán dog, is ugyanígy vallana, mint Popovka, ha Szombat beszélni tudna.

IV.

Éjjel alig aludt valamit Margott. Neszeket hallott, amik eddig ismeretlenek voltak előtte, a kutyák vonítottak, meg ha behunyta a szemét, hát hol a nénit látta a pápaszemével, hol a doktornét, az utálatosat.

Éjfél felé egyszerre úgy hallotta, hogy a kis kerti kapu csapódik. Felugrott, mint a kígyó, és félrevonta a függönyt az ura szobáján.

– Sándor – kiáltotta tompa hangon –, Sándor!

Semmi válasz. A szoba üres volt.

– Elment! – kiáltott Margott, és a homlokára szorította a kezét. Ordítani szeretett volna, mint a párduc. A körmét a vállába mélyesztette, hogy sziszegett a fájdalomtól. Hangosan beszélt: – Én, aki az életemet áldoztam érte, én, aki mindene voltam, én vagyok a mellőzött, az elhagyott... A félredobott. Már nem kellek!...

Magára kapta a ruháit. Kisurrant a házból.

Langyos májusi éjszakában a kis házak fehérlettek, a virágos akácok aludtak, és a kóborló éji szél kilopkodta illatjukat, és széjjelszórta azt az alvó világon. Igen nagy csöndesség volt, amilyenek a falusi éjszakák. Kutyák vonítottak néha az alvégen, valahol lóttek is a vízen. A dördülés mormogva szállt végig az alvó világ fölött, aztán végre némaság lőn, amiben az éji szél lengette cirógatva, gyöngén a szendergő fák leveleit.

Margott meglapult a doktor háza mellett. Idejött, ehhez a kackiás, piros téglás új házhoz, ami színes cserepével, zöld zsalus ablakaival hasonlított lakójára, a csinos doktornéra. Margott idejött, mert máshová nem mehetett. Meglapulva állt a kerítés mellett, a szíve dobogott rémesen, és ajkát harapdálta. Ha tudná biztosan, hogy odabenn van az ura, akkor betörné az ajtót, bemenne, és... Vagy felgyújtaná inkább a házat?

Lassan hajnalodott, amit arról lehetett megtudni, hogy a fák vizes levelei egyszerre láthatók lettek, és a szél hűvösebb.

A falu utcáján szekérszörgés hallatszott. Csendesen poroszkálva jött a doktor kocsija. Margott majd megfulladt. A fáradt lovak megálltak a kis bricskával a ház előtt. A vén doktor bóbiskolt, aztán csendesen kibontakozott köpönyegéből, és leszállva, csontfejú botjával megkocogtatta a zsalugátért. A kocsis ezenközben kinyitotta a kaput, és behajtott az udvarra. Az ablak mögött világosság támadt, az öreg doktor felcsoszogott a veranda grádicsán, és nyugodalmasan bement az ajtón, amit bévülről kinyitottak.

Aztán csend lett ismét. Az asszony visszafojtotta a lélegzetét, úgy hallgatózott. Csend volt.

Nem történt semmi. Mintha megkönnyebbült volna bévülről, mintha tudna már lélegzeni.

Menni kezdett hazafelé lehajtott fővel, fázva, amikor egyszerre gyors, siető lépéseket hallott a doktor háza felől.

Megfordult, mint egy tigris, és a hajnali derengésben a közeledő felé szökött.

Sándor volt.

A férfi gyűrött volt, fáradt, álmos. Az asszony mereven, némán bámult rá egy pillanatig.

Sándor úr kedvetlen mozdulatot tett, és rekedtes hangon mormogta:

– Mit kószál maga éjjel? Tán utánam leselkedik? Azért jött tán vissza, hogy utánam kémkedjék?

– Sándor – rebegette az asszony megtörve egyszerre, és fejét lehajtotta.

– Eh, mit bolondozik! Benőhetne már egyszer a feje lágya, hisz nem tizenhat éves többé – dörögött a férfi, de csak halkan.

Az asszony megkapta a férfi karját. Kiegyenesedett, és a két szeme szikrázott.

– Alávaló! Megcsalt! Hát én most odamegyek, ahonnan magát kizavarták! – kiáltott hirtelen.

A férfi unottan lógatta a fejét.

– Ne bolondozzon! Jöjjön haza!

– Nem megyek! – kiáltott az asszony.

– Margott!

Az asszony megfordult, és hosszú, nyugodt lépésekben indult el a doktor háza felé. Hajnal volt már, és a kis fehér házakban ébredtek. Árnyékok mozogtak az udvarokon. Hangokkal volt tele a szürkület. Az asszony nyugodtan mehet a poros utcán az akácok alatt. A férfi álmosan nézett utána, aztán vállat vont.

– Bánom is én – dűnnyögte. – Marakodjatok.

Lustán, tunya arccal ment hazafelé.

V.

Margott hátranézett, és látva az urát hazafelé menni, megindult szépen vissza, utána. A földre szegezte a szemét, és lomposan húzta ruháját.

Minek bolondoznék? – gondolta. – Minek?

Mély fájdalom facsarta össze öregedő szegény szívét. Hisz akkor tán megharagudna rám, elűzne magától, és ki maradna nekem még ebben a világban, ha ő se volna?

Könnyei benedvesítették arcát, amint lehajtott fővel, alázatosan ment az ura után.

A nyárfák alatt

I.

A nyárfák a ház körül zizegtek, és szerelmes dolgokról beszélgettek e májusban, amelyik olyan volt, mintha semmi sem múlt volna el; a régi május volna ez?... Megifjodott minden egyszerre a kis ligetalji házban, ahol az özvegyember búsongott egyedülvalóságában. Pistánk már nem volt fiatalember; az élet barna barázdákkal rakta tele orcáját abban a kemény munkában, amit rája rótt. Pistánk a földet művelte, és kora tavasztól késő őszig a mezőket járta, elvetette és beszedte a föld gyümölcsseit, mint afféle kisbirtokos nemes úr, akinek mindenképpen jó, akárhogy vagyon, csak élni lehessen. Bár ez utóbbi időben az is nehezebben ment, mint ezelőtt. A jó föld fukarkodott Pistánkkal, és Pistánk váltókkal dolgozott. No jó. Valahogyan csak lesz ezután is.

De ez a május, az idej, mégsem olyan volt, mint az elmúlt május. Hanem valami régebbi, egészen régebbi, amire emlékezni is alig lehet. Történt, hogy Pistánk kincstári lovakat szerzett, és kis kocsit vett, amire felült, és pattogott az országúton. Néha egész a kállai toronyig elkocsizott, és a kállai utcákon vágatott a lovaival. A házakból kinéztek, és némelyek felismerték: „Ez Kovácsy Pista – mondták –, akinek a felesége megmérgezte magát. A vén betyár, úgy látszik, ismét legénykedik...”

Mert, mondom, nemigen tudták, hogy Pista váltókkal dolgozik.

II.

Egyszer valaki meg is szólította. A gyalogjáróról kiáltott rá az a vénkisasszony, aki a kezével is intett, amire Pistánk fékezte lovait.

– Hogy van? Mit csinál? Tán már meg is házasodott.

Ezt kérdezte sebesen a kis vénhölgy, aki kontyán bársonykapotot viselt, és kezében a cekker zörgött. Pistánk rámeresztette szemét az öregségre, aztán lassan eszébe jutott, hogy ez a kis vénség a szegény Pókay lányok közül való, akik ötet felnevelték, amikor árvaságra jutott.

Leszállt a kocsiról, és a gyepelőt a kocsis kezébe adta, de megjegyezte:

– Vigyázz, fiam, baj ne érje a lovakat!...

A vénség fogatlan szájával sebesen beszélt:

– Kutya teremtette: illik ez, öcsém, meg sem ismered az embert?

– Engedje meg, Krisztinkám – mondta a nagy Pista lehajolva a kis hölgyhöz.

– Jó, jó – integetett a kis hölgy. – Tudom, azt akarod mondani, hogy nagyon megvénültem. Én mindig ilyen voltam. Te öregedtél meg, István. Majdnem ősz vagy már.

– Negyvenöt éves vagyok – mormogta mérgesen Pista. – Sokat búsultam az asszony miatt, tudod, néni, hát tán azért.

A házak mellett mentek az árnyékban. Pista a gyalogjáróról tetszelegve nézte kocsiját és lovait. A kis vén házakból kinézegettek az alacsony ablakokon. Krisztinka egyszerre megállt egy ház előtt.

– Itt lakunk. Tán már nem is emlékszel: itt nőttél fel.

Fekete kis odú volt a ház, olyan, amilyenben csak ábrándos öreg lények lakhatnak kedvvel és örömmel.

– Lépj be – mondta Krisztinka néni.

Pistánk habozott, a lovai után nézett, aztán azt gondolta magában: „üsse kő, néha a famíliáért is tenni kell valamit”. Belépett.

A gangon egy másik kis vénség üldögélt: a másik Pókay leány. Ez tán még valamivel vénebb volt Krisztinkánál, de fűrgén ugrott fel, amikor Pistánkat meglátta.

– Sokszor láttunk erre kocsikázni, öcs, sokszor. Tán van valakid ebben a városban, ahová már oly régen nem jöttél? – szólt Magda, és megnézegette Pistát. Körüllegyegette, és kis, száraz fejét rázogatta, amint mormogta:

– Gyermekkorodban tisztább és rendesebb voltál. Persze a Pókay kisasszonyok ügyeltek akkor rád, akiket te elfeledtél.

A két kis öreg hölgy megtapogatta Pista ruházatát, és Krisztinka felágaskodott, és így levette Pista kalapját. Nézegették, és egymás közt susogtak. Pista rosszkedvűen rakosgatta lábait. Vajon vigyáz-e a Marci fiú a lovakra? Nem ragadták-e el, amíg ő e két vén nővel fecseg? Ilyenek jártak az eszében.

– Gyere, legalább nézd meg a szobádat, ahol kisfiú korodban tanulgattál – mondta fájdalmas hangon Krisztinka, és betolta Pistát a gangról.

Odabenn mintha semmi sem változott volna. A bútorok ugyanazok, a nagy diófa almárium most is útban áll fiókjával. A falon az óra ketyeg öregesen. A két vénkisasszony boldogan tipegett Pista körül.

– Látod, itt minden úgy van még, amint volt. A tisztaság és rend nálunk örök. Persze te elszoktál ettől, mert a te feleséged nemigen szerette a rendet. Bokky ivadék volt, és a Bokky lányok mind csak a puccra gondolnak, és nem egyébre. Máriád is ilyen volt.

– Hagyjuk szegényt – mormogta Pistánk, amikor az ajtó megnyílt, és a szobába egy kisleány lépett.

A két öreg hölgy összemosolygott. Pista csudálkozva nézett a leánykára, aki tizenöt évesnél több nemigen lehetett. Krisztinka büszkén előrelépett, a kislány kezét megfogva így szólt:

– Annusa, a mi kishúgunk.

Magda, hogy ő sem maradjon el, közbevágot:

– Mert mi nem tudunk ellenni magunkban, öcs. Kell valakit nevelni. Érted, kell. Amióta te elkerültél tőlünk, azóta már felneveltük Keresztessy Zolit – most Pesten lakik –, Margitot, Bezdédi lány, rokon, férjhez adtuk persze; most Annuskát vettük magunkhoz. Tudod, az édesanyja Bertalan lány volt. Így neked is rokonod Annuska.

A kisleány a szoba közepén állt fehér ruhácskájában, és mosolygott.

Krisztinka boldogan rebegte:

– No, nyújtsd a kezedet Pistának. Pista is a mienk volt. Ne idegenkedj tőle, Anna.

Illedelmesen, kislányom.

Magda is integetett vén szemével, és így a kisleány előrelépett, és kezét nyújtotta. Pista úgy látta, hogy igen bájos és szeretetreméltó a kislány, és vén, özvegyi életre berendezkedett szíve megmelegedett.

A két vénkisasszony – hasonlóan egy pár öreg madárhoz – tipegett a szobában, és Pista kedvét keresték. Sokszor összemosolyogtak.

– Tetszik neki – súgta Magda Krisztinkának.

– Annuska mindenkinek tetszik – válaszolta Krisztinka –, mert jó, illedelmes leányka.

Pista ekkor már le is ült, és kérte a kisleányt, ülne le ő is, szemben vele.

III.

A ligetalji ház körül a nyárfák tán jobban zizegtek ebben a májusban, mint bármikor egyébkor. Az özvegyember otthona igen üres és szomorú volt, és Pista most már, ha lovaival kocsizott a kállai országúton, a vénkisasszonyokhoz mindig betért.

Krisztinka és Magda igen boldog volt, és már tervezgettek is. Különösen éjjel, amikor aludni nem tudtak e kis vénségek. Magda, az öregebb, beszélt ágyából, hol oly illedelmesen feküdt, mint egy zárdanővendék.

– Pistának még mindig van anyyija, hogy egy asszonyt eltartson belőle. No meg Annácskának is, épen, egészen megvan az anyai öröksége. Ami Pistán segítene. Nemde, Krisztinka?

Később:

– Mert az a Bokky ivadék sok pénzbe került. Pista sokat költött arra az asszonyra, aki a végén, mert az nem tiszta dolog, valakibe beleszeretett, hát megölte magát... Másért nem lehet, mert Pista a tenyerén hordozta. Nemde, Krisztinka?

Ezen gondolkoztak, és Krisztinka csak sokára jegyezte meg:

– Pista erős, nagy férfiú. És főként rokon. Az édesanyjáról rokon; a miénk Pista; már csak azért is, nemde, Magda?

A hold benn járt a tiszta, szűzi szobában, ahol a két öreg kisasszony szép terveket szövögetett. És a holdsugarak valószínűleg abba a kis szobába is betekintettek, ahol már annyi sokakat felneveltek a Pókay kisasszonyok, ahol most Annuska feküdt párnái között, és szépeket álmodott – de nem Pistáról, aminthogy ő tizenöt évével nem is álmodhatott az öregesedő Pistáról, hanem egy kadétról, aki a piros fülű babákat szokta erre vezetni reggelenként.

Annyi az egész, hogy a ligetalji ház körül a nyárfák ebben a májusban jobban zizegtek, mint eddig bármikor. Az özvegyember pedig üresnek és magánosnak találta otthonát. És mint egy szerelmes diák, kisleányról álmodozott, akit ebbe a házba királynőnek hozand.

Történt, hogy némely váltókat Pista nem tudott kifizetni, és árverést tűztek ki a ligetalji házra és a hozzá tartozó kis fekvőségekre. Mert Pista néha, mondani tán elfeledtem, korcsmázott és a cigányokkal csókolódzott, amikor úgy danolt, mint egy kondás.

IV.

Szép május, szerelmes május.

Még a vénember szívében is szerelmet fakasztanak a sugarak, amik a kék ég felől jönnek. És hozzá, ha a nyárfák, a régiek, folyton zizegnek a fák körül mindenféle dolgokról: hogy egy kisleánynak milyen a szeme, milyen a mosolygása, kezének szorítása, és a hangja mely édes, zengő! Pista vörhenyes bajuszát csókosan kipödörte, és legényesen nótázott, házának tornácán üldögélve. Boriska, a gazdasszony féltékenykedve nézegette gazdáját, és a szomszédok beszéltek, hogy néha nagy veszekedéseket rendez e kövér nő Pistával. Mert a nyárfák zizegnek a ház körül.

Egy nagyon szép délután Pista végtére elhatározta magát. A vénkisasszonyok akkor elmentek hazulról, és Pista a kisleányt – akiről mindig álmodozott – egyedül találta a kis fekete házban, ahová lovai elröpítették.

A kezét megfogta Pista a leánynak, és sokáig nézett rá szerelmesen. Annuska – igen kisleány volt – lesütötte a szemét, és nem tudott szólni, habár Pista szép szavakat sugdosott a fülébe.

Hogy:

– Én szeretem magát, kisleány. Özvegyember vagyok, de a szívem ma is oly forró, mint egykor volt, mikor még sokkal fiatalabb voltam.

Hogy:

– Ha maga az én feleségem lenne, akkor nagyon boldoggá tenném. Mert nagyon szeretném, és magáért mindent megtennék.

Hogy:

– A házamat ugyan el akarják árverezni – tudja maga, mit jelent ez? –, de valahogyan majd csak rendbe jönnénk. Ha maga lenne a kis feleségem.

Annuska ekkor felemelte szemét, és elmosolyodott:

– Pista bácsi, maga nagyon tréfás kedvében van máma.

Pista elvörösödött, és komoly hangon felelt:

– Annuska, isten látja lelkemet, nem tréfálok, hanem nagyon komolyan mondom, hogy én magát szeretem, és magáért élek csak.

A kisleány erre megfordult, és elfutott.

V.

Igazán nem tudom, hogy miért emlékeztem ma a vén Pistára és nyárfáira.

A két öreg kisasszony tovább éldegél csendesen, és ma is árva, rokoni gyermekek nevelésével foglalkozik. Annuska tán férjhez ment a kadéthoz, vagy ha nem, hát úgy is jól van, én csak Pistáról tudok annyit, hogy ő eltűnt erről a vidékről. A nyárfái másnak zizegnek. És a kis

kocsival is mások kocsiznak. Mert nálunk az emberek a cigányokat csókolgatják, és vén fejjel megbolondulnak. És tulajdonképpen csak ennyi az egész, hogy Annuska az iskolában, ahol kézimunkát tanult, elmondta a barátnőinek, hogy:

– Képzeljétek, tegnap jelentkezett az első kérőm, komoly kérőm, képzeljétek, lányok, a vörös Pista bácsi.

A lányok ezt nem akarták elhinni, ami sokáig nagyon bántotta Annuskát.

Epizódalakok Egy régi pör irataiból

A nyírfák, ahol ezüstös, szálas, selymes leveleiket bontogatják, és a homokos mezőségen mint vándorló púpjai a földnek emelkednek a homokbuckák, élt egyszer réges-régen egy öreg, mérges törvényember. Podrányinak hívták, és egykor fő-fő fiskálisa volt a nemes vármegyének, azonban megöregedett, a hivatalt ottan hagyta, és nekifogott a pénzgyűjtésnek, bár a vén hárpia gazdasszonyán kívül senkije sem volt ezen a világon.

*

Rosszul kezdtem. Ott kéne megfogni ezt a dolgot, hogy egy szegény kis szomorú leányka férjhez akart menni. Mindössze ezen kezdődött. Sólyom Erzsikének hívták, derék, nemes családból származó hajadon, a kéréje is derék, nemes ember volt. Itt meg lehet mondani, hogy az öreg Sólyom Péter nemzeti úr nagyon szegény ember volt, különösen pedig szegény volt azóta, amióta kicseppent abból az állomásból, amit a vármegye rája ruházott, de amelyet – tudni nem lehet, miért – nem töltött be kellőleg. A nemzeti úr megvénült a vármegye szolgálatában, vagyont sem gyűjtött, bár tehette volna, mert csendbiztosa volt Nyírnek. A csendbiztoság jövedelmező foglalkozás volt azelőtt, amíg futóbetyárok csavarogtak a rónaságon. A betyár gavalléros természet, meg ki az ördög kutatná azt ki, hogy mennyi bankó meg tallér volt a lajbija zsebében az elfogott zsványnak? Maga sem tudta, hát még a bíróság hogyan tudta volna? Tudta ellenben a csendbiztos, aki az elfogott betyárt kikutatta és a nála talált értéket lefoglalta. A csendbiztos becsületére volt bízva a rónaság. Betyárt sem kellett fogni ahhoz, hogy pénzhez juthasson az, akinek kedve van hozzá. A nemzeti úr azok közé tartozott, akik szegények maradnak a legjөvedelmezőbb foglalkozás mellett is. Hogy miért, azt csak ő tudná. Élhetetlen volt vagy becsületes?... Mindezekből pedig azt akarom kihozni, hogy mikor a szegény kis Erzsike férjhez akart menni, akkor kiviláglott a nagy szegénység, amiben a nemzetiék éltek. Nemcsak hogy egy nyoszolyára való ágyruhát sem adhattak leányukkal, de még nyoszolyát sem.

Akkor felkerekedett az öreg nemzeti úr. Eszébe jutott neki, hogy lakik ebben a faluban egy híres gazdag ember, aki szegről-végről rokona is volna.

A híres gazdag ember földes parasztházban lakott, mert a kúriáját és a hozzá tartozó ötszáz holdakat bérbe adta. Senkije sem volt, csak a gazdasszonya, azzal is veszekedett mindig. Az udvaron szaladgált a sok csirke, tyúk; a szomszéd kutyája és macskája elfogdosta a baromfit, de a tekintetes úr egyet sem hagyott belőlük levágni. Bár Sárinka, a gazdasszony egyre jelentgette a károkat.

– Ma négy csirke vészett el, tekintetes úr – mondta némely reggelen, felköltvén az urát.

A tekintetes úr, alacsony, kerek fejű, piros arcú vénember volt, bennülő szemekkel és rekedtes hanggal, ráförmedt a gazdasszonyra, amint mogorván feltámaszkodott:

– Miért nem vigyáztok jobban? He? Maholnap még a házat is ellopják a fejünk felől.

Sárinka, beteges, fonnyadt parasztnő, akit egyszer az a reménység kecsegtet, hogy a tekintetes úr hitvestársául választja, siránkozva tördelte kezeit a küszöbön állva:

– Tán levágnék egyet-kettőt a sok csirke közül, mindjárt jobban ügyelhetnék rájuk, ha kevesebb szaladgálna az udvaron.

A tekintetes úr gúnyosan elfintorította ráncos arcát, és epésen mondá:

– Persze, persze, vénasszony, hogy nekem csak a lábacsók jussanak, és a mellehúsával te tömd meg magad?! Abból ugyan nem lesz semmi! Nem ölünk csirkét.

Reggel volt. Amilyen szép az őszi reggel Nyíren az ezüstfejű fák között. A parasztházakon a kémény füstölt, és a kutyák henteregtek a házak előtt. Inges gyerekek kergetőztek, és a ritka levegőben az ökörnyal úszott.

Podrányi, a tekintetes úr felkelt, és az ajtót gonddal elzárva, a dívány alól nagy, vastag könyveket húzott ki, és azokban elmerült. Ezek a könyvek csupa jegyzetekkel voltak tele.

Anno 1832 óta következtek itt a dátumok sorban, mint egy takarékpénztár főkönyvében. „Cs. Szabó Jánosnak adtam húsz pengő forintot szeptembris 9-én. Tartozik megadni mához esztendőre. Addig pedig karácsonykor kismalacot hoz, húsvétkor két sonkát, pünkösdkor pedig két jól meghizlalt ludat.” A tételek így következtek egymás után a nagy könyvekben. A tekintetes úr régen kezdte már azt a mesterséget, ami abból állott, hogy megszorult, szegény embereknek pénzt kölcsönzött. Az almárium fiókja tudna csak beszélni, ha előkerülnének azok a kötvénykék, amiken a vármegye első nevei szerepelnek! A tekintetes úr, feltéve okuláróját, egy bankigazgató komolyságával kezelte könyveit. Nem volt azokban szóhiba sem. Gyönyörködve nézegette a teleírott lapokat, és vidáman dörzsölgette kezeit. Gazdagodik erősen; pompásan megy minden.

Egy ilyen „munkás” délelőttön beállított nevezett Sólyom Péter az ő gazdag rokonához, Podrányihoz.

Podrányi a kopogtatásra eldugta könyveit, aztán mérgesen nyitott ajtót.

– Lépjen be – szólta, és fúrge szemével vizsgálódva nézte végig az emberét, magában azt gondolva, hogy vajon mennyit érhet?

Az öreg Sólyom barátságos rokoni szeretettel csapott a tekintetes úr tenyerébe, leült, kicsiholt, rágyújtott. A tekintetes úr a kezeit tördelve járkált a gerendás szobában, alattomos gondolataival bíbelődve.

– Hát nagy bajban vagyunk – kezdte az egyszeri csendbiztos, kedélyesen pöfékelve. – Az Erzsike lányomat tán ismeri is látásból, urambátyám?

A tekintetes úr megállt. Először rázta a fejét, vállát összehúzva, majd igenlőleg intett. Aztán újra tagadó mozdulatot tett. Az ember sohasem tudhatja előre, hogy mik sülnek ki az ilyen beszédből, amint a nemzetes úr is kezdi.

Sólyom Péter úr baljából jobb kezébe vette át a pipát, aztán nagy füstöt fújva szürke szakállába, kék szelíd szemével a tekintetes úrra nézett:

– Erzsike leánykám férjhez adnánk. Becsületes, derék férfiú a kérője, akinek ugyanaz a baja van, mint nekünk: szegény. A leányt pedig mégiscsak ki kell ruházni kelengyével, mórínggal, mert mégiscsak idegenbe megy.

A tekintetes úr mérges volt már. A fejét rázogatta és vállat vont. Nem szólt egy szót sem, csak járkált a szobában fel és alá. A volt csendbiztos komoly, kérő hangon folytatta:

– Hát így történt, hogy urambátyámra gondoltunk. A feleségem mondta, hogy: eredj, Péter, aztán kérd meg Ambrus bátyánkat, segítene rajtunk az Erzsikénk férjhez adásánál. Jó ember az, csak a híre rossz, mondta az áldott asszony. Hát én el is jöttem ide, urambátyám.

Podrányi kerek fején mozgatta a rövid, sörte, fehér haját. Szinte az orra nyergéig lehúzta a fejbőrét, majd meg a szemét hunyorgatta. Rekedten beszélt, és megindultan:

– Lám, az áldott asszony, az ismer engem. Én jó ember vagyok, csak a világ gonosz. Az a gonosz, rabló, zsvány; ellopnák az embernek a szemét, ha nem vigyázna. Képzeld csak, uramöcsém, ma is négy csirkémet lopták el a gazok. Hol keressem most én az én négy csirkémet? Ugye, ha maga perzekutor volna, uramöcsém, maga előteremtené nekem a tolvajokat? Ugye? Na, mondja, hogy igen!

A nemzeti úr a pipáját nézte, és úgy felelt, komolyan gondolkozva:

– Nem tudom ám, hogy igen-e. Mert hátha róka volt a tolvaj. A nádasban, itt az ér alatt fészkel a sok vörös bundás. Az bizony megtörténik, hogy valamelyik éppen urambátyám udvarát szerencsételteti.

Podrányi dühösen csikorgatta a fogait:

– Nem róka volt az, mert az ide nem jön. Hanem ember, ha mondom: ember... Ha tudnám bizonyosan, hogy az a vén szipirtó – a Sárinkámat értem – volt a tolvaj, nyomban kitekerném a vén boszorkány nyakát! De egyszer majdcsak a nyomára jövök.

A tekintetes úr ezt elmondva, kémlélődve nézett Sólyomra. A nemzeti úr nagyot szívott a pipáján, és habozva tette fel a kérdést:

– Hát mit szól hozzá, urambátyám?

A tekintetes úr a füléből tölcseért formált a tenyerével, és bizonytalan hangon mondta:

– Ha jól értettem, uramöcsém pénzt akar tőlem kölcsönözni.

A nemzeti úr nagyot sóhajtott:

– Dehogy kölcsönözni! Nincs nekünk miből visszafizetni a kölcsönt.

– Hát?

Olyan hangon kérdezte ezt Podrányi tekintetes úr, mintha kiesett volna ebből a világból.

– Hát csak úgy – mormogta a szakállába szinte belebújva a volt csendbiztos. – A rokoni szeretetre apellálok. A szegény kis lányom...

A tekintetes úr szinte elzöldült az indulattól. Vén, nyomorék testével a díványra vetette magát, és fulladozva hörögte:

– Oh, ezek a nyomorult, kötni való rokonok! Elvonnák az utolsó párnámat tőlem, a koldustól, a tehetetlen aggastyántól! Én nem vagyok senkinek sem rokona, én szegény koldus vagyok; hagyjanak nekem békét! Hetvenéves vagyok nemsokára, és még pénzt kérnek tőlem, amikor annak kellene örülniök, hogy én vénségemre nem megyek senkinek sem a nyakára nyúgnak... És még pénzt kérnek tőlem? Oh, édes jó istenem, istenem...!

A nemzeti úr a nagy pipa mögül megrökönyödve nézte urabátyját. Nem akart hinni a fülének, de az öreg rikácsolt keményen:

– Ki innen, rablók, gazok, akik az életemre törtök, ki innen! Meggyilkolnak! Segítség!

Az egykori csendbiztos felemelkedett a székről. Az agg szakállá reszketése mutatta csak, hogy legjobban szeretné mostan nagy tajtékpipájával, amit kezében leeresztve tartott, jól fejbe kólintani a tekintetes urat. De aztán csak nem szólt semmit. Kilépett a küszöbön, az ajtót bevágta maga után.

Sólyom Erzsike pedig, ha kisírja a két gyöngy szemét, Podrányi tekintetes úr azzal sem törődik.

Az ajtót elrekeszelve, ismét kedves könyveihez ült.

*

Akkoriban történt az is, hogy egy parasztasszony, a tekintetes úr szomszédságán, megbolondult azon titokzatos, szinte rémes dolgok mián, amik Podrányi úrnál éjjelenként történtek.

Éjjel néha világosság sugárzott ki az alacsony ablakon, és odabelülről hangos férfiszó hangzott. Néha egész reggelig.

A tekintetes úr hetven-nyolcvan forint árú aszúbort hozatott a városból kocsisával. És estve, a szobában egyedül tanyázzván, megterítette az asztalt, és annak mind a négy sarkára égő gyertyákat tett. A gyertyák mellé poharakat, és az aszú átlagokból megtöltötte azokat mind, bár csak egyedül volt a szobában. Majd a maga poharát kezébe kapva felállt, és dörgő hangon dikciózni kezdett:

– Uram, uram, tekintetes vicispán uram, szállok az úrhoz!

Emígy kezdvén a tekintetes úr, nagyszerű dikciót kanyarított. Majd befejezvén a szavakat, vivátot kiáltott, és a poharakat összekoccintgatta, és kiitta mind a négy pohár bort.

Ezután elcsendesedett, leült, és csöndesen pipázott tovább. A pipafüst kanyarogva szállt a vén feje körül, a négy gyertya magasan lobogott az asztalon. A tekintetes úr ismét felkelt, megtöltötte a poharakat, és a magáét kezébe ragadva, dörgő hangon kezdte:

– Uram, uram, tekintetes főorvos uram, szállok az úrhoz!

A láthatatlan vendégeknek ismét pompás dikciót mondott az öreg, majd vivátozott, a poharakat összekoccintotta, és a borokat kiitta; amire leülvén, mély hallgatásba merülve pipázgatott.

Így ment az egész éjszaka. A gyertyák lobogtak, a poharakat teletöltötte, kiitta, és mint szenvedélyes áldomásozó, nagyszerű felköszöntőkben méltatta a vármegye urait láthatatlan vendégei előtt.

A babonás parasztok beleskelődtek az ablakon hidegrázós félelemmel, és a falubeli urak is hiába lesték az öreg éjszakai vendégét. Reggel felé a gyertyák sorban elaludtak, csendesség lőn a szobában, de az öregtől eljönni senkit sem láttak. Nyilvánvalólag az öreg az ördögökkel cimborázott, és azoknak a borait itta meg. Mások ellenben úgy magyarázták a dolgot, hogy a vén korhely, bár szerette a szórakozásokat, fukarsága miatt magában iszogatót, magában szónokolgatott, mintha nagy társaság lett volna nála.

Akkor történt, hogy a szomszédban egy asszony megbolondult az öreg éjszakai cselekedetei miatt.

*

Hanem a kis Sólyom Erzsike nemhiába sírta a könnyeit.

Azt már azokból az írásokból tudom, amik nemrégiben kerültek a kezembe. Az öreget egy reggel holtan találták az ágyában. Párnákkal fojtották meg. Az almárium alatt pedig kiásták a földet, és mind elvitték azokat a vasfazekakat, amikben az öreg a pénzét gyűjtötte.

Nagy kriminális lőn e dologból. Az egykori csendbiztos is a bírák elé került.

Magam sem tudom, miért jegyeztem fel a vén bolond, fukar Podrányinak a történetét.

Éjjeli eső

Regény az orosz határszállón

Ki az?

Mintha kopogtatna valaki, bekéredzkedvén hozzám kívülről.

Éjjel két óra; és aludni nem tudok, mert az eső veri az ablakomat. Folytonosan kopogtat kívülről, amint fonatosan, végtelenül szállnak a cseppek a langyos tavaszi éjjelben.

Először a díványon feküdtem, de nyugodtan maradni nem tudtam; ő kopogott kívül folytonosan, és mindenáron be akart jönni. Különben pedig mély a csend. Olyan magányosságban vagyok, mintha kívülem senki sem volna ezen a kerek világon. Én meg az eső; a cseppek hullanak egymásra, s kopogtatnak peregve, susogva.

Nem tudtam a szobában maradni; felkötöttem a kardom, belebújtam a gumiköpenyegembe, és kiléptem a házból.

Az őrt álló baka járkált a ház előtt. Csurgott róla a víz. Szegény fiú bőrig ázhatott; távolabb, a kaszárnya ablakából, fénysugarak látszottak. Aztán jött a feketeség. Pedig itt körül nagy hegyek vannak haragos fenyvesekkel és mord sziklával. Most ebből semmi sem látszott. A hegyen túl talán éppen így szomorkodik ebben az éjjeli esőben egy másik katona, egy orosz tiszt, amelyik éppen úgy őrzi itten a határt, mint én a negyvennyolc emberemmel. Itt vagyok négy hónap óta; hatvan napig nézem még a sziklákat, az égbe nyúló vad hegyeket, aztán mehetek vissza Krakkóba az ezredemhez; addig pedig mindig esni fog, és én éjjel álmatlanul hánykolódom.

Mert ez az eső itten más, mint bárhol. Vadabb, hidegebb és szomorúbb. Ember nem lakja a tájat, csak az én negyvennyolc katonám ásítózik itt e nagy vad, idegen földön. Sivatang sziklahasadékok tátonganak mindenfelől; a hegyek, mintha az égbe kapaszkodnának, és kő, kő mindenütt. Ahol nincs kő, ott mély, rejtelmes fenyves zúg, és titokzatos morgások hallatszanak ki az erdőből. Túlhan a nagy orosz róna.

Oh, hányszor lestem meg a bakáimat, amikor káromkodva imádkozgatnak, hogy csak jönnének már egyszer az oroszok, mert az élet itt nehéz, és az ólomszürke égből az eső hull mindig... Különösen éjjel.

A fejemre húztam a köpenyem kámzsáját, és elindultam az esőben.

*

Sokszor járok így éjjel egyedül, mert ha meggondolom, szeretem ezt az esős, szomorú éji világot. Valami út vezet a hegyek közé, azon szoktam botorkálni. Apró, törpe bokorfélék akadnak meg a kardomban, és hallani messziről, hogy a hegyek között hogy susog, zúg a fákon a víz, mintha végtelen sóhajtásokkal volna telve ez az éj. Máskor mintha ágyúk dörgését hallanám alulról, a láthatatlan, mély völgyből. A katona ilyenkor a kardjára teszi kezét: az oroszok jönnek tán... Nem, nem. Egy szikla leszakadt valahol, és lezuhant a mélybe ezermázsás terhével.

Most csend volt. Mert május volna tán, ha a kalendárium igazat mond. Különösen a májusról semmit sem tudunk; csak a fagy maradozik el csendesen, de a hideg esőben hópihék szálldogálnak...

A síkos úton, amint előrehaladtam, elgondolkoztam az életemen. Bizony az nyomorúságos. Kutya a katonatiszt sorsa. Meg Mary is eszembe jutott, aki Bécsben – ah, e szép, víg, kedves Bécsben – a főhadnagyát várja! Mary, Mary, látjuk-e egymást valaha?!

Megállottam.

Löttek tán valahol?...

Mintha a hegyen puskaropogás hallatszott volna, arról, ahol Bugyi, az „énekes” posztol máma a gránicon.

Újból dörrent a fegyver a hegyen. Most már világosan hallatszott. Bugyi rálőtt valakire, vagy jelt ad...

A kaszárnyában is meghallották a lövést. Az őrség fegyverbe állt, és futva indultak el az őrház felé.

Visszamentem a kaszárnyába, és leültem az inspekciós szobában. A kopasz asztalon ott hevert egy megkezdett levél. Valamelyik baka írja haza az édes szülőjének bizonyosan, mert úgy kezdődik. Csend volt. Az eső még hívesebb hangokon kopogott kívül... Némileg izgatott voltam. Hátha az oroszok jönnek végre... Mindig várjuk őket, hátha elindultak egyszer nagy titokban. A telegrafálomasina itt van az asztalon. A drót a hegyeken keresztül elviszi a vészjelt, és Krakkóból egy óra múlva megindulnak az ezredek...

Kívülről fegyvercsörgés hallatszott. Az őrség jött vissza. Az őrmester rettenetes káromkodása már messziről hallatszott. Hoztak valakit. Az ajtó felnyílt; a hideg, esős párákkal teli levegővel két alak került be a szobába. Az őrmester mögöttük lépkedett. Megállott előttem, és szólt:

– Jelentem alássan főhadnagy úrnak, ezek itt szökve jöttek át a határon. A silbak rájuk kiáltott, futni kezdtek, a silbak fegyverét használta...

Két vizes, fáradt, felismerhetetlenül összegörnyedt néember állott előttem. Nagykendőbe voltak bugyolálva, látni nem lehetett semmit az arcukból. Az egyik, a magasabb termetű, félig összeesve támaszkodott a kisebbre. Az meg a karjaival tartotta. Végre nem bírta tovább, a nagy néember összeesett a földön.

– Golyót kapott – szólt az őrmester.

Két baka felemelte a földön fekvőt, és a padra fektette. A szóltan, néma asszony erre fájdalmasan kezdett nyögni; a jajgatásra a másik mint egy párdúc ugrott előre, és eltaszította a bakákat. Fényes szemének villámlása látszott a kendő alól. Oda térdepelt a padon fekvő mellé, és az arcát simogatta, csókolgatta. Az meg csak nyögött, sóhajtozott, de mindinkább csendesedett.

– Mamie, mamie – suttogta a másik, aki mellette térdepelt. – Mamie – ismételte, és a hangja megcsuklott, mert a padon fekvő egyszerre abbahagyta a nyögést. Valamit mormogott, aztán csendes lett... Egészen elcsendesedett.

Az őrmester komolyan állott a küszöbön, és a fejét rázogatta csak. Kérdőleg néztem rá, amire a szemével integetett, hogy ő nem tud semmit, semmit...

– Kicsoda maga? – szóltam a néember felé.

Az nem felelt, csak az arcát simogatta, csókolgatta annak, aki a padon feküdt. Egyszerre rémületesen sikoltott, úgy, hogy a vér megfagyott ereimben, és a két karjával átölelte társát. Rázogatta, költögette, értelmetlen szavakat mormogott neki, de az nem mozdult.

Meghalt.

Az őrmester közeledett, de a nő elébe állt, és vadul széjjelterjesztve a karjait toporzékolt a lábával, miközben visító, kétségbeesett hangon beszélt:

– Félre innen, haramiák, gyilkosok; megöltétek őt, megöltétek őt nekem, aki mindenem volt...

Franciául beszélt, de szavát alig lehetett érteni a kétségbeesés mián. Fulladozott, és a ruháját tépte mellén.

– Öljetek meg engem is! Engem is megölhettek, ha már őtet meggyilkoltátok...

Az őrmester az ajtóhoz lépett, és beszólitott két bakát. Intett nekik, hogy a holttestet vigyék ki a padról.

De a nő mint fúria csapott a két legényre. Vadul hadonászott, és rettenetes ütésekkel osztogatott jobbra-balra. A két legény végre nagy nehezen megfogta a kezét, és meg akarták kötözni, de nem engedtem.

– Kisasszony – a hangja után kisasszonynak képzeltem; oh, istenem, az ilyen számkivetett, vadon lakó szegény katonatiszt minden szoknya alatt úrinőt lát –, kisasszony – szóltam franciául –, a társnőjét meg kell vizsgálni, mert így nem maradhat.

A nő toporzékolt, és lehányta kendőjét kétségbeesésében.

– Nem, nem... Nem veszik el őtet tőlem. Nem engedem! Öljenek meg engem is. Oh, istenem, öljenek meg!

Azután újra odaborult a padon fekvőre:

– Péter, Péter! – kiabált. – Péter, édesem, hát elhagytál, elmentél a te Babuskádtól, a te Leonádtól, elmentél... Te édes, te jó, te szegény Péter!...

Mindjárt sejtettem, hogy a szokatlanul magas női alakban férfi rejtőzik. Most már azt is értettem, hogy miért jöttek szökve, esős éjjelen a határon, úttalan rengetegen át, ahol balvégzete utolérte a férfit.

A leány – mert annak látszott – igen szép volt. Hollófekete haja arcába hullott, és finom vonásait a kétségbeesett fájdalom sem torzíthatta el végképp.

Az ajtó nyílt. A káplár odakívül már átkutatta a szökevények butyrát, és ami papirosfélét abban talált, most behozta mind, és elibém tette az asztalra.

Leültem, és vizsgálni kezdtem a papirosokat. A nő mozdulatlanul térdepelt halottja mellett, és arcát mellére rejtette.

Volt a papírok között mindenféle írás, csak éppen olyan nem, amiből biztos kilétüket megállapítani lehetett volna. Francia és orosz lapokból kivágott újságszeletek, levelek boríték és aláírás nélkül; a leveleket titkos jegyekkel írták, hogy milyen nyelven, azt megállapítani nem lehetett.

A nő mozdulatlanul térdepelt; önkéntelen halkabbá vált a hangom, amint szóltam hozzá:

– Kisasszony, csillapodjék! Az urat megvizsgálja majd az őrmester, aki jártas orvosi dolgokban...

– Hisz meghalt Péterem, meghalt – sikoltott fékevesztett fájdalommal a nő.

– Hátha még nem halt meg. A golyó nem öl oly gyorsan.

Felemelte a fejét; mintha reménysugár villant volna fel előtte a feketeségben. Két sötét szem figyelmesen nézett a fekvő arcába. Az őrmester közeledett, és lehúzta a kendőt Péter fejéről. Borotvált, fakó, mozdulatlan férfiarc vált láthatóvá. A nő sikoltva vette karjaiba a mozdulatlan fejet, az őrmester végigtapogatta a fekvőt, közben integetett nekem a szemével, majd az ujjával, és mellére mutatott... Igen, ott jött ki a golyó Péter testén keresztül, és Péter már halott.

A nő ringatta a fejet karjaiban, és csókjaival halmozta el a hideg ajkakát.

*

Az eső még mindig kopogott. De mintha már virradna.

Kimentem az udvarra, és szivarozva bámultam bele a vizes feketeségbe. A hegyek körvonalai mintha látszanának, és a csúcson a sziklák bizonytalan színű felhőkbe takaróznak.

Virradt. De az eső még mindig úgy hullott sóhajtozva, susogva, peregve, olykor keményen.

Azt gondoltam magamban, hogy az a Péter odabenn tán nihilista volt, de elmenekült az elfogatás elől, és a kedvese vele tartott... Tán átbujdosták a nagy orosz földet Moszkvától Pétervárig; rejtőzködve, lopva, éjnek éjszakáján, és úttalan utakon bolyongva értek a határig, amin keresztülsegítette őket végzetük, és a gyilkos ólom itten érte el őket, amikor barátságos földre léptek. Magamban kívántam, hogy bár az oroszok fogták volna el Pétert, legalább nem jött volna ide a nyakamra meghalni, mert az ilyen dolog sok galibával jár. Az „énekes” Bugy is ül most a kóterban, vizsgálat alatt... Aztán most az a sok jelentés, amit Krakkóba küldeni kell!

Fáradt voltam, a szivar sem ízlett, és eldobtam alig félig elszívva, amit bizonyosan megbánok holnap. Még ábrándoztam arról a szénfekete fiatal leányról, aki odabenn búsul az inspekciós szobában, bezárva. Hónapok múltak el, és én a Mary fotográfiáján kívül más nőt nem láttam. Oh, ha az az ostoba golyó nem találja el ezt a Pétert, hanem elfogjuk őket épen, talán még lehetett volna valamit kezdeni azzal a szénfekete leánnyal. De így? Még csókot sem rabolhatok tőle. Mert annak a csóknak is keserű volna az íze a Péterért hullajtott könnyek mián.

Sokáig álltam a kapu alatt, és beszívott ajakkal ábrándoztam arról a szép fekete leányról, aki odabenn van... Nagyon melegem lett, és a torkom kiszáradt. Eh!

Nekünk csak az eső kopogását szabad hallgatni, ami rútol csobogva hull a felhők közül. Eh! Ostobaság az egész élet. Jön egy Péter nevű ember, akinek még csak nyugalma sincs a bűnöktől, amik lelkét nyomják, felcsíp egy kis fekete hölgyet, és boldogan megszökik véle...

Ha az „énekes” Bugyi nem tud úgy célozni, aminthogy tud, hát még boldog ember is lett volna sokáig ez a Péter...

A Péter ruhájában különben némely hamis útlevelekre találtunk, egy medalionra, annak a szép kis fekete leánynak az arcképével, és sok titkos jegyű levélre.

*

Reggel van. Az eső éppen úgy hull, mint azelőtt. Semmi sem változott, csak némileg világosabb lett. A ház körül szuronyos bakák ásítognak, és mindnyájan a szép fogolyról beszélnek. Csillognak a szemek, és tréfálkoznak egymással a legények! No nézd a bestiákat, kiadtam a parancsot, hogy lövési gyakorlatot kell tartani, aki nem jól lő, pofont meg kurtavasat kap. Az udvar egyszerre kiürült.

Leona ott ült a szoba közepén egy széken, és mozdulatlanul nézte, hogyan lépek be, hogyan ülök le az asztalhoz. (Megborotválkoztam ezen a reggelen gondosan, és bajszomat is felsütöttem.) Igen szíves hangon szóltam:

– Aludt, kisasszony?

(Gondoskodtam pokrócokról, amidőn végre elvitték Pétert a hátulsó házikóba. Két legény deszkából koporsót faragott.)

Leona nem felelt; nem is nézett rám. Hallgatagon sütötte le a szemét, és elmerengett fájdalmasan.

– Kisasszony, itten felelni kell, mert ez itt hivatalos eljárás. Maguk szökevények, bizonyos, hogy hamis az útlevelük... A csendőrök kezébe adjuk át magát, kisasszony...

A leány vállat vont.

– Nem bánom – mondta. Aztán gépiesen kezdett hadarni: – A nevem Lenszki Leona, és művésznő vagyok a Tereph-cirkuszban, Moszkvában. Ez van az útlevelemben is.

Művésznő! Hm! Eszembe jutott, hogy mikor az első hónapban voltam itt, engem is meglátogatott az isteni Mariska egy krakkói chantant-ból, akinek én nagyon udvaroltam. Az isteni Mariska kíváncsi volt erre a vadonra, és utánam jött. Abból az időből maradt még néhány üveg pezsgő a kamarában, mert Mariska, a hűtlen, többé nem jött.

– Hát a férfi ki volt?

A nő eltakarta az arcát, és mély búval sóhajtott. Fulladozott, és alig bírta kiejteni a szavakat:

– A férjem... a barátom, mindenem nékem... Mindenemet elvesztettem.

– Igen, de kicsoda, micsoda?

Ijedten nézett fel könnyben úszó két szemével.

– Hát diák volt Moszkvában, de a rendőrség üldözte... Menekülnie kellett, mert Szerbiába vitték volna. És én vele jöttem el. Dimitrijevič Szergejevics Péter, ez a neve... Isten, Isten, te nagy Isten! Miért vetted el tőlem az én Péteremet?! – kiáltott fel kétségbeesetten, és kezét összetette.

(Megjegyzem, hogy Leona kisasszony a csúf nagykendőt letette, és egyszerű kis fekete ruhájában, megfésült, szép barna hajával, amint a szoba közepén ült, igen bájos jelenség volt.) Mondtam neki, hogy ha az útlevele rendben van, akkor nincsen semmi baj. Holnap kocsira pakoljuk, és két baka kíséretében a legközelebbi állomásig kísérik, ahol átadjuk őt az őrsparancsnoknak. Az majd továbbküldi...

– Hát Péterrel mi lesz? – mormogta kétségbeesetten.

– Pétert eltemetjük itt, mert egyebet nem tehetünk vele.

Végtelen fájdalma megindította, de oly szép volt, oly fiatal és szomorú, hogy csak haragudni tudtam arra a Péterre, amiért emlékével itten újába állott társalgásunknak.

Leona zokogott sokáig; mellé léptem, és kezeit csendesen levettem arcáról. Vigasztalgtam, hogy így-úgy; bizonyosan bolondokat mondtam, de ilyenkor jó minden, mert nem a szó vigasztal, hanem a részvevő hang. Továbbá figyelmeztettem, hogy visszatérhet Moszkvába,

mert nem muszáj elmondani mindenkinek, hogy Pétert a rendőrség üldözte, és hogy azzal a bizonyos Szergejevics Péterrel szökött el, aki diák volt... És tán azt is mondtam, hogy: „Kisasszony, mindnyájunkkal megeshetik hasonló szerencsétlenség”. Közben haját is megsimogattam, ami puha volt, mint a bársony, és susogott a kezem érintése alatt.

Végül kértem, hogy tiszteljen meg azzal, hogy ma velem ebédel!

Leona vadul intett. Nem, nem. Hisz én is Péter gyilkosai közé tartozom. De jött a dél, igen csinosan megterítettem szobámban, és ezüst evőkészletemet az ő tányérja mellé helyeztem, sőt valahonnan, az ég tudná, honnan, csinált virágcsokrot is szereztem az asztalra.

Leonát láthatólag meglepte figyelmem. Körülnézett a szobámban, és szemügyre vette a tisztí arcképeket. Egyszerre megjegyezte, hogy az osztrák–magyar tiszték csinosabban öltözködnek, mint az oroszok. (Rajtam díszkabát feszült.) Szegény Marym az asztalfiókba került, pedig úgy gondolom, mindegy lett volna...

Leona az asztal felett elbeszélte, hogy ő kötelen és lovon szokott táncolni a cirkuszban. És a közönség igen szereti. A sarokban észrevett egy lovaglóstort. Azt kezébe vette, és suhogtatta. Bánattal jegyezte meg:

– Szegény Nero, a legkedvesebb lovam, most bizonyára nem tudja, hogy hová lett az ő kis úrnője...

Halkan zokogni kezdett. De én mégis kimentem, és előkerestem a kamarából a pezsgősüvegeket.

Vén csontok éneke

I.

Jelenleg öreg színművészek közé megyünk, akik nyolcan, nők és férfiak, nagy unalommal és csendességgel laktak a nagysurányi házban, hol ma papiroost avagy cukrot fabrikálnak. Mert a szép életnek vége; az öreg színművészek és színművésznők innen messze elmentek, mert rémségesen unták magukat.

Persze néhány tavasszal ezelőtt minden másképp volt. A parkban a fák virágoztak, és kimondhatatlanul nagy vala a rend és nyugalom itten. Masztixszagnak híre sem volt, és ha jött az estve, csak félálomban lehetett hallani, hogy valahol messze a nagydob pufog, a kortina fellebben, és a nézőtérről taps zúg fel. Valahol messze... – Zöld hegyek tekingettek ide a környékről, az égen fehér felhők úszkáltak, és kis bogarak zümmögtek a fűben, ahol a színművészek, urak és hölgyek – az öregek és törődöttek, penziócskából éldegélők – heverésztek, és vén arcukat feredőzték a kószáló ifjú szélben.

Különösen Széphalmira emlékezem, aki vörös orcájával, nagy kék nyakkendőivel és kopott cilinderével az elsők között költözött ide. Több roskatag kalapskatulya rejté kincseit. Mindjárt, amint megtelepedett, jól érezte magát: köhögött és köpdösött, mert már tizenöt éve mindig náthás volt. Ámde fűrtjei, ha megszürkültek is, még mindig erre a Széphalmira emlékeztettek, aki egykor mint pogány félisten igazta le a szíveket, és a hiúsága is a régi volt. Hasonlón egy kokett, vén kandúrhoz, nyalogatta ajkszéleit, dorombolt és csinosította magát. Bár lábszárai olykor remegtek, és gonddal növesztett bajuszát festékkel kente.

II.

Oh, csendes, taps nélküli, rideg élet! Ha hölgyek nem volnának itt, igazán meg kellene bolondulni e szegény embernek. És az itt levő hölgyek is többnyire messze vannak ama virágkoszorús időktől, amikor a Pajkos Diákokban rózsasző hullott a zsinórpadról, és

Finkler, a kivénült karmester Offenbachot dirigálta precízen. Csak csendesség van, bár már korán reggel szabad bort inni, de mégiscsak zárda ez, ahol meg kell bolondulni a szegény embernek.

Négyen voltak férfiak, négyen asszonyok. Mind olyanok, akiknek már e világon senkijük sem volt, amikor a színészmenedékházba beköltöztek. És Völgyesi, az elhízott, csukafejű titkár direktoroskodott itten, bár hivatalos címe a gondnok volt. Ő osztotta ki a bort – hál' istennek ebből volt elegendő –, és ő rendezte a társasjátékokat, amikben különösen a hölgyek ragyogtak. Délutánonkint a park pázsitján *haragszom rád* járta, és az öreg művészek remegő, vén csontjaikkal pajkosan futottak a koros asszonyságok után, ha Völgyesi, a bíró, csókot ítélt meg a zálogosnak. Az egykori primadonnák sikoltozva menekültek a bokrok mögé, és a szürke fejű bakkecskék sántikálva kergették hölgyüket. Míg a komoly és nagy hivatású Völgyesi szigorúan jelentette ki:

– Az ítéletet végre kell hajtani! Ligeti Julianna kisasszony két csókkal tartozik Dálnoki Jenő úrnak, ha fülönfüggőjét meg akarja kapni.

Széphalmi, aki bajuszát festékekkel kente, és egykor mint pogány félisten igazta le a szíveket, komoran összefonta nehéz karjait, és megvetőleg nézte a vén gyermekek játékait. Ő fiatalos vért érzett ereiben, és titokban néha még próbálgatta egykori hangját:

– La, tralla, trallala, la, á-á-á-á.

Így néha tilosban, és amikor sétéiben Derzsy Amáliát kísérette, az egykori ünnepelet Málit, a páratlan, a rendkívüli, a csudás naivát – aki fiatalos tartásával és még mindig fényes fekete szemével Széphalmi rokonszenvét megnyerte –, sokszor elgondolta a pogány félisten, hogy odakünn, a „zárdán” kívül még mindig olyan szép világ van, mint negyven esztendővel ezelőtt volt, de ő már nem ragyogtathatja tenorját a lelkes közönség előtt; sőt Máli sem művészetét; egykor – mi szép idők –, *Figaró lakodalmában* együtt pályáztak. Hol is volt az? Debrecenben vagy Aradon?...

A hegynek felfelé menve erről beszélgettek. A régi kollégákról, a régi dolgokról – és a régi szerelmekről.

– Dálnoki volt a rendező, és Rincsei úgy fújta a basszust, hogy a publikum megbolondult...

– Egy fiatal mágnás katonatiszt állomásozott akkor Debrecenben. Nagyon gazdag volt, és úgy volt, hogy nőül vesz. Hat hónapig együtt laktunk; elmaradtam a trupptól. Nagyon boldog voltam, bár sokszor vágyakoztam a deszkák után.

– És?...

– Akkor jött egy báró, vagy talán gróf volt, avagy meglehet, hogy herceg, már a névre sem emlékszem; aztán elvitte a fiát. Ejnye, hogy is hívták? Ha nem tévedek, Sáni volt a neve, de az is meglehet, hogy Károly. Azonban inkább Sáni, mint Károly; mert Károlynak Bokorit hívták, a bolond direktort, tudja, aki az uram volt...

Amália megállt, hogy kifújja magát. A domboldalon a tavasz lakott, és meleg verőfény kacérkodott a tájjal. Lány áprilisi délutánban hangok hallatszottak, amik mintha a fák leveles ágai közül szálltak volna ki. Madárkiáltás hangzott a közelben, és valahol patak szaladt. Amália leült a fübe, és Széphalmi mellé telepedett. Az öreg férfiú eleinte igen kackiásan rakosgatta egymásra lábait, és megigazította nyakkendőjét; hódító óhajtott lenni. Máli lesütötte fekete szeméit, és ráncos, fonnyatag arcával a föld felé fordult. Elmélázott, és bizonyosan a régi dolgokon merengett.

Széphalmi az asszony kezére tette a kezét, és mély pózzal suttozta:

– Hát arra emlékszik-e, hölgyem, amikor Vágvölgyi direktornál együtt pályáztunk, és én szerelmes voltam magába? Én voltam a hős, és akkor leginkább Gringoire-ban tetszettem. – Levette kalapját Széphalmi, és csontos ujjaival végiggereblyézte fűrtjeit. És pátosszal folytatta: – Legnagyobb diadalaimat akkor értem, és igen boldog voltam a maga szerelmében. Az asszony eleinte csudálkozva nézett rá, aztán mintha könnyű pír futotta volna be halovány arcát:

– Lássá, ez nekem még nem is jutott eszembe – mondotta élénken. – Pedig, ha jól emlékszem, együtt is laktunk – tán egy hónapig...

– Egy hónapig – visszhangozta a férfi komolyan. – Majdnem egy hónapig. Hallgattak. Máli egy fűszálat tépett ki a földből, és tenyerét csiklandozta azzal. Végre tétovázva szólt:

– Sehogy sem tudok emlékezni arra, hogy mikor és hol laktunk együtt, barátom, bár azt biztosan tudom, hogy együtt voltunk. Széphalmi keserű fájdalommal ráncolta össze a homlokát.

– Ilyen a nők szerelme – jelentette ki. Aztán szemével hunyorgatva rebegette: – Hát nem emlékszik, Málicskám, arra a nagy-nagy babérkoszorúra, amit akkoriban kaptam? A koszorú mellé száz forintot is mellékelte a jó közönség. És mily szép napokat éltünk abból a száz forintból! Nem emlékszik?

– Nem – vágott közbe hevesen az asszony. – Amikor én magával voltam, nem kapott száz forintot. Ellenkezőleg: otthon főztem egy rossz spirituszlámpán, ha volt valamit főzni. Szegények voltunk, bár maga akkor is a korcsmában tanyázott mindig.

– Máli.

– És mindig részegen jött haza. Igenis, ha tudni akarja – tette hozzá az asszony élesen. Lehajtotta a fejét, és komoran, szomorúan nézett maga elé. Szinte könnyezett, amint dühösen mormogta: – Az volt a szerencsétlenségem, hogy ilyen rongyos komédiásokkal adtam össze magamat. Házam lehetne Pesten, és tőkepezem, ha okosabb vagyok, mert nagyon szép voltam.

– Igaz, igaz – mondta csendesén Széphalmi, fejével bólingatva. Hallgattak ismét. A múltban elmerengve árnyékhoz hasonlóan jött elő sok régen elmúlt dolog, amire ma már alig lehet emlékezni. Az asszony egyszerre megsimogatta a homlokát, és nehéz sóhajtással mondta:

– Sőt egyszer meg is vert, Széphalmi. Nagyon megvert, részegen.

– Féltékeny voltam, mert szerettem – mormogta a vénember.

– Nagyon megvert – ismételte az asszony, és csendesén felnézett. A férfi kezét simogatta, és egészen elérékenyült: – Gonosz betyár volt, de szerettem, és így jól van minden. Körülöttük lakott a szép tavasz, és ők benne ültek a kék verőfényben. A vén színész eleinte kelleetlenül simogatta vissza az asszony kezét. Később felmelegedett, és félig lehunyt szemmel régi hódításaira gondolt, sikereire, amiket a nők körül elért. Feljebb emelte a kezét, és az asszony orcájához nyúlt. Majd nyaka köré fonta karját, és megölelte.

III.

Alkonyodott, amint egymás mellett hazafelé ballagtak. A mély úton, árnyékában a virágos fáknak, fáradt lepkék hintáztak a vöröses levegőben, és aluszékony madarak bujkáltak a bokrokban. A vén színész és a koros színészhölgy egymás mellett mentek, és a vacsorára gondoltak.

Org. NB. Mert fel vagyon jegyezve a nagysurányi színészmenedékház krónikájában, hogy ott a bennlakó veterán színművésznők egyike egy szép napon egészséges leánygyermeknek adott életet.

Szerelmes tegnapok

Tavaly, tavasszal az erdőt jártam. Tán azért vagyok olyan szomorú ma. Tán beteg? Mert a tegnapi gondolok. Emlékszem, egyszer éjjel felébredtem. Majd megfulladtam a szobában.

Kitártam az ablakom, odakünn gyöngye, langyos szél járt a háztetők között. A szél arcomba fúj, körülengett, és magával hozta ifjúságom minden nótáját; még egy régi-régi sejtalem is hangzott a szivemben, az ébredező erdő nesze. A fekete fák megmozdulnak, a bokrok összesúgnak, és a kis zöld fű olyan hevesen tolakszik felfelé, hogy csoda. De az erdő még hallgat, csak a friss szél zúg a lombtalan ágak között.

De az idén itt vagyok. Messze az erdőtől, még messzebb az ifjúságtól, mikor tizenhét éves voltam, és minden csütörtök délután vadászni mentem a csánki rétre. Jánosi Juci tizenhárom éves volt, és egy kislány kísérgette őt ide, a rétre, ahol virágot szedtek minden csütörtök délután. Erre a kislányra, amelyik Jucit kísérte, már alig emlékszem. Csak azt tudom, hogy mezteláb volt, és afféle pesztonka a Jánosiék házánál. Milyen rövid volt a tavasz! De Jucira is alig emlékszem ma. Tán meg sem ismerném. Csak úgy fátyolon át sejttem, hogy búzavirágszínű szeme volt, és olyan nagyra nyitotta azt, szerfölött csodálván tudományosságomat. Leginkább az egyiptomi királyokról beszéltem neki. No meg a Nílus rettenetes krokodilusairól.

De ma itt vagyok a szobámban. Tavaly, mikor az erdön kóborolva elfáradtam, ábrándoztam erről a szobáról, a megszokott íróasztalról és egy nehéz karosszékről, ahol az újságot szoktam olvasni az ablak mellett. És még valamiről. Szemben, túl a szűk sikátoron, ahová az ablakom nyílik, emelkedik egy sárga nagy bérház. És az én ablakommal szemben is ablak van. De milyen ablak? Virágos. Cserepes virágok vannak itt, violák, szegfűk. Az ablak mellett egy szegény beteg kislány lakik. Egy sánta kislány.

Tán két éve, hogy ismerjük egymást, de még egy szót sem váltottunk soha. A neve? Nem tudom. Csak azt, hogy fonnyadt, csepp kezeivel maga ápolja virágait. Minden reggel megöntözi őket, gyönyörködik bennük a fonnyadt, nyomorék nagyvárosi lányka.

Tavaly az erdön ő jutott eszembe. De csak már a végén, mikor a szerelmes tegnap minden emléke virágot bontott a szivemben. Mikor már elfeledtem ismét Jucit, aki az apró pesztonka kíséretében minden csütörtökön délután virágot szedett a csánki réten, azonkívül Ninát is, aki együtt tanulgatta velem a leckéimet, és segített előbbre jutni a der-die-das ingoványában, abban a csepp cipszer városban. Nina, a kicsi kék szemű, hasonló az egész fiatal álmaidhoz, meghalt. Mikor még szerettük egymást. Aztán Mariskát is elfeledtem már, aki úgy sírt, mint a záporosó, mikor a jó piarista páterektől szekundákat hoztam haza. És Irma, a takács leánya mennyi boldogtalanságot szerzett moszjő Vres táncóráin! Csak az a kis beteg, nyomorék leány járt a fejemben. Egészen elszomorodtam, és sok mindent odaadtam volna, ha láthatom csúnyácska, vértelen, szomorú arcát az ablak mögött megjelenni.

És milyen szomorúan nézett rám mindig! Azt hiszem, hogy nagyon elhagyott lehetett. Mindig csak őt láttam az ablaknál, amint gondosan kinyitotta, és főként vigyázzva arra, hogy velem szemben maradjon mindig. Így hátrált el az ablaktól, könnyörgő, szomorú pillantása az én ablakom felé volt irányítva, amíg csak el nem tűnt fonnyadt arca a szoba háttérében.

Az alaknál ültem e tavaszon mindig. Tele voltam vágygal és kedvetlenséggel, és sokszor gondoltam az erdőre. Ott egy kis érre, amely sebesen futott a füvek között. A nap aranyfoltokat dobált be a fák között. Sokszor kinyitottam az ablakot, és lenéztem a szűk, sáros sikátorra. Milyen csúnya világ ez. Az aszfalton lompos, kedvetlen emberek mendegéltek, túlhan egy raktár, ott mérges kalmárok veszekedtek reggeltől estig. Már téltől tart ez így. Tegnap jött a végrehajtó. Bizonyos, hogy az volt, mert azóta elcsendesedett a raktárban minden, csak néha hallik egy kétségbeesett kiáltás. Valaki tönkrement, most adják a koldusbotot a kezébe.

Ez a beteg leány is már nagyon odavan. Néha-néha föltárja az ablakot. Mintha nem hinné, hogy még nem elég meleg a napsugár az ő számára, mintha remélné, hogy fázni fog, ha a hűvöses tavaszi lég beáramlik a szobába. De aztán csakhamar bezárja a táblákat. Milyen fonnyadt, milyen kicsire összeaszott már. És milyen furcsa, hogy hátrál az ablaktól, amíg látom, vigyázva arra, hogy háttal ne kerüljön felém.

A levegő a virágainak sem tett jót. Egy napos délelőtt kitette a violáit kívül az ablakpárkányra. De már délre lekonyultak a virágok, lehajtották a fejüket, meg voltak fagyva. Milyen kétségbeesetten, elszomorodott arccal szedegette be őket! Mintha a könny is kicsordult volna a szeméből. Az ölébe vette őket, a cserepeket a melléhez szorította sovány karjaival, és ekkor megfeledkezett magáról, megfordult, és úgy bicegett a virágaival a kályhához. Szegény, púpos volt!

Ezután két napig nem láttam.

Néha gondoltam rá, tán beteg, vagy szégyelli magát szegény, hogy nyomorék hátát mutatta? Azelőtt mindig az ablaknál volt. Nézte az égen vándorolható felhőket, a fekete háztetőket, és tán hallotta azt is, hogy odakünn az utcán sétáló, víg emberek haladnak kacagva, közben langyos szellő cirógatja a fákat. És örült, hogy engem is látott, és milyen esdeklő, szomorú lőn a tekintete, ha hátraléptem az ablaktól. Mintha semmi élőlényt nem látott volna kívülem soha. Harmadnap újra láttam. Először nagy karosszékben feküdt félig ülve. Kendőkbe volt takargatva, és barna nagy szemem fátyolosan csillogott valami homályos, leheletszerű köd. Összeborzongtam. A halál kopogtat tán az ajtón, és lehelete már megérte a kis nyomorék leányt? Aki sohasem ismerte ennek a bűnös nagyvárosnak vigasságait és örömeit, csak a fonnyadtság érte utol, és a betegség, ami kipárolog az aszfaltból. Sohasem volt tán az utcán sem, talán abban a szomorú szobában töltötte napjait, amióta a világra jött. Öröme sem volt. A bánatot már a születésekor magával hozta. Ugyan hány éves lehet? Talán húsz, talán több? Sántít és púpos, és az arca ráncos, nem szép, és mindig szomorú meg elhagyott.

De később szenvedett a karosszékben. Már nagyon beteg lehetett. Ágyban feküdt, és az ágyat odatolták az ablakhoz. Itt feküdt a kislány reggeltől estig. És különösen este, mikor a homály teregette a ködösséget a fekete háztetők felé, a felhők sötéten futottak az égen, és a szél süvöltözött az ablak mögött, akkor nagyon nyugtalan lőn. Barna, homályos szeme olyan kétségbeeséssel tapadt az ablakomra, mintha attól félne, hogy ha bekövetkezik az éjszaka, sohasem virrad többé meg, sohasem fog látni többé engem, sem a világos tavaszi égen szaladó felhőket.

Egész kicsi lett. Úgy összefonnyadt az arca, hogy kín volt látni. A fejét párnákra támasztotta. Mostanában megjelent néha mellette egy kedvetlen öregasszony.

Éjjel, ha lámpát gyújtottam, tudtam, hogy annak a fénye kisugárzik a függönyön át hozzá. És álmatlan szeme bizonyosan az én ablakomra van tapadva, ahol fény van, világosság. Meg élet. A szívem tele van a tegnapi emlékeivel. Az erdő zúgásával és a kis ér susogó mormolásával. A tegnapi, ami messze van, aminek illata úgy jön, hogy a következő pillanatban elfelejtődjék. Otthon tán már lombot bontott az akác, még egy-két nap, s a madár is megszólal. De minden csak tegnap volt. A szerelmek elmúltak, és visszaszálló illatuk is alig melegít már. Csak bágyadtan mosolygok arra, hogy tizenhét éves koromban a csánki rétre jártam minden csütörtökön délután.

Felkelek az asztaltól. Félrevonom a függönyt az ablakról, kinézek az éjbe. A túlsó oldalról egy fekete, nesztelen ablak tekint rám. A mögöl talán egy révedező, szomorú szem. A kis beteg, nyomorék lány szeme.

Nyár

Magának, Magdus, akinek ma ezeket a sorokat írom, még bábu megvannak, és azokkal vígan játszani szokott. Kis szívem, én magát tán tegezhetném is bácsi létemre; neked Tündér Ilonáról szépeket meséltem tavaly ilyenkor az eperfa alatt, az idén a szép színművésznek felől faggatózol leveleidben, különösen pedig a Küri Klára kisasszony szépséges fotográfiáját óhajtanád! Magdus! Nékem úgy tetszik, hogy te az idén nemigen érdeklődnél Tündér Ilona

iránt az eperfa alatt; nagylány lettél, Magdus, aki figyelemmel olvassa meg az *Egyetértést*, amikor édesapád, az én jó urambátyám, elszunnyadván, leejti kezéből a méhesben a lapot... És te, kis szívem, falusi udvarházatok csöndességében, tizenhét esztendőm mivoltodban elábrándozgatsz barna fejecskédvel a megolvasott dolgok felett, s a színművésznők – oh, e fényes csillagok a falusi kislány ábrándvilágának egén – foglalkoztatják elméd és szíved. Magdus, én, a te komoly bácsid, nemigen akarok hinni a te nagylányságodban. Te még mindig libácska vagy, kis szívem, és ne haragudj meg rám, amikor ma az édesapád szigorú kék szemeivel kivallat egy bizonyos Birta Pál nevű ifjú felől, aki mostanában került haza a faluba Nyíregyházáról, ahol latin nyelvből és számtanból 4-es számjegyet érdemelt ki a professzor uraktól. Kis szívem, én ezeket nem a te leveledből tudom, hanem a kisujjam súgta meg nekem. Te Birta úrról mindössze csak ennyit írsz, hogy: ha emlékszik, bátyám, arra a barna, magas termetű ifjúra, aki tavaly nyáron hűséges lovagom volt a ribizkeszedésnél mindig, most már hazajött ismét, és nem kevésbé hűséges lovagom most is. Ő, dacára ellenvetéseimnek, abbahagyja tanulmányait, és a színészi pályára óhajt lépni. Igen szépen szaval, és dalol is gyönyörűn. Ezekkel a dolgokkal most megpróbálkoztam én is, és Pali – Birta Pál a neve, ha emlékszik a bátyám – elragadtatásában nem tud hová lenni. A csacsi azt mondta, hogy én mint nagy színésznő is lehetnék e hazában...

Kis szívem, itt hirtelen meggondoltad magad. Mért locsognál el mindent a te mérges bácsidnak, amikor ő ezeket a dolgokat jóformán meg sem érti? Legalábbis annyira semmiképpen sem érti, mint Birta úr?!... Való, Magdus, hogy én nemigen értem ezeket a dolgokat, mert én csak egy vén csacsi vagyok. És legfeljebb csak annyiban méltányolom Birta urat, hogy most, nyár jöttével, sűrűbben szállnak el a gondolataim hozzátok az eperfa alá, és téged is, kis bogár, mindig látlak friss kartonruhácskádban magam előtt, amióta tudom, hogy színésznő szeretnél lenni. Primadonna. Magdus, ugye? És Birta Pál, mint hősszerelmes, szomorún szavalna, nemde, kislányom?

Hát hogy én mostanában mindig látlak téged, természetesen sokat gondolkozom is rólad. Mert nem mindig kell szerelmesnek lenni ahhoz az embernek – különösen nem az ilyen magamfajta aggoknak –, hogy egy kislányról huzamosabb ideig gondolkozzunk. Te ezt eddig nem tudtad, Magdus, mert a frájlájn téged ilyenekre nem tanít, hanem éppen ellenkezőleg, a maga boglyas fejével sokkal ábrándosabb még náladnál is Betti kisasszony.

Az édesapád sem szerelmes beléd, Magdus, és én tudom, hogy ő is mindig felőled gondolkodik, és sokszor csak tetteteli az alvást a méhesben, mert fél szemmel téged nézeget, benned gyönyörködik, amint te kézimunkakosaraddal a virágoságyak között üldögélsz. Nem szép ugyan tőlem, hogy az édesapádat így elárulom, de veled, kis libám, meg kell mostanában alaposan értetni azt, hogy nem mindenki szerelmes beléd. Legfeljebb csak Birta úr, akit hogy jövőre kicsapnak a nyíregyházi gimnáziumból a tanár urak, azt nekem a kisujjam sugdossa.

Mert én ezt a Birta urat másképpen látom, mint te, galambom. Ez a hórihorgas kamasz, aki most otthon vakációzik, a te kis szívedben felköltötte az érdeklődést ama különös óhajtásaira, ami a színi pályára vezérelné őt. Jól van. Legyen ő színész, mert Petőfi is színész vala.

Azonban mondd meg a lovagodnak, kis Magdus, hogy Petőfi nem azért ment a színészi pályára, mert megbukott a latin nyelvből és a mennyiségtanból. Hanem azért, mert ő Petőfi volt, és neki mindent meg kell bocsátanunk.

A hórihorgas kamasszal, kis Magdám, nem foglalkoznék soha, csak éppen ma, mert néha írok levelet. És valamit a lelkedre akarok kötni.

Tavaly az eperfa alatt sokszor elbeszélgettünk a nyári alkonyatokon. Az idén nem fogunk elbeszélgetni, mert én nem mehetek hozzátok. Sok-sok dolgom van, amiről nem jó beszélni az olyan kislánynak, amilyen még te is vagy. Hát azért írok néha, kis bogár, arról, akiről tavaly sokszor elbeszélgettünk, a te jó édesanyádról. Te, Magdus, akkor még jó kislány voltál, és Birta úr sem akart a színi pályára lépni, mert, ha jól emlékszem, tavaly nem bukott meg sem a latin nyelvből, sem egyéb tudományból. Az idén már talán nem is tudnál olyan szomorúan

nézni magad elé gyerekszemekkel, mint tavaly ilyenkor. A színész hölgyeknek nem illik a felfordított gyümölcskosárra ülni, és azt a nagy lenhajú babát ölelgetni, aki már akkor is megvolt, amikor még az édesanyád is megvolt, és a baba, ha gondolkozni tudna, nyilván jobban emlékezne arra a jó asszonyra, mint te emlékezel. Mert a baba már akkor is nagy volt, te pedig kicsiny voltál. És azért ölelgetted te a karjaidban a babát, amikor róla beszélgettünk, és engem kérdeztél felőle, aki téged nagyon szeretett.

A te édesapád őröla sohasem fog neked beszélni a törekvő könnyei mián. Én ellenben a húgomra tudok emlékezni, anélkül, hogy be kellene szaladni a szobába; különösen pedig levélben tudok róla beszélni.

És mert felőled mihamar csakugyan el kell hinnem, hogy nagyleány vagy, azért elmondom neked a te kis mamád történetét.

Ő is volt valamikor olyan kisleány, mint te, Magdus, és ha jól látom, abban a korban, a tizenhetedik nyáron, éppen olyan volt, amilyen vagy te most. Csak tán kissé barnább.

Ábrándos, csöndes, nesztelen, mint az elrejtett erdei virág, aki felnő szépre és illatosra a százados fák alatt, észrevétlenül, amíg arra jön egy vándor, és megsimogatja a kis virágot, és delejes hatású szavakkal sugdos a kelyhébe.

A te kis mamád hallgatott ama szép szavakra, és elment a dicsőség után a festett világba: színésznő lett, kis szívem, és aztán nagyon sokat szenvedett.

Mert elhagyott és szomorú élete volt neki; mert elhagyta az is, akinek a karján ő elindult, amikor elhagyta a szülei házát. Egy gonosz, rossz ember volt az, Magdus, és én most mondhatom neked, hogy a te kis mamád akkoriban igen sokat sírt.

Mert a dicsőség sem találta meg.

Kiábrándulva, betegen, szomorúan éldegélt a te kis mamád, és esténként kedvetlenül lépett a színpadra, ha a kortina fellebbent.

Már úgy volt, hogy meghal a te kis mamád, amikor találkozott egy édes, áldott jó emberrel, az édesapáddal. S elhagyván a színpadot a kis mamád, megkönnyebbülten felsóhajtott, és sokáig boldogan élt a te jó édesapád oldalán.

Kislányom, a te öreg bátyád szeretetteljes üdvözlését küldi neked.

Éjjel az erdőn

I.

Kis történetek jutottak az éjjel eszembe, amikor egy szép virágos mezőn kocsiztunk a holdfénynél. A néma és mogorva fiákeres egykedvűen hajtotta lovait, én pedig hátradőlve, félig álomban néztem a holdas júniusi éjjelt. Tán Cinkota körül jártunk, avagy tán messzebb. Nemigen tudtam hirtelen. (Néha, estve jöttével, meglágyul az ember szíve, és látni akar valami mezőket meg szabadon álló, szélben sóhajtozó nagy fákat; és kocsira ülven kimén a város falai közül arra a tájra, ahol tán másképp vagy, mint idebenn...) S amint mentünk-mendegéltünk a holdas éjben, előbb az a négyökrös szekér jutott eszembe, ami az országúton csöndesen ballagott Petőfi Sándorral és a babájával, majd más arcokat láttam. Leveles fák suhogását éreztem, és a fogyó hold a nagy jegenyefák mögött járkált, amik sorban és feketén mint kemény gránátosok örködtek a táj felett; a jegenyék mögött van az a kastély, ahová én igyekszem, és tulajdonképpen én sem vagyok én, hanem Hoffmann Jenő tanár úr... Ki a menyasszonyához siet.

Az országút nagy kanyarulatot tett, és a fogyó hold eltűnt, a jegenyék is. De a kastélyt, azt látom, ahová igyekszem.

II.

Hoffmannt, ezt a keserű, szomorú embert, a menyasszonya szokta várni a holdas éjjeleken. A tanár, mint afféle félszeg, boldogtalan ember, az erdei malomban lakott, amerre puskalövésnyire néma a táj, és a régi zuhogón csak a folyó vize omlik alá mormogva. Hoffmann az embereket gyűlölte, és már régen ottan is hagyta a világot, amikor az egykori malmot megvette az erdőn, és abba beleköltözött, itt lakott Kristóf szolgájával, a volt molnárlegénnyel, és a malomépület korhadt tetője alól egész nap kibámult a tájra pápaszemes, szokatlanul kicsi arcával. Őszülő, csúnya, fekete emberke volt, és sántított is. De a szívében nagyszerű dolgok voltak; ahogy már ő az erdőben elbújt, mert az erdőn kívül senki meg nem értette őtet. Itt is csak a fák meg a bokrok, és az eső tán még, ami nedvesen locsogott az erdőben. A kutyák vonítottak a tanyaház udvarán, mintha ők is megértették volna Hoffmannt. És még a menyasszonya is megértette őt, akihez esténként el szokott járni az erdőből, mint egy vadember.

Igen, látom Hoffmannt most is, amint fekete ruhájában biceg a fák alatt, mintha egy szomorú törpe bújt volna ki valamelyik vén odvas fűzfának a derekából. Estve van már, és a falu alszik a völgyben, de itt, a lankás domboldalon, a régi udvarház magas franciás födelével és omlatag kőkerítésével mint egy várkastély emelkedik a nagyító sötétségben. Hoffmann a gyalogösvényen arra lépked, és beszélget magában, mint az egyedülvalóságban élő emberek: – Vajon vár-e!? Vajon nem csal-e meg? A nők gyengék és esendők. Mária is nő. Hisz azért szeretem.

A botjával csapkodta a bokrokat, és sietősebben sántikált.

– Pedig engem még nem szeretett senki soha. Az anyám se. Mert sánta voltam. Vajon Mária nem tetteti-e érzelmeit?

Majd:

– Ha nem szeret, megölöm. Megölöm.

Ezt Hoffmann ismételte sokszor, és szőrös arcát megtörölgette a verejtéktől. A masliját is megigazította a sötétben, mert már a jegenyék, a beszélgetők, hajlongtak fölötté az esti szélben.

Az elhagyott udvarházat beomlott kőkerítés vette körül, ami mögött a burján és a vadfű benőtte az udvart. Az udvar sarkában eperfák és vadalmák szomorkodtak, a magas tetőn azonban kiugrós tornyocskák között járt a szél. És a szél itt a tájat mindenütt bejárta szabadon, mert csak mezők és kalászbába kapó rozsok valának itt, ahol egykor, réges-régen az udvarház kertje és fekvőségei terültek el.

A hold az erdőből ébredt, és a fák felett ezüsfátylukat szárították az erdő leányai. Langyos júniusi éjjel. Hoffmann a kerítés sarkában figyelőn megállt, és kiáltott csendesen:

– Mária!

Az udvaron mintha végigjött volna valaki. A száraz gyümölcsösfák alól. És a beomlott kerítés végén egy nőalak ugrott ki.

Hoffmann a karjait kitérte felé, és komoly hangon suttogá, amint ő mindig szokta:

– Mária!

III.

Ez a leány, a Hoffmann menyasszonya, nagy csontú, széles szájú, vastag teremtés volt, és nem regényhősnő, amint azt elképzelni szeretnénk. Mondatik, hogy az öreg Csoborcsiny úrnak a Terka gazdasszonyán kívül egyéb felesége nem volt. Terka meghalt, miután harminc évig hűséggel szolgálta urát, és Mária itten maradt, mint a ház kisasszonya.

Ő fűgén sietett Hoffmann felé, és megcsókolta a férfi száját, amihez a nagy leánynak kissé le kellett hajolnia.

Hoffmann komolyan nézett rá.

– Hogy van, Mária? – kérdezte tompa hangon. – Hűséges volt? Már két napja nem láttam. Mit csinált a két nap alatt?

A leányon susogott a friss selyemruha, amikor széles mozdulatokat tett, és halkán ingerkedve nevetett is:

– Hát a régi szeretőm után jártam... Maga olyan bolond, Hoffmann, hogy azt ki nem lehet mondani.

Hoffmann fájdalmasan mosolygott:

– Ostobaság, igaz, de mikor az öregúr nem akarja hozzám adni, és az embernek csak titokban lehet idejárni. Tán egy muszka hercegre vár a vénember – tette hozzá elkeseredve.

Mária a gyalogösvényen rugdosta a homokot, és megigazította kontyában a virágot:

– Az utolsó Csoborcsiny ivadéknak nem lehet egy kötözni való félbolondhoz menni – mondta pátosszal és vastag hangon. Majd hozzátette: – Hisz tudja, hogy így beszél...

– Ő a bolond – fakadt ki Hoffmann, és a pápaszemét levette, amint közelebb lépett Máriához.

– Nézzen a szemembe, hát így néznek ki a bolondok?

A lány nevetett; meghúzván a férfi bozontos szakállát, mondta:

– De szegény ember.

– Pénz nem boldogság még, Máriám. A gazdagság a lélekben van. Meg aztán van az öregúrnak még pénze.

– Van, bizony – erősítette Mária –, de ahhoz még többet akar. Ma is nyolcvan forintért hozott finom butéliás borokat Kecskés, a fuvaros, a városból. Ott iszik a szobában, azért jöhettem ki. Jöjjön, nézzük meg!

Hoffmann mosolygott az orra alatt, de a leány nyomában sántikált, aki a hosszú udvaron keresztülmenve megállott az ámbituson egy rosszul lefüggönyözött ablak előtt:

– Nézze! Most éppen dikciózik – mondta a szobába mutatva.

Odabenn nagy világosság volt. Az asztal négy sarkán gyertya égett, és a gyertyák mellett teleöntött poharak. Az asztalfőn egy vén, zöldes szakállú ember állt báránybőr bekecsben, fején vidrasapkával, és a poharát magasra emelve beszélt:

– Uram, uram, tekintetes főbíró uram, szállok az úrhoz...

A szobában rajta kívül nem volt egy teremtet lélek, de az öregúr oly tűzzel beszélt, mintha igen nagy hallgatósága volna. A dikció végén vivátozott is, és a poharakat összekocintgatva kiitta belőlük a bort. Aztán leült, és pipázgatott az öreg.

– Ez így megy egész éjszaka – mondta a leány halkán. – Így mulat az apám, lássa. A társaságot ő nem szereti, de a bort annál jobban. Belépni ilyenkor nem szabad. Mikor elalusznak a gyertyák hajnalban, akkor vége a dáridónak.

Hoffmann rosszkedvűen mosolygott, és a leányt félig átölelve mentek az udvaron a fű között. A tanár némileg bicegett csak, mert igyekezett keménynek és nagyszerűnek látszani. Levette a kalapját is, és bozontos üstökét simogatta. Halkán és komolyan beszélt, kissé remegett is a hangja:

– Itt vagyok én, akit senki soha nem szeretett. Mikor végre megtaláltam azt a lányt, aki az én nemes érzelmeimet viszonzná, akkor utamba áll egy vénember szeszélyével. Holdas, szép éjjel! Mennyit szomorkodtam benned, mennyit jártam az erdőt magamban fájó szívemmel!... Mária közbeszólt:

– Ismét a régi, Hoffmann! Magát nem lehet megjavítani. Ha legalább valami foglalkozás után nézne! Én nem is tudom, hogy miből él.

– Istenem, hát erre születtem én? – kiáltott fel hevesen Hoffmann. – Még maga is bánt, Mária?! Én a világban meglenni nem tudok. Tán igazán bolond vagyok, vagy mi?!

A földre meresztette a szemét, és sokáig hallgatott Hoffmann. A nagy lány mellette állott, és kéjelegve simogatta mellén a selyemruhát, ami zizegett kezének érintésére.

– Meg fogom szöktetni – mondta egyszerre Hoffmann, felemelve a fejét.

– Bolond! – kiáltott a lány fölkapagva. Majd komolyabb hangon tette hozzá, a megzavarodott Hoffmann félszeg vállaira téve kezét: – Én nem akarok szobát súrolni, Hoffmann, sem téhen körül járni, mert én úrilány vagyok. Érti?

Hoffmann rekedten mormogta:

– Nem szeret, világos. Nem, nem. Hisz érzem régen! Én királynővé akarom magát tenni – tette hozzá halkított hangon, és óvatosan körülnézett, mintha félne maga is attól, amiket mond: – Nekem lesz maga idvességem, és a szemében keresem a mennyországot...

A lány sebesen megfordult:

– Hűvös az éjszaka. Bemegyek.

– Mária!

– Legyen esze – mondta a leány félig visszafordulva. Unatkozva beszélt még egy pillanatnyi hallgatás után: – Mi itt bolondozunk együtt, mert más úriember nincs itt. Az apám agyonüt, ha megtudja, hogy mi itt éjjel kóborolunk...

– Mária!

A leány már futott a ház felé. A tanár komoran nézett utána.

Majd megindult vissza, az erdőbe, ahonnan jött.

IV.

A szomorú Hoffmann látom itt kullogni mindig a holdfényben a fák alatt, aki az erdőn élt, mint egy vadember, mert időközben egy fiatal férfiú jelentkezett Csoborcsiny úrnál.

Az idő is ősze fordult, a nyár úgy eltűnt napos, virágos mezőivel és illataival, mint egy szerelmes álom, és a vizes erdőn az eső locsogott. Éjjelente Hoffmann mindig sokat csavargott a tájon ama ház körül, hol szerelmese lakott, de Máriát nemigen láthatta. A nagy lány pártába jutott, és Hoffmann is megfenyegették, hogy baj éri, ha sokat lábatlankodik. A kis fekete ember azonban hűségesen kijött az erdőből esténként, és bicegett a tájon.

Egy szép őszi alkonyaton, mikor a kékszürke tájon varjúcsapatok repültek az erdő felé, Hoffmann, mikor a ház körül leskelődött, siró hangokat hallott. Belesett az udvarra, és Máriát látta a száraz gyümölcsösök alatt ülni a puszta udvaron. A leány zokogott keservesen; csend volt mindenfelé, az őszi alkonyat fáradt csendessége, amiben csak a Mária zokogása hallatszott.

Hoffmann hirtelen elhatározással belépett a korhadt kerítésen, és nesztelenül közeledve megállott a lány háta mögött. Egyszerre megszólalt halkán:

– Elhagyta tán?...

Mária ijedten ugrott fel, és csudálkozva nézett Hoffmannra, aki szőrös kis arcával, pápaszemével és törpe, félszeg alakjával, amint ott állt a száraz fák alatt, igen furcsa jelenség volt. Ő ismételte is a kérdést, kezével szelíden integetve:

– Tán elhagyta a vőlegénye?

A nagy leány dühös lett, és gúnyosan elfintorította az arcát:

– Azért jött? Ostoba, maga sem kell, ő sem...

De erre ismét zokogni kezdett Mária, olyan keservesen, hogy haja is kibomlott. Egy fatuskóra roskadva sírt, és észre sem vette, hogy Hoffmann a vállát simogatja félénken. Sőt halkán meg is szólalt:

– Csillapodjék, Mária, csillapodjék. Én megbocsátok mindent. Mindent. Legyünk ismét jó barátok. Az én mátkám legyen.

A leány boldogtalanul sírt.

A ház felől kiáltás hallatszott, amire Mária felkelt.

– Menjen innen, mert rosszul jár – kiáltott a leány Hoffmannra.

A tanár epekedve nézett rá, de a leány elutasító mozdulatot tett.

S így Hoffmann ismét visszament az erdőbe, ahol egész vadember lett télire.

V.

Most megeredt az eső, és a fogyó hold a fellegek mögé rejtőzött. A kocsis leugrik, és felhúzza a hintó födelét. A júniusi éjben szemelgetve, halkan kopogva hull a magasságból az eső. A jegenyéket sem látni már semerre, és a fák levelei között a víz csurog. Amit valahol messze Hoffmann Jenő tanár úr – aki egy kicsit bolond volt – egyedül hallgat a régi malomban. Megyünk hazafelé.

Régi nótákból

Szeretnék egyszer már arról írni, ami oly régen motoz a szívem fenekén, de hangot adni annak eddig nem tudtam. Hogy mindnyájan elmegyünk egyszer egy sötét szobába, és ott leülve a karosszékbe, mély búval hajtjuk le a fejünk. Tovább nincsen is.

*

Szegénykét, ha emlegetem, hát nagyon-nagyon elszomorodom. Pedig egymás között mindig beszélünk felőle, ha másképp nem, hát a tekintetünkkel. Jóisten: Szegényke néhány napok előtt még ott lakott nálunk, és mindig a dívány sarkában ült. Akkor mi ifjú költők valánk, és csodaszép dolgokat írtunk; és egy vén, odvas házban laktunk, egy sötétes utcában. Senki sem lakott a házban rajtunk kívül, még házmester sem. Csak egy nagyon vén asszony. De azt is nagyon ritkán láttuk. Jó: hát itt laktunk, és Szegénykét idehoztuk. Az első napon így gondolkoztunk Szegénykéről: felcsíptünk egy kislányt, akit majd ápolunk, felnevelünk és szép versekre betanítunk. Másnap és harmadnap azonban másképp kezdtük látni a Szegényke ügyét. Szegényke Kelence Péter – ifjú költőnk – szívében különös érzelmeket ébresztett fel, és Kelence Péter Szegénykét elragadni óhajtott. Szegényke nem is nagyon vonakodott, és Kelencével a vén, odvas bagolyfészek hátsó részébe költöztek. Egyedül voltam órákig akkor, de nem éreztem magam boldogtalannak. Szegényke itt van a tető alatt, és mi megvédelmezzük őt a gonosz világ gonoszságai elől. Hát így éltünk.

*

Behunyom most a szemem, amikor a régi nóták a fülemben csendülnek a régi évekből. A vén, odvas fészket látom, hol mint ifjú költők éltünk, és Sobránci papát is – a vén, csúf gentlemant –, aki mint az óraketyegés szabályosan jött-ment az odvas fészkek körül, és nekünk, ifjú költőknek, jóakarónk volt. Sobránci papa mint esztétikus tüntette ki magát. A verseket megkritizálta, és burnótos szelencéjével a szoba sarkában ült, és gyapjas, deres fejével bólingatott. A dolgok módfelett tetszettek neki, és újult erővel, felfrissülten indult el alkonyattal két ezüsttallér megkeresésére, amire abban az időben nagyon szükségünk volt. Sobránci papa azelőtt üzletember volt. Korcsmáros, ha éppen kíváncsiak arra, de ő az üzlettel törődni nem tudott. Mindig csak sóhajtozott fájdalmasan, hogy így meg amúgy, ő nem közönséges embernek született. S így a korcsmát szerencsésen bezárta egy napon, és akkor eljött hozzánk, a szoba sarkába, ahol szabályosan ült, és az antikváriusokkal, zálogház-tulajdonosokkal és egyéb mindenféle szerkesztőkkel barátkozott, amikor nem ült a szoba sarkában. (Rendesen alkonyattal nem ült ott, amikor kétségek jelentkeztek a vacsorázás eshetősége felett.)

Sobránci papát is meglepte a Szegényke cselekedete, amikor Kelence Péterrel a lakás leghátulsó részébe elvonult, és az ifjú költőt édes szavakkal szólongatta. S. papa a szoba sarkából szabályosan felkelt, és kimért lépésekkel közeledett Szegényke felé. Nagy tenyerével gyöngén megsimogatta a Szegényke kartonruhácskájának a fodrait.

– Leánykám, Paula, aztán jól viselje magát – így szólt a vén gentleman, és ismét elment a barátai felé, mert alkonyodott.

*

Ezek a régi csacsiságok, hogy most mind meglepnek az emlékeikkel, mintha az első ifjúság melege és nagyszerűsége hevítene fel: hogy mily bátran verseltünk és mily bátran éltünk! A bátorság csodás mértékben megnövekedett bennünk, ha arról volt szó, hogy Szegényke estvére színházba óhajtana menni, aztán vacsorázni és ilyesfélét. Kelence Péter – ifjú költőnk – szakállas arcát aggodalmasan dugta be az ajtón, és susogva szólt Csengetyűsnek, aki az asztalnál mindig szép verseket írogatott:

– Jancsi! Színházba megyünk. Jössz?

Csengetyűs abbahagyta a versek írását, és szintén mély aggodalommal eltelten fordult S. úr felé, aki a sarokban üldögélt.

A tiszteletre méltó aggastyán azon igyekezett, hogy mély elmerülést mutasson, de a kérdő pillantásokra szemét nagy nehezen felnyitotta mégis, és mintha álomban szólna, felelt szabályosan:

– Gyermek, nem szeretem a rossz vicceket.

Elmélyedt ismét, majd újra folytatta:

– A verseinkkel kidobnak a szerkesztők mindenütt, prózai dolgozatainkat három pengőjével veszik, a ruhaszekrények üresek. Tán a Nagy Mogulra gondoljunk ismét? – kérdezte, és szemét kövér arcában szemrehányólag forgatta.

E súlyos szemrehányásokra csend következett. Kelence sápadtan állt a küszöbön, Cs. sem mert mukkanni, Sobránci papa végre mégis felállt, és szó nélkül dugta köpenyege alá a Nagy Mogult, és szemrehányólag eltűnt.

Estére azonban színházba mentünk, mert a Nagy Mogulra mindig hozott Sobránci papa négy forint ötven krajcárt a sarokról, ahol, mint mondá, unokahúga lakott. A Nagy Mogul egy régi, rossz ezüstóra volt, aki nagyon szerette S. úr unokanővérét.

*

De lám, Szegénykéről alig beszélek, pedig az ő hangja olyan volt akkor, mint a pacsirtaszó, és a mosolygása a nyári hajnal. Tizennyolc évének az üdesége tündérkastéllá varázsolta az odvas házat, amint ezt elkészíteni szerettük. Délután két órakor Kelence megszűnt térdelni apró lábai előtt, és a termek megnyíltak, amikor Cs. és S. urak mély hódolattal beléptek. Paula az asztalfőn ült és varrogatott, Kelence – ifjú költőnk – bozontos szakállát simogatva járkált a termekben, és sötéten nézett maga körül ez az irigy ember. Cs. urat azonban ez nem zavarta, mert mély meghajlással közeledett Paula kisasszony felé. Sőt kezét is megcsókolta. Sobránci úr, a tiszteletre méltó aggastyán, az ajtónál maradt, és leült a sarokba, elmélyedve, mint rendesen.

Cs. úr elmondá Paula kisasszonynak, hogy mik történnek odakívül a világban, mert ő olyan férfiú volt, aki néha nekibátorkodott nappal is az odvas házból, és megvetéssel, de gyors léptekkel haladt el a fűszeres boltja előtt. (A suszter néha mint ijesztő ördögi alak kóválygott a tájon. Bükna, az uzsorás szabó pedig a leghihetlenebb hadicselekkel próbálta sokszor megostromolni az odvas házat. Mint pénzeslevélhordó, párszor belopózott már, de utóbb minden fogása hajótörést szenvedett Sobránci papa éberségén, aki csak színleg szokott

szundikálni a sarokban.) Mondom, Cs. tudott egyet-mást a világról, és a világban dolgokról, ami Paula kisasszonyt igen érdekelte.

Cs. úr nem tartozott a kiváló udvarlók közé, de Paula kisasszony mindent szívesen meghallgatott. Különösen élvezte Cs. úr leírásait azokról a toalettekről, amiket ő vándorlásában itt-ott látott. És Paula kisasszonyt napokig foglalkoztatta különösen az a piros bársonyruha, amit Cs. úr az Andrássy úton szembejönni látott. Nagyszerű ékszerek egészíték ki a piros bársonyruhát, és Paulácska, behunyva a szemét, elképzelte, hogy Kelence Péter holnap gyémántos melltűt ajándékoz neki. Kelence úr ezt kilátásba is helyezte. És mindnyájan igen boldogak voltak.

Csak Sobránci úr, ez a tiszteletre méltó gentleman sóhajtott a sarokban.

*

Talán itt a gyémántos melltűnél el kellene hagyni.

Elvégre Szegényke csak egy csacsí jó kis leány volt, aki hozzánk repült, és velünk a dicsőségért küszködött, hogy aztán újra elrepüljön. Mert, jó ég, azok az idők is elkövetkeztek, amikor a Nagy Mogul sem volt odahaza már; és semmi sem volt. Sobránci papa elment harcolni, mint egy gladiátor, és ha két hatost hazahozott a gazdag nagyvilágból, akkor ünneplésben részesítettük. Mert Sobránci papa mindent eladott. A képeket, a bútorokat, sőt alkuban volt már a házra is egy ügynökkel, de a vásár előtt, a házbérfizetés idején, az odvas házból bennünket kiűztek. Szegényke ez előtt ment el.

Nem is nagyon lehet most már tudni, hogy történt az. Akkor sem valami nagyon tudtuk. A sötét szobában ültünk, és mély búval hajtottuk le fejünk. Kelence Péter úgy sóhajtozott, hogy a szíve készült megszakadni. Bizonyosan aranyos batár állt meg délután a ház előtt, és az elvitte innen Paulát. Vagy ilyesmi történt valami, mert a verseket ugyan nagyon szerette, de tán az ékszereket jobban. Hová lehetett? Merre?

Találgattuk ezeket a dolgokat a sötét szobában. Sobránci papa azonban felemelkedett egyszerre, és összehajolt. A butyrokot a hóna alá vette, és szabályosan megszólalt:

– Pakoltunk immár. Mehetünk innen.

És elmentünk a csillagtalán, szomorú éjjelbe.

*

És ha ma elgondolom magányos óráimban, hogy Szegényke akkor csak sétálni indult, és tán később hazajött, avagy másnap vagy harmadnap kopogtatott az odvas fészken, és bennünket nem talált ott többé, hát elszomorodom.

Sobránci úr haladt elöl a butyorral köpenye alatt, és mi utána lépdeltünk. Amikor a halhatatlanságért, a dicsőség felé mentünk.

Egy kisfiú története

I.

Most húszéves vagyok. Sokszor vannak pillanataim, amikor igen komoly és nagy férfiúnak képzelem magam, és igen haragszom, ha a cseléd úrfinak szólít. Elvégre férfi vagyok, gondolom ilyenkor, és – elpirulván – eszembe jutnak nőismerőseim, akik már mostan is úgy tekintenek rám, mint akiből maholnap házasságképes úr leszen, aki bajuszát megpödörvén a

mama elé lép, és összeütvén bokáját, komoly hangon kér meg egy bizonyos kis kezecskét, mint Sándor bácsi... de éppen őrála akarok beszélni.

Egyelőre azonban csak azt mondom, hogy vannak pillanataim, amikor a világon a legnagyobb sértésnek azt képzelem, hogy engem a cseléd úrfinak szólít.

II.

Most mégis... nem szabad hazudni. Hiszen csak magam vagyok. Ma délután ugyanis, kutatván a könyves szekrény limlomjai között, egy zöld kötéses, vékony könyvecske akadt a kezembe. Megnéztem, és eleinte hinni sem akartam a szememnek. A könyv első oldalára ez volt írva: Szentirmay Kálmán naplója. (Ez a szegény apám neve volt.) Majd lejjebb, valószínűleg később, évek múltán íródván, ezek a sorok: „Kedves kisfiam, húsz év múlt el, és azóta nem volt a kezemben ez a könyv. Ma vettem elő újra, amikor a te bölcsőd felé hajolok, és a te gügyögő gyermeki ajkadról lesem a hangot. Behunyom a szemem, és eltűnik előlem a bölcső, a te kis pólyás alakod, egy megtermett, sugár ifjú embert látok magam mellett, aki szeretettel tekint rám. Ez te vagy, fiam, húszéves korodban. Te, az én első fiam. Fájdalom, a végzet úgy akarta, hogy az én első fiam amolyan őszi virág legyen. Apád most negyvenéves. De telnek az évek, és vajon melletted állhatok-e majd akkor is, ha te húszéves lesz – olyan, amilyen én voltam, midőn ezeket a lapokat teleírtam? Én tán már nem leszek, és tán meglehet az is, hogy nem fogsz rám emlékezni sem te, elveszek előled. Ezt nem akarom. Ha az élet nehéz gondjai nem vennék annyira igénybe minden órát, most írnék naplót – neked, akkorra, amikor te már nagyfiú lesz, és a sors úgy hozná, hogy nem ismernéd atyádat. Félek azonban, hogy nem tudnám ma megtalálni a kulcsot a te ifjú lelkedhez, és nem tudnék csak szomorúan, gondteljesen írni a mai napokról, ami téged is elszomorítana egykor. Én pedig azt akarom, hogy te vidámnak, derűsnek lásd az életet húszéves korodban, olyannak, amilyennek én láttam, amikor ezt a naplót írtam.

Kedves kisfiam, ahogy lapozgatol majd ebben a könyvben, ráakadsz a te édesapád ifjúságára, és akarom, hogy te megtaláld az én ifjúságomban a te ifjúságodat, mert akkor – akkor nagyon-nagyon boldog volt a te édesapád.” Úgy sírtam, mint egy gyerek. Ameddig vissza tudok emlékezni, ez volt az első igazi sírásom. Százszor megcsókoltam azt a lapot, és százezerszer megcsókolnám azt a kezét, amelyik ezt írta, ha ma lehetne. Lám, milyen bölcs, jó ember volt az én édesapám! Akárhogy erőltetem az elmémet, nem tudtam rája emlékezni. Csak a szemére.

Első gyermekálmaimon az a két hűségesen szelíd, szomorú, dióbarna szempár csillog keresztül, amelyekkel ő engem nézett akkor, amikor a bölcsőben ringatott. (Édesanyám akkor halt meg, amidőn nekem életet adott.) Istenem, édes jó istenem, ha valaha nagyon éreztem az árvaságot, akkor mostan éreztem először. Miért nincs nekem már édesapám avagy édesanyám?... Sírtam, csak sírtam. Aztán gyorsan, szinte lázasan olvasni kezdtem az apám naplóját. És ezalatt könnyes volt a szemem mindig.

III.

Most késő este van.

Mili tante már kétszer is benyitott az én kis szobámba.

– Még mindig nem alszik, Kálmán? – kérdezte. És valahányszor az ő szelíd hangját hallottam, mindig csak keserűséggel telt meg a szívem, mert hisz az édesapám vagy az anyám bizonyosan tegezne engem most, és milyen másképpen szólnának!

Az orosz írókat szerettem mindig, és ők jutottak eszembe, amikor az apám naplóját letettem. Turgenyev atyus (így mondja Bobka úr, aki ügyvédi írnok a szomszédban, és az apja orosz volt) írhatná meg csak ilyen gyönyörűen egy húszéves fiú történetét. Pedig nincsen benne

semmi különös. Ami az én apámmal történt abban az időben, velem is megtörténhetne mind. Avagy tán részben már meg is történt. De mégis milyen másképp történt az az én édesapámmal. És milyen nemes, ideális szempontból látja ő a világot. Például egy helyen sem olvastam, hogy ő haragudott volna azért, hogy úrfinak szólították. Meglehet különben, hogy őt nem is szólították úgy. A naplóból különben megtudtam, hogy a nagyapám igen szigorú, határozott ember volt, aki diákul beszélt, és nagyanyám szerette a német regényeket, de Petőfi Sándor munkáira tíz példányt prenumerált. És volt a háznál akkor egy kis öreg: der Herr Pepp Náci. Azt hiszem, ez a Herr Pepp Náci valami távoli rokon volt, aki ott élőszködött a nagyapóékon. Itt járt, ezekben a szobákban, itten csinálta csodálatos élceit, és bizonyosan itten szavalta el az *Erlköniget* is, amiről azt írja az édesapám, hogy valami óriási mulatság volt. Azonkívül Herr Pepp Náci mátyásmadarat fogott az erdőn, és felvágván nyelvét, beszédre tanította, és rövid lábszárain szűk katonanadrág feszült.

Szerette, ha elhitték neki, hogy ő parolázott Napóleon császárral Győrött, és csókot kapott egy szép-szép francia hercegnőtől, hogy legyen a franciák ügyének védelmére. Ő azonban – megköszönvén a csókot – kijelentette, hogy hazáját el nem hagyja. Der Herr Pepp Náci: itt járt. Tán ebben a szobában is elmondott vagy egyet-kettőt csodálatos élceiből, tán itt is beszélt a császárról és a szép hercegnőről? Nagyon nézegettem a padlót. Igen-igen szerettem volna ismerni a jó kis öreget.

Ezen az éjszakán folyvást róla álmodtam, és álmomban legalábbis tízszer elmondta, hogyan parolázott a nagy császárral. Kis, szürke szeme ilyenkor harciasan villogott, és szűk katonanadrágba bújtatott rövid lábszárait emelgette.

IV.

Igen, tegnap azt akartam megírni, hogy én mégiscsak gyerek vagyok még mindig. A lelkem az. Ezt bevallom önmagam előtt. Azonban mégis jobb szeretném, ha a cseléd nem szólítana többet Kálmánka úrfinak. Ha nem volna Magda olyan fehér hajú, ezt megmondanám neki. Megvallva őszintén, tartok attól, hogy ez az erőszakos öregasszony képes volna gorombáskodni velem, ha ilyesmit mondanék.

V.

Két hosszú nap.

Nem történt velem semmi. Igazán semmi. Tanulni kellett volna, mert nemsokára vizsgáznom kellene Pesten, az egyetemen. (Joghallgató vagyok ugyanis, de itthon vagyok, és hogy beiratkozni mentem föl az egyetemre Mili tantéval.)

De mégis történt valami. A könyvtárban ültem reggeltől estig, és hallgattam az eső suhogását. Mennyi minden jut ilyenkor az ember eszébe, amikor a novemberi eső a kopaszodó fák gallyai között neszelve hull. Tán erre a szép versre is azért akadtam, ami most két nap óta dong a fejemben, mint egy szomorú légy. A vers szerzője Ridolpin, és a címe *Szeptember*. Ah, be bájos! Például az első strófája:

Langy ős. Pirosas ég.
Borulat mossa szét
Sárgálló bíborát.
Hulló redőzetén
A nap, minő rozsdafény
Vöröslőn villog át.

Azt hiszem, még mindig igen nagy gyerek vagyok. Ez a vers ugyanis belevette magát a lelkembe. És két nap óta folyton elmondom magamban. Ha Irma kisasszony erre megy az ablak alatt, mindjárt szomorú leszek, és magamban szavalom ezt a verset.

VI.

Irma kisasszony.

Ej, hogy róla még nem is írtam!

Csodálatos. Az ember a kicsiny dolgokat hamarabb meglátja, mint a nagyobbakat. Hogy én Irma kisasszonyt csak most veszem a tollamra!

Irma kisasszony a szomszédban lakik. Nagyszerű leány, azt előre is mondhatom. És leginkább egy kis víg csicsérgő fecskéhez szeretem hasonlítani, aki nevetve röptül haza a fészekbe. A fészekben pedig várja őt négy kis fióka. Négy apró gyerek, akik egyszerre a nyakába ugranak, amint belép az ajtón, és majd megfojtják az ölelésükkel. A legkisebb – Fifinek hívja őt Irma kisasszony – alighogy döcögni tud még. Olyan apróak a lábai, mint a pillangószárny. Csak nevet mindig, és olyan furcsa hangon kiabál, hogy az ember elálmélkodik. Ez az elálmélkodó ember én vagyok, aki föllopózkodván a padlásra, a szelelőlyukból beláthatok a szomszéd udvarra. És innen szoktam nézni Irma kisasszony cselekedeteit. Előre is mondhatom, hogy soha semmi rosszat nem tett még Irma kisasszony. Ha meglátom őt jönni az utcán – aló! –, föl a padlásra gyors futással. Bámulatos, hogy eddig még nem szegtem nyakam a homályos, zezugos lépcsőkön. A szomszéd udvarban nyílik a kis kapu. Irma kisasszony lép be a téglával kirakott udvarra. Olyan tiszta és olyan kicsi itten minden, mintha legalábbis játék babák élnének itt. Az esőcsatorna sárkányfeje sem olyan ijesztő, mint nálunk, amitől kisfiú koromban tartottam. És zöld repkény futja be a léceket Irma kisasszonyéknál. Színes virágcserepek mosolyognak ki a tornácról, ahol üvegfal mögött ül az özvegy, és a négy kis fecske kiröptül Irma elé. Az özvegy lompos, sóhajtozó nő, karosszékeben fiókok vannak, amikből cukorkákat, apró üvegcséket szed elő napközben, gyógyítgatván magát.

Tulajdonképpen nem tudni, mi a baja. Mondják, már akkor is ilyen volt, amikor még élt a kis szürke pápaszemes Porkpács tanár úr, akivel sokat bolondoztak a pajkos diákfiúk. Sokszor láttam őt én is, amint akkora apró gyerekszalmakalapokban ment haza, amilyent garasával árulnak a tótok a piacon. A szórakozott tanár úr rendes jó kalapját ugyanis a pajkos diákfiúk ilyen kalapokkal cserélték ki a szögön. A tanár úr természetesen nem vett magának annyi fáradságot, hogy csak egy pillantást vessen is kalapjára, mielőtt fejébe tenné. Az özvegy ilyenkor sóhajtott csak, és pár korholó szót ejtett:

– Porkpács, Porkpács, maga is inkább született volna polgármesternek.

Ez volt az özvegy összes megjegyezni-alója, miután az ő apja egykor polgármester volt egy kis fölvidéki városban. Aztán elmerült cukorkái és apró üvegcséi társaságában, amiket karosszéke fiókjából szedegetett elő. Így tehát nem sok változás állott be, mikor a szürke kis tanár úr egy reggelen nem tette tívé a házat pápaszeme után, hanem mozdulatlanul maradt a kékselyem huzatos párnák között kopasz, sárga kis feje. Mindössze Irma – a legnagyobb leány – hivatal után nézett. A kis csúnya, pocakos doktor bácsink – akit a halott tanárhoz hívtak – szerzett neki hivatala a banknál, ahol Irma kisasszonyt a levelező osztályban a bicegő, öreg Sikétanc mellé osztották. Az öreg Sikétanc a nagy könyvek fölé hajolva oktatta Irma kisasszonyt, és vasárnaponként finom cukorlit csempészett az asztalfiába. És ha Irma kisasszony, megtalálván a selyempapirosba takart édességet, csodálkozva nézett körül, az öreg Sikétanc föltette pápaszemét, és szörnyülködve csapta össze a kezét:

– Ej, ej, még itt a hivatalban is! Még itt a hivatalban is! A fiatal szaldókontisták nagy nőimádók ebben a bankban, úgy látom.

Így dörmögött, majd kilopózkodván a folyosóra, ott úgy nevetett, hogy nagy tenyerével csapkodta lábszárait. Majd hirtelen ijedten nézett körül. (Mintha neszt hallott volna.) Aztán újra

csapkodta lábszárait addig, amíg ismét ijedten nem nézett körül. Később dörögve ment vissza a szobájába, és Irma kisasszony asztalára mérgesen tett le néhány elintézendő levelet. Irma kisasszony pedig futott haza a bankból, és magához ölelte a négy kis fecskéjét, akik elébe röpültek. És csicsergett a fészek.

VII.

Tulajdonképpen nem is tudom, hogy miért gondolok én annyit Irma kisasszonyra. Szomszéd, elvégre, szomszéd, és más semmi. Ha találkozom véle az utcán – mindig siet –, köszöntöm. Ő alig észrevehetőleg biccent a fejével. És mindig siet. Sohasem állna meg egy szóra. Pedig nagyon szelíden megkérdezném, hogy mit csinál a kis Fifi – vagy ilyesmit. Mert most hideg eső csurog a felhőkből ezekben a szomorú, ködös őszi napokban, és a padláslyuk hasznavehetetlen. Tudniillik hiába vágatok föl a lépcsőkön, ha Irma kisasszony közeledik az utcán, semmit sem látok.

Belép a kapun. Majd a tornác üvegajtaján, aztán csendesség lesz. Pedig odabenn a szobákban biztonnyal jól mulatnak. A kis Fifi pompásan döcöghet piskótáin. Én mindezt nem látom. Csak gondolom, hogy még mindig úgy van, mint volt eddig.

VIII.

Két hét. Ha nagyon gondolkoznék, sem tudnám megmondani, mi történt ez alatt az idő alatt. Bizonyára kisebb jelentőségű dolgok a mainál. Valami rettenetes az, amit végignéztem. Dél felé két hivatalos ember jelent meg Irma kisasszonyéknál. Majd néhány piszkos kabátú zsidó jött, akik megálltak az udvar közepén, lármáztak, köpdöstek, kiabáltak. A bútorokat egyenkint kihordták a házból. A négy kis fecske kidugta fejecskéjét az üvegajtó mögül, amikor először a nagy almáriumot cipelte el két ember, és felrakták egy szekérré, ami a ház előtt állott. A négy kis fecske csodálkozva nézte a jó öreg almáriumot, amibe annyi körtve és alma vala mindig – és az öreg almárium nem tiltakozott, amikor elvitték őt innen. Majd a kihúzó asztalt rakták szekérré. Továbbá a székeket, ágyakat – mindent. Csak az özvegy karosszékét nem láttam elvinni. Azt hiszem, egyéb nem maradt odabenn. A négy kis fecske megrettenve nézett a nagy, vasas szekér után, ami döcögve indult el az utcában. Az özvegyet az egész idő alatt nem láttam, nyilván nagyon el volt foglalva cukorkáival és üvegcséivel. Akkor jött Irma kisasszony.

Bizonyára – jövén a Jakab-templom mellett – kifordult a sarkon, már onnan látta a szekeret, ami az ő szegénységüket elviszi innen. A szegény leány futva jött. A kapu tárva volt még, ahol a bútorokat szállították ki, ott jött be. Halálsápadt volt, és remegett egész testében. Egy percig mozdulatlanul állt meg az udvar közepén, ahonnan akkorára eltisztultak az emberek. A négy fecske, amint meglátták nénjüket, kifutottak elébe a szobából. Oh, máskor milyen patália lett volna ebből. Hogyne! Így felöltözetlenül jönnek ki a fecskék a hideg levegőre a meleg fészekből. De most, amikor üres lett a fészek!

Irma kisasszony, ahogy meglátta a négy kis árvát, hát csak összeroskadt a hideg köre, és nagyot sikoltott:

– Most már mehetünk az édesapánk után...

Ezt a dolgot nem állhattam már. Elfelejtkeztem mindenről, és onnan a padláslyukból rémülten elkiáltottam magam:

– Irma kisasszony, az istenért!...

Irma kisasszony összerázkódott, és fölugrott a földről. Körülnézett a hang felé. Én – a könnyeim elborították arcomat – elrejtöttem.

Az özvegy jött ki az udvarra. Ő is megrendült és szomorú volt, de igen lompos.

Fölsóhajtozott, és halkán makogta:

– Ha polgármester lett volna, istenem, ha polgármester...

IX.

Délután. Csendesség volt odaát.

Nagyon szomorú és nyugtalan voltam. Istenem, hogy szerettem én azt a leányt! Egészen kétségbe voltam esve tehetetlenségemen. Odaát pedig csend volt, pedig többször föllopóztam „örhelyemre”, amint a padláslyukat utolsó órákban elneveztem.

Semmi, semmi... Bezárt ajtók, bezárt ablakok alatt süvöltözött másnap az őszi szél. A nagy eperfán egy vén csóka ült, és közönyösen nézett a világba. A fészek üres lett.

Azt hiszem, hogy tovább nem írom a naplómát. Minek? Történhetik velem valami még? Mikor odaát csak egy vén fekete csóka bámul közönyösen az üres udvarra!

Esti színek

A Kosztik kisasszony háza a ligetaljjal vala határos. A kis sárga házikó másfelől egy nagy, szikár épülethez támaszkodott. A két ház csak nagyság tekintetében különbözik egymástól. Egyformán szikár és fakó mind a kettő. Amazon sok ablak van, ezen, a kisasszonyén, csak öt. A november végi estében a liget fekete, nagy fái mint esedező avagy fenyegető kísértetkarok emelkednek a tájon. Az ég felül borús és szomorú, szélein valami lilás, vöröses fények látszanak, amikben a fák körvonalai élesen kiválnak. A sáros, néma tájon csönd van. A kisváros errefelé nem nyújtózkodik; a házak nagy távolságban szóródnak el egymástól. Csak ez a két ház ragaszkodik össze. Mintha a nagy komor háznak az ivadéka volna az a kicsi. Amelyikben Kosztik kisasszony lakik és köt.

A kisasszony az ablaknál ül és köt, mint mindig. Tán már száz esztendeje ül ő itten, a karosszékben, és a harisnyákat nagy műértelemmel mustrálja meg rakosgatja: közben szorgalmasan köt. A szobái, négyen vannak, harisnyakötegekkel vannak tele mindenfelé. De egyéb kézimunkás holmik is akadnak. Finom horgolások, puha csipkék, selymes ingvállak. A kisasszony ezeket mind ismeri, és fonnyatag, sárga arcával, amint a puha fehérségek között ide-oda lebben, kezében az örök kötéssel, inkább hasonlít valami öreg boszorkányhoz, mint emberi lényhez. A nyomában egy kisleány lépeget, aki okos barna szemével mindent megnézeget, és hallgatja a kisasszony műértő megjegyzéseit.

– A gyermekgyilkosok az utóbbi időben nagyon piszkosan és hanyagul dolgoznak. Jegyezd fel, Márta! – szól a szikár hölgy, és egy nagy csomag harisnyát félredob. Márta az asztalhoz lép, és ceruzát véve kezébe, feljegyzi a gyermekgyilkosokra vonatkozó megjegyzést egy ív papírosra. A Márta kezében helyesen jár a ceruza, és okos, tiszta kis arcával, lesimított barna hajával valami kis tündérnek látszik ezen a helyen, aki a vén boszorkány körmei közé került. A kisasszony újabb csomagot vesz a kezébe, és mert az alkony sebesen száll lefelé, az ablakhoz viszi a holmit.

– Ezt is ma hozták, Márta? – kérdezi szétbontogatva a ruhákat. – A méregkeverők szorgalmasabbak, mint hittem volna.

Kiteregeti az ingvállakat, és hosszan elnézegeti őket a kisasszony. A kis Márta is gyönyörködve szemléli a puha holmikat, de bár még csak tizenöt éves Márta, megérinteni nemigen meri a kézimunkás dolgokat, amiket a szomszédból, a női fegyházból szállítanak ide a kisasszonyhoz, aki ezeket értékesíteni szokta.

Márta most megszólal, igen csendes, méla a hangja, mint az örök szomorúságban felnőtt gyermekeké:

– Egyebet is hoztak, Liza néni. Ezt a skatulyát ott, a sarokban. Péter bácsi azt mondta, hogy sok pénzt akar érte az igazgató úr.

Liza kisasszony mérgelődve toppant a lábával, és sárga szemét rávillantja a kisleányra.

– Nézd ezt a békát! Mindenbe beleüti az orrát, csak az embernek a házból kell kimozdulni. Péter fogházört majd megbúbozom, ha szóba mer állani az ilyen tökmaggal, amilyen te is vagy.

Liza kisasszony ezt dühösen elmondva még egyszer megfenyegeti az ujjával a kisleányt (mert az üzlet: az üzlet! És főként az ő üzlete ez az üzlet csupán), és a skatulyát a sarokból az asztalra emeli. Gúnyosan dörmög:

– Hadd lássuk, miért akar sok pénzt az a tolvaj!

Leemelvén a skatulya födelét, szinte hátralép, amint a skatulyába beszorított csipketömeg mint fehér, habos felhő emelkedik ki. Oly finom, oly lágy ez a holmi, mintha csupa sóhajtásból volna összefonva. Valami menyasszonyi fátyolféle, és Liza kisasszonynak elsötétedik az arca, amikor görcsös ujjával kibontja a finomságot. Sárga szemei csillogtak, és homlokát összeráncolta fenyegetően. A kisleány az asztal mellett állván, mintha templomban volna, oly áhítattal nézte a csipkefelleget, sőt ujját is kinyújtotta utána, és önfeledten mormogta:

– Menyasszonyi fátyol!...

Hanem Liza kisasszony felszisszent, és gyorsan a kezére csapott Mártának.

– Adta kölyke – pattogott –, hogy mersz hozzányúlni?

És ijedt sebességgel, mintha kincsét féltené a fősvényhez hasonlóan, visszagyömöszölte a fehér felhőt a skatulyába, és a szekrénybe zárta azt. Csak amikor a zsebébe tette már a kulcsot, akkor süvöltött rá a kisleányra:

– És most rögtön írd fel, hogy a 67-essel ezután csak csipkét csináltassanak, mert azt gyönyörűen munkálja.

A kisleány meghökkent. Mintha valami fátyol szaladt volna az arca elé. Remegni kezdett a szempillája, és a fejét lehajtotta.

Liza kisasszony nagyot kiáltott:

– Írod-e, te béka?! Mi közöd neked ahhoz, hogy az a 67-es a te anyád?! Verte volna meg az isten! Szégyent hozott mindig a famíliánkra a cudar.

A kisleány még mindig nem mozdult, habár Liza kisasszonynak sárga szemei úgy villogtak, hogy az ijesztő volt. Csontos karját is felemelte, amint dühösen rikácsolta:

– Hadd vakuljon bele a szeme, a gonosznak, a csipkébe! Meggyilkolta az urát, mert az a jó ember engem szeretett... Csak engem.

A vénkisasszony fekete ruhájában, sovány, vékony természetével a sötétedő szobában, amint karjaival hadonászott, valami rémes fúriához hasonlított, aki rettenetes dühében ölni készül.

Hörgött, ahogy beszélt:

– Meggyilkolta az urát a húgom, mert engem szeretett az a jó, áldott ember... Vagy dehogyis a húgom! Már a törvényszék előtt kijelentettem, hogy nem ismerem húgomnak ötöt, aki ezt a rettenetes gyalázatot a famíliánkra hozta... Nem. Nem ismerem. Sohasem fogom ismerni.

Bűnhődjék a gonosz! Ha kisujjamat kellene megmozdítani, még akkor sem segítenék rajta...

Liza kisasszony elfeledkezett mindenről. Szinte futva, mint az örült, szaladgált fel és alá a szobában. Hadonászott a karjaival, és a hangja lassan érthetlenné vált.

A kisleány a szoba sarkába húzódott, és ott gunnyasztott némán, szomorúan, mint egy beteg madár.

Az alkony, amilyen borús és nedves az őszi alkonyat, lassan leereszkedett odakívül. A fekete fák még látszottak ugyan, amint komoran felmutattak az ég felé a tájon, de az égnek eltűnt minden színessége. Károgó varjúcsapatok húztak az út felett – és idebenn a szobában minden valami feketeségben olvadt össze. Amelyik feketeségben dühöngő fájdalommal hangzott a Liza kisasszony rekedt hangja:

- És milyen szépen hímez ma is, a rossz!
- Amire valahonnan susogó, sírásba elfulladt szó felelt:
- Megcsókoltam volna, ha tudom, hogy az ő áldott kezének munkája.

Nyári nap

I.

Volt idő, amikor mindnyájan jó és engedelmes gyermekek voltunk, és nagyon szerettük az édesanyánkat. Otthon ültünk és tanulgattunk, és igen csúfaknak és rosszaknak láttuk azokat a fiúkat, kik engedetlenek az édesanyjukhoz. Amely időből én Miskára emlékezem, a szomszéd fiára.

Jövel, meleg, szerelmes nyári nap! Lány, szerelmes sugaraid bejönnek az ablakomon, és ezek a sugarak bekóborolják körülöttem a szobát. Az akác virágot bont, és a félig felnyitott zsalugátereken át a délutáni szél a szobámba sodorja az akácvirág illatát. Minden úgy van, mint egykor volt. A régi május ez: kisgyermek vagyok-e újra, és az édesanyám ölébe hajtom a fejem, a szomszédban pedig Miska nótázik a nagy nyárfa alatt?... Az óraütés is úgy hangzik a toronyból, mint akkor hangzott, és a délutáni utcán a szél jár, ami a fehér lombokat lengeti az akácon.

Miska igen hamar nagy fiú lett. Még alighogy serkedt a bajsza, már lányok után járkált, és a kabátján virágot hordozott. Az öreg Tószögi bácsi – a mi jó pápaszemes doktor bácsink – nemigen bírt Miskával, és Miska a kis tiszta, nyárfás házból elszökösött, ha a doktor bácsi rá is zárta az ajtót, tanulás céljából. Szeretett a ligeten csavarogni, mindig magánosan, és apró fiúkkal nem barátkozott. Serkedő bajsztát kis tükrében nézegette, és kalapjához tollakat tűzött. Közben persze nemigen tanult, és a doktor bácsinak szomorúságot szerzett. Az édesanyácskám mondta is mindig: „Látod, ilyenek azok a fiúk, akiknek nincs édesanyjuk, aki szeresse, kérlelje őket. Mert vajon, ha Tószögi Miskának azt mondaná az édes mamája, amint én neked mondom: Kisfiam, tanul meg Horatiusból a feladott ódákat, Miska nem tanulná-e meg? – Hát csak menj, kisfiam, és tanulj.” Így az anyácskám. És én valóban jó gyermek voltam.

Miska ezalatt legényesen felnőtt. Nagy, erős, barna fiú volt; egyszer az iskolából is kicsapták aztán, mert korcsmázott. A doktor bácsi fehér fogantyús botjával topogott a betegeihez, és mindenütt Miskára panaszkodott, akiből immár nem lesz semmi sem. A nyárfás, tiszta udvaron a fehér agarával játszott Miska, és nemigen törődött azzal, hogy mi, jó gyermekek, borzalommal tekintünk rá. Sőt néha goromba is volt, és néhány diákot megvert az utcasarkon. Estvénkint a lányokat kísérgette. Amennyi varrókisasszony csak volt az utcában, azoknak Miska nagyokat szokott köszönni, és füttyörészve leste meg őket a toronymál, amikor alkonyattal az üzletekből hazafelé tartottak.

Mennyi idő múlt el, nem tudni. Mintha örökké csak az a mosolygó, meleg, szép nyári nap járt volna az égen, és az akác virágait bontaná. A doktor bácsi kis házának tiszta udvarán pedig a vén nyárfák zizegnének nyughatatlanul, beszédesen mindig.

Miska akkor már nem lakott a nyárfák alatt. A tekerdő élet sehogy sem tetszett az apjának, és mindig is pörölt Miskával emiatt. „Te lump, te csavargó, te betyár!” – így a jó doktor bácsi mindig, akitől pedig kemény szót nemigen hallott még eddig senki. Kék szeme mosolygott a szemüveg alatt, és zsebében cukort hordozott, mert az iskolás apró fiúk, ha az utcán előkapták, megrohanták, körülfogták. Az öregúr ekkor katonás rendbe állította a fiúkat, és botjával dirigált, kemény kommandókat mondogatva, mert a doktor bácsi addig katonarvos volt, és mikor megöregedett már nagyon, csak akkor tette le az uniformist.

No igen, hát Miska elköltözött otthonról. (A jó gyermekek hogy szörnyülködtek ekkor. Sőt az asszonyok is mind, és mindenki előre tudta, hogy Miskának, ennek a tekergőnek nem jó vége lesz.) Miska legénylakást fogadott a külső soron, s vígan élt. A cigányokkal csókolózott, és a varrókisasszonyok az utcánkban annyi szerenádot még sohasem kaptak, mint abban az időben. A jó gyermekek akkor az érettségi vizsgálatra készültek, és hajnalonkint, amikor könyveikkel a liget felé mentek: tanulni, néha látták Miskát kibomlott nyakkendővel és homlokára hulló hajjal, amint a cigányokkal ballagott a házak mellett. Némely kis ablak előtt megállott a banda, és nótára gyűjtöttek. Miska szomorúan támaszkodott az akácfa derekának, és a földre bámult.

II.

Hogy ezek a dolgok mind eszembe jutnak: tette a nyári nap, ami szerelmes csábjaival eláraszt, és az elmúlt évekből, elmúlt májusokból szép történeteket világít meg. Amikor egyszer annak is híre jött, hogy Miska megházasodni készül.

A doktor bácsi, a mi jó öreg, pápaszemes doktor bácsink kiviaszkolt deres bajuszával és kopott katonaköpenyegével a városban járkált, és mocskolta Miskát. Megállította az embereket, és mindenkinek elmondta, hogy megöli, lelövi, lebombázza azt a kölköt, aki vén fejére szégyent hoz. A polgárok fejüket csóválták, és Miskára mindenki rosszakat mondott. Miska ekkor már felhagyott a cigányozással; sőt meg is komolyodott, mert egy ügyvédi irodában állást kapott. Sápadt, szomorkás orcájával szinte bujkálva járkált a házak fala mellett. Némileg meg is soványodott. („Persze, kutyának való a kosztja”, mondta a doktor bácsi, amikor Miska megfogyatkozását hírül hozták neki.) Hanem esténként egy kis fekete szemű, gyenge leánnyal látták Miskát sétálgatni, akinek karjába szerelmesen fogódzott, és semerre sem tekintett, csak annak a kis leánynak a szemébe. A kisebbik Néhár leány volt a Miska mátkája, Lidike. A kis szomorú, gyenge violaszálhoz hasonló Lidi, aki gyengességével és kicsinységével fékezte a szilaj fiút.

Nem is tudni, hogy történik az ilyesmi. A szegény Néhár lányok, az árvák, varrogattak, amikor egyedül maradtak. A kemény Márta vezette a házat, és kis boltot rendezett be itt az utca végén. Hát Miska idetalált. Lidi – ez a kis fekete bogárka – került az útjába a rossz fiúnak, akibe Miska beleszeretett, és ő is Miskába. Mert szegény Miskát senki sem szerette, és a polgárok, ha róla beszéltek, csak szidalmazni tudták.

Miska kérvényt nyújtott be a város árvaszékéhez, amelyben engedélyt kért a nősüléshez, miután Miska még nem volt teljes korú.

III.

Homályosan emlékszem ezekre a dolgokra. Mindig csak Lidit látom most, a kis komoly, vékonyka, fekete szemű Lidit, aki a rossz fiút szerette. És Márta is, a szigorú, élém jön keményre vasalt kék szoknyájában és szöszke, magasra emelt fejével, amint katonásan dirigált mindent és mindeneket. Még a doktor bácsit is, ha tudta volna.

Mert ő volt az, aki egy reggelen beállított a nyárfás, tiszta kis udvarra. Fejét ódivatú selyemkendőbe takarta, és karján cekker zörgött. A doktor bácsi az ámbituson üldögélt piros virágú kabátjában, és a legyek mászkálását nézte öreg szemével. Márta megállt a grádicson, és a kezét a mellére tette.

– Én Néhár Márta vagyok – mondta. – A doktor urat keresem.

Az öreg doktor bácsi mogorván tolt fel a pápaszemét.

– Beteg tán valaki?... Tessék közelebb jönni.

Márta közeledett, és egy asztalra támaszkodott két kezével:

– Nem. Nem beteg senki.

– Hát?

– Hát? – Márta keményen beszélt. – Én annak az édesapjához jöttem, aki az én kishúgomat feleségül akarja venni.

A doktor bácsi erre felállott, és kezét leeresztette. Hátralépett, és mély hangon szólt:

– Akarja! Hát akarja csak. Én apja nem vagyok annak a gézengúzknak! Semmi közöm hozzá. Márta összehúzta szürke szemét. A doktor felé lépett:

– Tán a família ellen van kifogása? – kérdezte fenyegetőleg.

– Semmi közöm hozzá.

– De szeretik egymást! Nem érti, doktor úr, szeretik egymást a gyerekek! – kiáltott a vén Márta nagy felindulással, és karjait felemelte.

Szeretik egymást, hát szeressék egymást.

A doktor bácsi mereven állt, és egy szót sem felelt. Mártának csendesen megeredtek a könnyei, és a fejét lehajtotta.

– Az én életemnek már úgyis vége – rebegte –, legalább a kishúgom legyen boldog. Oh, bár hallgattam volna egykor én is a szívemre, nem pedig az emberekre...

– A szívére, kisasszony? – mormogta rosszkedvűen a doktor. – Hát jó. Hallgatott volna rá. De mit akarnak azzal a tacsóval, aki meg akar házasodni, aki rossz, gonosz, elhagyta a családi tűzhelyt, az öreg apját, és most semmi, csak tekergő. Mit akarnak azzal? Hagyják futni.

Bizony, jobb lesz a kisasszonynak is.

A doktor mereven állt és fejét elfordította. Ő semmit sem akart tudni Miskáról.

Márta kisasszony erre heves lett, és az asztalt megcsapkodta:

– Maga egy kőszívű vénember! Nem érti, ha mondom: szeretik egymást?

A doktor a fejét rázta. Azt mormogta: Jó napot, és bement a szobába.

Márta kisasszony habozott egy pillanatig: tán utána rohan, és jól megtépázza. De aztán csak megfordult, és katonás, kemény lépésekkel elment.

Az ajtót bevágta maga után.

IV.

Mondom, mindig ötöt látom, a kis fekete szemű leányt, aki a rossz Miskát megjavította. Éppen akkora volt, hogy annak a rossz fiúnak a szívéig felért. De ez éppen elég volt. Az ér alatt laktak egy kis bogárhátú házikóban, mert egybekeltek. A polgárok fejüket csóválták és nevettek. A jó gyermekek néma borzalommal tekingettek Miskára, aki ilyen csudás dolgot művelt.

Akkor történt, hogy egy híves estvén valaki kopogtatott az ablakon, amelyik mögött Lidike és Miska boldogan éltek. A halál jött fekete paripáján, és Lidikét hívta. Aki gyöngye volt még a szerelemre. Szerelmes ifjú urának forró öleléséből kiszakította őt, elvitte innen messzire; Miskánk hiába tépte fel az ablakot, hiába kiáltozott az éjbe Lidike után: a halál elvágott véle. A fák között hideg szél süvöltözött, és az eső kopogott a feketeségben.

A kis Lidi elment.

Két hónapig mosolygott, két hónapig hallatszott zengő hangja, aztán elröpült.

A temetést Márta rendezte. E kemény hölgy is megtörött e súlyos csapás terhe alatt.

Katonásan járni nem tudott... A hangja pedig alig hallatszott. Elvitték Lidikét fehér ruhájában, virágbokrétaival két összekulcsolt keze között.

Miska ordított, mint egy vadállat; Lidikét elvitték. Aztán egyedül maradt.

A nagy némaságban, magánosságban, ahogy itten minden maradt.

Eleinte a szobákat járta. Az első este is egyedül volt, mert hozzá nem jött senki; a polgárok most már azért haragudtak rája, mert Lidike meghalt. Minden úgy volt, mintha még mindig itt volna az, aki innen elment. A székek helyükön állnak, az egyik ágy megvetve. Vajon mért

nem vetik meg a másikat is? Miska megvetette a másik ágyat is. Aztán leült a szoba közepére, aztán várta haza az ő kis madarát. Közben beszélgetett is:

– Kis lányom, gyere haza! Már nagyon várlak. Nélküled meglenni nem tudok. Gyere már haza, kis lányom.

Majd a magános, üres szobákban hangosan ejté ki az elment nevét:

– Lidike, Lidike...

Senki sem felelt, mert egyedül volt a rossz fiú. Mindenki elhagyta, még Lidi is.

A rossz fiú aztán járkált a szobában.

– Itten szeretett ülni – mondta hangosan, megállva egy sarok előtt. Kinyújtotta a kezét a szék felé, hogy tán elérje Lidit, aki mostan is ott ül, csak ő nem látja.

Ez nagyon szomorú estve volt. A nyár is elmúlt már akkor, hideg őszbe fordult az idő. A szél járkált a kis ér alatti ház körül, az eső verte az ablakot.

Miska egyszerre a kalapját vette, és fejébe nyomta. Még egyszer körüljárta a szobákat a rossz fiú.

– Lidike, Lidike! – kiáltotta.

Senki sem felelt, hát a rossz fiú szorongó szívvel várta, hogy tán mégis szólni fog valaki, ha csak egy idegen hang is.

– Már látom, hogy nincs itthon – rebegette búsan. – Elmegyek, és megkeresem őt.

A rossz fiú csendesen kiment a házból. A fekete éjben a kapu körül mintha árnyékot látott volna leleselkedni. Tán az apja kopott katonaköpenyege volt?... Továbbment a házak alatt, fejét lehajtotta, és botorkázott a sáros gyalogösvényen. Kutató szemével a rossz fiú mindenütt kereste Lidikét, de nem tudta meglátni sehol.

– Megyek, míg meg nem találom – mormogta magában.

És elment a rossz fiú, Lidikét keresni.

A Krúdy Kálmán bácsi viselt dolgai

Leginkább szomorú vagyok most, amikor arra gondolok, aki innen régen elment, mert én a Kálmán úr emlékét szeretettel őrizgetem a szívem fenekén, és róla csak szépeket tudok gondolni. Bár csintalan ember volt Kálmán úr világéletében, mint azt nagynevű munkatársunk, Mikszáth Kálmán, nemrégiben ezen a helyen megírta róla.

Azon a tökéletes magyar novellán, amit Mikszáth Kálmán mester életének abban az idejében írt meg, amikor az igazi nagy alkotások kora vagyon, korrigálni nékem, a buksi inasnak, nem lehet. S ma, mikor a szegény Kálmán bátyámat választom az estvém hőséül, inkább krónikát írok, mint lágyan omló, cimbalom hangján ellebbenő mesét, mint a nagy palóc mester tevé; krónikáját nagyon szomorú, felhős éveknek, amikor mindnyájan sokat búsultunk; az ifjabbak a Tompa Mihály Gólyáját szavalgatták, míg az öregek a nógrádi halmos-völgyes, napsugáros tájakon a szőlőkoszorús „csendillák”-ban a bort kóstolgatták, amikor a nemesi kúriákon lengyel fejedelmi sarjak és szegény, de büszke hercegek segítettek búsulni, és Krúdy Kálmán az erdőt járta, mert rossz fát tett a tűzre.

Annak a színészkedő világnak volt egyik pompás ábrázolója a Kálmán, amelyik világból néhány szereplők – öregen és fehér hajjal – még itten járnak közöttünk. Szavalni szerettünk, danolni hazafiasan, és emígy ápolgatván a nemzeti érzéseket: adót fizetni nem akartunk, és magyar nadrágban jártunk.

Szép idők! Elmúltak; sóhajtunk utánuk, mert ha az élet a rossz komédiásoké volt is, mégsem volt oly rideg és okos, minő a mai idő. – És a Kálmán bácsi is nemzeti hős volt amaz időkben, máma tán megmosolyognák az ő vitézi és pajkos cselekedeteit, vagy óvakodnának tőle mint lángeszű kalandortól. Róla ezeket elmondani nem fáj, mert én szeretem őtet minden hibájával

és huncutságával, mivel rossz ember nem volt. És ha elmúlik a lustaságom, egyszer megírom részletesen, könyvben, ennek a második Trenknek, avagy Almagvivanak a kalandos történetét. (Magam sem tudom, kihez hasonlítsam őt, mert úgy gondolom, a pajkos kalandorok között páratlan vala ő a maga nemében, valamint azok az idők sem voltak még soha, amely időkben Kálmán élt.) Most csak néhány levelet bontogatok itt ki, amit a famílialádájából előkerestem. Mikszáth Kálmán elvégre csak hallomásból ismerheti a Kálmán csínytevéseit; az érdekes részletekből néhányat itt bemutatok.

*

A dédapám biceg most elő a rossz lábával a múltak ködéből, és e nyalka vénember szigorúan néz rám a felhőből, de a szava gyöngéd és szeretetteljes, mint azoké az embereké, akik „akarni” nemigen szeretnek, mert az kényelmetlen, amint mondja:

– A Kálmánkámról rosszat ne firkálj, fiú! Mert a Kálmán nagyon derék gyerek volt. És a négy Krúdy lány (híres szépségek), mint bájos nagynénék, szintén a Kálmánt védelmezik. Mert a Kálmánt a szécsényi kúriában mindenki nagyon szerette, mert kötni való rossz fiú volt.

Az öreg Krúdy János úr még barna fejjel fekete szalagot kötött a kalapjára, özvegy lón, és a két fiút a négy leány nevelte. Már ahogy lányok nevelni tudják az öccseiket. A fiúk, Gyula és Kálmán, eleinte otthon betyárkodtak, és rémséges csínytevéseiknek nagy híre volt. Később azonban Gyula, az ifjabb, megkomolyodott és szalongavallérrá vedlett, akit nem annyira a misztikus mulatságok, mint inkább asszonyi történetek érdekeltek. A Kálmán is imádta a nőket, de a maga módja szerint: mint a nádaslakó farkas szereti a nőtényét: vadul, gyilkos szenvedéllyel. A lustán folydogáló Ipoly környékén, a görbe vármegyében úgy éltek a fiúk, mint két fejedelmi sarjadék. A nép szerette az öreg János urat, a szomszéd nemes urak legföljebb nagyokat nevettek a huncutságokon; meg aztán mindez a harmincas, negyvenes években történt, amikor a nemes úrfiaknak szép volt ez a világ. – Amíg az öreg János úr egyszer rászánta magát, és szétcsapott a fiúk között. Felpakolta őket, és vitte Nagyváradra, iskolába a kamaszokat, a fehér papok intézetébe.

Az öreg János úr átadta a fiúkat, és nagyon megkérte az atyákat, hogy különösen a Kálmánra vigyázzanak, és a világért se engedjék egyedül kilépni a zárdaszerű intézet kapuján. Az öreg János úr elbúcsúzott a fiúktól, aztán elhelyezkedett a bőrös batárban; indult hazafelé.

Útközben azonban történt valami az öregúrral, mert nagyon soká jött. Tán a bihari atyafiak marasztották nagyon, avagy valami szoknyafodor libegése irányában tért le az egyenes útról, – sohasem vallotta be otthon. Késett, annyira késett, hogy a Kálmán már régen ott lustálkodott a szécsényi kúria oszlopos tornácán, amikor az öregúr ötös fogatja fölporzott az országúton.

Nagy baj lett ebből. Egyrészt, mert röstellte magát szörnyen János úr, hogy a Kálmán, aki véleménye szerint gyalogszerrel jött, őt megelőzte, másrészt meg haragudott a fiúra. A fokosát forgatta keményen János úr, és rettenetesen ígerte, hogy kitekeri a Kálmán nyakát, aki óvatosan lőtávolon kívül húzódott a viszontlátás örömei közepette. Hanem ott volt a négy jó, áldott leány. Máli a könnyes szemével könyörgött, Ilka az ölelésével, Márinak a hangja volt gyönyörű, és Bella, mert ő volt a legkisebb és legszebb, esdőleg simogatta János úr arcát. És amúgy körülfigván az öregurat, azt is bevallották, hogy a Kálmán valami deres csikón vágatott haza, amit a nagyváradi réten kipányvázott a gazdája, amikor ő azon az első éjszakán megszőkött a papoktól.

– Lóköttő, betyár – harsogott János úr a négy leány között, tehetetlen forgatva fokosát Kálmán felé. – Felakasztanak! Felakaszt a vármegye, lóköttő!

A leányok jól ismerték az édesapjukat, amikor íziben elmondták neki a csikóhistóriát is. Az öregúr így egyszerre kifújta a mérgét, és harmadnap már elment megkeresni azt az embert, akinek csikóján Kálmán hazavágatott, és most még tovább maradt oda. Abban az időben

csendesebbek voltak az emberek, és nem csaptak mindjárt lármát. Az a csikó elveszett, amit az éjszaka fátyola alatt a tilosban legettettek.

Így történt aztán, hogy Kálmán úr ott lustálkodott továbbra is a szécsényi kúria tornácán, és minden csütörtök délután a rétre ment vadászni. Vagyis hogy a puskát a vállára vetette, de nem nagyon vadászott ő a szécsényi réten. Ahová ilyenkor mindig kísétált egy kis barna tizennégy éves leányka is, Feledi Juliska.

Most behunyom a szemem, hogy ennek a tüzes kalandornak, aki egy egész országot akart később a sarkaiból kiforgatni, ez volt az első, igazi szerelme. Kálmán tizenhat esztendő volt, Juliska tizennégy.

Azon a réten kergettem én is a lepkét és a labdát, s ma úgy látom, hogy szebb rét talán nincsen is az egész világon. Az Ipoly mentén terült el a lapos partok között, és szelíden, lágyan szaladt tovább a lehajló füzek és tömpe bokrok között, mint a nótaszó. A virágos bokrokon madarak laktak és énekek kísérték útjában Kálmánt. És a füvek fölött a nyár leányai kitergették virággal kihányt köntösüket a napsugárba. Messzebb halmok kéklenek, és beszédes nyárfák ringatják karcsú derekukat a szélben, ami e szép világ fölött elsuhan. Itt minden a szerelemről mond éneket, és a legkisebb virágnak a kelyhében is száz nóta lakik: szép, egyenes növesű palócleányoknak volt századok óta a szerelmeskedőréjük ez a hely. Itt a levegő is más. Csókok zenéje zümmög a méhek duruzsolásában. A kis Feledi Juliska még csak egész pötty bogárka volt, ámde mikor belenézett annak a sugárrá termett, kék szemű, délceg fekete fiúnak az arcába, hát úgy elkezdett dobogni a szívecskéje, hogy majdnem megszakadt. Hanem Kálmán is nagyon meglöndült.

Juliskát egy kis jobbágypesztonka kísérte sétájában, azzal szedték a virágot. A kis parasztleányt aztán egyszer szép szóval hazaküldte Kálmán úr, hogy mondja meg nemes, nemzeti és vitélő Feledi János uramnak, hogy a Juliska lánya többé nem megy haza. Elszöktek.

Ezt az első, igaz szerelmét drágán megfizette Kálmán úr. Természetesen a szökevények nyomába indultak, s hamarosan elcsípték őket. Kálmán urat a tekintetes vármegye hat esztendőre küldte el katonának a stráfkompániába, Olaszországba. Leányrablásért.

Az öreg János úr csöndesen dörzsölte a feje búbját a két tenyerével, és aprókat káromkodott halkan, amint azt rendesen tette:

– No, ha ezt kiállja a kölyök, ember lesz belőle – mondogatta keservesen.

A leányok pedig majd elsírták azoknak a ragyogó csillagoknak a fényességét, amik után öt vármegye gavallérai sóhajtoztak.

Hanem ezek az idők nem olyanok voltak, hogy magyar katona idegen földön idegen urat szolgáljon. Nagy szél támadt, és a szél odakiáltotta minden embernek a fülébe a nevét. A haza hívta a fiait. Elhívta őket – és vissza nem adta őket. A boroszkai kolostor gárgyánja piros huszárnadrágot húzott a reverenda alá, és sarkantyús csizmában, mellén kokárdával és honvédsapkával fején prédikált a piarcon. A kezében pedig a háromszínű zászló lobogott, a Szűz Máriával a fehér mezőben. Az emberek mintha elvesztették volna a fejüket; remegett a föld, és hallatszott a haza szívének dobbanása. Elmentek mind. Nagy idők! Sójajtsunk és feledjünk.

Kálmán, mintha az égből pottyant volna alá, egy éjjelen csak kocogott a János úr ablakán. Megszökött Lombardiából. Másnapra megjött a bátyja. A barátok kinyitották a konviktus kapuját. Elmentek maguk is. A tudományt vigye az ördög, mikor a haza hívja a fiait.

*

Világosnál letették a fegyvert, Komárom megadta magát, Krúdy Kálmán negyven főből álló szabadcsapatával nem tette le a fegyvert. A forradalomnak nincs vége, ő itt marad és élesztgeti idehaza a hamu alá rejtett kis tűztojást, amíg odakívülről segítség érkezik.

Hát ez háború volt a statusban a status ellen. Olyan vakmerő ember köllött hozzá, amilyen Kálmán úr volt. (A forradalom alatt a fővezér futárja volt, és csak később, hogy szabadon harcolhasson, alakította a gerillacsapatot.)

Miután verekedni nem volt kivel, legföljebb a zsandárokkal, Kálmán úr azt gondolta ki, hogy büntetni fogja azokat a magyarokat, akik nem szolgálták a nemzeti ügyet, és császárias érzelmeket táplálnak. Rá-ráment egyik-másik mágnásra, papra, amelyik pecsovics hírben állott, aztán bosszút állott rajtuk. Balassával is ezért volt baja, és a Pallavicini örgróféknál tett látogatásáról már többször írtak, valamint arról a cselekedetéről is, amit annál a plébánosnál elkövetett, aki, nagy disznótort csapván, azzal a hozzátoldással hívta meg a vendégkoszorút, hogy ekkor fogják leölni azt a három sertést, amelyeknek a nevük a következő: Kossuth Lajos, Türr István és Damjanich. Krúdy Kálmán is megjelent a toron, bár senki sem hívta, és mindnyájan rettenetesen megrémültek, amikor beállított. Kálmán úr engedelmet kért, és leült az asztalhoz, mert, mint mondá, szörnyen kíváncsi volt azokra a disznókra. Lakmározás után aztán nyugodtan fölállt, és tudomására adta a vendégeknek, hogy pénzre van szüksége, azért csak rakják ki a pénzüket az asztalra maguk elé, sőt az aranyórákat és -gyűrűket is. Kálmán úr összeszedve a holmikat, csendes jójucakát kívánva elment.

Úgy tudom, hogy tömérdek pénzt szedett így össze Kálmán, és a pénzt Vidacs és Gracza barátai külföldre akarták vinni az emigráltakhoz, a nemzeti ügy előmozdítására. Vidacs és Gracza szerencsétlenül jártak: egy pusztai csősz megölte őket útközben, Szeged környékén, és a pénzt elrabolta. Ráday gróf derítette ki évek elmúlásával e sötét bűnt.

Kálmánt is untalan nógatták a barátai, hogy menne külföldre, mert idehaza már nagyon szorították. Üldözték mint katonaszökevényt meg mint forradalmárt is. Szegény a nógrádi szellős halmoktól, árnyas berkektől megválni nem tudott. Meg még valami húzta, marasztotta. A vadkerti csatátéren volt eltemetve az a leány, akit nagyon szeretett, aki katonaruhában követte őtet a csatamezőre. Volk Irmának hívták, és Kálmán úr oldalán harcolt ez a hős lelkű leány Vadkertnél is, amikor egy buta kozák pika körösztülfúrta szerelmes keblét. Kálmán úr a csillagos éjjeleken eljárta a vadkerti csatátérre, és ottan kisírta magát, mikor nagyon sok volt a bánata.

A pajkos Kálmán bácsi különben nagyon szomorú ember volt. A tervei és reménységei nem valósultak meg, és mindenki elhagyta végtére. Ráuntak a csínytevéseire, meg nagy volt a harag amiatt is, hogy az Ipoly mentén nem voltak tőle biztosak a menyecskék és lányok, mert Kálmán úr a megbolondulásig szerette az asszonyokat.

*

Színpadi, sallangos idők! A nemzeti érzéseket ápolgattuk, és a hazafias jelzők sok helytelen, gyermekes, könnyelmű cselekedetet mentettek. Meg azt is, hogy ha még manapság is az Ipoly környékén megrezzen a kukorica, és valaki elkiáltja magát, hogy: – Itt a Krúdy Kálmán a kukoricásban! –, hát az öregasszonyok a mezőkről mindjárt futni kezdenek rémülettel, mint futottak akkor, mikor még fiatalok voltak.

A nógrádi halmok között csöndesen játszik a szél az ő lány, susogó hangjain. Az erdők zöldek, és az Ipoly tisztán terül el partjai között. Ebben a szép világban mintha minden a régi volna. A napsugárban virágos gallyak hintáznak. A palócok híres hőse, a „pajkos Krúdy”, a vadkerti temetőben álmodja tovább azt a hőskölteményt, amit ő megvalósítani nem tudott azért, mert az idő rokkája egyszerre sebesen kezdett forogni, és elmúltak a vágyak és gondolatok, mik e föld hátát feszegették csudásan. A Kálmán úr is elmúlt az utolsó reménységekkel; agyonlőtte valami ellensége a bokor mögül, a vadkerti csatátér körül, amikor imádkozni ment ahhoz a sírhanthoz.

A gyertyát eloltották, a sötétség elmúlt – virradt.

Gyalogösvény

A fiatal hársaim korán bontottak virágot tavaly. Talán az egész kertvidéken az én hársaim voltak az elsők, ahova dongva-zenegve szálltak a méhek mindenfelől. A hársvirágok megnyíltak, nyiladoztak: zöldlevél-köntösét fáimnak aranyos sugárpaláستtal övezte az ifjú nap. Ott üldögéltem alattuk, aztán csak imádsággal volt tele a lelkem.

Ezeket a fákat én ültettem. Még akkor, amikor nem is tudtam, hogy minek ültetik a fákat. Egy szép, szomorú asszony szavát hallom ma is, amint megfogta a kezem a kezével, aztán tanítgatott: így fogjam a kertészkést, és hogy főként meg ne vágjam véle az ujjam. A hársak kibontották az ágaikat; most lejárók hozzájuk minden esztendőben, aztán hallgatom a levelek beszédét.

A hársak ott vannak a kert végében, az Ipoly partján. Maga, Kedves, ismeri ezt a helyet. Járt erre, és ha emlékezni akar, hát emlékezni is fog rá. Most csak magam állok itt, és magamban nézem, hogy szalad a tavaszi víz ifjú buzogással az alacsony partok között. Ha itt vagyok, ha itten gondolkozom dolgok és események felett, hát nagyon különösen érzem magam. Még az embereket is másnak látom. Meglátok sok ferdeséget, amit máskor észre sem veszek, és megbocsátok sok mindent, amelyekért máskor tán ellepné a harag sötétpiros vére a szívemet. Most csak mosolygok. Amilyen a gyermek tavasszal, olyan vagyok tán. Víg, de jó; nem szomorú nagyon soha, csak olykor néha; de ez a néhaság gyógyító ír a fáradt léleknek. Nem tompít el, hanem felüdít.

Várjon, Kedves, ebből a szép világból hoztam egy történetet. Amikor elmélázva ültem, sokáig, nagyon sokáig; már a nap is pihenési útra fordult a hegyek felé, a víz felett meg a késői tavasz délutáni párázatai szálltak fel a bokrok között.

Túlhan idelátszik egy kis fehér ház. Hogy nagy-e? Dehogy. Mint egy fecskefészek, akkora, valamicskével nagyobb, mert az ereszen hogy férne meg akkor az a két fecskefészek. (Tudja, Kedves, ilyenkor szereti az ember a költői figurákat.) A fehér házikón piros a zsindefödél, de ez csak olykor-olykor csillan ki, ha a kalandos szél félrehajtja az ágakat. Mert zöld levél van itt mindenfelé. Még a két pillangószárnyú ablakot is csak sejteni lehet a ház elején, annyira befutott a vadszölő mindent. Ki lakhatna itt más, mint Csongor és Tünde, vagy Jácint és Viola?... Túlhan, a kis házban, amely akkora, mint egy fecskefészek, az ablaka pillangószárnyú, a mesebeli szegény ember lakik, az égett ember, mint a népmesében áll, és ha rátalál erre a lapra, Kedves, hajtsa be a lapot, és gondoljon szeretettel meg jóindulattal az égett emberre.

Tulajdonképpen Mesterinek hívják. Azelőtt mérnök volt a régi jó időkben. Reparálgatta a vármegye útjait, sokat utazott tengelyen meg gyalogszerrel is, ide-oda; otthon alig volt, pedig otthon – még akkor ez a kis ház sem volt úgy elrejtve a nagy fák közé – szép feleség ült az ablaknál, és könnyes két szemével elnézett arra messze, ahol fehérén kanyarog az országút; várta haza az urát. Aztán, hogy az ura sokáig nem jött, és mert, mint említettem, a fecskefészek sem volt még úgy elrejtve a nagy fák közé, hát a szép asszony nem győzte hazavárni az urát. A fészek üres lőn. Mesteri egy hideg őszi estén, mikor szakadt a fagyos eső, és a tar fák nyögtek a ház körül a süvöltöző szélben, üresen találta a házat.

Itt kezdődött az ő égettsége... De nem is mondom tovább ezeket a szomorú dolgokat.

*

Innen, az én hársaim alól, messzi látni el. Ha túl az Ipolyon nem volnának a nagy fák, hát el lehetne látni a homokbuckákig, amelyek pedig nagyon messze vannak már ide. Mesterit azonban jól látni, mert ő egész nap nagy munkában van ilyenkor tavasz felé. Tesz-vesz a ház

körül, reparálgat, fűrészsel, ollózza a vadszőlő indáit, meg oltogat a kis kertjében. De egyébként ez mind nem annyira fontos, mint inkább az a kerítés, amit ő a háza körül csinált már régen, és most évről évre foltozgatja, erősítgeti. Valóságos tüskerengegeteget vont maga köré. Ölnyi magas a gledícsia, amit ő itt felnevelt. Aztán a vadtüske százféle fajtáját honosította meg maga körül. Ha Robinson Crusoe védekezett emígy a vademberek ellen, Mesteri a civilizált emberek ellen emelte a rettenetes választófalat, odabévíl meg paradicsomot fakasztott a földből.

Hanem ez csak később következett be, amíg odafogta magához azt az emberkerülő vén betyárt, Sírhalmi Jánost. Ez a Sírhalmi János volt már mindenféle, csak tisztességes ember nem. Leginkább vadorzó volt, később pandúr, még később csak csavargott és aludt a ligetben. Aztán, ha nagyon közel jöttek hozzá a játékos gyermekek, hát kibújt a bokrok közül; akkor elszaladt előle mindenki. Mert valami rettenetes rongyos, elzüllött külseje volt. Hát ennek az embernek a híre eljutott valahogy a Mesteri fülébe. Akkor aztán nem volt többé nyugta Sírhalminak. Mesteri elkezdte környékezni, felköltötte a ligetben, mikor a fűben aludt, aztán kínálta pipával, dohánnal. Az a rongyos ember, akit már teljesen elvadított a sok nyomorúság, gonoszság meg üldözés, megszelídült a Mesteri keze alatt. Hűséges kutyaként követte egy délutánon a tüskevárba. Aztán később sem szökött meg.

Azóta itt laknak ketten. Hogy hány esztendeje ennek? Bizony hirtelen nem is igen tudom. Én is a nagyanyámtól hallottam ezt a történetet.

*

Hanem az a ház ott áll magányosan, és úgy mosolyog ki piros fedelével a zöld fák közül, mintha ott a világ legboldogabb emberei lagnának. Talán boldogok is már, hisz elég vének hozzá.

Innen – az én hársaim dombon vannak – látni Mesterit, amint ott áll az ablak alatt. És szöszmötöl valamit.

Magas, hajlott ember, a tömegből egy fejjel kilátszana; hófehér a haja, és a válláig ér, aztán a szűk magyar ruha megfeszül rajta, mintha bizony ő még tetszeni akarna valakinek. Ott áll a fal mellett, és a keze mozog. A napsugár odacsillan, és a kertészolló megvillan a kezében. A vadszőlőindákat nyesdesi. Csendesen halad e munkában, de türelmesen. Végighalad a fal hosszában. A tavaszi délután nyugodalmos csendessége fekszi meg a völgyet: az Ipoly ifjú sebességgel fut, egyébként minden mozdulatlan, csak ott messze a Mesteri karja mozog szabályosan és rendesen, amint felemeli az ollót, majd leereszti.

Vajon miket gondolhat az az ember ott?

Van már negyven-ötven esztendeje, hogy kiesett a világból. Akkor feltette magában, hogy elfelejt mindent, ami addig történt; nem él sem a múltnak, sem a jelennek, sem a jövőnek. De talán mégis a jövőnek?... Hisz a kertészember mindent a holnaptól remél. Ha a virágmagvat eltemeti a földbe, nem a májusra gondol-e, amikor a kis mag kizöldell, és színes takaró fedi be a fekete ágyakat? Vagy nem a gyümölcsért óvja-e az almafáit, és a rózsatőt miért burkolná meleg takaróba, ha megerednek az ólmos novemberi esők?

Ha nem is felel erre hanggal a vén Mesteri onnan az ő tüskevárából, válaszol a keze mozdulata, amint az ollóval nyesegeti a vadszőlő indáit. A tavaszi nap körülfonja alakját. Csend van. Ott most csapódik egy ajtó a fehér kis házban. Olyan hangosan, hogy idáig hallik. Aztán, mint a villanás, megjelenik a vénember mellett egy piros ruhás kis növendék lány. Nyomban meg utána egy görbedt, kis csontos öreg szalad nagy, széles szalmakalappal. Ahá, ez lesz Sírhalmi, a lókötő. A szalmakalapot átnyújtja az öreg Mesterinek. Az leteszi az ollót, kezébe veszi a kalapot, megfordul; az a kis lány már ott csüng a nyakában. Két karjával felkapaszkodik a vén embergyülölő nyakáig, átöleli, és nevet bizonyosan. Kacag, mint a fiatal tavasz, hisz zengő-csengő harmóniával van telve az egész délután.

Aztán a vén Mesteri a leányka fejére illeszti a fehér szalmakalapot. Alul, az álla alatt megköti a piros szalagot.

Az a görbedt, csontos öreg, a lóköető Sírhalmi meg nevet hátul hűségesen.

Persze ezzel vége a munkának. Az a csepp lány, alig tizenöt esztendő, a karjába kapaszkodik a vénembernek, aztán elindulnak. Már nem látom őket.

*

Alkonyattal átmentem a túlsó partra. Gondoltam, járok a ligeten. Milyen régen nem voltam itt? A fák bizony már nem ismernek reám, én se órájuk. Az ifjabbja megnőtt, az öregje meg korhad, omlik. Csak fáj, fáj minden lépés ezen az ösvényen, amit napsugaras tavaszban jártam egykor. Most meg már alkonyat van. Aztán árnyak barangolnak a bokrok között.

Leültem egy korhadt padra. A talaj még vizes itt, a nagy fák alatt, sárga levéllel van teli az ösvény. Körül meg a néma tavasz, mert a tavaszi alkonyat szomorú.

Lépések hallatszanak oldalvást. Felnézek. A vén Mesteri András úr jön, karján azzal a kis lánnyal. A vén embergyűlölő, aki emberemlékezet óta nem volt kívül az udvarán. Az a kis lány belekapaszkodik a karjába az egyenes vénembernek; alig ér a könyökéig. Aztán hogy beszél, hogy kacag, és a vén embergyűlölő arca is hogy mosolyog, amint belemerül a tekintete ennek a csepp szőke leánynak az arcába. Előttem haladnak el, de észre sem vesznek.

Beszélgetnek. A kis lány így szólítja az öregembert: „édes, jó apám...”

Már befordultak az ösvényen. Eltűntek, mintha csak jelentés lett volna ez: a mogorva, vézna tél és a beszédes, játékos tavasz...

Tűnődve hajtom le a fejem. Megyek visszafelé az ösvényen. Az a rossz asszony talán meghalt, és a kisgyermeké árván maradt... Tán...

Regényeket gondolok ki, sejteni próbálok, és mennyi napsugaras mesét szőttem már annak a csepp szőke leánynak a fiatalságához.

De alapjában véve nem tudok semmit, de nem is akarok tudni. Jobb így. A hársaim a domboldalon zúgnak az esti szélben. Sietve megyek az ösvényen.

Dal az öregségről

Mikor künn éltem a pusztán, akkor sok mindent hallottam Csath Jánosról. Felelevenedik minden pusztai emlékem, mikor olvasom azt a hatsoros újsághírt az obligát legöregebb emberről, aki most egyszer Csath János, a verőcei pusztakerülő. Egy újsághír meg egy fakereszt a csőszház mögött, ez minden, ami a Csath Jánosból megmaradt. Az ezüstös nyírek lágyan susognak a fakereszt felett, a júniusi nap aranyosan ébred a puszta peremén, édes szellők szántanak végig a föld felett, és Csath János már nem látja mindezt. Alszik, hallgatja a fű növést.

I.

Olyan ez a Nyír, mint a nyeltes menyecske. Dörmög az ember a menyecskére, ha pattog reggeltől estig, de nem kívánczik el mellőle. Vagy ha elmegy, alig várja, hogy újra lássa. A nyíri ember szüntelen szidja a szülőföldjét, nyáron a homok, a por miatt, amibe a tengelyig süllyed a kerék, ősszel meg a nyúlós, vendégmarasztó sár emlegetődik állandóan, benne vénül, aki vesztére behajjt.

De már a télről nincs szó. Pompás a szánút, egy ragyogó hómező, az egész föld egyenes és sima, mint az üveglap, de szükséges is. Kilenc hónapig a pusztáján rozsdásodik az ember, de télen megfordított a világ.

Hogy leesett a hó, az ember kicammog egy-kétszer a mezőkre. Durran a puska, nagyot ugrik a tapsifüles; de a cimborák elunják ezt is. Egy ásítás, és azon kezdenek tűnődni, hogy mit is csinálnak most Nyíregyházán. Mivel pedig azt ki nem lehet találni, mert az asszony sír-rí már november óta, hogy Erzsike itt fonnyad a pusztán, soha nem mennek emberek közé – „emberek” pedig csak Nyíregyházán vannak –, kiszemeltetik egy nap, mikor bál is van a székvárosban. Bemennek. És mivel Nyíregyházán sok volt az ismerős, és egészben véve igen kedves város az a nyírségi lutheránus Róma, bejönnek gyakrabban, később már minden héten a vasárnapi bálokra.

A tél úgy elrepül a nyíri ember felett, mint a poéták írásaiban az a bizonyos május. A papa a tarokkal ismerkedik, Erzsike vígan keringőzik, a mama ábrándosan hallgatja a Benczi Gyula muzsikáját, amely már nagyanyáink idejében is fontos szerepet játszott, és közben érdeklődve beszélnek meg, hogy ez és amaz miért tette ezt vagy azt. Az *ez* egy felsütött bajuszú úr legtöbbször, *amaz* egy tűzről pattant nyírségi leány, aki kártyázik, mint egy muszka herceg, pezsgőt iszik, lovakkal kupeckedik, mint egy cigány.

János úgy február vége felé még egyszer befog a nehéz családi hintóba, felpakolóznak, de egy mérföldnyire künn a pusztán a kellő közepén szakad a hám, s belevesznek a sárba, ha János be nem fut a tanyára négy jó igás ökörért. Be van zárva a pusztán. Nem lehet kimozdulni. A papa a paskievicset sajnálja, az asszonynépség Jánost szidja, aki nagy lelki nyugalommal hozza őket vissza a pusztára.

De azért nem kívánczik el a nyírségi ember az ő puha homokos hazájából. Jó itt élni. Csak azt akartam mondani, hogy Csath János meghalt. Most megyek megtudni, hogy miért halt meg.

Mert fontos ember volt Csath János az életében. Annyira fontos, hogy ő vezetett be az életbe. Mindössze két nevelőm volt Csath János előtt. Őutána senki. Nem haragudott semmiért, meg voltunk egymással elégedve. Segített kiszedni a vadrécetójást a nádasokban, együtt lestük a csavargó rókát a baromfiketrec mögött holdas éjszakákon. A könyveket felhordtuk a padlásra, Csath János ebben is segédkezett. Mindössze hajdú volt Csath János nálunk, míg a nevelőmmé nem lett, a hajdú pedig a harangöntésen kívül mindenhez ért. Mikor a második nevelőm, Terbók Szaniszló úr egy éjjel megszökött a tisztartó kisasszonnyal (az első azért szökött meg, mert nem tudott senkit sem megszöktetni), János vette át a nevelésemet.

Egy egész esztendeig tanított lovat hajtani, tőle tanultam meg németül, mikor a kutyákat apportíroztuk; mikor kezdtem a „betűt” (János így nevezett végtelen megvetéssel minden tudományt) elfelejteni, Jánost elválasztották tőlem. Bezártak egy fővárosi nevelőintézetbe. Szegény János, bizonyára különb embert faragott volna belőlem, mint Fehér úr, az intézet tulajdonosa.

Írtam Csorbayéknak, hogy küldjenek kocsit a vasúthoz. Meglátogatom őket.

II.

Csorbay kijött elébem a vasúthoz. Egyívású ember velem. Szomszédok voltunk régen. Most Klein Manó a szomszédja újévtől. Talán Csath János is azért halt meg, mert tradíciói voltak a vén urasági huszárnak. Pedig jobb tradíciók nélkül élni.

– Hogy vagytok itthon? – kérdeztem Csorbaytól, ahogy a négy almásszürke megindult a homokos úton.

Csorbay felhúzta a vállait:

- Pusztulunk! – A múlt héten meglátogatott az új szomszéd. Tetszik neki a birtokom. Különösen a kastély. Mondta is, épp olyan, mintha egyenesen szeszfőzőnek építették volna. Kínált húszezer forintot készpénzben. A terheket magára veszi.
- Persze hátat fordítottál neki?
- Dehogy! Megmagyaráztam, hogy míg felényire le nem fog szállni az ajánlatával, addig nem adom. De mert mindenáron üzletet akart kötni, hogy kárba ne vesszen a látogatása, nem tudtam megtagadni tőle az idej termést.
- Az idej termést?
- Nos, igen. Eladtam lábon mindent. Kellett... – Majd hirtelen elmosolyodott. – Tudom, miért jöttél le. A volt nevelőd érdekel.
- Csodálkozva néztem rá.
- No, ugye eltaláltam? – nevetett hamiskásan. – Kölyökkoromban mindig irigyeltem téled Csath Jánost, emlékszem. Ha nekem olyan nevelőm lett volna! Tizenhat esztendő voltam, mikor először lóra mertem ülni, te meg a vén Csath Jankó keze alatt már nyolcéves korodban megülte a vad csikót...
- Elméláztam. Régen volt ez nagyon. Talán azóta se lovagoltam. A papa egyszer azzal lepette meg, hogy felköltözött a fővárosba. Hivatalba ment. Persze, persze... Beleunt a gazdálkodásba.
- Igen, hát hogy halt meg az öreg? Persze verekedésben? Amint az ilyen vén betyárhoz illik?
- kérdeztem.
- Csorbay dévaj komolysággal rázta a fejét.
- Tévedsz. Elszenderült csendesen az Úrban. Újesztendőkor, mikor Klein Manó bevonult Verőcre, az öreg összeszedte a cókmókját, és beállított hozzám. Ha már nevelőm nem lehetett, legalább vénségére egye a kenyerem. Az öreg nem valami nagyon lelkesedik a szobai levegőért, de különös pusztai kerítő lett belőle. Leszokott az italról, példás, jámbor keresztény lett. Káromkodni is csak hétköznap szokott... De meghalt.
- Csorbay beszélt, a négy almásszürke alatt porzott az út. Künn jártunk már a pusztán. A nap lángolt a mélységesen kék égboltozaton, valaki lóháton ügetett velünk szemben. Lóg ide-oda a nyergen a lovas, széles szalmakalapja a szemére van húzva, szunyókál bizonyosan.
- Ahogy a hintóhoz ért, hirtelen kiegyenesedett, levette a kalapot, mint egy öntött bronzszobor ült a lovon – Csath János.
- A hintó megállott. Csath János csillogó szemekkel nézett rám. Csorbay elnevette magát. Kezeltünk.
- Hát kend nem halt meg? – kérdeztem bámulva.
- Az öregnek addig-addig csillogott a szeme, míg két nehéz könnycsepp barázdát nem szántott napsütött, barna arcán. Hanem aztán ki is derült a szeme fénye.
- Vagy igen. Mikor Klein Manó azon kezdte, hogy a szép, nagy kertből, ott a kastély mögött, ahol annyit „neveltem” az úrfit, kihányatta a szép nagy hollandus tulipánhagymákat, amit a bérlő is tiszteletben tartott, mert szerződésileg volt megkötve a keze, hát akkor azt gondoltam, hogy megverek valakit, például Klein Manó ténsurat... De aztán meggondoltam, hogy evvel úgysem lesz segítve a dolgon, legfeljebb bezárnak a tömlöcbe; hát így történt, hogy én sem haltam, Klein Manó ténsúr sem.
- Csath János mondta, hogy csodálkozik a szürkülő fejemen. Ő már azt sem tudja, hogy hány éves, mert tizenkét esztendő előtt elfelejtette, hogy még nagyon legény a talpán.
- Hát a boritalról leszokott, kend? – kérdeztem.
- Csath János mélységes komolysággal mondta:
- Le. Mert nincs már bor. Pálinkát kell inni a magyarnak.
- Hát a káromkodásról?
- Nem lehet. Megvenne az egyedülvalóság a pusztán. Legalább a hangomat hallom néha.

De dél lesz mindjárt. Ránk az ebéd vár, Csath Jánosra a reteszi dülő. Azt meg kell kerülni. Lopják a gyöngye lucernát. De délután majd feljön a kastélyba. Kezeltünk. Nagyot szökött Csath János alatt a hosszú sörényes mokány lovacska. Aztán csak a port láttuk, ami felkavarodott utána.

Csorbay bocsánatkérőleg nézett rám:

– Lásd, öreg, felültettelek. De ne haragudj! Le akartunk csalni valamiképpen abból a rossz Pestből. Hívtunk – nem jöttél, hát kieszeltük, hogy Csath Jánosnak meg kell halni. Feltettem rólad, hogy a volt nevelőd érdekelni fog annyira, hogy egy hantot dobj a sírjára. Csupasz, a segédjegyző, szabad óráiban az irodalommal is foglalkozik. Megírta a lapoknak, hogy Csompon most halt meg a legöregebb ember, akinek neve Csath János... Ha nem jöttél volna, utánad megyek.

III.

Csak ketten ebédeltünk. Küldtünk ugyan a plébános után, később a doktorért, de azok éppen egy területen vadásztak: haldoklónál. A tanítót meg a kántort csak ebéd után vártuk a tarokkhoz.

Csorbay vigasztalt:

– Ne búsulj, estére együtt leszünk vagy hatan. Lovas stafétát küldtem Kerekibe Molnárékhoz; Galyasi Ambrus bátyánk pedig régen ígér egy barackot a szürke fejedre, hogy annyi tenger idő óta felénk se nézel.

Mentegetőztem:

– Barátom, a hivatal, a munka... De a feleséged hol van?

Csorbay csodálkozott:

– Hát nem mondtam még? Gizusnál van látogatóban. Egy hónap óta!

– Hát Gizus? – Szégyelltem, hogy nem ismerem a családi viszonyait Csorbaynak, de az embernek annyi dolga van, hogy elfelejti az igaz barátait.

Csorbay elkomorodott:

– Gizus? Férjhez ment.

– Lásd, velem nem tudtad!

– Senkivel sem. Katonatiszthez ment nőül. Az anyja mániája volt.

Mintha egy sötét felhő szállt volna a fehér asztal, a csillogó poharak felé. A felszolgáló huszár halkabban pöngette a sarkantyúját.

– Tudod, a „mi fajtánk” pusztul. Száz esztendő múlva – ördögöt! tíz esztendő múlva – mutogatni fogják a dzsentrit, amelyiknek lesz kenyérré és sóra valója. A vöm főhadnagy Jászberényben; a tavaszon itt volt Molnáréknál. Egy hónap múlva eljegyzés volt. Hát a katonának van jövője, biztos kenyere; nem gazdag, de úr... A főhadnagynak sok adóssága volt. Egy nagy váltója, igen nagy váltója most járt le. Akik zsirálták, azok a mellényzsebükből kifizethetnék, de itt nem lehet... El kellett adnia a termést lábon... Különben báró is.

Mélázva néztem a fehér abroszon táncoló napsugarat. Igen, igen, a katonának van jövője, de *nekünk* – de hisz én már nem tartozom közéjük – nincs. Gizus, a nevető szemű, barna kis Gizus, elment a szép jövő felé.

Én nem tudom, miért, de sajnáltam Gizust!...

*

Vénülünk. Vénül alattunk a föld. Megöregszünk, de sohasem tudunk „okos” emberek lenni. Megöregszünk, és hivatal után futunk. A Klein Manók megették a vármegyét.

Nyári ének a szegény hervadt virágokról

Igaza van Kalán Péternek! A tekintetes úr, ha egész életében sohasem mondott volt igazat, akkor valót beszélt, amikor azt írta felőlem abban az első, fájdalom, kinyomtatott kritikában, hogy én már csak arra születtem, hogy mindig az örökkönvaló szomorúsággal bosszantsam a jókedvű polgárokat. Világos, hogy Kalán Péter a jókedvű polgárok nevében beszélt, és tökéletesen tudom, hogy azóta nem is vagyok gráciájukra a jókedvű polgároknak. Mert még mindig nem vagyok szeretetre méltó. S bizonyos, hogy most sem, amint a nyár színes virágai közt kóborolva, színes felhőkkel teli ég alatt a szomorú, szegény hervadt virágokra gondolok.

A szegény hervadt virágok!

Nekem van belőlük kettő. Az egyiket a fiókomban őrzöm. Felőle nem is beszélek. Ilyen van mindenkinek, aki elindult Itáliából, és dalolva kóborolt az ifjúság rózsafákkal teliültetett kertjében.

Mert úgy reng-ring a sok rózsza, piros rózsza, fehér rózsza, az útra hajolva, hogy szinte szólnak lágyan: szakíts le engem, engem is, és engem is... Abban a mesebeli kertben én csak a gyalogösvényt ösmertem, keskeny is volt, elhagyott is, még csak egy rózsza nyílt rajta. De az nekem nyílt. Azt őrzöm a fiókomban. Most, amikor már nem nyit többé! Soha többé.

A másik, az meg itt járkal, ahol én. Hol előttem, hol mögöttem, hol mellettem; mikor azt hiszem már, hogy sose látom többé, megjelenik az út kanyarulatánál. Még mindig az a barettes fekete kalap van a fején, az alakja régimódi franciás, és rózsás szalaggal van megkötve az álla alatt. A karján cekker, abban csörögnek a kulcsok, fekete selyemszoknyáját megemelintí horgolt kesztyűs kezével, de csak annyira, hogy csak éppen pillangós, régi formájú cipellői látszanak ki. No meg egy kis, igen vékony csíkocska a fehér harisnyából. Jön, rám néz, mosolyog szomorúan. Megkérdi, hogy vagyok – megmondom. Lesüti a szemét, zavarba jön. Könnyes lesz a szempillája, halkán, elfulladva kérdi végre:

– És boldog-e, Ánri, boldog-e már?

De már messze siet, csak hátulról látni, hogy a cekkerjéből a fehér kiskendőjét veszi ki remegő keze, és viszi az arca elé. Szegény! A neve... Megmondhatom-e? (Hisz tán senki sem gondolja, hogy az ember igazat is ír néha, hát mindegy.) A neve Züzán. Régen együtt olvastuk a francia regényeket. Onnan valamelyikből tetszett meg neki az Henri név viselője. Azóta vagyok én az Henri.

*

Volna felőle egy történetem, de azt most nem mondom el. Csak azt mondom meg, hogy ő az én második hervadt virágom.

Hogy miért éppen az enyém? Ezt hirtelen megmondani nem is tudom. Úgy jön elé mindig a gondolataimban, mint aki hozzám tartozik, akinek a hervadásához tán nekem is van valami közöm.

Már nem is tudom, hogy mi volt az. Hiszen, hogyha minden elmúlt régi álmára emlékeznek az ember, ha nem tudna feledni, és örökkön a múltnak élne! Hisz így is annyi a szomorú ember! Aztán meg, ha rágondolok, mindig a víg kovács jut az eszembe, aki az utca végén vígan, vigadozva kalapált. A víg kovács.

Ha a francia regényeket olvastuk a kerti pavilonban, ha csendesen ültünk egymás mellett, ha ő néha megfogta a kezem, és rám emelte szomorú kék szemét, és halk, lágy hangon beszélt a csalódásairól, az utca végén a víg kovács vígan, vigadozva kalapált. Mindig. Nem emlékszem olyan órára, hogy a víg kovácsnál csendesség lett volna.

Mert Züzán nagyon szerencsétlen leány volt. Szép, bájos, lány; de a szívével volt mindig baja. Mindig fájt a szíve. Szerette azt, amazt, de állandóan senkit sem tudott szeretni. És amellet jó, tiszta leány maradt, csakhogy nem akadt férfi, aki állandóan le tudta volna bilincselni az érdeklődését. Már akkor szomorú, vénülő leány volt, én meg forrószívű kamasz, és a fehér kis kerti pavilonban francia regényeket olvastunk, a víg kovács, az unalmasan víg kovács meg vígan, vigadozva kalapált.

Én az utolsó voltam.

Úgy képzem, hogy utánam már senki sem lépett a Züzán szívébe. Én maradtam Henrinak.

*

Persze elmúlt minden. Hisz gyerekség volt az egész.

Már olyan régen nem voltam otthon, és az igazi Züzánt már olyan régen nem láttam, és mégis gyakran látom őt, hisz annyi a szegény hervadt virág, amint így, színes nyárban, fájdalmas mosollyal ajkukon, félénken, zavartan, szégyenlősen, de fehér blúzban, növendék leányos naivitással öltözködve, szomorún megjelennek az út kanyarulatánál, és tipegve, horgolt kesztyűs kezükkel megemelintve szoknyájukat, bátorlalanul mennek az úton. A nagy úton, amelyiknek a végén összeölelkeznek a zöld fák a kék éggel, a mindenség a semmiséggel, ahol már többé nincsenek sem nyíló, sem hervadt virágok. Ködbe vész, kék párázatba minden. Én, az utolsó Henri pedig még mindig annak a víg kovácsnak víg kalapálását hallom, és szegény hervadt virágaimra gondolok.

Történet Pirosról

I.

Ezen a mai hosszú-hosszú alkonyaton, mikor elszomorodva üldögélek a dívány sarkában, azok a jó piarista atyák jutottak eszembe, akik engemet neveltek, meg egy nagyon fényes délidői óra. Valami ünnep volt akkor, s az egészről csak annyira emlékszem, hogy a kék, magas égboltozaton csudálatos fényességgel ragyogott a nap, és a köves nagy téren szél járt, amiben a templomi lobogók lengtek. Mi, diákok, kettős sorban ballagtunk, az atyák fekete reverendáikban ájtatosan lépegettek, és közben a tűzoltóbanda szólt. Erre is csak úgy emlékszem, hogy Feikits, a nagy kékfestő fújta a helikont, ami valami borzasztó volt. Az emberek mély tisztelettel néztek a nagy Feikitsre... és a városháza előtt két kecskebakra fektetve egy pléhből kovácsolt, kúp alakú hosszú cső volt, amibe pisztollyal lődözött belé a hajdúk őrmestere az ünnepélyesség kedvéért. A kis hegyi városkában amúgy is imitálták az ünnepi ágyúdörgést; és mi remegtünk, ha Mihály a csőhöz közeledett; a harangok búgtak a klastrom kettős tornyában. Csak éppen az ünnep neve nem jut eszembe.

De Piros igen.

Piros a városháza erkélyéről nézte a menetet, igen jókedvűen és mosolygó arcával. Még a gyermekekre sem gondolt, akik mellette voltak. Piros nevelőnő volt a főszolgabírónál, de mondhatom, szebb leányt elképzelni sem tudok nála. Pirossal úgy vagyok, mint azokkal a nőkkel szoktunk lenni, akiket alig ismertünk gyermek éveinkben, és csak láttuk őket, de nem éreztük őket. Az érzés megvolna máma, de Pirosot látni csak úgy tudom, ha behunyom a szemem, és végiggondolok sok-sok dolgon: a podolini atyákon, az elhagyott, zezugos kolostori folyosókon, ahol bújósdit játszottunk, bezárt diákok, és Mihálon – amíg Pirosig érek, aki a városháza erkélyéről nézte akkor az ünnepi körmenetet.

Akkor ő volt a legszebb lány. A postáskisasszonyt alig vették észre mellette, bár a postáskisasszony is csinos látványosság volt, amint barna kontya fölé kackiás, aranyzinóros sapkát téve, testhezálló, hivatali blúzában végigsétált a korzón, ahol az atyák a patika ajtajában ülve a világot nézték. De ha Piros jött! Mellette a két gyerek, és ő fehér szalmakalapjában, egyszerű, sima ruhájában!... Én csak egy ruhájára emlékszem; úgy gondolom ma, hogy ebben volt ő a legszebb; világosszürke ruhában, amin gyöngyház gombok díszítették a derekat, és csepp laktópánkája, francia sarkokkal, széles szalagcsokorral, mint két kiséger tekintett ki olykor a kevésbé felkapott szoknya alól.

II.

És mikor Pali Pista tanár úr feltette a csíptetőjét, és kamáslis lábát gangosan emelgetve Piros kisérgette!

Pali Pista tornatanár volt, amellett a szabadkézi rajzot is ő tanította. Pestről került ide, és módfelett lenézte a patikát és a patikával járó dolgokat. Inkább a Három Táncos Csacsik filagóriájában volt látható, ahová mi, diákok, titokban eljárógattunk. Persze csak akkor, midőn senki sem volt ott. A Táncos Csacsiknál két fehér bőrű cipyszer leány tette a bort a piros terítékes asztalra, Pali Pista azokkal is évődött. De többet fütyörészett, és kis szőke bajuszát pödörgetve, hamiskás mosollyal merengett el a hegyek felé. Amikor bizonyosan Piros járt az eszében.

Ha Piros sétára indult a gyerekekkel a lublói útra, ahol kenetlen tót szekerek nyikorognak hegynek fel, hegynek le, valahonnan előbukkant mindig Pali Pista. És szép szavakat mondott Pirosnak. Sőt egyszer, egy hamvas alkonyaton, Pista megfogta a Piros kezét, mikor már sokáig hallgatagon mentek egymás mellett, és Pista azt mondta, hogy szereti Piros.

Piros nem nevetett erre, amint mosolygó arcától várni lehetett volna; de elszomorodott, és komolyan kezdett beszélni az ő halk, dallamos hangján:

– Nekem vőlegényem van, tanár úr; abban a városban, ahonnan én idejöttem; aki rám vár. A Dunán túl, ami oly messze van ide, hogy a levél is csak két napig éri be. De a sóhajtás, az tán hamarább.

Piros azonban újra víg lett, és mosolygott. Már hazafelé mentek.

– Itt vannak gazdag lányok, tanár úr. Válasszon azok közül!

Pali Pista a földre nézett, és lábaival kupacokat rugdosott fel.

Majd ismét estére ott ült a Táncos Csacsiknál. Médi és Léni udvarlást hiába vártak tőle. A tanár sok bort ivott, és gondolkozott azon a messzire szálló sóhajtáson, ami a leveleket is megelőzi. Hogy valakinek olyan messzire szálljanak a sóhajtásai! Csak Pirostól telhetik ki ilyen, aki a gyerekekkel vergődik, és bátran, nyugodtan megy el a messzi idegenbe, mert tudja, hogy visszavárják.

A Táncos Csacsikban a petróleumlámpa homályosan világított. Az ivóban az asztalra dőlve horkolt Polubka bácsi; Médi és Léni egymás mellett két fenyőszéken szundikáltak. Pali Pista kis szőkés bajuszát pödörgette, és lehunyt szemmel ült a borospalack mellett.

III.

Még ma sem értem, hogy történt ez.

Mindjárt másnap. A Poprád a klastrom alatt úgy zuhog, mintha igazán olyan nagy veszedelem rejtőznék benne. Mindenütt tiszta, és kavicsos feneke látszik; de itt, hol nagy, egymásba rótt fenyőgerendák zárják el őt régi útjától, és terelik egyenes irányba, itt mély és sötét, mert haragszik. A nagy hársak alatt, amik túlnőttek a kolostor magas falain, kőfeszület örködik az erre járókra. A sűrű lombok felett vörös bástyája emelkedik a vén klastromnak, amelyiknek pókhálós ablakain a szél jár be, és csókák, amik Lengyelországból jövet itt pihennek meg

utazásukban. Különbösen csöndes, romantikus hely ez, ahol a víz zúg csak, és a fűben itt-ott látszik egy diákfej, aki Liviuossal vesződik tán.

Másnap Piros, erre sétálván, megállt a hársak alatt. A hátát a faderéknak támasztva a kék hegyeket nézte, amik haragoszöld fenyveseikkel mint nagy sírdombok kísérik a Poprádot, amelyik kifelé fut az édesanyja szívéből.

A két gyerek kavicsokat keresett a parton. S egyszer rájuk szólt Piros:

– Guszti, Panni, közel nem menjete a vízhez!

De hol jártak a Piros gondolatai: a víg, mosolygó Pirosé, aki csak sóhajtani tud a messziségbe. Tán azt gondolta, hogy a fekete csókák, akik idefenn tollászkodnak a vörös tornyon, boldogok, mert szárnyuk van. Arra mennek, amerre szívők viszi őket. Hegyek, rónaságok felett el. S ha megpihennek, továbbszállnak, szélben, éjben hasítják a levegőt, mégis boldogok...

Akkor gyereksikoltás hangzott fel. De milyen gyereksikoltás! Mintha szíven lőnék Piros, s a föld megnyílna, mely eltemetné. A kis Panni belefordult a mély vízbe.

Csak egy-két pillantás az egész. A csepp gyerekfő vizes hajával felmerült a sötét vízben, az örvény, hol a haragos Poprád fenyőgerendák között megtörik, a közelében van. Aztán már nem lesz többé Panni, akit becézni lehessen. Piros pedig, homlokán Káin-bélyeggel, szívében kimondhatatlan gyötrellemmel, lehajtott fővel mehet a vőlegényéhez haza... Csak egy-két pillantás.

Dobogó férfilépések hallatszottak. Pali Pista jött, Pirosra nézett szótlanul. Szomorú és halovány volt. A ruháját ledobta, és a vízbe vetette magát. A tanár jó úszó volt; egyik karjával megkapta a csepp leány ruhafodrait, és óriási erőfeszítést téve felemelkedett a vízből, felnyújtván a kis vizes gyermeket Pirosnak a magas töltés felé. Aztán elmerült a vízben Pali Pista.

IV.

Semmi sincs tovább.

Csak így, hosszú-hosszú alkonyaton, mikor Pali tanár urat látom, amint fehér kamáslis lábát gangosan emelgetve haladt Piros mellett, és cvikkerjét megigazította, ekkor jut eszembe, hogy nem lehet megérteni némely embert.

Ettől a naptól fogva a Táncos Csacsiknál korábban zárták esténként az üzletet, Médi és Léni rettenetesen kezdtek unatkozni, hogy a tanár nem volt többé. Egyéb semmi.

Pirosról sem tudok más egyebet.

A folyosón lépések hangzanak

I.

A félvállú Gyárfás nagy zenebonát csinált hátul. Mindig veszekedett az asszonyával, és ennek nagy sírás-rívás lett a vége rendszeren. A félvállú Gyárfás ugyanis hamar átlátta, hogy neki az asszonyon kívül nincs senkije ezen a földön. Az asszony egy kicsit félrefordította a fejét, a kiskendője után keresgélt, és rázogatta a vállát.

– Kati, ne durcáskodj! – kiáltott Gyárfás, és hangja remegett. Folytatván tovább a zenebonát ott, ahol elhagyta. Ilyenkor szó esett, Gyárfástól, csúfondáros, kemény szó, a pókhas boltosról, aki kacsingat Katica felé, de aztán mindjárt mondta is Gyárfás:

– Asszony! Ne pityogj!

Még néhány szó elejtése után mormogva hallgatott el Gyárfás. Az asszony kiskendőjével eltakarta arcát, a szoba sarkában ült a széken. Gyárfás köhintett keményen, és próbált nehéz lépésekben végigmenni a szobán, fél szemmel az asszonyt figyelve.

– No – mondta.

Az asszony nem felelt.

Gyárfás keménykedve köhintett. Ismételte:

– No? Hát?

De már csöndesebbek lettek a lépései. Hosszan nézett az asszonyra, aztán közelebb lépett.

Aggodalmas hangon kérdezte, közben félve tekingetve körül:

– Miért sír, Katica? Bántottam?

– Bántott.

Úgy jött e hang a kiskendő mögül, fojtottan.

– En? – kiáltott Gyárfás keservesen. – En? Magát én?

– Engem bántott.

Gyárfás, a félvállú és sárga arcú (ő csak éppen hogy éppen, szokták felőle mondani, jelezvén ezzel, hogy nem sokat számít, mióta kipottyant köhögős természete miatt a hivatalból), már szinte sírt, odahúzódván az asszony mellé.

– Katica...

De az asszony felugrott. Keserű hangon és sok fájdalommal beszélt:

– Miért üldöz engem? Bántottam valaha csak egy ujjal is magát? Nem ápolom-e, nem gondozom-e, nem azt a kenyeret eszi, amit az én két karom dagaszt, amit az én kezemmel szelek le magának?... Hát?...

Topogott Katica, ez ép, sugár nő, villogtak a szemei. Gyárfás összehúzódva szigorgott a sarokban. Csak néha mondta:

– De kérem... Én heves vagyok... És sajnálom azonkívül. – Persze halkán és lesütött szemmel. Görbedt, beteges testével félszegen ült a széken, sovány, kékeres kezét térdére fektetve. Általán szomorú, magános lelkű ember volt; csak a feleségét szerette nagyon, és vágyai nem voltak, csak annyi, hogy ismét hivatalt vállalhasson, és örökön élve Katica mellett, nézze e sugár, egészséges nő mozdulatait.

Katica sebesen beszélt:

– Maga gyanúsít engem untalan, Károly, untalan, és én hiába esküszöm, hogy erre nincs oka. Maga üldöz tovább, keserűvé téve az életemet, Károly. Miért? Mert tán szép vagyok? Mert tán nem tudok úgy élni, hogy sáros legyen a ruhám, ha az utcára lépek? Hogy igyekszem takaros lenni, ha emberek közé megyek, hogy ne ríjon le rólam minden, minden, hogy itthon súrolom a szobát, elégetem a kezem a tűz mellett, és konyhaszagú vagyok egész áldott nap? Mindezt magáért téve, Károly. Maga pedig üldöz és sérteget.

A nő ajkáról gyorsan peregtek a szavak. De közben lopva a tükörbe pillantott, és kezével simította barna hajának megbomlott fűrtjeit. Ki is tekintett az ablakon. Az udvaron egy férfi ment végig, és az ablak felé nézett.

Katica sebesen az urára pillantott. Gyárfás lesütött szemmel szigorgott a sarokban.

II.

Gyárfásnak keserves volt az élete. Leginkább köhögött, és már egy éve ezzel teltek el a napjai. Reggel fulladozva ébredt, és este, ahogy hűvösebb lett a levegő, és ez beáramlott az ablaknyílásokon, mintha csak egy szegény beteg embernek akarna fájdalmat szerezni, Gyárfás nagyon szenvedett. Láz gyötörte, s kimeresztett szemmel bámult maga elé, és oly ijesztő volt zavaros, karikára nyitott szemeivel, lázas, verejtékes homlokával, mintha egyszerre fagyos sötétség lepte volna meg az udvart hátul e kis lakás környékén, és ajtót nyitni próbálgatna valaki, ama csontos öregúr a gyermekmesékből.

Katicának ilyenkor Gyárfás mellett kellett lenni. Az ember az ölébe hajtotta fejét.

– Milyen sötét van – mormogta Gyárfás, és mereven nézett az ablakra, az ablakon át az égre, ahol az alkonyat barnuló föllegei szaladoztak. Néha, ha a nap visszanézett, szinte szép is volt az ég. A felhők aranylevegőben szálltak, mintha fényes, habos szárnyak volnának. A konyhában a tücsök ciripelt, a halaványuló levegő reszketett az asztal fölött. Az óra mélázva ketyegett, sétálója jövő-menő árnyat vetett a fehér falra. Egyszerre szél jött valamerről.

Az ember összeborzongott. A felhők futni kezdtek az égen, a nap elbukott valahol a ház utcai homlokzata mögött. Sóhajtás húzódott halkán át a széles udvaron.

– Este van – mondta az ember.

Az asszony fölállt, de nagyon gyorsan tette azt. Amint a Gyárfás feje öléből lecsusszant, koppant a szék karfáján.

– Katica...

Az asszony kedvetlenül harapta össze az ajkát. Az ablakhoz lépett, és befüggönyözte. Aztán csöndesen motozott a szobában. Tett-vett, úgy mozgott csak, mintha árnyék volna nesztelenségében.

– Jó volna, ha lefeküdne... Nem gondolja? – mondta közönyös hangon egyszerre.

Gyufát gyújtott. A fény a férfi sápadtan, mozdulatlanul fekvő arcába világított.

– Ha úgy véli, Katica – jött a hang csöndesen.

Csönd következett. A lámpa üvege csengett, amint az asszony visszadugta a lámpát tartójába. Szólt az asszony:

– Nincs petróleum... Elég lesz a gyertya is, nemde?

Gyárfás Károly nehezen lélegzett; fölült. Fáradt fejét hátrahajtotta, homlokán megborzolódott gyérülő haja fekvésében. Csöndesen beszélt:

– Maga jó, Katica... Tegyen úgy mindent, ahogy jónak látja.

Az ablak alatt most lépések hallatszottak. Gyors, de mégis tétovázó férfilépések. Amint elhaladtak, mintha még visszafordultak volna egy pillantásra a léptek. Aztán elhangzottak a téglafolyosón.

Az asszony mereven nézett a gyertyára, félig elfordulva férjétől. Ujjai között leégett a gyújtószál, mozdulatlanul maradt ajaka is, abba a kedves ráncba szökve, amint a gyújtó lángját elfújta. A lépések egészen elhangzottak.

Gyárfás félig lehunyt szeme alól szeretően nézte az asszony barna, apró fűrtjeit apró füle fölött, amint a gyertya lángja fénnel szűrődött által rajtuk.

– Lefekszik? – szólt gyorsan az asszony. Már bontotta az ágyat.

III.

Szomorú a kis lakás igazán ilyenkor volt. Estenden. Még korán este csak, mikor mások még künn járnak az utcán, beszélgetnek, örülnek, kipihenve a nap nagy, nehéz gondjait és fáradsalmait.

De itt az másként volt.

– Aludjon, Károly – mondta az asszony. Aztán gyöngéden még hozzátette: – Hisz tudja, hogy magának az álmom áldás, a pihenéstől gyógyul... – Egy lépést tön előre Katica, hogy megsimogatja tán még az ura verejtékes homlokát. Aztán mégis hátralépett, és leült a szoba sarkában.

A gyertya az asztalon lobogott. Nagy fénnel, erőlködve, mint az afféle olcsó gyertyák szoktak. Az asszony, mellén összefonva karját, lehunyt szemmel ült. A férfi is így feküdt az ágyban. Milyen szomorú világ ez!

Már egy év óta.

Azóta szegények is. Az esték komoran jönnek, és a reggel sem hoz vigasztalást. Ha Katica néha arra ébredt álmából, hogy kivirágzik ajakán valami dúdolgatásféle, valami dalféle, amit

még abban az időben hallott valahol, valaha, mikor még nem így volt minden, mint az a csöndességben élő asszonyoknál előjő: persze csak szomorúbb lesz ettől az asszony.

A tücsök cirpelt a konyhán.

– Eloítsam a gyertyát? Nem bántja fénye, Károly?

A férfi nem felelt. Katica csöndesen fölállt, és elfújta a gyertyát. Aztán visszaült a székre. Így legalább sötét van. Sok mindent nem látni. Lehet gondolkozni is. Arról a férfiről is, Kristóf Gáborról, aki itt lakik szintén a házban. De persze elől. Akinek ma este volna valami mondanivalója.

Katica lehunyta a szemét ismét.

Kristóf régi ismerős. Még abból az időből való, mikor Katica ott lakott ama nagy kőházban, és nevelgette a Tamási leányokat, mint afféle szegény árva rokon, akit magukhoz vettek Tamásiék.

Kristóf Gábor sokat járt a házhoz. Tamási Krisztin kapta a sok virágot tőle. De egyszer aprócska ibolyacsokrot nyújtott át Vér Katának is.

– Katica, kérem, fogadja tőlem szívesen a tavasz ez első virágait. És kívánjon boldogságot, kérem...

Kristóf enyelegve nézett a leányra. A Kata arca vérvörös lett. Nem bírt uralkodni magán:

– Hát elveszi Krisztint – nyögte kinnal. Aztán gyorsan észrevette magát. Révedezve mormogta: – Így... Így lesz az jó... – Csöndesen tette hozzá: – De lehetne-e másként?

Ah, régen volt mindez.

Régen-e? Tán nyolc éve. Azóta, amióta bezárult a Kata szíve örökre. Bezárult, és dermedten, mozdulatlanul maradt, mikor a mirtuszkoszorút segítette föltűzni a Krisztin fejére. Kristóf boldog volt. Régen... Akkor ki törődött volna egy árva leánnyal? Csak Gyárfás Károly, a félvállú, ábrándos kishivatalnok, aki elhaladva a nagy kőház fényes ablakai alatt, mélyen emelte meg a kalapját.

Ah, mi régi mindez... Az ablak alatt, a téglafolyosón csöndes lépések hallatszottak. Mintha egy pillanatra meg is álltak volna a lépések az ablak alatt, aztán csöndesen, vontatottan, hívogatólag továbbmentek.

Kristóf Gábor azóta özvegy lőn. E ház is az övé, hol elől ő lakik magában.

– Csak magam vagyok – mondta szomorú mosollyal Katicának, mikor kérte a múlt hetekben, fertály előtt, lenne türelemmel a házbér irányában, beteg urát tekintve.

IV.

Már majdnem egészen sötét volt a szobában. Eloszlott az a halovány világosság is, ami a függönyön át beszűrődött az udvar estjéből.

Kata mozdulatlanul, visszafojtott lélegzettel ült.

Egyszerre nesztelenül fölállt, és az ajtóhoz lépett. Kiment a folyosóra. Pár lépést tön előre. Csönd libegett a sötét, nagy udvar fölött.

Az asszony könnyű cipői koppantak halkán a téglákon. Hullámozó mellel állt meg, egy kőbálványnak vetve hátát.

Az udvar felől jött valaki.

– Kata.

A hang mintha messziről jött volna. Már ott állt az asszony mellett a Kristóf Károly magas alakja. Szomorú hangja is hallatszott:

– Köszönöm, hogy kijött... De hisz nem is akarok semmit sem mondani valami titkolnivalót. De mert csak kettőnkre tartozik ez, hát...

Elhallgatott. Az asszony mozdulatlanul állt előtte. A férfi egyszerre gyorsan kérdezte:

– Haragszik rám? Hogy hívtam? Hogy elhívtam ide semmiségért? Mikor csak azt akarom megmondani, hogy mi, Kata, eltévesztettük egymást... Emlékszik?...

– Talán jobb így – mondotta az asszony tartózkodó, visszafojtott hangon.
A férfi nehezen sóhajtott. Levette a kalapját. Most a hold szarva úszott elő csöndesen a háztető mögül. A holdfényben ezüstösen csillantak meg az első havak a férfi barna fején.
– Így? Jobb-e? – sóhajtotta kinnal Kristóf. – Hát lehet-e boldogtalanabbul? Magának is, Kata?
... Már néha úgy érzem, hogy nincsen szívem... – A férfi mereven nézett a földre.
– Szíve?
– Ami tán már meghalt... Pedig meleg volt egykor. A magáé is...
Az asszony sápadtan nézett a férfi arcába. Gyorsan beszélt, hullámozott a melle:
– Igen, volt. Volt... Akkor. Ha tán emlékszik egy kicsi virágcsokorra, amit úgy nyújtott egy szegény elhagyott leánynak, mint a tavasz első virágait. Csak egy némán érző, hangtalanul szenvedő leánynak... Nos? De miért emlékszünk mi most erre? Miért beszél maga, Kristóf Gábor? Nekem? Beszélhet-e nekem most? Ma?
– Bocsásson meg...
– Mit bocsássak meg? Nincs semmi, amit nekem kellene megbocsátani. Hát tán azt, hogy magánosan van élete delén, és sohasem ismerte meg a boldogságot, én bocsássam meg?
A férfi lehajtotta a fejét.
– Tévedtem.
Az asszony fölemelte a kezét, szenvedélyes, szép arca kigyulladt:
– Én nem. Mert nem vártam semmit, egyebet annál, amint van... És most mit akar? Velem? Tán hinné, hogy a nyolc év megtört, és más vagyok, mint azelőtt? A büszke koldus, a szenvedő koldus, aki hűséges a nyomorék koldushoz, ez vagyok csak, Kristóf, ma ez már... Örökre.
– Hallgasson, Kata, kérem – szólt a férfi szaggatott, fájdalmas hangon. A hold az arcába világított. Sápadt volt, nagy barna szemei fátyolosan csillogtak. – Mi már messze vagyunk egymástól... Olyan messze, hogy egymást soha be nem érhetjük... Az ura beteg, szomorú, és maga együtt szenved vele. És ha mondanám, hogy úgy szeretem ma magát, mint egykor szerethettem volna, akkor – vétek volna... Pedig szeretem, Kata...
– Szeret? – mormogta az asszony ijedt hangon. – Engem? Megőrült?
– Magát. Mert szenved, éppúgy, mint én, ha maga nem is a magánosságtól, elhagyottságtól...
– Hisz én is elhagyott vagyok – mondá az asszony, de összerezzen. Hidegség futott át tagjain. A férfi a keze után nyúlt. Az asszony remegve beszélt:
– Ne, ne érintsen... Már vége. Hűséges és jó feleség leszek mindig. Már vége; hogy a múltra gondoltam, csak egy perc volt. Minek süllyedjen maga, minek hagyná el azt a helyet az én lelkemben, Kristóf Gábor, ahol most van, a becsülés helyét? És minek alacsonyodjam én le a maga szívében? Hol tudom, hogy tisztán és nemesen állok, amint mocsoktalanul van maga is nálam, mint aki tiszteli egy szegény szenvedő asszony elhagyottságát.
Gyorsan visszahúzódott az asszony. A férfi utána nyúlt.
– Kata! – kiáltotta mélységes fájdalommal. Behunyta a szemét, és kínban vonaglott a szíve. De most, mintha csak szárnyuhanás volna, messziről idelengő illat: lágy, szelíd csókot érzett az arcán a férfi. Söhajos hangja szállt az asszonynak:
– A múltért...
Kipp-kopp, a könnyű cipők gyorsan mentek végig a téglafolyosón. Egy ajtó záródott halkán. A lépések örökre elhangzottak.

Johanna fia

I.

A legtöbben emlékezünk gyermekkorunkból valami sötét, ódon házra, amelyik előtt eljárkálni nemigen szerettünk a félelem miatt. A régi házban rendszerint lakott valaki, akit a szomszédok rémes mesékkel környékeznek, s távoli városrészekben a vén házat úgy emlegetik, mint kísértet fészket. Az én gyermekéveimből sötéten és szomorúan emelkedik ki számos emlék közül a Johanna háza, amelyik sötétebb és ódonabb volt valamennyinél. Mint egy szikár, fekete manó guggolt a Johanna háza az utcakönyökben, és körülötte a szüette kerítést talán még a múlt században húzták ide jóakarátú emberek, hogy a ház el legyen rejtve némileg a világtól. Az utcára nyíló szűk ablakokat kívülről fatáblákkal zárták be, és a falba vágott ajtóhoz lépcsők vezettek fel. Sok év múlt el, hogy ez az ajtó soha ki nem nyílt; a ház lakatlan vala, amíg Johanna valahonnan idejött, és beköltözött az elhagyott, vén bagolyfészekbe.

Erre a Johannára úgy emlékezem, mint aki egy nagy stráfos szekérnek a legislegtetejében, számtalannak látszó ágydeszkák, roskadt díványok és felfordított székek tetején ül, kopott fekete kalapban, és a kalapot kendővel kötötte meg az álla alatt.

Johanna leereszkedett a magosságból, és nyomban pörlekedni kezdett ez az élénk kis fekete hölgy a kocsissal, és éles hangja betöltötte a környéket. Johanna különben „szemérmetlenül” viselkedett, mint ezt többen az utcában megjegyezték, mert egy kalapot viselő nő, ha valahová először megérkezik, nem csinál nyomban patáliát... Johanna azonban nem törődött senkinek a véleményével; fiatalosan járt-kelt a ház környékén, és derekát riszálta, amint lépett; sőt, nyilván hogy erejét megmutassa, a nagy állótükröt minden segítség nélkül egymaga vitte be a házba. Mert az ember sohasem tudja, hogy miként viselkedjék, ha idegen helyre költözik, ahol senki sem ismeri. Ha nagyon szerény és csendes, a szomszédok nyomban odagyülekeznek, és mindent kifürkészni akarnak. Ellenben ha mozgékony és erélyes az ember, akkor közeledni nemigen merészkednek, s legfeljebb a kopottas bútorokról ítélik meg a hajdani uraságot. S így csak Miskolczi jött oda, amikor Johanna hurcolkodott. Ezt különben mindenki várta, sőt talán maga Johanna is, ha némileg ismerős volt ezen a környéken. Miskolczi, ez a kiállhatatlan vénember mindenütt megjelenik, ahol reá semmi szükség nincsen. Hosszúszárú pipájával, ingujjban és papucsban elmegy az utcabeli emberekhez, és krakogása egész nap hallik:

– Jó napot, polgártárs, jó napot! Már megest béborult az üdő!

S Johannához is ezzel az üdvözléssel köszöntött be, ámde e fürge, fekete nő rá sem nézett, hanem sietve lépett a szekértől a házig, meg vissza.

Miskolczi tehát az ajtó közelében megállt szétvetett lábbal, és fél kezét zsebébe mélyesztette, a másikban pedig pipáját szélnek mozgatta, s szólt is Johannához:

– Látom: idegen itten. Honnan jött, asszonyság?

Johanna előbb felelni nem akart, de az indulat aztán mégis kihozta belőle a szót:

– Mi köze hozzá? – pattant fel. – Ez itt az én udvarom; nem híttá ide magát senki.

Miskolczi, közbecsülésben öszülő iparos polgár, a szemét forgatta, és ájtatosan mondta:

– Oh, istenem, tekints le e földi tájakra! Az ember idejön, hogy segélyére lehessen e gyöngé asszonynépnek, és a végén még megverik!...

Johanna eközben egy kis, fekete kutyát is kiemelt valahonnan a szekérből, és karjai között bevitte a házba. Miskolczi az ajtóban megjegyezte:

– Szép eb.

– Szép-e? – kérdezte Johanna, és megsimogatta a kis kutya orrát. – Fikus a neve – tette hozzá.

– Fikus, Fikusám, gyer' ide – pattogtatta az ujjait Miskolczi legott, és tenyerével közeledett a kis állat felé. Az eb meg hagyta magát simogatni, amire Johanna mondta:

– Maga nem lehet rossz ember, mert ha az volna, Fikus morgott volna. – S a földre eresztvén az ebet, a férfúhoz fordult: – Trencsényi Johanna a nevem, s Igmándiból jövök, ahol a méltóságos gróf gazdasszonya voltam.

A férfú nyomban kinyújtotta a kezét, és ő is bemutatkozott:

– Én meg Miskolczi vagyok. Csak: Miskolczi. Polgár. Iparos. Minden. Csak: Miskolczi. Igen: tudjuk, a gróf meghalt.

Johanna belecsapott a férfiú tenyerébe:

– Meghalt, s ezt a házat hagyományozta nekem, hűséges szolgálataimért. Nem vigyázna addig Fikusra, Miskolczi úr, amíg mindent a házba behurcolunk?

– Örömet – kiáltotta a papucsos férfiú. – De mint mondtam, én csak: Miskolczi vagyok. Nem úr. Polgár. Iparos. Minden. Fikus, gyer' ide!

S Miskolczi polgár, amíg Fikusra vigyázott, nézeteit elmondta Johannának a világi dolgokról.

– Mert úr nincsen, asszonyosság. Mindnyájan polgárok vagyunk, semmi egyebek, csak polgárok. S a gróf is, kinél hűséggel szolgált, semmiben sem különbözött tőlem.

Johanna asszony nagy szemekkel nézte az üngujjas férfiút, s álmélkodásában csaknem elejtette a csészéket.

II.

Johanna már egy hete lakott az utcában, és Miskolczi naponkint megjelent a szűk kis udvaron, és ottan nézeteit mindenről elmondta. Néha családi viszonyairól is szót ejtett, s így Johanna csakhamar megtudta, hogy Miskolczi polgár özvegy, és a csizmadiamesterséget űzi, gyermeke nincsen – s így boldog csendességben éli napjait.

Johanna szorgalmaskodott házánál, és gyors kezével hamarosan csinossá és kedvessé tette a hajlékot. Az ajtó mellé, az eperfa alá padot készített, amin Miskolczi ülni szokott, ha a házánál megjelent. S így minden rendben lett volna, de egyszer történe valami.

Egy őszi alkonyaton egy nagy, hosszú legény jelentkezett a háznál: a Johanna fia.

Pista – így hívták – mesterlegény volt, de dolgozni nemigen szeretett, s többnyire csavargással töltötte életét. Johanna rettenetesen megijedt, amikor fia előkerült. A nagy legény elfoglalta a ház legszebb szobáját, és ott lustálkodott egész nap. Sörtés fejét dörzsölgette, és élénk fekete szemével mindent apróra megnézett a házban. Johanna aggodalmasan járkált fia körül, és csak halkán merte kérdezgetni:

– Honnan jöttél most, Pista?

A nagy legény nyújtózott, és álmosan felelt:

– Báránдрól. Meguntam ottan a dolgot, hát gondoltam, megkeresem magát. – Később tunyán tette hozzá: – Itt egész kényelmesen lehet élni.

Johanna aggodalmasan nézett Pistára:

– Nem néznél valami mesterség után?

– Most nem még – dűnnyögte Pista.

Johanna erre nagy veszekedésbe akart kezdeni, de Pista öklével az asztalra csapott.

– Csend! Adjon egy forintot, jobban teszi. Valami korcsmát láttam itt a szomszédban.

Johanna majd elájult erre, de a forintot mégis odaadta, amire Pista elment a szomszédba.

Amíg Pista odajárt, Miskolczi polgár jelentkezett a háznál, és elfoglalta helyét az eperfa alatt a kispadon.

Johanna kisírt szemmel jött ki a házból, és nagyon mérges volt. A polgár némileg meghökkent, amikor Johannát haragudni látta. (Ő szíve fenekén gyöngéd érzelmeket táplált e fekete, fűrgő hölgy iránt.)

– Hazajött a fiam – kezdte Johanna mérgesen. – És most majd el nem megy addig, amíg koldusbotra nem juttat.

– A fia? – kérdezte Miskolczi. – Hát van magának olyan is?

– Van. Van. Bár ne lenne. Huszonkét éves ez a nagy léhűtő, és munkálkodni nem akar.

Miskolczi erre apróra kikérdezte Johannát, de vigasztalással szolgálni ő sem tudott. A polgár homlokát összeráncolta, és hümmögve távozott, mint aki összes reménységeit elvesztette.

Pista aztán boldogan élt az anyjánál. Dolgozni nem dolgozott, mert Johannának volt megtakarított pénzecskéje. S így Pista A Három Retekhez címzett korcsmában jól élte világát. Nagy danolásokat vitt véghez, és éjszakánként, mikor hazabotorkázott, csizmasarokkal rugdosta az ajtókat, és káromkodott minden különösebb ok nélkül.

Johanna sokat sírt, és kérte Miskolczi polgárt, kerülné mostanában a házat, mert Pista, aki a polgárt néhányszor látta ülni az eperfa alatt, fenyegetőzött, hogy így meg amúgy, ad ő annak a naplopó csizmadiának.

S az asszony megtakarított pénzecskéje erősen fogyott.

III.

Akkor történt, hogy Pista egy délutánon nagyon ittasan hazajött, és Johannát minden ok nélkül meg akarta verni. Johanna menekült otthonról, és Pista bezúzta az ablakokat, és a csészéket a falhoz verdeste mérgében.

Johanna végigfutott az utcán, s itt mindjárt a harmadik háznál Miskolczi polgárral találkozott. A polgár hümmögve hallgatta meg a Johanna panaszát, és csak akkor meresztette ki a szemét, amikor az asszony tovább beszélt:

– Én magamban nem élhetek azzal a nagy léhűtővel; férfiú köll a házhoz, ki Pistát fékezze. Magára gondoltam, Miskolczi polgár, mert többször olyanokat mondott, mintha kedve volna...

– Nekem? – dünnyögte a polgár. – Nekem kedvem volna. Majd megtanítanám én a kölyköt, ha én volnék az úr a háznál.

– Tanítsa meg, kérem – mondta esdőleg Johanna.

Miskolczi polgár egy nagy husángot kerített hamarosan, és azzal felfegyverkezve útnak indultak Johanna háza felé.

Pista az udvaron tántorgott, és éktelen káromkodást vitt véghez. Miskolczi polgár szó nélkül közeledett felé, és a husánggal nagyon megverte, hogy szinte elhunyt Pista.

*

Ettől a naptól csendesebb lett Johanna fia, sőt nem is korcsmázott, mert arra pénzt nem kapott. Miskolczi polgár Johanna házába költözött, és a husánggal mindig kész volt Pistát megverni. Pistának ezért el kellett mennie a házból, mert a nagy munkakerülő csizmadia egymaga elfogyasztott mindent.

Szerenád

I.

Ha azon kezdeném, hogy volt egyszer egy szépséges, langyos nyári estve, amikor a kolostor felől, a rózsafaligethől fűszeres illatokat sodort ide a szél a kis mély utcába, mintha a szirászi mezőségek volnának itt valahol a közelben, ha azon kezdeném, hogy a barátok híres kertészek voltak, és adakozók is valának virágaikkal, meg lehetne-e érteni, hogy volt egyszer egy szépséges langyos nyári estve, amikor a kis mély utcában karba fogódzó párok sétálgattak, és a kút körül a katonabanda játszott lágy keringőket, és a halk melódiát a bujdosó esti szél idáig hozta, amelyik estén a csúnya Magdolna sírva borult a dívány karjára, és fejét beletemette a párnába?

Az ő ablakai is nyitva valának, mint itt mind az ablakok a kis mély utcában. Az ablak hídja virággal megrakott, nála talán több, mint máshol, mert tán a jólelkű páter Emerikusnak megesett a szíve a Magdolna csúnyaságán, és május jöttével, amikor a kolostor adakozó lesz, mint az ég, és a cserepes virágokat széjjelküldik a városban a lányos házakhoz, hozzájuk többet küldött Emerikus: vigasztalódják Magdolna a virágokban. S így Magdolna azon a nyári estvén, amikor a lány keringők jártak a szélben, nagyon-nagyon szomorúnak és egyedülvalónak látta magát és az egész életét.

Feküdt a díványon, és arcát eltemette. Odakívül csak hadd susogjanak az összefogódzott párok, és legyen mindenkinek szépséges és édes a mai estvéje; ő nem haragszik senkire. Senkire, Magdolna, csak a könnyek ne szorongatnák a fulladásig mellét, és ne csípnék a csúf, utálatos sós cseppek szemét. A könnyek nélkül minden jó volna. És még Kubácsek, ez a szemtelen, pöffeszkedő írnokocska sem mutatkozik máma, mintha őtet is megbolondította volna a rózsailat, ami mint az égi malaszt szállongott a domboldalról, a kolostor felől. Különben az bántotta Magdolnát, hogy még Kubácsek, ez az utálatos sem mutatkozik ma. No de meg is lakol érte.

A Magdolna apja, az öreg Mészáros úr hivatalfőnöki állomást töltött be a városnál, és mondják, hogy remegtek keselyűszemétől mindannyian az irodában. Kubácsek is az ő keze alatt dolgozott – ez az utálatos –, és ő buzgón udvarolt Magdolnának. Hinni ugyan nemigen lehetett azt, hogy majd el is veszi őt, de ha nagyon akarná Magdolna, Kubácsek megtenné. Az öregasszony, Magdolna anyja, aki a rózsailatot a famíliába hozta, mint Mészáros úr, gyakran megemlítette ebédnél, keményen beszélt Kubácsekkel, és Kubácsek nem is igen mert volna mukkanni. De Magdolna, mint mondá, gyűlölte a pöffeszkedőt és utálatosát: Kubácsek tehát csak szelíden udvarolt.

Ma estve sem maradt el; csak némileg késett. Az ablakon át hallatszott éneklő hangja:

– Jó estvét kívánok. Be szabad lépni, Magdolna kisasszony?

Magdolna felütötte a fejét. Először arra gondolt, hogy durván ráförmed e pöffeszkedőre, takarodjon, nincs rá szüksége, de aztán eszébe jutott, hogy Kubácsek annak csak örülne, hát inkább csak azt felelte, jönne be. Majd megkínózza ezt az utálatost.

Kubácsek belépett.

Alacsony, vöröskés bajuszú férfiú volt, olyan jámbor és alázatos szemekkel, amilyenekkel pöffeszkedőnek el sem lehetett volna képzelni őt. De Magdolna már ismeri az utálatost, és tudja jól, hogy mi lappang alamuszisége mögött. Azért mérgesen gúnyolódva szólt hozzá:

– Tán bizony maga is lányok után mászkál ma, mint a többi kötni való?

(Az írnok urak közül néhányat már látott erre elsuhanni Magdolna párosan.)

Kubácsek szerényen meghajolt, és zavartan hebegte:

– Én, kisasszony, én? Én nem. Mert én csak ide jöttem.

– Mintha sóhajtott volna? – pattant fel Magdolna. – Tán nem szívesen jött.

Kubácsek elpirult.

– Kérem szépen – mormogta halkán –, hogy lehetne azt gondolni, hogy én nem szívesen jöttem.

De Magdolna nem volt meglegedve a válasszal.

– Tán bizony az anyját vagy a testvérét vitte sétálni.

Kubácsek még mélyebben elpirult, és röviden mondá:

– Nem.

– Különben nem is tudom, hogy mit vinne rajtuk – folytatta Magdolna, és éles szemeit Kubácsekre szögezte. – Az anyja, ha jól tudom, mosónő, a testvére meg varrni jár. Igaz? Kubácsek zavartan köhintett, és kissé kivörösödött magas, gömbölyű homloka, amit a gyér, vörös hajszálak csak gyengén árnyékoltak. Nem akart felelni, de Magdolna ismételte:

– Igaz?

– Engedelmeivel, nem – felelt.

Magdolna előrehajolt, és furcsa mosollyal nézte Kubácseket.

– Már megint pöffeszkedik – mormogta.

– Oh, kérem – hebegte a kis férfiú –, isten mentsen. Csak annyit mondhatok, engedelmével, hogy anyám már régóta nem jár mosni, amióta én, kérem szépen, hála érte Mészáros úrnak, állomást kaptam a városnál. – Itt Kubácsek köhintett, és valamelyik zsebéből csinos kis rózsabokrétát szedett elő, ami selyempapírosba volt csomagolva. Meghajolva átnyújtotta azt Magdolnának. A leány fitymálva nézett a virágra, és alattomosan kérdezte:

– Kubácsek úr, ezt is a fizetéséből vette?

– Szolgálatjára.

Magdolna megfogta a virágot, és gyors mozdulattal kidobta az ablakon.

– És a testvére? – kérdezte gúnyos mosollyal.

A kis Kubácsek rémülten nézett virágja után. Olyan komikus figura volt így, amint jámbor kék szemei az ablakon át kimeredtek az utcára, hogy Magdolna szeretett volna kacagni.

– És a testvére? – ismételte a kérdést Magdolna.

Kubácsek lassan felocsúdott. Megtörölte gyöngyöző homlokát, és szemét a földre szegezte. Roppant szomorú hangon mondta:

– A testvérem pedig férjhez megy a jövő hónapban, így hát csak magának varr.

Magdolna szinte felszisszent, de gyorsan kacagni kezdett, és sebesen mondá:

– Gratulálok, gratulálok. No nézd, hát ilyen bolondok a férfiak?! Hát tényleg elveszi az a vaskereskedő, aki már két év óta a... izé... az ismerőse a testvérenek?

Kubácsek úr lassan megmozdult, és könnyörgő, alázatos tekintetet vetett Magdolna felé.

– Kisasszony, kérem szépen, ne bántsa a testvéremet!

Magdolna idegesen kacagott:

– Furcsa ember! Nem bántom én, csak gratulálok. – Itt egyszerre mélységes, megvető haraggal kiáltott fel: – Tán még azt hiszi a maga ostoba, pöffeszkedő eszejárásával, hogy én irigylem a testvérét?

– Oh, hogyan merészkedném – mondta a kis férfiú.

Magdolna elhallgatott, és szórakozottan dobolt az ujjával az asztal lapján. Kifigyelt az utcára, ahol az este csendesesen ereszkedett lefelé. A nyári alkonyra úgy száll az est, mintha egy kacér szép leány burkolóznék bele csendesesen fekete fátyolába. A napocska körösztülmosolyogja az alkonyatban leereszkedő lila színű párákat és árnyékokat. A virágos akácok lombjai közül mintha csendesesen jönnének kifelé, halk szárnyalással az éjjel színei. A lombok között eltűnnek a fekete ágak, és nem látni bele a leveles fa koronájába: az akácok meggömbölyödnek, és az utca során végig úgy látszanak, mintha szénaboglyákat magas karókra tűznének. A fehér virágok sem látszanak az estében, csak az illatjukat érezni.

II.

Szépséges, édes nyári estve, amikor a nyárfák zizegnek a nagy mozdulatlanságban, és Kubácsek buzgón udvarol Magdolnának, amint az fentebb leíratott.

De jön az éj, és Kubácsek úr végre elszabadul. Amint az utcára lép a kis férfiú, mintha csakugyan elővennék pöffeszkedési ösztönei, kiegyenesedik, és nagyokat nyel a tiszta levegőből. Kalapját is legényesen csapja fejére, és fütyörész halkán, amint a magányos utcán lépeget.

A tulsó oldalról mintha nevét kiáltották volna. Megáll, hallgatózik. Csalódott; mindig csalódik, amikor itt elhalad. Mintha minden estve a nevét kiáltaná valaki a tulsó oldalról, de nem azt, hogy: Kubácsek, hanem így: Jancsi! Jancsi!

Ha az ő nevét a tulsó oldalról egyszer csakugyan kiáltanák! Hogy átrepülne ő a homokos úton, és hogyan térdelne le az előtt az angyal előtt, aki ottan lakik. A kis Füzy Bella lakik ott, a tulsó oldalon. Senki más, csak a kis Füzy Bella.

Ah, de beszélni sem jó erről.

Kubáček úr megállott. Mintha nem is olyan volna a mai estve, mint a többi, mintha valami volna a levegőben, amitől megrészegegni lehetne. Az akácfa derekának támaszkodott, és úgy nézett át a túlsó oldalra. Ott is akácok vannak, és a lombok közül csak az a négy fehér rámás ablak látszik, aki mögött a kis Füzy Bella lakik. Jó isten, ő ott lakik, és Kubáček úrnak még csak arra az oldalra sem szabad átmenni, mert hátha meglátná Magdolna. Bizonyos, hogy őtet másnap elcsapnák a hivatalból.

No jó. De innen mégiscsak nézegethet. És nézeget is. A kis férfiú a csendes, magányos utcán álldogált, és nagyokat sóhajtott. Maga sem tudta, miért, tán mert jól érezte magát. Igaz, tegnap volt elseje; pénz a zsebben, szerelem a szívben, miért ne sóhajthatna az ember, mikor ilyen szép a nyári est, és a csillagok is lemosolyognak az égről. Bizonyosan őreá mosolyog valamennyi.

S így, amint megindult a kis férfiú, jókedve támadt. Még hangosabban mert füttyörészni, minél inkább távolodott attól a háztól, ahol Magdolnáék laknak. És elvégre miért ne füttyörészhetne az ember; pénz a zsebben, szerelem a szívben. És mert útja a Víg Csízekhez címzett vendégfogadó mellett vezetett el, betért egy pohár borra, habár bort nemigen szokott inni. No de mégis ma, amikor olyan szép az estve!

A fogadóban víg kompánia mulatott. És a cigányok muzsikáltak. Az udvarban a zöld fák között, a viharos ég alatt igen szépen hangzott a muzsikaszó.

Kubáček szerényen leült egy asztalhoz félre, és üveg borát csendesen iszogatta. Közben gondolkozott is, milyen könnyelműek az emberek! Íme, itt ül a mulató kompániában néhány tisztviselőtársa is. A fizetésüket csak tegnap kapták, és ma már el is verik! Könnyelműség igazán. Aztán a nótára kezdett ügyelni. Nem valami jó cigány ez a Sári Pista, gondolta, de az embernek, ha éppen kedve van, hát elhúzza a nótáját.

Később még inkább megtetszett neki a muzsika, amint magányos asztala mellett a sarokban üldögélt; menni még nem volt kedve, hát még egy üveg bort kért.

Némileg megijedt ugyan, amikor a teli palackot a korcsmáros elébe tette, és egy belső hang azt súgta neki: „Jancsi, részeg leszel”. De aztán méregbe jött: hát neki már semmit sem szabad? „Korcsmázni?” – súgta a belső hang, „Azt, hát!” – felelte Kubáček úr; s végre pénz a zsebben, a szívben szerelem... és hogy elnémítsa a belső hangot, nagyot ivott.

A cigányok már akkor nagyon szép nótákat muzsikáltak. Egyszer valaki történetesen felállt a mulatók asztalánál, és észrevette Kubáčeket. Rögtön rákiáltott:

– Kubáček! Jancsikám, eszem a zúzád, gyere ide!

Kubáček megrémült. Nem mert felelni, csak kezével integetett. Jézus, ha ő belekeverednék abba a könnyelmű társaságba, mit mondana holnap Magdolna? Kiszekírozná a világból.

De aki rákiáltott, jólelkű, mulatós fiatalember volt, és már a bor is hajtotta, hát átjött a Kubáček asztalához.

– Jancsikám, hát haragszol te ránk, hogy megveted a mi társaságunkat?

– Dehogy – rebegte a kis férfiú.

A jókedvű fiú folytatta:

– Itt vagyunk néhányan, jó kollégák, hát miért húzódol te vissza?

Kubáček úr azt gondolta magában, hogy csak nem fogják őt kibeszélni holnap, mert magukat is kibeszélnék akkor, hát szerényen mondotta:

– Én nem húzódok vissza.

A jókedvű fiú átölelte Kubáčeket.

– Hisz akkor: éljen! Melyik a nótád, Jancsi? – kiáltott a jókedvű fiú, és már vitte is Kubáček urat.

A túlsó asztalnál nagy koccintgatás támadt erre. Kubáčeket mindenki meg akarta csókolni; a cigány is a fülébe muzsikált.

III.

Éjfél után valakinek eszébe jutott:

– Menjünk szerenádolni!

Kubáček úr – a szemei keresztbe álltak – elkiáltotta magát:

– Menjünk! Éljen! Legelőször is ide, a Füzy Belláék ablaka alá.

A kis Kubáček úgy danolt, mint egy kondás. Még az ablakok alatt is, mikor pedig már nem illett volna:

Hadd tudja meg a csalfa lány,
Nem búsulok csalfaságán...

Így a kis Kubáček, hogy az utcában felébredtek, és az emberek kidugták fejüket az ablakokon, amikor a kis Kubáček Füzy Bellácskának szerenádott.

Pál úr

I.

A vonat zakatolva futott a fekete éjszakában. Egyszerre elmaradtak a hegyek, amit arról lehetett megtudni, hogy friss rónasági szellő csapott be a nyitott ablakon. Az eső is megeredt, a hűs, szomorú, hajnali eső; és mikor Tokajon túl, a Tiszán dübörgött keresztül a vaskocsi, a nagy víz felett szürke párázatok omladoztak, és kissé felhallatszott az éjjeli álmából ébredő folyó susogása. Hajnalodott.

Már Nyírben voltak. Ahol az a híres duhaj nóta járja:

Három hétig kuvasz leszek,
Mégis a szeretőd leszek...

Pál úr, fekve a bársonykanapén, egész éjjel ezt a nótát hallotta a kerekek kattogásában. Előző éjszaka és nap az újhelyi nagyfogadóban csinálgatták a barna legények a nótát, azelőtt meg a debreceni Bikában a Magyarok. Azt a nótát, hogy Pál úr kuvasz lesz három hétig. Aminthogy annak is készülődött most, amikor a hatnapos dőzsölésből végre hazavetődött. A kalauz az éjjeli levegőtől berekedt hangon kiáltotta valami állomás nevét. Kinyitották az ajtót. Már világos volt. Négy óra.

Az állomáson senki sem várta. Egy bakterféle ember jó reggelt dörögött. Pál úr felgyűrte a kabátja gallérját, és a csendes szemelgető esőben megindult a jegenyesorban.

II.

A jegenyékről lefolyt a víz. A könnyű szellőtől remegtek a levelek, oldalt, a nyíres pagonyban, mintha bujkálna valaki, ahogy a szél keresztülsóhajtozott a gallyakon. Pál úr, még kissé mámorosan, dörögött magában:

– Na, elúszott vagy egy ezres... Vagy egy ezres... – ismételte.

A falu már látszott, a falu szélén az ő kőtornác, mellvédés úri háza. A lépcsőkön Mariska fogadta, a gazdasszony. Szigorúan mérte végig a gyűrött Pál urat.

– Hol volt? – kérdezte röviden.

Pál lemondólag legyintett.

– Hadd el, Mariska.
– Kártyázott? – kérdezte szikrázó szemmel a ropogós menyecske.
Az öregesedő Pál úr felfortyant:
– Mi közöd hozzá?!

– Mi? Mi? Hogy mi közöm hozzá? – rebegette az asszony, és a köténye csücskét a szeme szögletébe emelte. – Nekem semmi, tekintetes uram. Hogyan is lehetne nekem ahhoz közöm, hogy a termés ára már elment annak az istenverte Benczi Gyulának a hegedűje mellett?... Csakhogy a télen majd mit főzünk, azt a jó ég tudja. Tán az sem.

– Hallgass, Mari! – mondta a tekintetes úr csillapítólag.
Az asszony már benne volt a sírásban:
– Hogy majd úgy járunk megint, mint most februárban. Hogy kisül a szemem a szégyentől, amikor a zsírosbödönt majd oda kell vinni a méltóság asszony udvarába, és megtölteni ott, az ő kamrájából... Mikor pedig a tekintetes úr felől nem is akar tudni az anyja, csak alamizsnát ad...

Az öreg Pál úr befordult a házba. Egy lompos, esőtől álmos vizsla hevert a szőnyegen; félig felnyitotta a szemét, és lustán nézte végig a gazdáját, anélkül, hogy megmozdulna. Pál úr a kutya oldalába dőfte a cipője sarkát.
– Még ez a bestia is haragszik! – kiáltotta.
A vizsla vinnogva bújt az ágy alá; a tekintetes úr ledobta vizes csurapóját. Hosszú lépésekkel kezdett járkálni a szobában. Igen kutya kedve volt. Mariska dugta be fejét az ajtón:
– Akar valamit a tekintetes úr? – kérdezte engesztelőleg.
– Semmit – mordult föl Pál úr –, főként téged nem akarlak látni.
Csak járkált, és semmire sem gondolt, mert nem is akart semmire gondolni. Levágta magát a medvebőrre, és a két karja közé szorította a fejét.
Dél felé ismét bejött Mariska, megrázta Pál urat, és a fülébe beszélt:
– Jó ebédünk van, tekintetes úr. A halászok rákot hoztak, abból levest főztem. A jegyző nyulat küldött...
– A betyár – mormogta Pál úr. – Bizonyos, hogy míg oda voltam, mindig az én káposztás rétemen puskázott.
– És derelye van, tekintetes úr... Derelye, ha mondom – folytatta meleg hangon a ropogós Mariska.
A tekintetes úr megmozdult; átöltözködött, és lecammogott az ebédlőbe. Az ebéd igen jólesett neki. A vizslával is megbékült. Csontokat dobált neki. Mariska ragyogó orcával hozta fel a derelyét. Amikor már ebből is falatozott a tekintetes úr, akkor tagolta nagy sóhajtással:
– Hallod-e, Mariska, ha hirtelenében nem történik valami, dobolni fognak az udvarunkon. Mariska nagyot sikoltott:
– Jézus Mária!
A tekintetes úr csendesen lógatta a fejét, és dörmögött:
– Úgy, úgy bizony. Tán még nagy baj is lehet...
– Hogy megházasodik? – ugrott fel Mariska, és szikrázott bogárfekete szeme.
A tekintetes úr táskás ujjairól törülgette a zsírt.
– No... Majd kitudódik.
Ezzel pipára gyújtott.

III.

Alkonyattal maga mellé parancsolta a vizslát, és kezébe vette az agarászostorát. Keresztülment a falun. A parasztok mélyen leemelték barnás szalmakalapjaikat, amerre ment. Még a kuvaszok is csak a garád mellől mertek vakkantani, ahogy a tekintetes úr gömbölyű derekát maga előtt tolva, az akácok alatt ballagott. A kastélynak vette útját, ami a falu túlsó

oldalán emelkedett. Itt lakott az anyja, aki tudni sem akart felőle. (Pál úr temérdek betyáros stikliket követett el hosszadalmas legényéletében, és a bécsi burglevegőben sokat forgoló méltóság asszonynak a Mariska sem tetszett valami igen nagyon piros virágos köntösében, ahogy kikönyökölt az oszlopos ház ablakán, amikor az öreg bárónő két almásszürkéjével arra kocsizott el a nehéz batáron.)

A libériás inas görbén nézte végig Pál urat a verandán. Pál úr az agarászostorát bontogatta, és a vizsla a fogait kezdte vicsorgatni. Erre az inas kitárta az ajtót. Pál úr felhaladt a lépcsőkön. Rettenetesen kopogott nagy csizmáival, és az ostoros bottal a bútorokat csapdosta. Párszor oldalba rúgta a vizsláját, amely erre rettenetesen kezdett vonítani.

Fenn az emeleten felpattant egy ajtó. Bodros hajú öreges lány ugrott ki:

– Jézus, mi van itt? – kiáltotta.

– Csak én, kisztihand. Csak én meg a Prikk. Kisztihand, Fräulein Frida; a mamához jöttünk. Fräulein Frida erre szó nélkül visszaugrott, és bezárta az ajtót. Hanem a tekintetes úr nem sokáig habozott. Előbb az ostornyél elefántcsontos fejével koppantott néhányat az arabeszkes tölgyfa ajtón, majd a csizmasarkával tett néhány jeladást. Akkor kinyílt az ajtó, és a küszöbön megjelent a méltóságos asszony, mögötte a remegő Frida kisasszony.

A méltóságos asszony legalább egy fejjel nagyobb volt a fiánál. Pál úr különben is meghajtva hordta sörtés fejét, és kövér háta kiduzzadt a rosszul szabott kabátból. Az anyja magas, némileg szikár nő volt, akiről százlépcsnyire megérzett a feltétlen elegancia.

– Mi tetszik? – kérdezte kurtán, végignézve Pál urat.

A tekintetes úr levette pörge, árvalányhajás szalmakalapját.

– Kisztihand, kedves mama – mondta nyugodtan –, csak eljöttem, és most hálát adok az istennek, hogy még mindig jó egészségben láthatom. – Az anyja keze után nyúlt Pál úr, hanem a méltóságos asszony ijedten ugrott félre. Tudniillik az történt, hogy odabenn, a Fräulein Frida háta mögött, még volt valaki más is. Egy kis fehér szőrű nőtény kutyácska, aki szintén a tekintetes úr elé jött, és kormos orrát kidugva, érdeklődve nézte a jelenetet. A sáros, lompos Prikk megneszelte a kiskutyát, és vadul befurakodott bozontos testével az ajtót elálló női ruhák között.

– Fi done! – mondta a méltóságos asszony –, csak magának lehet ilyen nevetlen ebe.

A tekintetes úr nevetett, és összecepta a két tenyerét.

– Jézuskám, hát tehet arról az én szegény vizslám, hogy itt csupa asszonyi renden levők vannak?

Fräulein Frida vérpirosra pirult fel, a méltóságos asszony pedig keményen mondta:

– Szemtelen betyár, most gyorsan hajtsa ki a kutyáját!

Most már odabenn volt a tekintetes úr. Néhányszor rászólt a vizslára:

– Pfuj, Prikk!

Az okos kutya ebből értett, és lehajtott fejjel sunnyogott ki az ajtón. A tekintetes úr pedig leült a fotelbe; igen szertartásosan és komolyan beszélt:

– A megtért fiú van itt, kedves mama. Önnel van egypár bizalmi szavam.

Fräulein Frida kérdőleg nézett a méltóságos asszonyra, majd nesztelenül távozott.

– Tudniillik, kedves mama, én megbuktam, így mondják a hitelezőim. Én csak így: végeztem. Két út van előttem, kedves mama: vagy főbe lövöm magam, itt hagyom az én ősi hétszilvafáim a hitelezőknek, vagy...

– Vagy?

A tekintetes úr kérdőleg nézett az anyjára.

– Vagy? – ismételte a méltóságos asszony.

A falon, szemben Pál úrnak, nagy, aranykeretű velencei tükör lógott. Abba nézett a tekintetes úr, és végigsimította deres fejét. Egyszerre elszomorodott.

– Olyan ritkán látom magam tükörben, hogy szinte elfelejtettem, hogy ez a második *vagy* már nem is következhetik be. Legalábbis nehezen. A házasság, kedves mama. A házasság...

– Bizony, maga megszükkült, mint a vén szamár – mondta a méltóságos asszony hosszú hallgatás után.

A tekintetes úr sóhajtott, és szinte komikusan mondta:

– Meg én. Az idő eljár.

A méltóságos asszonynak alig volt még fehér szál a hajában. Mint a gondtalanul, bánattalanul élő szép úriasszonyoknak. Felállt, és járkálni kezdett a szobában. Rideg, hűvös volt a hangja:

– Az az egy bizonyos, hogy én nem segíthetek. Maga azt nem is érdemli meg tőlem. Erről többet ne is beszéljünk. Azonban, úgy gondolom, még nem késő visszapótolni azt az életből, amit eddig elmulasztott az életből, ami eddig csupa tivornya volt. Ha megismerkedne a családi tűzhely melegével, akkor tán még ember lehetne magából. Érti? Ember. Aki betölthetné azt a rangot, ami születése után megilleti.

– Késő – mondta Pál úr komoran.

– Késő? – A méltóságos asszony kiegyenesedett. – Gyermekes beszéd. Késő? Negyvenéves, és így beszél?

A tekintetes úr a földre nézett. Nagyon szomorú lett a léha, vén korhely.

– Csak éppen frázisnak használtam. Amint az újságnovellákban olvasom a meghalásnak e két nemét. Komolyan nem gondoltam rá.

A méltóságos asszony toppantott a lábaival:

– Ostobaság! Maga még mindig gyermek, Pál. Ha komolyan nem fog gondolkozni, hanem mindig arra a lányra gondol, akit a házában tart, akkor elpusztul.

– A Mariska szeret engem – szólt Pál úr gyorsan.

A méltóságos asszony az ajtóhoz lépett, és kitérte azt.

– Ilyent ne mondjon nekem. Menjen, kérem!

És, hogy a tekintetes úr nem mozdult, bezárta az ajtót.

Csönd lett.

Pál a földre nézett. Olyan összetört és szomorú volt, hogy az anyja megsajnálta, és gyöngédebb lett.

– Gyermek – mondta halkán. – Meg akarja ölni magát? Mikor mindent rendbe lehetne hozni egy kevés akarattal. Persze abból nincs magának egy csepp sem.

A tekintetes úr felállt. Néhány lépést tett. Komoran nézett a földre.

– Ha maga nem segít rajtam, anyám... Eh! – Felkapta a fejét: – Én azt a nőt el nem hagyom. Egyszerű polgárnő ugyan, de nekem áldozta az ifjúságát, szíve van, s ezzel vége.

A méltóságos asszony összeszorította az öklét:

– Én pedig nem segítek.

A tekintetes úr kiment az ajtón.

IV.

Voltaképpen nem is regényhős a tekintetes úr, csak tönkrement úr, aki már körös-körül gyönyörködte az életét, és már csak a legvégén veszi észre, hogy egy meleg, szerető asszonyi szív volt az oldalán, akinek most, úgy érzi, hálával tartozik.

Azonban mégsem tett semmi bolondot. Az udvaron pergett a dob egy hét múlva. Mariska úgy sírt a szoba sarkában, mint a záporosó, és folyton-folyvást ezt panaszolta:

– Mért nem hagyott engem a Pál? Mért nem dobott ki? Legalább maga élne most. Most maga is koldus. Hisz én szerettem volna mindig. Azután is. Ha messziről is...

A könnyei omlottak az asszonynak.

Odakünn, az udvaron, egy kis görbe vénember furakodott a fiskális mellé, aki árverez. Pál úr megismerte, az anyja gazdatisztje volt, Lézs János. Beszélgetett az ügyvéddel: a dob azután elhallgatott. A hivatalos emberek kitakarodtak az udvarból. A tekintetes úr homloka ráncba szökött.

– Az anyám, a saját anyám árvereztetett ki... – ordított veszettül.

A kis görbe, vén Lézs János súrolgató lépésekkel jött be. A kalapját forgatta, és szürke bajuszát pödörgette legényesen.

– Mindent rendbe hozánk, tekintetes úrfi – mondta éneklő hangsúlyozással. – Csak tessék maradni, és a szép kaszteneket tessék behordatni az udvarról ide, a szép szobákba, ahová azok valók. Mert mindent rendbe hozánk.

A tekintetes úr így továbbra is boldogan élte a világát. Én pedig mosolygok a bajuszom alatt, hogy ím, regényt vártak tőlem, pedig ez csak a Pál úr története. És a hűséges szerelemé; már amilyen hűséges szerelmek máma vannak.

Egy kis cseléd története

I.

Ti, vén, csavargó lumpok és selyemruhás, sokat evő asszonyok, akarjátok-e komolyan venni Nap Lídiát, aki most vasárnap léssen két hete, hogy Tiszafüredről hozzánk, anyónkhoz szolgálatba került?

II.

Nap Lídia csak novemberben tölti be a tizenötödik esztendejét, és akárhogyan nézegetjük őtet, rajta semmi különös fel nem fedezhető. Az arca barna és piros, de inkább barna, mint a föld színe; a szeme is barna és komoly, a haja ellenben színtelen; azaz, ha jól megnézzük: van annak valami színe, de gondolkozni kell a hasonlóságon, amihez hozzávethető a Lídia hajának színe. Selymes, szőkés-szürkés ez a simán hátrasimított kis haj, mint a Tisza vizének színe. És Lídia, vagy mint anyónk az ő gyors, pergő nyelvével mondaná: Li, sikálni megtanult nálunk hamar, mindent megtanult – vagy tán semmit sem, aminthogy egy ilyen vézna kis leány, aki soha-sohasem látott földes szobánál és libavirágos mezőnél egyebet általában, valamit megtanulhat anyónál, ahol számtalan parkettes szobák vannak, szobaurak, rendetlen konyha, és a konyhában egy zugocska, ahol Lida az első éjjelen nagyon keservesen sírt, anyó nagy bosszúságára.

Lidában az igyekezet sok volt, és tagadhatatlan, hogy csaknem minden a régiben maradt, mióta ő a házhoz került. A por is a régi a szekrényeken, székeken és asztalokon. Ámbár a mérnök – az első rangú szobaúr, aki a legnagyobb és legdíszesebb szobáért pontosan fizeti a negyvenöt forintot –, mondom, a mérnök az első napon krárogott valamiféle víz miatt, aminek frissnek kellene lenni... A mérnöktől bizonyosra vettük a krárogást, mert ez a mogorva ember életében nem tett egyebet. És bizonyos volt az anyó süvöltő hangja is az udvari szobában, amint Lidát dirigálta a mérnök miatt. (Anyónk különben mindig egészen kis cselédleányokat tart, mert mondani szokta, ő a „gyermeknek” nemcsak asszonya, de egyben nevelőanyja is. A kis cselédleánykák így rengeteg sokat sikálnak, mosnak, főznek, szaladoznak, s igen nehezen tudnak csak megszabadulni nevelőanyjuktól.)

No, az első hét valami nehezen eltelt: anyó mindig pörölt ezen a héten, amint a kis Lidát a házirendbe bevezette: a kis cseléd sokat sikált, szaladozott, mosott, vasalt és főzött, közben bámulta anyót, aki igen nagy dáma volt hátul az udvarban. Anyó ajtót sohasem nyitott, ha csengettek, előkelősége nem engedte azt; továbbá nagy mondásaival elkápráztatta Lidát, aki addig libavirágos mezőn és kis parasztházakon kívül egyebet nem látott, és éppen emiatt éjjelenként keservesen sírt a konyhabeli zugocskában.

Vasárnap jött, délután: amikor Lida szépen megfésülködött egy tenyérnyi tükörben, és haját vízzel lesimította; továbbá apró ládikójából ünneplőruháját kikereste, és imádságoskönyvével leült a konyha küszöbére. Anyóék elmentek hazulról, és ő egyedül maradt otthon. Elmenni tehát nem merészkedett; de különben is nem tudott volna hová menni, miután A Borzhoz címzett fűszerkereskedésig ismerte csak az utcát.

Ott ült tehát a konyha küszöbén, és nézte az udvart. És amint a nyári délután csöndességében ottan guggolt, kis fejében sokféle dolgok megfordultak itteni és a füredi állapotokról. Főként a templomra emlékezett, és az öreganyjára, aki ilyenkor az eresz alatt gunnyaszt, és vörös karikás vén szemével a napba pislog. A templomba pedig vecsernyére gyűlnek össze a lányok és legények, a Bagi Kovácsék Annája most is legszebb, mint mindig. És a kocsmá udvarán a vályogvetők muzsikálnak... Amin annyira elszomorodott Lida, hogy csaknem sírva fakadt. Hogy most milyen jó lenne ott lenni a többi apróbb lányokkal, és a kerítés mögül nézni, hogyan táncol Bagi Kovácsék Annája, és Andor Ferkó a fokosát forgatja, amiknél szebb és jobb nincsen ezen a világon.

A küszöbön guggolt és az orcáján könnyek szivárogtak végig. Az imádságoskönyvét kinyitotta, és a rozmaringszálakat megcsókolgatta a lapok között.

A folyosó másik oldaláról ekkor egy nagy, vastag, szőke lány jött át Lidához. Ez Mari volt, mindenek a tanárénál, ahol csak ketten vannak: az úr meg az asszony, és Mari mégis mindig panaszkodik a sok dolog miatt.

Mari megállott a kis cseléd előtt, és végignézte. Akárcsak egy úriasszony lett volna ez a csúnya arcú Mari, kalapban és kisütött hajjal, amint a Lida ruháját mustrálta:

– Látszik – mondta hangnyomatékkal, amint asszonyától hallhatta –, ezt a ruhát még odahazulról hoztad?

– Igen – felelt Lida, mire Mari közeledett, és jobb kezét kinyújtva, fontoskodva fogta meg két ujjával a ruhácskát.

Majd így folytatta a nagy Mari, nagyszerűen beszélgetve, akár a pöffeszkedő tanárné:

– Mért nem mész valahová? Bolond vagy, hogy itthon ülsz.

Lida erre nem felelt, mert igen meghatotta őt a nagy Mari előkelősége. (Kezén horgolt fekete kesztyű, lábán sárga cipő, és kezében napernyő.)

Mari megvetéssel folytatta:

– Komisz egy asszony ez a te asszonyod! A lányok mind elszökösnek tőle. Nem vert még meg?

Lida megdöbbenve rázta a fejét.

– De rád ütött?

Lida nemet intett, amin Mari annyira elcsodálkozott, hogy körül kellett néznie: vajon nem álmodik?

– Hát meg vagy elégedve a helyeddel? – kérdé fojtott hangon Mari.

– Meg – felelt Lida.

A nagy Mari ekkor gúnyosan mosolygott, és sárga fogát megmutatta:

– Persze, te még nem próbáltál jobbat. Neked így is jó, úgy is jó. Ha enni nem kapsz, ha megvernek, ha szidnak! Hát csak maradj itt...

A nagy Mari ekkor gögösen megfordult, de észrevette egyik barátnőjét az udvaron, Annát, aki a mérnökéknél szobalány. (Igazi finom lány, és szép ruhái vannak.) Mari lekiabált a gangról Annának, jöjjön fel, valamit mutat.

Anna feljött, és összeszorította ajkát, amint szótlanul és mozdulatlanul meghallgatta Mari előadását a béka felől. A békára a gyönyörű Anna alighogy ránézett. Mari hízelkedőleg simogatta meg az Anna szép ruháját, amire Anna magyarázólag megjegyezte:

– Selyembatiszt! Nyolcvan krajcár volt méterje, és a Róza kisasszony varrta.

– Az öreg nagyságos úrtól kaptad? – kérdezte Mari sóhajtva.

– Tőle. Azt kapom tőle, amit akarok – szólt Anna, és napernyőjét (ötforintos darab) lóbálta, és tetszőleg nézett végig magán.

Mari sóhajtott ismét, és beszívta ajkait. Ennek az Annának nagy szerencséje van azzal az öreg nagyságos úrral.

Lidára többé nem figyelt senki. Ő ott guggolt a konyha küszöbén, és nézte a szép leányokat.

– A ligetbe megyek sétálni – szólt Anna hűvösen, és ajkát affektálva harapdálta.

A nagy Mari kijelentette, hogy ő is elmegy Annával. Anna ráncolta a homlokát, és gúnyosan végignézte a vastag Marit, mintha azon tűnődnék, vajon ilyen lánnyal el lehet-e menni.

– Hát menjünk – mondta végre Anna, amire Mari hálásan mosolygott.

Lidát ott hagyták, anélkül, hogy ránéztek volna.

Lidának ez rosszul esett, és vállát durcásan vonogatta, amikor a nagy hölgyek elsuhogtak. Sőt nyelvét is kiöltötte utánuk.

Hanem most már nagyon unta magát. A nagy, mély udvaron mintha senki sem lett volna. A nap erősen sütött, és a népek aludtak lefüggönyözött ablakok mögött. Lenn, a földszinten valaki dalolt, sőt hegedültek is valahol.

Lida bement a konyhába, az imakönyvét bezárta a ládája, s vállát többször felhúzta durcásan ama nagy hölgyekre gondolva. És főként keserítette, hogy neki egy ilyen rossz asszonynál kell lenni.

Még habozott egy keveset, és vissza is fordult, mielőtt elindult volna. Aztán mégis elment a gangról a konyhaajtót bezárva, s lesietett a lépcsőkön.

Ah, odalenn a kapunál víg élet volt. A vicéné tartotta szóval a közönséget, a lányok nevettek, és bakák jelentkeztek sorban és egyenkint, akik sétálni vitték a lányokat.

Lida a kapunál meghúzódva sokáig nagyon jól mulatott, magában nagyokat nevetett a vicéné mondásain. De amint a délután előrehaladt, a közönség megfogyatkozott a kapu körül. És elment valamerre a vicéné is.

Lida most már az utcát nézte.

Feljebb, a sarkon, a banda harsogott egy korcsmában. Ide sokan bementek, bakák, lányok, s mind nevettek. Lida szerette volna közelebről megnézni azt a helyet, és a konyhakulcsot szorongatva elindult oda, ahol a banda harsogott.

III.

Öreg estve volt, amikor a kis cseléd hazakerült, mert a tánccal és muzsikával betelni nem tudott. Már a kaput akarták bezárni, amikor ijedten futott fel a lépcsőn. A gangon végiglapított, és a szíve dobogott, amikor a konyhát kinyitotta.

Anyó süvöltő hangja hallatszott odabévuáról. És a vénasszony mint egy fúria csapott le a kis cselédre:

– Hol jártál, kutyafulú?

Lidának ekkor a szép nagy hölgyek jutottak eszébe, és durcásan mormogta:

– Kimenője van az embernek vasárnap.

Anyó a körmével a levegőt kaparta.

– Nálam nincs kimenő – fuldokolta.

– Akkor felmondok – szólt makacskodva Lida, bár remegett, mint a nyárfalevél.

Anyó nem bírt tovább magával.

– Oh, te álnok béka! A mérnöknek vittél-e vizet? Felvetted-e az ágyakat? Semmit sem tettél, gonosz.

– Kimenőm volt – mormogta Lida az ajtó sarkában.

Anyó erre rárohant, és nagyon megverte, amiért Lida egy darabig sírt, de később, mikor zugocskájában lefeküdt, diadalmasan dünnyögte:

– Azért mégis felmondtam neki.

És egyetlen vágya az volt, hogy vajha ezt megtudnák Mari, Anna és a többi nagy hölgyek mind.

Régen a halmok felé megy

Egy gyerekről akarok írni már régen. Sohasem jutottam hozzá, pedig már sokszor belefogtam, hogy: volt, hol nem volt egy kisfiú. Aztán, amint írtam, írtam, a tollam másfelé csavarodott. És a kisfiú története még mindig itt van, bezárva az asztalfiókba, ahova a lelkiismeretemet zárom el néha, ha ugyancsak ennek a kisfiúnak a megíratlan históriájára gondolok. Úgy kezdődik, hogy az erdőn szél járt, a nagy fák komolykodva zúgtak, és az égen úgy szálltak a felhők, mintha nagy szárnyak volnának, amelyek eveznek előre, gyors tempóban, amerre a nap vérzik el.

I.

A kisfiú és egy másik kisfiú

A kisfiút Gönczöl Régennek hívták. Csodálatos név. De abban az időben, mikor történetünk játszódik, az emberek nem sokat adtak a neveknek. Különb is, senki sem törődött azzal, hogy milyen különös neve van annak a kisfiúnak, akinek pajtását Túz Mátyásnak nevezték. Régen hatesztendős volt, Mátyás azonban sokkal több. De kisfiúszámba ment ő is, bár már deres szakálla volt, bajusza is, és az üstökére leszállingóztak az első hópihéék. Egymás mellett ültek a veranda lépcsőjén, térdük fölött átkulcsolt karokkal, és komolyan, tünődve néztek maguk elé.

Ez nagy udvar volt, ahol ők laktak. Lakott itt ugyan más is, de az nem számított. Például Prékopa, aki szerette azt beszélni idegenek előtt, hogy ő vigyáz itt a házra és Régenre, sőt Túz Mátyás úrra is, azonkívül az udvart is söpri, és segít Mártának, aki az ebédről gondoskodik. A Régen szülei messze laktak. Nemigen szerettek hazajönni, és ha néha eljött a nagyságos úr – Prékopa mint viharos fürgeteg száguldozott az udvaron söprűjével –, az mindig csak magában jött. Ha a mama jött, sírás volt. Márta is sírt a konyhán. Túz Mátyás, mintha sohasem lett volna kisfiú, komoran állt a konyha előtt. Prékopa a kapufélfának vetve hátát pipázott. Régen mindezt nemigen értette. Leginkább a veranda lépcsőjén gunnyasztva szeretett üldögélni, oldalán Mátyás úrral. És mintha neki is olyan deres szakálla volna már, és fehér hó szállingózna gyermekfeje körül. Karukat átfonva fölhúzott térdük fölött, komoly türelemmel néztek a homokba.

II.

Játék – Prékopa jelt ad

Néha játszottak is. Mátyás úr és a kis Régen.

Mátyás úr, nemhiába deres a szakálla, sok mindenfélehez értett. Abrincсот kergetni, labdát hajítani senki sem tudott tán jobban a világon. És mindezt komolyan végezte. Így szólt: – Régen pajtás! Üss kettőre!

Régen nagyot ütött a labdán, és a labda messzire röpült. De akármilyen messzire röpült volna is, Mátyás úr mindig helyén volt, és nagyot ugorva kapta el a labdát fél kézzel. Mindezt komolyan végezték, kiáltás és izgatottság nélkül. Mátyás úr nevette Régent.

De a legszebb játék mégis más volt. Ami különb az abrincsnál, labdánál és golyózásnál is. A nyilazás.

Ezt is Mátyás úr találta ki.

Persze ezt tanulni kellett Régennek. És éjszakánként, abban az időben, míg meg nem tanulta, sokszor fölkiáltott álmában:

– Prékopa, Prékopa! Jelt adni!

Prékopa ugyanis a kert léckerítése mellett állt ilyenkor, és igazgatta a céltáblát, ami egy szigorú tekintetű nagy kutyát ábrázolt. A nagy kutya néha meglódult, és kerekein futni kezdett. Máskor a nyilakat kellett kiszedni; Prékopa, mint a vasúti bakterek, emelgette a kerek színes tálcát, jelt adván, hogy jöhet a nyíl.

Mindez komolyan ment, és Prékopa életében a nyilas napok voltak a legkeményebbek. Ilyenkor szuszogva dolgozott a mahomet ember, csöpögött a homloka, és tele volt aggodalommal. Túz Mátyás úr ígérte, ha semmirevalóskodik, pattanni fog az íj, és nem lehetetlen, hogy a kerek nagy kutya helyett Prékopa féltett bőrén áll meg a szeges, nehéz nyíl.

Prékopa buzgón emelgette a jelt adó tálcát. Ez volna Régen neveltetése.

III.

Új élet – Rákel, az öreg Á és Régen álmái

Így csendesen hétesztendős lőn Régen. Még mindig komoly és szomorú, mert Túz Mátyás úr is ilyen volt.

Egyszer reggel, mikor ébredtek, Mátyás úr így szólt:

– Régen pajtás! Kíváncsi vagy az öreg Á-ra?

– Ki az? – kérdezte Régen.

Túz Mátyás úr megdörzsölte kemény üstökét. Rángatta a vállát.

– Ej, haj! – Ezt sokszor mondta. Így az öreg Á-ra nagyon kíváncsi lőn Régen.

Délfelé azonban kisült, hogy az öreg Á is csak olyan játék, mint a többi. Bottal rajzolódik a homokba. Lehet mellette a veranda lépcsőjén ülni.

És pajtásai is vannak az öreg Á-nak, amint Túz Mátyás úr oktatta Régent.

A kis Régen komolyan és figyelmesen nézett. Prékopa egyszer kötekedve szólt közbe a kerítés mögül, honnan az ügyeket szemlélte:

– Ojjé! Még a betűt sem ismeri a kis úrfi? Én már el is felejtettem őket! – mondta, és billegette a bal lábát.

Túz Mátyás úr hidegen szólt Prékopára:

– Prékopa, délután nyilazni fogunk. A kutya futni fog!

Prékopa szinte összeesett, és görnyedten bújt el a színben. Ha a kutya futott, élénk szerepe volt neki is. Zsinegre kötötte a kutyát, és neki kellett futni vele gyorsan, az udvaron végig.

Hogy füttyültek a nyilak a füle körül!

Így tanulgatott Régen.

És egyszer egy szép nagy könyv került ki a veranda lépcsőjére, a Túz Mátyás úr ölébe. Deres szakállá mozgott Mátyás úrnak.

Mondta:

– Régen pajtás! Kis- és nagy gyermekek boldogsága ez a könyv. A neve: Biblia.

Olvasni kezdett, fölütvén az első lapot.

A történet, ami itt következett, csodálatosan szép volt. Régen nagyra nyílt szemmel hallgatta. Mennyire más ez, mint azok a rettenetes dolgok, amiket Prékopa szokott titokban elmesélni, ha Túz Mátyás úr nem hallotta!

Most egyszerre fordult a lap a Mátyás úr kezében. Bizonyos Rákelről esett szó. Aki anyja volt a törzsnek.

Régen egyszerre révedezve mormogta:

– A mamát is Rákelnek hívják.

Mátyás úr összerezzen.

– Milyen szép név. Rákel... Rákel – mondogatta a kis Régen álmodozva. Aztán hozzátette, mintha most jutott volna az eszébe: – Az éjjel a mamával álmodtam. Pedig olyan rég nem láttam már. Akkor tél volt, mikor itt volt. És mi a kályha körül ültünk. Játsszani is alig lehetett. De hol van a mama most?

Mátyás úr kemény üstökét rázogatta.

– A mama, a mama... – Igen zavart és szomorú lón az öreg Mátyás úr. – A mama, a mama – mormogta. Bezárta a könyvet. És nem szólt semmit.

Prékopa, aki a kerítésnek dőlve hallgatta a szép történetet, amit Túz Mátyás úr olvasott föl, a konyhába ment, Mártának is elmondta, amit a kicsi Régen beszélt. Márta sírni kezdett.

És ezután egy hétig mindig sírt Márta, mert Régen, a kicsi, a mamájáról álmodott.

IV.

A két kisfiú a mamát várja

Egyszerre minden megváltozott a házban...

Úgy történt, hogy egy reggelen – istenem, milyen szomorú reggel volt ez! – Régen panaszkodott, hogy beteg.

Mátyás úr nevetve mókázott:

– Ejj, haj, Régen pajtás! Az idő ugyan nem alkalmas a játéokra, de nem jobb-e a kályha mellé ülni, és onnan nézni, hogyan pipáznak a hegyek? És hogy zuhog a víz?

De Régen, bár szeretett volna fölkelni, nem tudott. Nagy lázba esett. És félrebeszélt. Már nem ismert meg senkit. Mártát sem, aki vörösre dagadt szemmel járt-kelt, és Prékopát sem, pedig bejött ő is, és esküdözött, hogy szerez egy madarat, ami tisztán ki tudja mondani, hogy: Régen úrfi. Még a doktor bácsit sem. Máskor pedig el is beszélgetnek. Régen mindig megkérdi, vajon igaz-e, hogy azokban a domború halmokban, amik a város végén emelkednek, egyszer élt emberek feküsznek. De most nem kérdezett Régen semmit.

A kis zöld hálós fészek sem volt kedves. Égette kis testét a takaró, sírt, és futni szeretett volna Prékopa után.

Egyszer, estefelé, megszólalt:

– Mátyás bácsi! Ha én is elmennék oda, ahol azok a domború halmok vannak, látnám-e előbb a mamát?

Mátyás úr zavartan körülnézett:

– Persze, persze... De csak ne menj oda, kispajtás, még csak ne is gondolj a halmokra, amik ott messze domborodnak, mert ott hideg van... És mit csinálnék én magamban? – mormogta a deres szakállú kisfiú, és elfordította a fejét.

A kicsi Régen sokáig hallgatott. Mereven nézett a zöld hálóra, ami körülfogta ágyát. Aztán komoly, halk hangon mondta:

– Pedig én már megyek...

Egészen véve kicsi fiú. Szomorú. Apró. Még mondta:

– A mamát hívd el, Mátyás bácsi!

Aztán újra nézte tovább a zöld hálót.

Mátyás úr homlokán vastag csöppökben gyöngyözött a verejték. Ő, nagybátyja a kicsi Régennek, hívhatja az anyját egy ártatlan gyereknek. Az anyját, aki, ím, elment innen, könnyelműen, rosszan. Hívhatja-e, ha Régen, a kicsi, menni akar, az anyját, akit alig ismert? A doktor bácsi este még eljött. Mondta, hogy eljön éjjel is. Mátyás úr mereven állott a kicsi ágy mellett.

– Éjjel is? – kérdezte az ajtóban. Halvány volt az arca, és a szeme égett. – Hát... Hát... – dadogta. – Igazán baj van? A kicsi Régennek baj van?...

A doktor szomorú lemondással nézett rá.

– Talán a jó Isten...

Mátyás úr szinte fölördített. Szavak tolakodtak a torkára. Értelmetlen kérdések. Miért? Minden kérdés: miért?

Az ágyból csöndesen szólt egy rekedtes gyerekhang:

– Mátyás bácsi! A mama még nincs itt?

Mátyás úr megtántorodott. A fejéhez kapott. Hebegett:

– Igaz, igaz...

Némileg lecsillapodott, és odament az ágyhoz, ahol a kicsi Régen feküdt. Búcsúzón.

– Mindjárt itt lesz... Mindjárt, kicsi pajtás, mindjárt.

Kifordult a folyosóra. Nekidőlt egy kőbálynak Mátyás úr, és hangtalanul zokogott.

Prékopa, aki látta ezt az udvar fenekéről, egyszerre ordítva kezdett bögni, mint egy öreg számár. De Mátyás úr rászólt:

– Prékopa, fogja be a száját!

– Hát még nincs baj – dadogta a mahomet férfi, és letörülgette könnyeit.

Mátyás úr komoran beszélt:

– Üljön kocsira, Prékopa! Aztán menjen ki a gerjénesi pusztára lóhalálában, és... És...

– Hozzam be a nagyságos asszonyt! – szólt közbe Prékopa merev hangon. Egyenesen és némán állt a vén szolga, és ráncos arca megkeményedett.

Mátyás úr dadogva beszélt:

– Csak hozza, hozza, Prékopa... Ha már... Ha már... Úgyis mindennek vége.

A néni házából Egy kisfiú emlékeiből

Az éjjel arra ébredtem, hogy egy nagy fekete kutya ugatását hallom; a Szerda ugatását.

I.

Szerda álmomban megjelent, és engem hízelkedéssel illetett, mint egykor. Fejét a kőkockákra fektette, vinnyogott és farkát sebesen csóválta. Percenkint húsz kilométernyi sebességgel mozgott a farka ide-oda, amíg Szerda hirtelen figyelmes lett e mozgásra. Akkor gyorsan felugrott, és mintha hirtelen megőrült volna, saját tengelye körül kezdett forogni, mintha farkát kergette volna, amelyik az imént illetlenül viselkedett.

Ámde Szerda mutatványainak hamar vége szakadt. A hideg folyosó háttérében a néni megjelent, az egyenes tartású, szikár néni, a komoly és ünnepélyes néni, és engem leckézőleg utasított. A néni hangjára Szerda szégyenkezve elkullogott a kert felé, de a kiskapunál megfordult, és részvevő, bús pillantást küldött vissza felém. Mert az okos Szerda nagyon jól tudta, hogy sok mindent szeretek a világon, csavarogni a ligeten, fára mászni, golyózni szeretek, de a földrajzot ki nem állhatom.

Mondhatom, hogy eléggé búsan éltünk itt, a kerti házban, ahol az ablakok oly szűkek és magasak voltak, mintha ijedten lehunyt szemek volnának, amik a néni miatt felnyílni nem merészkedtek. És az ebédlőben egy négyszögletes nagy óra ketyegett széles fekete mutatókkal és barna nagy számokkal, ami a falról tanácsokat osztott az egész háznak, még a néninek is, akitől pedig mindnyájan féltünk. A nagy, szögletes arcú óra tanácsolta a néninek mindazokat az igazságtalanságokat, amiket velem és Szerdával elkövetett. Sőt azt hiszem, hogy nagy része volt ez ünnepélyes ketyegésű teremtésnek abban is, hogy a házban minden oly bús volt, és az asztalnál egyenesen kellett ülni – szörnyen egyenesen, hogy derécsontjaim fájtak –, és annyit imádkoztunk, hogy a széles arcú óra megelégheltesse, mert déltájt mindig igen sokat nyikorgott, recsegett, és oly hangok hallatszottak környékéről, mintha szerkezete bomlásnak

indulna; mert az irigy teremtés a delet – bármennyire szerette volna is látszólagosan – elütni nem tudta, benső gonoszsága miatt.

Gondolom, Bellácska is haragudott a vén órára, mert szegénykének is sok kinszenvedése volt miatta. A néni fekete gyászruhájában Bellácskára felügyelt, és bár még csak harmincesztendő volt e szép kis fekete nőcske, úgy kellett élnie, mint a néninek: szomorúságban és búbánatban. János bácsi ugyanis – deli alakjára mindig emlékszem – meghalt. János bácsi a néni fia volt, s a Bellácska férje.

Bellácska szomorkodott is eleget. A szoba sarkában szótlanul üldögélt órák hosszáig, míg a néni a szobákon keresztüljárkált, és titkon Bellát figyelte: vajon eléggé szomorú-e? Vajon másra gondol-e? És nem a lesújtó gyászra, ami e házat érte?

Az ablakok mintha még jobban megszőkültek volna, és a vén óra ketyegésében világosan lehetett hallani, amint mondta: „János bácsi meghalt, János bácsi meghalt, szomorkodjatok, imádkozzatok!...”

A néni keserves hangon megszólalt:

– Édes menyem, Bella, maga tán még örül is annak, hogy szegény fiam meghalt?

Amire Bellácska sírva fakadt.

II.

Szerda, öreg kutyám, jöjj közelembbe, és okos, szép fejed a térdemre fektesd...

Hogy Bellácska mennyit búsult és mennyit imádkozott! A házhoz természetesen senki sem járt. Még a néni öreg barátnői is elmaradtak egy időre, e sokat beszélő öreg hölgyek, akik ódivatú viklerjeikben, fakó kapisonjaikban mint ármányos fekete csókák érkeztek valamerről a híd felől, ahol a liget tar fái között a szomorú szél lakott. A néni mindig mondta, hogy „a becsület a fő”. Ami miatt most már Bellácskának egész hosszú ifjú életén át gyászruháját levetni nem szabad, és napjait imádkozással és kesergéssel kell töltenie. Hogy János bácsi meghalt.

És Borbála, ez a durcás nő, a konyhai magányban gyakran annyira kijött sodrából, hogy hirtelen dühösen kiabálni kezdett, habár csak egyedül volt. Mondatik, hogy Borbála majd megbolondult itt, ahol soha egy hangos szó nem esett, és természetét nem türtőztethette, amikor esetenként minden ok nélküli kiabálásokat vitt véghez hátul a konyhában. A fazekakkal és csuprokkal, ha kiveszekedte magát, és az üstöt – e különös teremtést, amiből oly buzogó, furcsa hangok jöttek ki, mintha apró manók lankának mélyében – néhányszor oldalba döfte, megnyugodott, és lemondással járkált tovább dolgaiban, mint egy vértanú. És az idő igen gyorsan elrepült.

Egyszer, már nem emlékszem világosan (hogy a gyermek emlékeiben az idők összefolynak!), nagy szél volt, és Borbála, aki a néni helytartója volt, amikor ő imádkozott, szomorkodott szobájában, reám vastag nadrágokat és kabátokat húzott, amiben mozogni alig lehetett, Bellácska puha fehér kezét fejemre tette, és államat megsimogatta. Bellácska igen szomorú volt, és halovány szép arcán mintha alig fölszikkadt könnyek látszottak volna. Iskolai dolgok felől kérdezősködött, és igen szívemre kötötte, hogy a leckémet jól megtanuljam, mert a néni, akit annyi bús csapás ért, megérdemli tőlem, hogy hozzá jó legyek.

Egyszerre megfordult Bellácska, és apró lépéseivel a szobája felé indult. Én Szerdának füttyentettem, hogy elinduljak a liget felé, mert a néni éppen áhítatoskodott szobájába zárkózva.

De Bellácska akkor visszafordult, és sebesen mellém szaladt. Gyorsan megölelt és arcomat megcsókolta.

– Fiacskám, szeretsz te engem? Szereted Bellus nénit? – kérdezte halkán.

(Szerda félig megőrülve érkezett az üres kert felől, és mintha a bekövetkezendő párbeszédben ő volna a legilletékesebb, komolyan megállott közöttünk, és épp olyan tekintettel nézegetett ránk, mintha a vén órát akarná helyettesíteni, de jóakarattal.)

A szép Bellus fejemet simogatta, és gyönyörű barna szemeit rám szögezte, hogy fiúi vérem is megérezte e bűvös tekintetet. Halkan, szinte ijedten mondta:

– Fiacskám, ismered Józsi bácsit? Itt, a szomszédbeli Józsi bácsit?...

Persze hogy ismertem Józsi bácsit, aki szép fekete bajuszával, magas termetével hetykén szokott eljárni az ablakok alatt, ahol Bellácska cserepes virágait öntözte. Józsi bácsival már régen kötöttem ismeretséget, amikor egyszer az utcán megfogott, és azt kérdezte, hogy hány éves vagyok, továbbá Szerda is tetszett neki.

Bellácska sokáig habozott, és kezét hullámzó mellére szorítva küszködött gondolataival. De miután Szerda is teljes jóakarattal vakkantott néhányat, és fekete farkával oly keményen csapkodta a folyosó kockaköveit, mintha karikással csördítenének a közelben, Bellus kebléből levélkét vont elő, és lelkemre kötötte, hogy erről a világon senkinek se szóljak, főként a néninek ne, és adjam a levelet Józsi bácsinak.

Később, elindulásom előtt, becsületszavamat is vette a hallgatásra a szép Bellus, és Szerdát is megsimogatta, mintegy kérve e komoly tényező további jóakarátát. Amire fontos megbízatásunk tudatában elindultunk Józsi bácsihoz.

III.

A házban semmi nem történt. Annyit tanultam, hogy még soha. Mózes és a próféták gyötörték gyermeki szívem, és Szerda délutánonkint mint egy száműzött király járkált a kertek alatt, lehorgasztott fővel, útjában mindent megszagolgatva. Borbála is alábbhagyott a veszekedéssel, és az öreg óra konstataulta az ebédlőben, hogy Borbála, ez a vad leány, végre megszokja az úriházak csöndességét: mint a néni ezt élőszóval továbbadta.

Bellus mintha alábbhagyott volna a szomorkodással... Néhányszor víg volt, és halkan dúdolgatott a szoba sarkában. A néni ilyenkor csodálkozva rázogatta szürkés fejét, és úgy nézett körül, mintha nem volna bizonyos afelől, hogy honnan jön a dudorászó hang. Talán a vén óra bolondult meg? Ah, nem.

– Jókedve van, menyem? Jó? Igazán örülök neki! Maga még fiatal, és tud felejteni, ha akar; de én, még ha tudnék, akkor sem akarnék felejteni... – szölt a néni, és méltatlankodva nézett körül: hol van az, aki vádolná őt azzal, hogy felejteni akar?

A néni szavaira Bellus mindig nagyon elszomorodott, és zokogásba fulladt dúdolgatása. Igen hideg és bánatos volt ez az ősz. A sárga levelek úgy hullottak lefelé a fáról, mintha kisgyermek volna valamennyi, aki után az anyjuk sírva fakad; a fák, a nagy eperfák nyikorogtak az udvaron, ahogy a szél körösztyüljárt rajtuk.

Mózes és a próféták egy pillanatra sem hagytak nyugton. Szerda oly idegenül viselkedett a házban, mintha föltett szándéka volna, hogy mihamar más gazda után néz.

IV.

Egyszer Józsi bácsit is láttuk.

Szerdával végre egy meleg őszi délutánon sikerült megszökni hazulról, és messze elbarangoltunk a kertek alatt. A rétek és ligetek vörösesbarnák voltak, a bokrok között idegen kismadarak ugráltak, és valahonnan – a völgyből – mintha mindig nagy sóhajtás szállt volna körösztyül e világon. A szél, az őszi szél...

Amint mentünk, mendegéltünk Szerdával, lassan leszállt az alkonyat, és kékes párák jöttek ki a sövényekből, mintha füst szállna. Egy nagy fa alatt a lankás domboldalon – de nem az üde arcú domboldalon, hanem a kopár, szürke tájon, ahol az ősz ördögsekerei szaladoztak – Józsi

bácsit láttuk meg. Józsi bácsi mellett Bellus állott szürke köpenyében és fekete tollas kalapjában.

Ezen a dolgon annyira elcsodálkoztunk Szerdával, hogy megállottunk a vízmosás fenekén, és a tar bokrok közül csodálkozva néztük őket.

Józsi bácsi sokat beszélt, Bellus csak a fejét rázogatta. Eleinte határozottan integetett nemet Józsi bácsinak, de a szép karcsú férfiú oly szépen beszélt fejét félrehajtva és kezét összekulcsolva, és mormoló hangját szinte mi is hallottuk Szerdával.

Ah, itt valami történik! A füre hevertem, Szerda mellém, és Bellust néztük, a halovány arcú szép nőcskét, aki nagyon izgatott volt. Mikor Józsi bácsi már nagyon sokat beszélt, akkor szinte ellankadva hajtotta le fejét, és egy mozdulata sem volt, amikor Józsi bácsi lassan előrehajolva megcsókolta.

Egyedül voltak a domboldalon, és az őszi alkonyatban rozsdavörös fényben égett körülöttük minden. A kopaszodó fák és bokrok mind. Valahol patak susogott, de az is oly bágyadtan. Józsi bácsi akkor – alig lehetett észrevenni ezt – oly hevesen ölelte meg Bellust, hogy mi egyszerre talpra ugrottunk; de Bellus is halkán sikoltott, és futni kezdett a gyalogösvényen. Szoknyáját fölkapta, mint egy megriadt özike, és bal kezét arca elé emelve, kétségbeesetten futott a domb felé, ami mögött kerti házunk emelkedett. Józsi bácsi hangosan kiabált, és Bellus után eredt.

Bizonyosan elérte volna a kis nőt a nagy férfiú, ha Szerda ezt megengedi. Az én nagy fekete kutyám azonban, mintha most végképpen elvesztette volna eszét, hangtalanul rohanni kezdett, és Józsi bácsit elérve, a nyakába ugrott, és vállába ragadott tömzsi fogaival.

Józsi bácsi a földre esett, Bellus eltűnt a domb bokrai között.

V.

Álmomból a Szerda ugatására ébredtem föl. E hű barátéra, aki megvédelmezett engem Józsi bácsitól. Józsi bácsi ugyanis nagy verést ígért nekem, és sokszor láttuk is egy nagy husággal a ház körül ólálkodni. Ezen Bellus is nevetett, és egészen fölvidult a szomorú nőcske, ha Józsi bácsi komor alakja (a nagy husággal) a ház körül kísértett. Sőt, úgy emlékszem, hogy egyszer, titokban, a nyelvét is kinyújtotta Józsi bácsira Bellus.

És aztán sokáig, nagyon sokáig nem történt semmi; csak a vén óra osztogatta tanácsait továbbra is változatlan komolysággal.

A szomorú asszony

I.

Ma a szomorú asszonyról beszélünk, a szép özvegyről, Katinkáról, aki fáradtan és boldogtalanul töltötte napjait.

Mennyire szép volt a szeme!

És ajkát összefogva, egyszerű komolysággal nézdelődött körül: emberekre és eseményekre. Szőke volt, és a melankóliából jókora adag férközött szívébe, mint minden szőke nőben van egy kevéske. De kicsi is volt, apró kezű, apró lábú, ringatózó csípejű. Olyan asszony, aki özvegységre jutván, a leányálmait kereste újra, amikre egy esztendeig nem gondolt az ura mellett hitvesi nyoszolyájában. Most újra feléje szállt minden álma ama évekből, amikor csak apró sóhajtasokban élt, és vágyakban, amik névtelenek. Visszaálmodni lehet-e a leányéveket, mikor itt ült bágyadtan, szomorúsággal a sötétedő szoba zugában? Fekete ruháján rezzenet a csipkefodor, és apró kezét hiába fonta hátra, összekulcsolva nyakán, mint egykor, az elmúlt

órákban. Az álmok vissza nem jöttek. Béla szépen itt hagyta őt, fiatalon. Csak köhögött, köhögött Béla. Oh, milyen napok voltak azok! Pedig milyen életerős, daliás férfiú volt, amikor elvette!

Csend.

Madárpityogás hallik az ereszről. Két csapott-szürke, züllő veréb gubbaszt a zszindelyfedélen, és pityognak. Már egészen alkonyat vagyon. Léni csoszogása hallik a folyosón, aztán a kapuzár zörren. Krr, krr, úgy tesz a kulcs a zárban. Léni is köhécsel kétszer. Hrm, hrm. Aztán újra csend van.

Mert az élet úgy megy itt, csak szomorún. Léni, pilája Katinkának, bejön, az ágyat bontja.

II.

A lámpát is az asztalra helyezi Léni.

Léni hervatag nőcske, tán fiatal, tán vén. Sovány, meghajlott, gyors lélegzésű fehérnép. A keze ide-oda leng beszéd közben, és igen tud csodálkozni dolgokon és embereken; és főként arra, hogy az idő a szép nyárból szigorító, hideg őszbe fordult.

Beszélgét halkán:

– Lám! Ha a tekintetes úr tudná! – Sebesen lélegzik. Félrefordítja fejét bal vállára, és csodálkozva néz asszonyára. – Mondom, ha a tekintetes úr tudna erről, még sírjában is megfordulna, instálom.

– Mért beszélsz így, Léni? Ismét szomoríts, Léni? Van szíved hozzá, Léni? – Katinka asszony szól így, igen fájdalmas és révedező hangokon. Hátrahajlja fejét a szék támlájára, és ölében könyvet lapozgat. Félig lehunytt szeme alól szórakozott tekintettel nézi az itt-ott előjövő szép mondásokat.

De Léni rázza jégyszürke, ferde tartású fejét. Sóhajt:

– Gondolom, gondolom... Ez nem rossz szívemet mutatja, instálom. Inkább jó szívem sugallja, hogy e szomorúságos állapot nem nekünk való, instálom... Bertalan úr sem mer felénk nézni. Pedig ha valaki, úgy ő...

– Léni!

– Gondolom, instálom.

Léni rázza a kezét, és jégyszürke fejével felfogni nem tudta, hogy miért nem szabad Bertalan úrról szót ejteni, aki szép férfiú. (Léni ízlése: barna, karcsú, komoly. Ha pedig jön, oly dallamos hangon kérdi, hogy csókolni való: „hogy van, tubicám, gyöngyöm, Lénim?”) Katinka mereven nézett a könyvbe, ott egy igen szép mondat volt. De most nem ezt látta, de Bertalant vélte hallani; fel is nézett... Senki. Csak Léni szöszmötölt egy sarokban. És a Bertalan hangja mégis mintha itt csengett volna:

– Katinka, maga kedves, maga szép...

Valahonnan messziről a hang? – Nem, nem. Mintha itt ülne szemben, és szólna. Katinka gyászruhájára nézett, és a sok leányos sejtelem egyszerre elszállt mind messzire.

Csak Léni volt itt, aki ismét beszélgetésbe kezdett egy és más dolgai felől a háztartásnak.

III.

Éjjel az urával álmodott Katinka, és reggel Lénivel magyaráztatta az álmát.

Léni igen titokzatos arcot vágott, de egyben csodálkozott és sóhajtott:

– Álom, álom. Az álom nem sokat jelent, instálom. De ennek az álomnak jelentősége van. Például nem lehetne-e Bertalan úrra vonatkoztatni ezt?

Eközben a kicsi cipőcskét gombolta fel Léni az úrnője formás lábára. (Ő mint pila pompás volt!) Gyorsan lehajolt, és hízelkedőleg csókolta meg a lábát asszonyának.

– Be csecsés lábacska, be csecsés!... És a lépései mégis magányosak, nem követi őket senki. Senki. Erős, kemény férfilépések nem követik, amint illenék, instálom.

Léni úgy ült, guggolva. Katinka révedezve hallgatta, és tekintete révedezve csüngött azon a jégszürke fön.

– De az uram, Léni...

Léni felelni akart, de Katinka sebesen folytatta:

– Szólj, Léni, aztán. Kérőm akadna, tudom. És szeretni is tudnék, érzem, Léni. Például... – Könnyen elpirult. (Mily szép egy asszony, ha elpirul! Ez már az okosság jele. Mert a leányok mindig egy kicsit csacsik!) – De mért tegyem, Léni? Az uram emléke itt van. Körülleng; minden pillantás, ami férfiszemből jön felém, csak őrá emlékeztet. Hisz én még lánykorban vagyok, tizennyolc éves vagyok, Léni!

Egyszerű, asszonyos komolysággal hallgatott el, és Léni sok mindent nem értett meg a dolgokból. Azonban fecsegett:

– Én csak szegény asszony vagyok, instálom, és az uram sem igen szeretett – itt szégyenkezve sütötte le szemét Léni –, kőműves volt a betyár, de ha szeretett volna, gondolom... Igen, gondolom, boldog lehetnék!

Aztán elcsendesedtek mind a ketten. A két asszony – szomorúak – nemigen mert hangosan beszélni férfiakról, férfiszerelemről itt, a hálószoba csendességében. És a nyoszolya is megvetetlen. A két nő – hasonlóan két gyereklány lett – ijedten és félénken rebbentek össze. Léni sebesen felállt. Izgatottan tipegett ide-oda a szobában.

– Már megyek. Főzöm a kávé.

Az ajtó felé indult, de még visszafordult csodálkozó fejével:

– És ha Török Berci úr jönne, ha jönne?

Katinka fázósan nézett körül. Oly véghetetlen szomorúság töltötte el egész valóját, hogy szinte összerogyott. Lefelé nyújtotta a két karját.

– Ha jönne, ha jönne... – úgy tagolta. Elfordította a fejét, és merengve nézett a tükör felé. – Ma az urammal álmodtam, Léni. Hogy? Török?

Az az illat, ami a nyitott nyoszolyából szállt elő, körüllengett mindent. És az a hang, ami az estve jött valamerről a csendességben, édesen, újra itt neszelt: „Katinka, maga édes, maga szép. Szép, szép.”

A jégszürke Léni felnyitotta az ajtót.

Katinka halkán szólt:

– Ha jönne?... Azt hiszem, hogy szívesen látjuk... Mondd, Léni, szívesen?

Zavart lőn. De gyengén mosolygott. Fáradtan, szomorúan, de mégis mosolygott.

Ezt Léni igen nagy örömmel nézte. És szeretett volna sokat mondani. Sok szépet, jót és kellemeset, sebesen és hosszan. De ez nem sikerült neki.

– Gondolom, gondolom... – ezt sóhajtott.

A szomorú asszonyok így mennek férjhez, ha mindig az elhalt urukkal álmodnak.

Délután

Lent, a hársasban csak szemelt az eső, mert a sűrű, nagy levelek fölfogták a hulló cseppeket. Langyos, augusztus végi délutánon, amikor most hirtelen megeredt az eső, bár meleg eső, Milka, aki itt, a hársasban álldogált, valami különös okból fölhúzta válláról kendőjét, és haragudott. Mert amint kitekintett a hársasból az országútra, amit jegenyék szegélyeznek egészen a faluig, sehol sem látott semmit, csak sűrűn hulló meleg esőt, mintha fényvonalak kötnék össze az eget a földdel. Ha hátrafelé nézett Milka, ott a ház állott zöld leveles rondellájával és nagy babos függönyű földszintes ablakaival. Ez a ház voltaképpen kastélynak

indult, azonban nem nőtt magasabbra, csak földszintig. Itt nyakába tették a dupla francia födelet és a piros kéményeket. Különbön körös-körül nagy kert volt, és itt végződött a kert a hársasban, ahol Milka álldogálván, fejére húzta kendőjét.

Már éppen egy fél órája állt itt. Hasztalan. Csak az eső esett a jegenyés országút fölött, majd néhány fáradt, ázott csóka úszott keresztül a vizes levegőn. Egy veréb állhatatosan pityegett itten valamelyik bokorban. Mindig, másodpercenként: pity, pity, pity. A levelek között pedig zuhogott az eső. Akkor – mintha már az alkonyat párái szálldogáltak volna a füvek fölött – lassú, tompa kocsirobogás hallatszott a vizes homokon, és az országúton sebes trappban kanyarodott elő egy kis sárga kocsi a Milkáék két jó pejkancajával.

Milka, bár az eső még erősebben hullott, kifutott a hársasból; a kocsiból egy barna szakállas úr igyekezett lefelé, aki hosszú barna kabátot viselt, és aranykeretes csíptetőt. Fején keménykalap, kezében pléd és esernyő. Ez tudniillik Kovács János.

– Itt vártam, mert így akarta – mondta Milka kissé elfulladva, amikor a tanárnak nyújtotta kezét.

Kovács János megigazította a csíptetőjét, és mosolygott:

– Így kértem levelemben – mondja. – Köszönöm – szóló finom gesztust csapva fehér kezével.

A kis kocsi megfordult, és a rendes úton igyekezett a ház felé. Itt, a hársasban csak keskeny sétálóút vezetett. És a lombok kinyújtogatták karjaikat, mert kertész nincsen.

És Kovács János, miután mindenáron emelni akarta az esernyőt, többször beleütközött a lombokba, és ilyenkor víz fröccsent rájuk a levelekről.

Hallgattak, majd amint mentek, Kovács János mosolyogván, halkán pedzette:

– Mit gondolt, miért kértem, hogy e hársasban várjon?...

Milka, a barna, karcsú, húszéves leány összeszorította vérpiros ajkát.

– Valószínűleg... – Elharapta a szót, és beszédes, mélybarna szemével komolyan nézett a tanárra.

– Hát nem tudja? – szóló a férfi, és fájdalmasan intett. – Nem is gondolja? Hisz itt láttam meg először. Most hat hónapja: itt állt akkor is... És engem annak a bugris kukacnak, annak a Kleinnak vagy Grósznak vagy hogyhívják a buta kocsisa itten szállított le, mert ott hagytam a két tejfölösképű suhanc fiát, amikor tanárrá választottak... És maga nem gondolt erre, Milka?

A leány nem felelt. Megigazította fekete csipkekendőjét. A tanár hevesen folytatta:

– Milka. Így szólítom. Hisz a leveleimben, amiket írtam, így szólítottam, és magának nem volt ellenvetése. Milka. Hogy akkor, midőn itt leszállított az a paraszt, engem, Kovács János tanárt, mert a Klein bérlő bosszúból nem akart egész a vasúti állomásig elvitetni a pusztájáról, mert otthagytam kamasz fiait, kiket az érettségire kellett volna előkészítenem, maga nem volt hozzám gögös, Milka. Hisz maga megérezte, hogy mi – én akkor még nem foglaltam el tanári állásomat a gimnáziumban –, mi igazi arisztokraták vagyunk. És befogadtak ide, ebbe a szép házba, ahol csak egy délután mulatozhattam. Este tovább kellett menni... Milka.

Az ösvény szűkebb lett. A veteményeskertben voltak. Bab, ami karóhegyre futott, borsó és sok-sok káposztaföldök zöldelltek most ottan, hol egykor a rengeteg park állott, amiből csak a hársas maradt meg. Milka fölcsípte szoknyáját, és mosolygott, bár néhány szemernyi eső az ő arcába hullott, egyenes, fehér orrára. A tanár egészen mellette ment.

– Hát azért akartam ott látni – súgta forró hangon. – Ahol egymásra akadtunk. Hol újra annak éreztem magam, aki vagyok: úrnak. Úrnak, Milka, hétesztendei nevelősködés után annál a bugrisnál.

A tanár gögösen kifeszítette a mellét, és soványkás, némileg szeplős arcát Milka felé fordította. A leány a földre ügyelt, ami kissé sáros volt. Apró laktópánkáiban ügyesen lépegetett a nedves füvek között. Már a ház mellett voltak.

Kiugró eresze alatt egy percre megálltak. A tanár visszanezett a hársas felé. És körül is megnézte a kertet. Milka, tán a sietéstől, lángba borult arccal nézett föl a tanárra most. Nagyon dobogott a szíve, és kissé elfulladt:

– Itt vagyunk... Bemegyünk? – tette hozzá tétovázó hangon.

– Be, be – mondta sietve a tanár, és topogott sárcipőiben be. – Valami meleget szeretnék. – És összedörzsölte a két kezét.

Milka ismét fehér és nyugodt lett. Megkerülték a ház sarkát, és fölmentek a veranda lépcsőin. Üvegajtót nyitottak be, és virágok illata ömlött arcukba. Szép, tágas, világos helyen voltak, ahol száz cserepes virág nyílt. A szomszéd szobából beszélgetés hallatszott ki.

– Igaz, elfelejtettem mondani – szólt Milka –, itt van a nagyanyám...

Kovács tanár letolta a sárcipőit, és érdeklődve csíptetett szemével:

– Ah, ah. Az öreg méltóságos asszony?...

– Őtet kegyelmes asszonynak szólítsa, mert neki az a címe.

Kovács János kiegyenesedett.

– Igazi arisztokraták leszünk itt együtt – mondta lelkesen, és előrement.

II.

A kegyelmes asszony, aki egészen véletlenül pottyant be ide, második esztendeje látogatván a rokonokat, akik az ország minden valamirevaló vármegyéjét lakták, magas, szikár asszony volt. Fekete ruháját mindig a legjobb bécsi szabó varrja, és haját, ami még mindig sötét vala, olyan frizurában viselte, amilyent múlt századból reánk szakadt arcképeken láthatni. Hosszú, ruganyos lépésekkel járkált fel és alá a szobában, kezét hátrafonta, és horgas Békos-orrát magasra tartotta. Rövid, parancsoló hangon beszélt ahhoz az egészen fehér hajú, töpörödött kis asszonykához, aki kézimunkája fölé hajolt az ablaknál. Amikor a tanár belépett, a kis, fehér hajú asszony letette a virágos selymet, és sovány, sárga kezeit összecsapta. Előretipegett fájós lábaival, és úgy hajtogatta magát vígan, kezét összecsapkodva, hogy bámulatos volt. Vékony, gyerekes hangján kiáltotta:

– Lám, lám, hát eljött mégis! Nagyon derék, nagyon jól tette, kedves... – Itt elakadt. Egy pillantásig úgy maradt összetett tenyere a levegőben, majd arcán elmúltak a nevetés ráncai, és komolyan fordult az anyja felé.

A horgas orrú kegyelmes asszony egyenes állt az asztalnál, és fürkészve nézett a férfira.

– Kedves anyácskám, ez az úr itt házunk ismerőse – mormogta a kis fehér hajú asszony zavartan. Még jobban hebegett, és szinte sírva fakadt. – Sőt mondhatni, barátja, kedves mamám... Izé...

A tanár akkor előrelépett, és szertartásosan meghajtotta magát.

– Kovács János, gimnáziumi tanár – szavalta tömör hangon.

A kegyelmes asszony szórakozottan ismételte:

– Kovács János, gimnáziumi tanár.

Biccentett a fejével. Majd ismét kezdte előbbeni sétáját, hosszú, egyenes lépésekkel mérve végig a szobát, anélkül, hogy csak rá is nézett volna Kovács Jánosra. A kis fehér hajú asszony pedig vígan mosolygott, és mint aki mindent rendbe hozott, jókedvűen tipegett vissza karosszékehez az ablakközbe. Ott kényelmesen elhelyezkedett, a rámpára feszített virágos selymet kezébe vette, rövidlátó szemével megkereste a befűzött tűt, majd egy öltést tett. Akkor fölnézett, és szívesen mosolygott Kovácsra, aki a szoba közepén állott, és bal lábát rázogatta.

– Tessék helyet foglalni nálunk. Szívesen látjuk ám. Tessék, tessék.

Milka a küszöbön állott, és vad elszántsággal nézett öreganyjára, aki mélységes közönnyel sétált tovább. A horgas orrú kegyelmes asszony, aki legerősebb és legmagasabb volt minden

Békos leány között, észrevette a Milka tekintetét. Felé fordult, és apró, szürke szemeit kérdőleg függesztette rá:

– Milka! Akarom, hogy leülj – szólt egyszerűen, minden hangsúly nélkül.

Kovács János leült a legközelebbi székre, és körülnézett. Miután a Milka anyja kissé nagyothallott – evégett kiabált mindenki a házban –, véle társalgást nem kezdhettek. Milkát pedig egy tekintettel az anyja mellé parancsolta az a rettenetes szürke szempár.

A kegyelmes asszony elmerengett, és mintha azóta semmi sem történt volna, folytatta a megkezdett témát. Igen hangosan, szinte keményen beszélt. Beszéd közben többször megállt és toppantott:

– Az ott, az a copfos dalia, aki onnan néz le a sarokból, az a te szépapád volt, Milka. Tudod-e? Milka! És Tivadar gárdakapitánya vala Mária Teréziánknak. Milka. Aranykulcsos vitéz; és az ő ideje óta kamarások a Békosok. Az én uram sem volt nagyobb úr, mint egy Békos. Csak a címe volt más. Arról beszéltünk, Milka, hogy az udvarnál már egészen kiszorulunk mi, régiek. Újak jönnek, új nemesek, új komteszek, új baroneszek. Mi, hatszáz esztendő arisztokraták, mehetünk haza a szilvafáinkhoz, mert az udvarnál már nem kellünk, Milka. A te anyád nem született udvari dámának, de én az voltam... Meg nem halok addig, Milka, amíg a dolgot szóvá nem teszem a császárné avagy a császár előtt...

– Király és királyné – mondta egy fölhorkantó hang pöffeszkedve a beálló csöndességben. Itt a bolthajtásos tiszta nagyszobában, ahol fényes szegeletekkel kirakott régi bútorok nyújtóztatták vén tagjaikat, ahol minden szék útban állt, mert olyan divatból élt meg máig, ahol a lábak annyi felé gördültek, ahányan voltak. És az óra ébenfa házikójában, gyöngyös ingáját lengetve peckesen olyan hangosan tiktakolt, mint egy fölött ember szava; ott, a csöndben, Kovács János előnyújtott, kiegyenesített derékkal elszólta magát a ruganyos széken, és diadalmas öröm járta át szívét, hogy ím, közbeszólt. Okosan és helyesen. Azonban csak egy pillanatig volt csöndesség. A horgas orrú kegyelmes asszony már fölemelte lábát, hogy toppantson, legott azonban nyugodtan lépett tovább. A kis fehér hajú asszony kezében a tú elhibázott egy öltést, gyorsan helyrepótolta azonban, és sovány, sárga keze gépiesen járt ismét a szövet fölött. A házi kis óra mintha egy tiktakot ejtett volna el halkabban, annál hangosabban sietett aztán tovább. Csak Milka állt mozdulatlanul, és a földre szögezte szemét.

– Mert elvégre – folytatta a kegyelmes asszony ugyanazzal a természetes nyugalommal, mint addig – a dolog csak azon fordul meg, hogy a falusi komteszek és baroneszek nagyobb pompával és fényvel élnek, mert akkor, amikor mi szórtuk a pénzt, ők még a fogukhoz verték a penészes tallért... De pénz az semmi. Ha megkopott is kissé a Békosok címere, megaranyozhatja majd azt valaki... Ha Milka udvari dáma lesz! Milyen fejedelmi termet a Milkáé! Én még megérem azt.

Milka fölvetette a szemét. Mintha könnyes lett volna az a mélykék szempár. Csöndesen mondta:

– Én nemigen leszek udvari dáma... – Lehunyt pillái alól a tanár felé nézett, aki visszafojtott lélegzettel ült helyén. Nagyon izgatott volt, sápadt, ijedt.

A horgas orrú asszony most már hevesen toppantott.

– Nem? Jó! Majd elválík! De lehetsz elvégre apáca is – mondta a kegyelmes asszony némileg halkabb hangon az utolsó szót, mintha maga is megijedt volna.

A kis fehér hajú asszony, aki addig egy gép nyugalmával öltögette egymás mellé az öltéseket, erre fölrezzent.

– Apáca? – ismételte csodálkozva.

Az öregasszonyt nyilván dühbe hozta, hogy a lánya is mer szólni, másként bosszantotta őt idegen embernek jelenléte, azonban nem hallgatott, hanem odalépett a lányához, és a fülébe kiáltotta:

– Milka akkor lesz apáca, ha nem megy férjhez, érted? Mert ha férjhez megy, csak úgy teheti, hogy udvari dáma legyen belőle, érted most? Érted?
A kis töpörödött öregasszony úgy bólingatott a fejével, mint egy gép. És sebesen öltögetett tovább.

III.

Este. Langyos, piros, augusztus végi este. A nap még visszanez a dombok mögül, és a hársason millió gyöngyszem szikrázik a délutáni eső után. A nagy, mélykék ég úgy reáborul a földre, mintha szívéhez akarná szorítani mindazokat, akik odalenn vannak: az estéli órában minden illatjukat széttáró petúniákat, a violákat, amik a kis zöld kerítés mellett húzódnak meg. És a rondella alatt a sok-sok jázmin, nárcisz és fukszia, mindmegannyi ég a piros napban; a régimódi zsendelyfedél is ragyog mohos eresztékeivel az alkonyatban.

Milka – kék, fekete pöttyes kötény van előtte – egy petúniát tartva kezében, annak tölcserjét tárgítgatta rózsaszínű ujjával. És így szólt Kovács Jánoshoz, aki mellette állott, és szakállát simogatta:

– Ha én nem találnék férfit, akit szeretnék, aki szeretne, azt gondolja, apáca lennék igazán? Ha férfira nem akadnék?

A tanár egy pillanatig habozott, aztán körülnézett még egyszer a kert és park fölött. És így szólt, gesztussal:

– Milyen ósdi, maradi ez a régi arisztokrácia! Hogy csodálkoztam. Mi, újak, tudniillik szellemi arisztokraták, Milka, másként gondolkozunk. Helyesebben, jobban... Férfit keres? Ha a kegyelmes asszonyra hallgat, olyan férfit itt nem talál, de ha a szívére?...
A szegény, bolond, jó Milka.

Hogy megteltek könnyel az ő tiszta, mély, szelíd szemei. Szinte megremegett a boldogságtól, és a szíve olyant dobbant, hogy azt hitte, meghasad. Ez a férfi jött hat hónap előtt az útjába. Megszerette... Lehajtotta a fejét, és halkán mondta:

– Maga nagyon nemes ember, János tanár. Meg akar vigasztalni, értem én. Hisz nincs is annál szomorúbb sors, mint az, ami reám vár. Ha férjhez nem megyek, apáca leszek mindenképpen, mert én szegény leány vagyok. Ez itt minden a miénk, addig, amíg a mama él. De csak addig... Hát férjhez fogok menni...

Lehunyt szemmel, egyenesen, testében remegve állott Milka a virágoságok között. Kezét félig előrenyújtotta, és így telt egy olyan hosszú perc, mint az élet. Kovács János haragosan mondta, gesztust csapva:

– Lássá, nincs igazam, nagysád, mikor az ósdi arisztokráciát szidom?... Mikor a birtokra és egyebekre ilyen törvényeik vannak?... Bizony, bizony, mi, újak, mondom, mi, újak egészen mások vagyunk!

Kovács János a napba nézett, és megborzolta üstökét.

*

A nagy óra tiktakolt a falon csöndesen. Mintha semmi sem történt volna. A kis fehér hajú asszonyka most az asztal mellett ült, hol szárnyas bronzangyal emelte a lámpát szolgálatkészben, és a régi, divatját múlt székek úgy terjeszkedtek pöffeszkedően.

A horgas orrú kegyelmes asszony ugyanakkora hosszú, egyenes lépésekkel járkált a szobában, mint délután. A képeket nézegette, és két kezét hátrafonta. Egyszer megállott Milka előtt, aki két szemét egy könyvre sütötte.

– Ki volt az a paraszt máma délután?

A bánatos házból

– A bánat itt már ismerős egészen. Egyszer, délután jött; benyitott és letelepedett; azóta itt van mindig, és nem megy el többé – úgy beszélt Vidra.

Vele együtt laktam egy igen szomorú házban; csak ketten voltunk, és alig bírtunk megküzdeni a sok-sok szomorúsággal, ami ebbe a házba belévette magát. Este együtt ültünk a ház nagyszobájában, és beszélgettünk a régi házról, néha a báróról is, a ház gazdájáról, de róla ritkábban, mert ő messze lakott, valahol külföldön. Nagyon becsületes és még szegényebb úr volt; mi postán küldtük neki a házbért.

Azonkívül mi tartottuk Csecsetka urat, aki a kapu alatt lakott, és gondoskodott arról, hogy a ház ügei rendes mederben haladjanak tova.

Az estéink voltak különösen szomorúak. Vidra lehunyta nagy fekete szemét, és úgy ült mozdulatlanul órák hosszáig. Olyan sápadt és merev volt az arca, mint a képeken szokták fősteni a tévedt embereket.

A bánat leszállt a háztetőről, és már idebenn van a szobában.

A szél süvöltözött kívül, beszólt a kandallón. A vén, szomorú ház tele lett hangokkal. A tornácon nyikorgott a lépcső; és szinte láttuk, amint mozdulatlanul ültünk és a tűzbe néztünk, hogyan szaladnak az éjszakai égen a fekete felhők. Mintha a halál járna itt a mély, bolthajtásos szobákban.

Egyébként Vidra a zongorájánál ült naphosszat. De ha szeles, esős idők jártak, akkor felé sem nézett. Mondta, hogy a szél zúgásában, az ablakokat verő eső pergésében olyan hangokat hall, amik belezúgnak a zongora akkordjaiba, és félelmissé teszik a muzsikát. Én regényt akartam írni, és mindig a ház szomorú voltára gondoltam, és így többre nem vittem.

Csecsetka úr csoszogott az ajtó előtt. Mondta, hogy elköszön, mert aludni megy. A kulcs jobbra van, a kapu mellett, a szögön. Vidra néha éjjel elment hazulról, és sétált kívül a városon, nagy utakat téve.

*

Ez a Vidra bánatos ember volt. Tele sejtelmekkel és tépelődő hangulatokkal, és minden jókedv nélkül. Keskeny, hajlott termetű; szőke fejét elmélázva hajtotta fél vállára. Nemigen szeretett magáról beszélni, sem a reményeiről, de kedvvel szólt művészeti dolgokról. Például hetekig vitatkoztunk azon, vajon szabad-e bízni ízlésben és iskolában, és hinni annak, amit az általános ember örök törvénynek fogadott el. Nagy fekete szeme csodálatos szomorúsággal telt meg Vidrának, beszéd közben fehér kezeit előrenyújtotta, és fekete szakállas arcáról lágyan, szenvedélytelenül peregtek a szavak.

Egyszer, reggel, későn ébredtünk. Csecsetka a piacra indult bevásárlások végett. Üres volt a ház.

Mikor kimentem az udvarra, Vidra a tornác lépcsőjén ült, és egy sánta csókával játszott; szalmaszállal piszkálta a madarat. Egészen véve közönyösen és hidegen nézte, amelyik csodálatosan elzüllött külsejű volt, mintha ezen a reggelen valami dáridós éjszakából lökték volna ki.

– Hogy került ide ez a madár?

Vidra fel sem tekintett:

– Nem tudom. Bizonyosan Csecsetka szerezte valahol. – Aztán keserűen nevetve tette hozzá:

– Különben a környezet megfelel a sánta, csúnya jószágoknak.

A vén csóka ugrált a lépcsőkön, káromgott rekedt hangon, és a szárnyait emelgette.

Vidra utána kapott:

– El ne repülj, bolond!

Később kedvetlenül dörmögte:

– Elvégre akadt valaki, akit nevelni fogunk.

Aztán, mintha rosszulesett volna neki, hogy ennyi szót vesztegetett a madárra, felállt, még feléje is rügött, és bement a házba.

Ketten maradtunk a vén csókával. A mély udvarra lesütött a friss reggeli nap. Az akác már leveledzett a kút körül. Gondoltam, megismerkedem én is a madárral; leültem a lépcsőre, és csalogattam magamhoz:

– Jer ide!

A csóka rám se hederített. Bicegve ugrált, és gömbölyű fekete szemével arrafelé nézegetett, amerre Vidra elment.

– Jer ide!

Utána nyúltam.

A madár egyszerre futni kezdett. Fürgén kacsázva, bókolva közbe, mint a ruinált vén gavallérok keringőznek. Bizalmatlanul nézegetett vissza rám; felröppent a tornácra, onnan a nyitott ablakra, ahonnan a zongora első akkordjai hallatszottak ki. Ott megült az ablakpárkányon, és néma mozdulatlanságban, szinte áhítattal hallgatta azt a szimfóniát, amit Vidra odabenn játszott.

*

Még Csecsetkától is féltünk.

Ez a Csecsetka igen goromba ember volt; vaskos, nehéz járású és rettenetesen darabos.

Valósággal uralkodott felettünk. Mert neki ellentmondani nem lehetett. Rettenetesen káromkodott, ha az udvart köllött söpreni, s így mi sokkal jobban szerettük volna, ha Csecsetka úr leül a nagyszobában, és pipázik, egyebet nem csinál.

De lassan a sánta madár lett az úr a házban. Egész észrevétlen járt-kelt legyezgetve, csevegett, és nagyokat bókolt Vidra előtt. Vidra rá sem nézett, és ha beszélgetett Dubiczról, legyintett a kezével, és így szólt:

– Ugyan, hagyjuk azt az utálatost!

Dubicz pedig senkit sem méltatott figyelmére, csak Vidrát. Ha zongorázott, leült az ablakba, és mélyen figyelt. Ha Vidra fel-felhagyott a muzsikával, Dubicz az ablakpárkányról elismerőleg bólintott gömbölyű fekete fejével, és rekedten dörmögött valamit. Vidra hevesen felugrott, és elkergette Dubiczot. Míg játszott azonban, Dubicz ismét megjelent, és egy zenebarát érdeklődésével figyelte Vidra játékát.

– Gyalázatos – mormogta Vidra.

De ilyenkor rendszerint eltűnt arcáról a szomorúság, derű csillant fel nagy fekete szemében, és sápadt arca felvidult. Mintha a bánat, ami itt lakik a szomorú ház felett, továbbindult volna, amióta Dubicz, a tudós ugrált az udvaron.

Csak Csecsetka úr haragudott Dubiczunkra, ő egyáltalán mindenre haragudott, ami nekünk tetszett. Már vén volt ez az ember, és igen elkeseredett. Leginkább mormogott odújában, és szerette volna már délben eloltani a napot.

Ő tehát gyűlölte Dubiczunkat. Vidra semmivel sem törődött. Főként nem ama haszontalan madárral.

*

Esős reggelre ébredtünk.

A víz nagy cseppekben kopogott az ereszekről lefelé, s a szél is zúgott. Egyszerre síró madárkiáltás hangzott az udvarról, olyan csodálatos, vergődő madárszó, ami mintha emberi hang lett volna. Mintha valami kisgyerek sikoltozott volna fulladozva az udvaron.

Vidra felült az ágyban. Figyelt. Az álomtól kipirult arca csendesen fehéredett el.

– Mi az? – kérdezte, és mereven nézett az ablakra.

– Tán a madár?

Vidra egy pillanatig röstelkedve nézett rám, aztán egyszerre felugrott, az ablakhoz lépett, és felrántva a függönyt, kitérte az ablakszárnyakat. Kívül, az esőben Csecsetka állott; vad, bozontos arca dühös pírban úszott, a kezében ott vergődött a sánta madár.

Vidra elképedve nézte a gonosz vénembert; aztán olyan hangon, amilyent még nem hallottam tőle, ráordított:

– Gazember! Ereszted el azt a madarat!

Csecsetka dühösen kapta fel a fejét; gorombáskodni akart nyilván, de mikor a szeme a Vidra tekintetével találkozott, meghunyászkodva eresztette el a sánta madarat, amelyik vidám károgással, diadalmas örömmel ugrált fel a tornácon, fel az ablakpárkányra, a Vidra kezébe, aki megsimogatta, és gyöngéden szólt hozzá:

– Haszontalan Dubicz! Még ostobaságokba keveredik.

A bánat tovább szállt a szomorú házról.

Dél

I.

Dolgozni kellett volna. De persze a munka nem megy ilyenkor. Csak néz az ember, hallgat meg cigarettlizik. Aztán a munka megy, azazhogy nem megy.

– Az összetartás ösztöne szép és nemes ösztön. S állatban és emberben egyaránt tiszteletre méltó – mondta Kelencze, erősen cigarettlizett, ülven az ágy szélén, e kedves helyén. Lógatta a lábait, és bozontos szakállát dörzsölte tenyerével.

Még mindig a nagyszobában laktunk. Mi egyáltalán mindig itt laktunk, mióta az eszemet tudom. És minden olyan régen volt már, a hideg kályha, az üres lámpa és egy lyuk a félcipő keleti oldalán, hogy Kelenczét már csak így neveztük: Kelencze Régen, amely utóbbi a keresztnévet helyettesítette nála.

És elég boldogok voltunk. Mert a hó már olvadt a háztetőkön, az ereszek csepegtek, és a körúton friss szél lobogtatta Kelencze fekete szakállát. Igen, a szél, ami csókdosva szállt a Duna felől. Hangulatokat és tavaszi langyosságot hozott valahonnan messziről. Tán arról, ahol a föld virágot bont, s merre apró cipellőikben, karcsú bokáik fölött csipkés szoknyájukat megemelintve királynők és hercegnők járnak. Kelencze bozontos fejét szimatolva forgatta. Nagy haja homlokába csüngött, és cilindere – régi dicsőségek hangtalan tanúja – begyesen nézett délkelet felé fején.

– Szél van. Meleg szél.

Ekkor együtt ballagtunk, tíz kilométernyire a nagyszobától. A márciusi nap csendes fénytelenséggel úszott a háztetők fölött. Dél volt.

– Dél van – mondta Kelencze. Aztán meggyőződéssel tette hozzá: – Dél, és egész biztos, hogy nem ebédelünk. Egész biztos – mosolygott, és pátosszal szavalta: – Oh, mi ismerjük már ezt.

– Oh, én értelek! – feleltem szintén megilletődött komolysággal.

Nyugodtan álltunk egy utca sarkán, tíz kilométernyire a nagyszobától, a tenger színe fölött kétszáz méterre, közelében a Sarkcsillagnak, mikor ismét szerelem ütötte fel virágkoszorús fejét a vonalon.

II.

A pimpiket nemigen ismerik némelyek. A pimpiket a körúti kávéházakban néninek is hívják. De ez nem helyes, mert nem minden néni pimpi. Mert vannak jó pimpik és rossz pimpik. A rossz pimpikről nem is érdemes szólni. Kelencze a szakállát rázogatta, és ferde nyilatkozatokat gondolt. Megvetőleg húzott ki néhány Hunyadi János-féle keserűvizes dugaszt.

A jó pimpik néha kalapot sem hordanak. De a szemük mosolygó. Az arcuk is rózsás. És milyen csodálatos ez: mindig tizenhat és húsz év között derülnek ifjúságra és szerelemre. Néha a pennát és írógépet kezelik, máskor kalapot készítenek, míg nekik, szegényeknek, kalapjuk nincs, de mindig szerelmesek. Csak a Baross utcában ismertem egy szókeséget – milyen szókeséget, ő szakavatottan kezelte a britannikás skatulyákat –, aki grófi koronákról és fogatokról álmódott a napilapokat árulván a sötét kis boltban, és nem értette Kelencze verseit, bár ő többször kérdést intézett ebben az irányban. A mama – már a vaskorszakban is mama volt ő – csendesen motozott a benyílóban, a kormos sparhelten.

Mert amint álltunk, álldogáltunk, valami szoknya suhant el mellettünk. Kelencze meglóbálta a cilinderét. Kettőt köhintett, és gyorsan dugaszt húzott ki.

– Lóri... – Elfulladt Kelencze. – Lóri, maga az?

– Ah!

A kis nő, alig hosszú a szoknyája, és a szeme fátyolos az első ifjúságtól, hátrahajtotta a fejét. Nevetett. Torkából, és felcsattanó vidorsággal. Félhangon huhintott. (Mi bájos volt így!)

– Uhh! Kérlek!

Igen, ez ő volt, Stiglicz Lóri!

III.

Már hárman mentünk. Lóri alig tudott betelni Kelenczével. Többször megcibálta ama göndörkés szörmét, ami négynapos gallérját és foszlott nyakkendőjét jólelkűleg takarta el a gonosz világ elől Kelenczének.

– Ence, bence, cence, hát hogy vagy, Kelencze?

Ah, ezek a régi hangok! Az elmúlt tavaszról, mikor a ligetben laktunk, és Lóri kölcsönzött néha egy pénzt.

És hogy nevetett Lóri!

Már ismét tegeződöttünk, mint régen. Különbben Kelencze mondta is, hogy most Régen a neve. Lóri homloka rózsás lőn.

– Hogy érted ezt? Tavaszra gondolsz? Ah, ama boldog és szegény tavaszra!

Mert Lóri ám művelt leány volt. De boldogtalan otthon az élete. A mama és a papa reggeltől estig marakodnak, törnek és zúznak. Lóri tehát néha megszökött, bár tudta, hogy csinos vihar támad, mikor előkerül. És a jó pimpik királynője Lóri vala!

– Persze most is szegények vagytok? – kérdezte.

– Egész biztos – felelt Kelencze.

Most fényes utcán dús kirakatok előtt haladtunk el, hol délebédi úri népek köntöséből szállt a parfüm. Itt Kelence cilinderét egész délnek fordította. És a cilinder kihívóan nézegetett. Még mintha gúnyosan borzólna is önmagát, integetve a jó családbeli rokonoknak, így: „Hát mit gondoltok, nem vagyok-e azért különb nálatok, mert Kelencze úr szegény? Kelencze úr olyan rímeket ír, hogy csodás. Meg itt van a Lóri kisasszony a vonalon, akinek csöppet sem imponál a gazdagság!...” Így beszélgetett bizonyosan a hűséges kalap, merően tekintve dél felé Kelencze fejről.

Lóri meghatottan tudakozódott:

– És nagyon szegények vagytok?

Kelencze könnyedén és derülten felelt:

– Ne csinálj zavarokat, Lóri! Miért akarod, hogy gondolkozzam, hány részvényemért kell felszedni az osztalékot? Ne terhelj ilyesmivel.

– Igen, mert nem tudsz gondolkozni – felelt Lóri szemrehányólag, és haragudott, hogy még mindig nem tudunk gondolkozni.

De Kelencze nyugodtan rázogatta a bal kezét. Csitítólag és megbocsátólag.

– Nem baj. Nem baj.

Mert a kis Lóri már ismét a régi lett. Szeretett minket, mert tudta, hogy mi is szeretjük őt. Alig nagylány még, de már komoly és gyöngéd, és Kelencze karjába kapaszkodva szeretetteljes szavakat mondott a vén fiúnak. Néha félénken és gyöngéden megsimogatta karján kabátját Kelenczének, és szomorúan beszélt:

– Még mindig szeretlek, kis csacsi... És mennyit jutottál eszembe! Sírtam is egyszer-másszor, de mikor nagyon rossz volt otthon, és szerettem volna elsökni, de nem tudtam: hová?...

– Mert mi titokban tartjuk a nagyszobát – szólt közbe Kelencze rejtélyesen.

De Lóri felkacagott:

– Oh, én értelek! Nincs szükségetek, hogy zavargások játszódjanak le férfiakkal, akiket jó elfelejteni... Hogy?

Vidámság és derű szállt mindenfelé. A tavasz is kinyitotta szemét, és a langyos szél a virágot bontó föld minden illatát idehozta a kicsi Lóri arcába. A tavasz, mint mondtam, az égről lefelé nevetett. De csak ide.

De Lóri ismét elszomorodott:

– Annyiszor szerettem volna veletek lenni... Néha volt egy pénzem. És úgy elnéztem azt az egy pénzt. Addig, míg könnyek szöktek a szemembe. Mert téged látalak, vén csacsi, verseket írsz, és már régen nem ebédeltél...

– Kelencze Régen a nevem, és bohó vagyok – dúdolta Kelencze vígan valami operettből.

Lóri neheztelő szomorúsággal vágott közbe:

– Igen, szép! De én sírtam ám! És ezután mennyi sokat fogok sírni! Mert... Mert... –

Reszketett a hangja. – Elköltözünk Pestről, és a mama mondta, hogy egyszer már jó volna, ha férjhez is mennék...

Kelencze megállt, és karikára nyitotta a szemét. Aztán megsavarta bozontos szakállát, és nyugodtan mondta:

– Eh, ne csinálj zavarokat, Lóri!

Lóri azonban szomorú maradt:

– Nem, nem... Tudod, hogy én nem csinálnék semmit... Én nem... Semmit... – Már majdnem sírt a kicsi Lóri, és dadogott csak.

Némán, lehajtott fővel haladtunk.

IV.

Már csak egy kilométernyire voltunk a nagyszobától. Lóri félénken kérdezte:

– Ebédeltetek?

Kelencze csodálkozva nézte:

– Gondolod, hogy már ebédeltünk?

Lóri fátyolos szemével félénken mosolygott, és zavartan mormogta:

– Igen... Hisz a neved Régen! – Aztán odasimult egészen Kelenczéhez, és a fülébe súgta: –

Van egy pénzem... És nálatok ebédelek. Jó?

Kelencze harapdálta a szakállát. Nagyon szeretett volna mérges lenni. Sóhajtani meg sírni.

Végre halkán mondta:

– Jól van... De neked már nem szabad többé szeretni engem. Nem, nem.

Rázta hosszú hajú fejét. (A cylinder elborult, és a felhős északra meresztette szőreit. „Nem, nem.”)

Lóri toppantott a lábával:

– De én mindig foglak szeretni... Érted, mindig. Ha már messze leszek, ha már vége, vége lesz mindennek... Az én kicsi életemnek. Téged.

Csendesen lépdeltünk. Kelencez eleresztette nagy fejét, a cilinder alig bírt megkapaszkodni hosszú hajában. Lóri titokban a tárcáját keresgélte. Mert máma nagy dolgokat fog látni a nagyszoba. Mert a kis Lóri erősen kapaszkodott a Kelencez karjába. Úgy, mint egy kismadár, aki telt mellecskáját tavaszi illattal szívtá tele, és apró francia kapotját félrehajtva, susogó, szerető hangon kérdezte:

– És ugye majd szentelsz egy pár sztrófát az emlékemnek?...

Igen, ez volt az igazi Lóri, aki mindig sztrófát mondott, és ím, vígan mosolyog már. Mert a nagyszobában bál lesz.

Délután Tollrajz az októberről

Mi van az erdőn?

Hullott falevél, sivatag csöndesség; tar bokrok között az október ködvitézei lovagolnak; madár sem szól, eprészleány nem énekel, messziről hallik a favágók fejszecsapása, néha élesebben, majd tompábban; mintha a fák megremegnének.

Mi van a mezőn?

A lápos tájat füstölő nádas szegélyezi; a dülőút sárosan, süppedékesen kanyarog az avas lankások között; sűrű levegőben röpködnek a varjúk; az égből ólmos eső szitál, és a lápi köd mindent betemet nehéz szemfödőjével: és valami bús, hallgató őszi csönd lakik a halmok felett, mint halál után az özvegyi házban; a virágokat már eltemettük, szegények, fejecskéjüket lehajtották, és meghaltak; a kis dalos népek, kik máskor a nyári fuvalommal együtt bujdosnak a bokrokban, elvándoroltak vagy meghaltak; a zöld levelek is, a színek millió skálája eltűnt; a harangok zenéje elmúlt; a halmok mögött, a völgyben alusznak a szelek, és az ólmos eső szitál az őszi délutánban.

S amint a mezőn, erdőn barangolva a nyarat kerestem, egy bánatos emberre akadtam, bánatos Andrásra, az öregre, aki nagy kasornya hintón jött a halmok mögül, a múltból, a letűnt évszázadokból, a nagyanyja tyúkültetőjében. Három bús parasztlovacska vont a nehéz batárt, a bakon rongyos bekecsű szolgálégény rángatta a kócmadzagot, a derekát rázta, a lábát, a fejével integetett, amint egész lényével hajtotta a bús lovacskákat, amelyekkel bánatos András a városba utazott.

A lovacsák ügettek a nagy sárban, és az október ködje, ami a lápos felől vastagon ömlött a mezőségre, betakarta a vén kocsit, a vén szolgálégényt, mindössze bánatos Andrásból látszott valamicske: leffentyűs sapkája, amint izgatottan nézegetett ki a kocsiból... Aztán elnyelte őket a köd, és én magamban maradtam az ősszel, a sáros bokrokkal és didergő karókkal.

*

Ám tudom, hogy a vámon túl, ahol a városbéli kövezet kezdődik, a rongyos, vén kocsis kettőzött erővel hajszolta a lovacskákat, és az ostort pattogtatta, és vágatva érkeztek a házsorok közé, mintha a sárkányok a távol eső vártól idáig sohasem szüntenek volna meg vágatni.

Bár az utak felénk rosszak, nagyon rosszak.

S a vén kasornya hintó robogva haladt végig az utcákon, az emberek megálltak az utcán, s utána fordultak a látványosságnak. „A vén bolond Kolocsánszky Benci a városba jött” –

mormogták, és a hintó, megkerülve a templomot, a rongyos kocsis óriási erőfeszítése mellett olyan nagy garral robogott be a Zabolch Vezérhez címzett fogadó kapuján, hogy a templom körül a zsemlyés kofák majdnem felborultak sátraikkal, és a harsonák csaknem megszólaltak. De nem, nem szólaltak meg a harsonák; a Zabolch Vezérhez címzett fogadóban a harsonák régen hallgatnak, és az odvas, vén tanyán mindössze egy álmos szolgáló fogadta bánatos Andrást, tán még az sem fogadta, mert a lépcsőn ülve rongyos szoknyáját varrogatta, mint harminc esztendő óta mindig, amióta a Zabolch Vezérben utoljára muzsikáltatta Kolocsánszky Benci úr azt a nótát, hogy: „odajár a zsandár minden estve, odajár, odajár, a zsandár odajár”. Tovább nincs is. A cigányok elkerülik a Zabolch Vezért, a csárdást becsukták valami lólopás irányában, a szobákba befolyik a víz, és a tágas udvaron csak néhány hetivásáros parasztszeker szomorkodik.

A kocsis leugrott a bakról. Betyárképű vénlegény volt, és az ember szinte megijedt, amint a bakról a földre érkezőt összeroskadni látta. Úgy is maradt összeroskadva, semmi baja sem történt ugyan, mert a két lába olyan volt, mintha egy X betűt a közepén kettétörünk, és felfordított végeikkel illesztjük a darabokat össze. Akkora lett, mint egy tízéves gyerek, és peckesen lépett a hintó ajtajához:

– Tekintetes uram, megérkeztünk.

A vénember csöndesen szállt le a kocsiból botosaival, tépett farkasbőr bundájában. Miska ezalatt intézkedett:

– Ugorj, leányzó, vendégek jöttek, hamar szobát, abrakot; mégse mozogsz?

A kis Miska tekintélyes fellépésének mindössze az volt az eredménye, hogy az álmos szolgáló nyújtózkodva felállt, és kihívóan végignézte Mihályt.

– Ne parancsolgasson itt, hé – mondta, majd lassan megindulva kiáltozni kezdett bele a nagyvilágba valami láthatatlan szolgálégyenyek után: – Pista, Jancsi, Bandi, hol vagytok? Babszem Miska jött ide. Nem halljátok? Ugorjatok!

És amíg sivítő hangján kiabált a lompos leány, gúnyolódva riszálta a derekát, és Miskára vissza-visszanézett.

A vén kocsis dohogott:

– Ide nem lehet járni, tekintetes uram. Más szállás után kéne nézni. Ez olyan fogadó, ahonnan bottal verik ki az embert.

Bánatos András csak a fejét lógatta:

– Csillapulj, Miska, ne tüzeskedj! Az a tüzes véred mindig bajba sodort. Minden másképpen lesz majd, ha megnyerjük a pört. A nagy pörünket, Miska fiam; addig tűrj és szenvedj! – mondta az öreg, és lehámozván magáról az úti készültséget, lassú, bicegő lépésekkel lépett a kocsi hátuljához, és az utazóládából nagy nyaláb iratsomót vett a hóna alá. Leffentyűs sapkáját megigazította, és intette Miskát: – Ne heveskedj, Miska, addig... A lovakra vigyázz, mert ki tudja, meddig lesz rájuk szükségünk. Tüzes véred fékezd – szolt, és zöldre kopott fekete kabátjában, görnyedt hátával, hóna alatt az iratokkal elhagyta a kapualjat András úr, amit harminc esztendő óta mindig, a zsandárnóta óta, a bujdosás óta, mikor vagyónát elkobozták, és amit visszapörölni akar. Csendesesen ballagott, és a kis Miska deres fejét vakargatva nézett utána, aztán nagyot csapott tenyerével a kasornya hintóra, és az ablakon bekiáltotta a bundának és lábzsáknak:

– Hiába fáradozik a tekintetes úr, úgyse bír meg a némettel!

Mint harminc éve mindig... A nagy pör azóta folyik, és a fiskálisok kidőltek belőle, megöregedtek, meghaltak, ám „bánatos András” (harminc év óta ez a neve az egykor víg Bencinek) meg nem öregszik és meg nem vénül. Útját a vármegyeház felé veszi, és a kőlépcsők alján ácsorgó öreg hajdú régi ismerősként üdvözl:

– Hát meggyógyult már a lába? – kérdezi bánatos András a huszártól felfelé bicegve.

– Sohasem fájt nekem a lábam, tekintetes úr – felelé a huszár.

Az öreg a homlokához kap:

– Igaz, biz a'! A János lábának volt valami baja, aki maga előtt állt itt...
Felment a lépcsőkön – be sokszor megtette már ezt az utat –, és lassú lépéseit a levéltár vasas ajtaja felé irányozta. Vince bácsi, az öreg arkivárius mogorván emelkedett fel a karosszékéből:
– No, ma délelőtt sem lehet pipázni – dűnnyögte, és már indult is keresésére a régi írásoknak, régi címereknek, mert mit meg nem tenne az ember a régi ismerős kedvéért.
S így a nap csöndesen elmúlt. Alkonyattal izgatottan, szinte futva közeledett bánatos András a fogadó felé, és már a kapuból kiabált:
– Miska, befogni, gyorsan, befogni...
Integtetett a kezével, és pergamenszínű arca sugárzott az örömtől. A kis Mihály lázas sietséggel hajszolta a lovakat, tépte, törte magát, és bakra pattanva gyorsan előrehajtott az udvar fenekéről.
– Megvan, tekintetes uram, megvan? – kérdezte.
Az öreg csak integtetett a kezével, és alig tudott betalálni a hintó födele alá, onnan mondta:
– Most már biztos a pör! Több mint biztos. Győztünk, Miska! – kiáltotta az öregúr.
És Miska örülten hajtott ki a fogadó kapuján, és a gyeplőt úgy rángatta, mintha összetépni szeretne volna – hisz úgyis új szerszámot vesznek.
Mint harminc év óta mindig, rángatta a gyeplőt, mert mindig új szerszámot készültek venni. Az álmos, öreg szolgáló mogorván nézett utánuk, mert a tekintetes úrék ismét nem fizettek. Mint harminc év óta soha!

*

Az őszi ködben bolyongva a lápon, a mezőn, a nyarat keresem – és bánatos Andrást látom, amint a rettenetesen ingadozó batárból aggodalmas arccal tekinget ki. A nagy kasornya batár vágat a ködben, a rongyos kocsis hajtja a kis lovakat a sáros országúton, majd eltűnnek a nádas mögött – mennek vissza, álmodni az elmúlt századba. Hogy egy fél esztendő múlva ismét előrobogjanak, vágatva, gyorsan, aggodalmasan, mert még mindig hiányzik valami a nagy pörhöz, s Vince bácsi ismét nem pipázhat egy délután.

Őszi nap

I.

Sűrű, sebes eső veri az ablakot. Mintha sóhajtozna, sírdogálna valaki az ajtó előtt. A szél is zeng közben a folyosón. Némely házban pedig úgy hallatszik minden. Nyikorognak az ajtók. Valaki beszél az udvar fenekén, krakogó varjúhangon.
A vén Csiz János dirigálja az asszonyát. Az eső sebesen hull. Csak ezek a napok ne volnának! Illés úr, mint egy haragos borz, húzódik meg a szobájában. Ez a magános ember, már közel jár az ötvenhez, mérgeesen tesz-vesz, és ingerülten kiáltoz Pagácsra, a kis házmesterre:
– Jó napot!
A kis Pagács csörgeti a kulcsokat, és szerény hangon szól be Csiz Jánoshoz:
– Csiz koma, az úrnak ismét rosszkedve van.
Ilyenkor csöndesebben élünk ebben a nyikorgó házban, ahol mintha maga a szomorúság lakoznék. Különben a ház eladó.
Künn, a kapu mellett, tábla hirdeti: a ház eladó.

II.

Csak ezek az esős napok ne volnának!

Az utcán az emberek sietnek. Mérgesen szorítják össze ajkukat.

Délután öt óra. Az akácokról lefolyik a víz, a nedves kövezeten lépések hangzanak.

Lóri, a kajdács, amely az ablakközben lakik, szintén bágyadtan és némán gunnyaszt zöld hintáján.

Kopogtak az ajtón. Pagács, a kis ferde házmester sompolygott be nagy alázattal:

– Egy asszonyság van itt. A ház végett.

– Jó, bejöhet – zörrent föl Illés.

Bosszantotta őt most minden, és főként az, hogy most nővel lesz dolga, akihez annyira, amennyire, udvariasnak kell lenni.

Úgy ment minden, amint ez már történni szokott:

– A ház eladó, nékem kedvem volna hozzá. Mennyi az ára? – Ezt mondta az az asszony, aki a szobába lépett. Az arca le volt fátyolozva. Magas, csinos termetű nő volt, fekete ruhában, élénken gesztikuláló kézzel. Leült, elmosolyodott, ahogy Illés úrra nézett.

Illés szórakozottan csipdeste a tenyerét. Kibámult az ablakon. Majd az asszonyra nézett, aki csendesen húzta le a kesztyűjét.

– Mi ismerjük egymást – mondta Illés úr tétovázva –, csak azt nem tudom, hogy honnan. Ha megengedi...

Leült, szemben az asszonnyal. Köhintett, és lehunyta a szemét. Az asszony pajkosan mosolygott. Negyvenéves nő volt, de még mindig szép. Mélyfekete szeme volt, és halovány arca.

– Én megmondom, hogy hol találkoztunk – szólt az asszony. – Nagyon régen. Húsz év előtt. Istenem, hogy múlik az idő! – Az asszony könnyedén sóhajtott. – Még akkor én sem voltam özvegy. Tél Györgyné vagyok.

Illés mereven nézett az asszonyra. A gondolatai el-elkalandoztak valamerre: arra az időre, amelyikre szinte sohasem gondolt.

Húsz év!

Talán több is, talán huszonhat is, vagy éppen harminc.

– Tél Györgyné? – tagolta halkán a férfi. – Ezt a nevet nem ismerem. Én magát, Klára, még lánykorából ismerem. Ott, a Körös mellett, abban a kis nyaralóban, ahol esténként lámpionokkal aggattuk tele a fákat. Istenem, de régen volt!

Illés simogatta homlokát. A múltból mintha édes álom, édes illat szállna feléje. Az asszony hátradőlt székén, és nagy, beszédes szemével nézte Illést. Ő emlékezett azonnal mindenre, ahogy meglátta a férfit. Eh, lehet-e erről ma beszélni?

A férfinak is eszébe jutott sok minden. Lehunyta a szemét, és mosolygott. Hallgatva néztek aztán egymásra. Mintha azt fürkészték volna, vajon nem felejtette el valamelyikük azt a szeles tavaszi délutánt... Valami mulatságra készültek, és a leánynak a feje kendővel volt bekötve.

– Emlékszik? – szólt hirtelen Illés, és kecsesen előrehajolt. – Piros babos kendő volt a fején, hogy a frizurája ne bomoljon szét estig.

Az asszony ijedten mosolygott. Zavartan lesütötte a szemét.

– Lám, maga jobban emlékszik?

A férfi mintha elröstellte volna magát. Halkán, tétovázva, hogy éppen csak szóljon valamit, tette hozzá:

– Maga azt mondta, hogy én nagyon magos vagyok.

Hallgattak.

Emlékeztek mindketten arra a délutánra, mikor a nagy állótükör előtt találkozott a tekintetük.

A leány a vállához érintette a fejét, ő csöndesen lehajolt, és megcsókolta a homlokát. Aztán mosolyogva néztek egymásra. És a két kezét is összecsókolta, és azt mondta:

„Édes...”

A leány nem szólt, csak szelíden mosolygott.

„Édes...”

A kis Klára egyszerre sírva fakadt. Odarejtette az arcát a mellére.

„Már olyan régen szeretem. Amióta ismerem...”

Igen, azt mondta. Mintha mostan is hallaná a suttogó szavakat. Eh, gyerekség! Az asszonyra nézett. Az mosolygott, de a szempilláin ott ragyogott egypár könnycsepp.

III.

Tovább nem is történt.

Még egynéhány csók. Forró kézszorítás. A jövőről hang sem esett köztük: ő elkerült akkor a vidékről, elbúcsúzni sem tudtak jóformán, levelet sem írtak. Húsz éve vagy tán harminc is.

Illés megtörölte verejtékező homlokát.

– Hogy volt azután?

– Azután? – Az asszony elmélázva nézett ki az ablakon. – Már nem is nagyon tudom. Hisz oly messzire van az az idő. Később férjhez mentem, boldog voltam; őszinte leszek, Illés: húsz év alatt sohasem jutott eszembe semmi a múltból. Maga sem, mert boldog voltam a férjemmel. És maga, Illés, boldog? És maga, Illés?

Az asszony fölneézett, a férfi elfordította az arcát, zavarba jött.

– Én? Én még mindig a nőtlen ifjú emberek közé tartozom – mondá keserűen.

– Miért? – Az asszony csodálkozva nézett a férfira. – Hisz ez szerencsétlenség. Milyen deres a haja, Illés, szegény Illés!

Az asszony egészen ellágyult. Meleg érzelmek támadtak föl jóasszonyos szívében. A férfi egészen megtört. Sohasem érezte annyira magános élete szomorú voltát.

– Lássá, én boldog voltam – beszélt az asszony halkán. – Hisz csak gyerekség volt az közöttünk, ami elmúlt, mint egy könnyű, hajnali álom. Nem tudom, hogy támadt, azt sem, hogyan múlt el. És maga sem gondolhatott arra sohasem, hogy folytatása is lehetne. És jött egy derék, becsületes jó ember, aki rajongó szerelemmel nézett rám az egész életén át. Akit én is szerettem, becsültem, aki nekem mindenem volt. Ez a nő sorsa. És a férfi sorsa a nő. Miért lett maga kivétel?

Hallgattak.

A férfi nagyokat lélegzett. Fölállt, és járkálni kezdett. Szinte megváltozott, könnyed, merengő lón. Szórakozottan bámult ki a hulló esőbe. Fáradtan mondta:

– Miért akarja a házamat megvenni, Klára?

Az asszony összerezett.

– Ha én tudtam volna, hogy ha ide belépek, magát találom itt, Illés! Ha tudtam volna, hogy fájdalmat és szomorúságot hozok magammal, ahogy e küszöbre lépek, sohasem jöttem volna még erre a tájékra sem. De nem tudtam. A férjem két éve halt meg külföldön. Véle jártam a gyógyító fürdőket, ápoltam. És hogy meghalt, hazajöttem. Bizony, már alig találok valakit a régi emberek, a régi ismerősök közül. Testvéreim nem voltak soha. Néhány rokonom ebben a városban lakik, hát idejöttem.

Illés összefonta mellén karjait. Félig lehunyt szemmel állott az ablaknál. Egyszerre megszólalt:

– Nem adom el a fészket. Hátha még szükségem lesz rá. – Elpirult, és zavartan tette hozzá: – Bocsásson meg, majd segíték én magának házat keresni. Ebben az utcában is annyi az eladó ház!... És az én vén, nyirkos, sötét házam nem illenék magához. Aztán meg, hátha szükségem lesz a fészkekre...

Mosolygott. Fáradt, öreg arca egészen kipirult. Csillogó szemmel nézett az asszonyra. Az eső, ez a ronda, szomorú őszi eső verte csendesen, kopogtatva az ablakokat.

Egy magyar nemes és politikája

Nemrégiben a hazámban jártam, Szabolcsban. A kolozsvári gyorsvonal, amelyiknek Debrecenen át összeköttetése van a Nyírrrel, kora délután indult velem a magyar Alföld felé. Sokszor megtettem már ezt az utat, de mindig romantikusabbnak találom mindenféle felföldi utazásnál.

Rákoson túl már friss rónasági szellő éri az arcodat, pajtás, majd Szolnok táján egy szép nagy folyóra bukkansz, amelyik lankás partok között kanyarog a tájon. A magyarnak megdobban a szíve, ha az ő Tisza vizét látja: innen aztán már csak komoly szélmalomok, egyenes jegenyék és varjúcsapatok láthatók az alkonyatban. Tél van, subás magyarok lépegetnek a vasúti töltés alatt, akiket kunoknak is szokás nevezni. Való, hogy a kun nem tiszta magyar faj. Arcban és lélekben más; ezer szegedi közül kiismerlik a félegyházi kun.

A nap eközben leszállt a havasi síkság szélén. A felhők siettek utána, nagy fekete varjak igyekeztek éjjeli szállásra a mezőkről, és lila színű téli este ereszkedett le a földre.

Püspökladánynál fölnyitotta valaki a kupém ajtaját; egy deres bajuszú kövér úr nyomult be az ajtón, olyan úti készültséggel, amilyennel sehol a világon nem utaznak, csak Magyarországon. Óriási farkasbőr bundát cipelt utána a hordár, azonkívül macskaprémés lábzsákot és tömött, ugyancsak prémes vadásztarisznyát. A deres bajuszú úr kihámozta magát bélelt télikabátjából, amin szinte sok vala a prémes rész, majd vidrasüvegéből húzta ki a fejét, és körülnézett:

– Jó estét kívánok! – mondta. Leült, szivart keresett elő címeres tárcájából, megropogtatta a Tiszát, és rágyújtott. Egy ideig gyönyörködve nézte a kék füstmacskákat, végre, mikor elindult a vonat, megszólalt: – Pestről tetszik jönni? Milyen idő van arra?

– Télies.

– Nono – szólt –, csak nem havazik?

– Azt éppen nem teszi.

Hallgattunk. Nagyszerű füstmacskákat fújt maga körül az öregúr. Mégis nagyon unatkozhatott, nem találta helyét. Lábait egymásra rakta; majd oldalvást dőlt könyökére, hogy ismét fölemelkedjék. Levette a vadásztarisznyát, kioldozta a szíjakat, és szalmafonatú üveget vont ki, felém nyújtotta:

– Említsünk Istent! – szólt.

Úgy összebarátkoztunk. Megmondta a nevét is, azt nem írom ide, csak annyit, hogy alispánja volt néhány évvel ezelőtt egy kuruc vármegyének.

Régi magyar úri szokás szerint először lebonyolítottuk az egymáshoz való rokonságunkat. Az alispánnak volt egy nagynénje: Bella... A Bella néni, no lám! Az Nógrádba ment férjhez. A Bella néni... És így tovább.

Szemben ültünk, és egyforma füstmacskákat eregettünk. Az alispán hátradőlt a bársonyos ülésen, és panaszkodó hangon kérdezte:

– Még mindig bántják a vármegyét, öcsémuram; azt a szegény vármegyét?

– Mostanában nemigen.

– De bántották?

– Igen, urambátyám.

Az egykori kiskirály nagyot hallgatott. Lehunyta félig a szemét, és deres bajuszát simogatta lassan.

– Persze, persze... Tudja, öcsém, én nem olvasok újságot. Nincs is rá nagyon időm. A gazdaság, a sok dolog... No meg aztán egyéb oka is van annak, hogy én újságot nem veszek a kezembe soha már vagy tíz esztendeje. A szomszédjaimtól meg a vendégeimtől hallom néha, hogy mi történik odakívül a világban. Azt is csak ritkán, mert az én házámban politizálni nem szabad senkinek. Tudják ezt a vendégeim, meg minden jóemberem tudja, hát nem is teszik;

habár magamról tudom, hogy nehéz dolog megállani. Eleinte volt úgy is, hogy olyan némaságban ültek az urak az asztal körül, hogy a feleségem majd megölt a gyilkos pillantásaival. Mondta is mindig: „Bandi, Bandi, elriasztod magadtól a vendégeket, ha ilyen regulákat csinálsz!” Már mint azt, hogy politizálni tilos. Mindegy, gondoltam. Nekem sok bajom és bántódásom volt ez életben a politika mián. Most már, hogy öregszen, csöndes, derült napokat akarok. Aztán úgy is történt, ahogy akartam. Most az én asztalom fölött a diskurzus a gazdaságról folyik, meg az új könyvekről, amik megjelentek. Az asszonyok is jobban örülnek ennek a dolognak, legalább részt vehetnek a társalgásban.

Az alispán rám villantotta fekete szemét, és hirtelen fölélénkülve kérdezte:

– Öcsémuram nem ismeri azt a Mikszáth Kálmánt ott Pesten? Az nagyon nekünk való dolgokat ír; őtet szeretjük legjobban.

A vonat kerekei kattogtak alattunk. Csodálkozva néztem ezt a hatalmas termetű öregurat, akinek félelmes bajusza és erős baritonja lágy asszonyi érzéseket takar.

Az alispán csöndesen szívta szivarját, és kedélyesen mosolygott rám:

– Különösen az a huncut Chalupka tetszett nekünk a Mikszáth könyveiből. Az a kötnivaló peregrinus! No, neveltünk is neki eleget, amikor a múlt héten olvastuk – mosolyogta a tekintetes úr.

– Mikszáth nem bántja a vármegyét – mondtam, hogy én is szóljak valamit.

Az alispán magas, domború homlokán felhő futott keresztül. Lassan eresztette ki a füstöt bajusza alatt, és elkomorodott:

– Nem – mormogta –, nem mondhatni. És ezt becsülöm is nála. De hányan vannak olyanok, akik bántják. Ha nem is olvasok újságlapokat, mégis tudom, hogy a vármegyét mindig bántják. Vénellik már, szeretnék kilödni az öreget az ajtón a hálátlan örökösök. Nem politizálok, de ha arra gondolok, hogy szidják a vármegyét, megharagszom. Ez furcsa tőlem, de mégse olyan furcsa, hogy meg ne lehetne érteni. Nekem a nagyapám is, a szépapám is alispán volt Csákány vármegyében. A vicispáni szék apáról fiúra szállt a mi familiánkban, habár a kortesek nagy verekedéseket rendeztek a nemes atyafiak között minden restaurációkor. Már csak a tisztesség okáért is. Falvak leégése, bevert fejek, agyonütött emberek nélkül nem lehetett becsületes restaurációt elképzelni. Mi ugyan nagyon népszerűek voltunk a vármegyében, és a krónikák szerint csak nagy fáradtsággal lehetett ellenjelöltet találni egy Csebyvel szemben; a restauráció azonban elég zajos és háborús volt mindig, mintha a legnagyobb küzdelmek árán jutott volna Cseby a vicispáni székbe. A restauráció azokban az időkben a háborút helyettesítette. A magyarok vérenek nem volt szabad eltespednie, és mert háború nem volt, harcoltunk restaurációkor egymás ellen. A testvérháborúk nálunk nem szokatlanok. Harcoltunk is keményen. Most már, ha harcolnak is, csak szóval teszik. Nemsokára pedig, ha már nem lesz vármegye, hát sehogy sem fognak harcolni. Eltesped a magyar vér.

Az egykori hatalmas kiskirály olyan komolyan beszélt erről a dologról, mint aki lelke mélyéből meg van győződve igazsága felől.

– Lássá, uramöcsém, úgy van ez. A vármegye nagyot vénült azóta, amióta a csendőrszurony kivette a komisszáriusok kezéből a hatalmat. Jött a végrehajtó, és doboltak az atyafiak kúriájában, és ezzel vége volt mindennek. Lássá, például nálunk most ilyen eset fordult elő.

Az alispán ráírt a fináncokra, hogy terjesszék be a havi jelentésüket. A pénzügyigazgató beteg volt, nem vehetett részt a rendes havi közigazgatási gyűlésen, azért kérte az alispán az írásbeli jelentést. Hű, lett erre nagy háború a fináncoknál. Elkezdtek kiabálni: így-úgy, nekik nem parancsol az alispán, parancsoljon a kutyájának. Ők, ha elismernek valakit ebben a vármegyében, az csak a főispán lehet, különben még az se imponál nekik valami nagyon, mert nekik a miniszter a gazdájuk. És nem teljesítették az alispán parancsát. No lássa, uramöcsém, ez mutatja, hogy a rendszer már belevágta fogát a vármegyébe. Régebbi időkben vasra vertek volna sok spenót-huszárt, most meg lármázni merészkednek.

Az öregúr mérgeződve csóválta a fejét.

– Most meg mást mondunk – folytatta hevesen az alispán. – A falunk alatt beomlott a híd, a közlekedés megakadt. Futottunk nyomban a főszolgabíróhoz, az meg az alispánhoz, az alispán a mérnökhöz. Ez egy nap alatt megtörtént. Már most annak kellett volna következni, hogy a mérnökök a szerszámjaikkal kiszállnak a beomlott hídra. Vártuk őket másnap, vártuk harmadnap, nem jöttek. Egy hétig sem jöttek. Megsürgöttük a dolgot, akkor sem jöttek. Miért? Mert a mérnökök állami alkalmazottak, fittyet hánynak a vármegye szavának. A híd még ma is ott áll, beomlottan. Aztán – tette hozzá szomorúan – mindig, mindig azt a szegény vármegyét szidják, ki rozsdás címerével senkinek sem vét. Ha nem is ragyog az a címer, de azért tiszta.

Így beszélgettünk. A vonat futott velünk az éjszakában, az öregúr elgondolkozva nézett ki a sötét tájra.

– Hát a sajtóra miért haragszik urambátyám?

Az öregúr fölszisszent:

– A sajtóra? Mert falusi vagyok, ki elmaradt a világtól. Különben meg azért, hogy ezelőtt tíz esztendővel egy Weisz Mór nevű becsületes férfiú telepedett le a székvárosban. Nyomdát rendezett be Weisz Mór, és újságlapot alapított, ami hetenkint megjelent. Az volt az újság neve, hogy *Híradó*. Ez a *Híradó* egyszer azt adta hírül, hogy az alispán tolvaj, gazember, aki az árvák pénzét lopja. No, az az alispán én voltam. Hát én erre elküldtem két vármegyei hajdút Weisz Mórért. A két hajdú megkötözte a szerkesztőt, és bezárta a vármegyeház pincéjébe. Ott ült Weisz Mór két napig. Akkorra megenyhültem, és kibocsátottam. Akkor lett csak a nagy baj. Weisz Mór, ahogy megérezte a szabad levegőt, újra nekem támadt. Pedig a magam konyhájáról küldtem neki a kosztot, míg be volt zárva. Ahány újság csak van ebben az országban, az mind Weisz Mórnak fogta pártját. Énellem meg fegyelmet indítottak. Hát ezért nem szeretem én az újságlapokat.

A vonat hosszan füttyült. Állomás következett. Az öregúr az ablakhoz állott, és kinézett.

Onnan beszélt:

– Azért mégsem hibás a vármegye. Én otthagytam az alispáni széket. Nem Weisz Mórért. Hanem, mert meguntam a fináncokkal és mérnökökkel a pörösködést. A vármegye, szegény, nem hibás, csak a rendszer.

A vonat megállt. Az öregúr leeresztette az ablakot, és kikiáltott:

– János!

Zsinóros urasági huszár pattant be a kupéba, aki összeszedte a holmikat.

– Itthon vagyunk – mormogta az öregúr –, ha valamikor erre jár, öcsém, szívesen látom, ha megtartja a regulát, tudja... No, jó éjszakát!

Az öregúr csendes lépésekkel szállt le. A gép füttyült, és a vonat továbbment velem, a vármegyébe, Szabolcsba.

Nastyenka

A jó nővér és a vétkes leány

Ezt a történetet egyszer, késő decemberi éjjel hallottam, amikor már mindent megpróbáltunk barátommal az unalom elűzésére és az álom feltalálására. Barátom akkor így szólt egy éjjeli kávéházban:

– Mégiscsak olyan az ember, mint a verkli. Ha bezárja a száját, már unatkozik, ő vagy a barátja, szóval unatkoznak. Különben most még csak hagyján. Télen magam is elmulatok: éjjel. Nagy sétákat teszek az utcákon, és nézem a kocsisokat, hogyan csapkodják össze a lábukat a hóesésben, a rendőr, mint a gyerekkorombeli hóember, áll a sarkon... Éppen most

egy esztendeje, a hó éppen így szakadt, és én magánosan kóboroltam valahol a külső Kerepesi úton. Akkoriban nyílt meg azon a tájon egy éjjeli mulatóhely, a nevére nemigen emlékszem, tán Alvilágnak hívták, mert pincében volt, hová lépcsőkön kellett menni, és itt reggelig táncoltak urak és hölgyek, művészek és jókedvű idegenek, frakkban vagy frakk nélkül, mert szörnyen mulatságos hely volt ez a pince. Valami démoni jókedv uralkodott a fenéken, aminek hullámai éjfél után a tetőig csaptak a kánkán fürgetegében. Emlékszem, röstelkedtem, hogy ezt a helyet eddig nem ismertem. A főváros minden éjjeli mulatóhelyén megfordultam akkoriban, de az Alvilágot valahogy elkerültem addig. Egy sarokban meghúzódva sátáni kárörömmel konstatáltam, hogy még mindig meg tudnak bolondulni a nappali komoly polgárok, ha éjjel bort isznak, és körülöttük tánc van, és zene szól. Leányok szolgáltak ki, amely leányok táncoltak is, ha őket erre felkérték. Voltak köztük szépek, kevésbé szépek, selyemben, bársonyban; nem sokat törődtem velük, akkoriban azt hittem, hogy már kivénültem az éjjeli pillangók közül, és színes szárnyaikat hiába lebegtetik nekem... Nem is igen tudom, hogy történt: nagyon unatkoztam abban az időben, és tán egy hétig esténként megjelentem az Alvilágban, ahol a sarokban ülve bort ittam, és elmúlt szerelmeimre gondoltam... Oh, szép leányok, hiába mosolyogtok, én már ismerlek benneteket, mert első ifjúságomról a hímport a ti kényes és kegyetlen kezetek törölte le... Mindent nektek adtam: pénzem, szívem, ifjúságom; mit akartok még tőlem? S így elkerültek a nők, amíg egy hajnalon egy kistermetű, karcsú barna leány telepedett le az asztalomhoz. Tán mert barna volt, azért vettem észre, tán mert nem riasztotta el mogorvaságom, tán mert nagyon fiatal gyermek volt. Fekete szemével nyugodtan nézett rám.

– Már több este figyelem magát – kezdte. – Tetszik nekem, hogy olyan csendesén mulat itt, ahol mindenki torkaszakadtából kiabál. Miért olyan szomorú? Bánata van talán?

– Nincs, kisasszony, nincs; nem is volt.

A leány nyugodtan ült mellettem, és kijelentette, hogy szeretne a hajamba markolni; majd cinikus mosollyal mondott el néhány alvilági történetet... a nagy és kövér Guszti kisasszonyról, aki a múlt éjjel tánc közben elvesztette a szoknyáját, mulatván egy Kerepesi úti fűszeres társaságában. A fűszeresnek elfogyott a pénze hajnal felé, és Guszti – az öreg és kövér – elkísérte őt boltjába, ahová, mint mondták, pénzért mennek... Jolán, barna kis hölgyem, ezen kacagott, és még néhány rosszálló megjegyzéssel illette Gusztit, aki saját bevallása szerint negyvenéves. És mert öt óra volt, a táncnak vége, Jolán kért, hogy a kapunál megvárjam őtet, míg a garderobe-ba sietett. Ez a lány valósággal a nyakamba akasztotta magát. Az ember sohasem tud eléggé megvénülni, és ha már azt hiszi, hogy többé semmi sem érdekli a világon, egyszerre megbolondul egy szoknyafodor libbenésére. Akár hiszed, barátom, akár nem, én Jolánba belébolondultam. Tán a hiúságomat izgatta eleinte, hogy ez a leány pusztán látásra belém szeretett, a mogorvába, a magánosba, aki egy lépést sem tettem meghódítására; tán mert rejtett bájokat fedeztem fel benne később... De nem is így van! Másképp kellett volna kezdeni az egészet; ennek a szegény kis nőnek a története valami nagyon megható volt akkoriban. Mert éjjel mindig a Dunába akart ugrani, ha együtt kóboroltunk (a mulatóban viselt állását elhagyta Jolán, és én védszárnyaim alá vettem), egyszerre megbolondult, futni kezdett az utcán, és kabátkáját is ledobta, hogy minél hamarabb elérhesse a nagy vizet, ahol a halált kereste. Sok galibát okozott nekem, amíg szépen beletanultam az életmentő szerepébe. És súlyosbította a helyzetet, hogy abban az időben éppen vőlegény voltam, és az esküvőtől csak néhány hét választott el. Jolán éjjel, ha vacsoránál több bort ivott a kelleténél, nyomban a halálra gondolt, és leginkább szeretett volna tőlem elszökni, hogy magát a vízbe vethesse. Menyasszonyomtól – elvált nőmtől – kétségbeesett leveleket kaptam, mert napokig nem látott. Jolán mellett megfélemedeztem róla, szegényről, és ma is csodálom, hogy éltem én akkor. Este felkeltem, éjfél felé lefeküdtem, és nagyon sokat aludtam. Természetesen Jolánnál laktam... Két öccse volt, azokat nevelgettem. A nagyobbik tizenöt éves volt, és napközben inaskodott egy lakatosnál, a kisebbik iskolába

járt, Jolán tartotta őket. Volt anyja és nővére is... Már hónapok óta ismertük egymást, amikor egyszer, egy mámoros éjjelen, amikor ismét a Duna-partról hoztam őket vissza, nyögve esett le otthon ágyára:

– Miért nem hágy meghalni? Az anyám és a nővérem be van csukva... Az én jó anyám, a szép nővérem. Be vannak csukva szegények.

– Hát azért akar meghalni, Jolán, mert ők be vannak csukva?

– Azért, mert nélkülük nem tudok élni.

– Mért csukták be őket?

– Loptak. Loptak ruhát, hogy a két kölyök szép ruhában járjon, loptak könyvet, hogy tanuljanak, loptak mindent, mert dolgozni nem akartak. Én vidéken voltam kasszírosleány, és csak arra érkeztem haza, hogy Emmát és mamát elhurcolták a titkosrendőrök.

A két kölyök, Jancsi és Marci, nyugodtan horkolt a másik szobában, és nem sokat törődtek az egész üggyel.

*

Szegény kis Jolán: nagyon sajnálom, és még jobban sajnáltam, amikor egy esős éjjel az emeleti ablakból a köveztet dobta magát. Ez a leány mindenáron meg akart halni, és sohasem sikerült neki. Még csak a lába sem marjult ki, amikor az ölemben felhoztam őt az utcáról. Valahol mégis megütötte magát, mert nagyon jajgatott, amikor az ágyra fektettem. (A két gyermek nyugodtan horkolt a szomszéd szobában. Eredetileg a fiúkat semmi, de semmi nem érdekelt a kerek világon. Nem törődtek semmivel, jóllaktak, aludtak, és reggel elmentek hazulról, hogy estve hazajöjjenek.)

A legrás után hetekig nyomta az ágyat Jolán. Én mellette üldögéltem, és sokszor hajnalig csevegtünk róluk, akik most a börtönben vannak a két fiú miatt. Mintha a rokonaim lettek volna, mintha szerettem volna őket ismeretlenül, hogy most vajon mit csinálnak, hazagondolnak, szomorúak-e és kiszabadulnak-e egyszer. Megvitattuk a kérdést minden oldalról. Tehát Jolán, mikor az édesatyjuk meghalt, elment kávéházi kasszírosnőnek vidékre, Emma (ha látná, ha tudná, milyen gyönyörű, nálam százszor szebb, karcsúbb, szőke, kék szemű!) és az anyja itthon maradtak a két fiúval. Vagyonuk nem volt, varrtak, de keveset kerestek, és a fiúk nem öltözhetek szépen, és könyveik sem voltak. Különösen Marci szereti a szép meséskönyveket. Ezeket tehát be kellett szerezni. Mama és Emma elindultak bevásárolni pénz nélkül. Nem vettek sehol semmit, de mindenünnen elvittek valamit. Loptak. Nem maguknak, hanem a fiúknak.

Azonban ez mindegy, mégiscsak loptak, és meg fogják őket büntetni.

*

Jolán egy estén nagyon szomorúan fogadott. Már lábadozóban volt, és felülve az ágyban, órák hosszáig elmerengett fölülük gondolkozva. Mert mindig fölülük gondolkodott, magára sohasem gondolt. És hogy a fiúk mit fognak csinálni, ha mamát és Emmát továbbra is becsukva tartják; a Marci már ma is keservesen zokogott álmában: szegénynek rongyos a cipője, biztos azért. A tárgyalást néhány nap múlva megtartják, Emmának ő akkorra új ruhát ígért, de ím, az új ruha sincs meg. Szegény Emma a szürke rabköntösben fog megjelenni a bírák előtt. Meg fog halni a szégyentől Emma, aki mindig tiszta volt, csinos, elegáns. És most a kölykök miatt rabruhában lép a bírók elé. És ha felkelhetne, hogy elmehetne és beszélhetne a károsokkal, könyörögne nekik, szívükre hatna, letérdepelne előttük, hogy vonják vissza feljelentésüket...

Felülük, fölülük, mindig fölülük.

Én, kedvesem, meguntam ezt a dolgot nagyon. Tudod, addig, míg csak szerelemről volt szó, hát szívesen szóba álltam ezzel a lánnyal, de most, mikor a károsokról kezdett beszélni, meguntam, meguntam, pajtás...

Igazán nem tudom, mi volt a vége ennek a dolognak. Néha, álmatlan éjjeleimen, ha eszembe jut Jolán, úgy gondolok rá, mint egy szegény jó kis leányra, akit elsodort a szél valahová, valamerre, és senki sem törődött vele, hogy hová lett. Tán elvettem volna, ha a károsok nincsenek, és Emma nincs, meg a mama. És ha akkoriban nem udvarolok volt nőnek. Elvettem volna szegényt. Borzasztóan meghatott, hogy mindig a Dunába akart ugrani.

Óemberek járása

I.

Egy kis vackorképű vénember söpörgette a kapualjat. A lajbija foltos és szörnyűségesen kopott, egészben véve e görbe vénecske fakult és tépett, mint a százesztendős kalendárium, ami odabenn függ szögön az ablak mellett. A százesztendős kalendárium alatt nagy bőrös szék áll, ebben ül Roykó Jácintus tanár úr, és fehér csontbotjával innen dirigál – és főként ügyel a rendre. Mondom, a rendre, amit megbontani senkinek sem szabad. A pajkos diákoknak legkevésbé. Különben Dér Matykó, ama söpörgető vénecske, nem él egyébert, csak abból a szempontból, hogy a pajkos diákokat elzavarja innen, ahol a tekintetes és nagytekintetű tanár urak csendben töltik öregségük napjait. A nagy iskolának ez a szárnya külön kapuval van elrekesztve a tágas udvartól. Ide belépni diákoknak tilos, de még ha holmi tanár is jön ide, aki hívságos, világos öltözetet hord a régi tiszteletre méltó Zrínyi helyett, és pajkos színű selymet a nyakán az aranyrojtos fekete kendő helyett, azt is morgással fogadják az öregek. Kezdi már Dér Matykó a kapu alatt. Ő kiszolgált pedellus, és most házmestere az asyllumnak. Krákog, és úgy tesz, mintha a rongyos csizmáját nézné figyelmesen. Az első ablaknál, jobbra az udvaron, ahol gloriett alakjában fut a fal mentén a lánc, Roykó Jácintus tanár úr kopog a fehér csontbotjával. Sovány, keskeny termetével nyögve emelkedik föl az ablak mellől a karosszékéből, és mormogva vonszolja vattás papucsait a bolthajtásos szoba háttére felé. Sok canis matert dohog el ezenközben, de ugyanezt teszi túlnan a nagytiszteletű úr is, a kövér Valkó Ruben úr. Széles hátát az ablak felé fordítja. Sőt a kis sánta Ferle Bálint is, aki pedig csak fizikus volt, és a klasszikai tudományokhoz nem is igen ért – az ajtót zárja be. Őket ugyan ne háborgassa senki. Pláne az iskola mai tanárai közül, ezek az elvilágiasodott emberek, akik azt hiszik, hogy a tudomány már semmi; elvetették a fekete Zrínyit, és szmokingot hordanak, meg fűzős lakktopánokat, és pepita nadrágjuk alól olykor kacérkodva pillant ki színes harisnyájuk.

Itt él a három agglegény professzor nagy csendességben. Kicsi ez az udvar, de megöregedni jó benne. Csak Dér Matykó ügyeljen a kapura, hogy a pajkos, lármázó diákok ide ne üssék a labdát. Avagy golyózni ne jöjjenek még a közelbe se. Mert ha vajon ezek közül a mai diákok közül csak egynek is a fejére tenné bütykös ujjait Roykó Jácintus tanár úr, és kérdezné tőle: – Domine, tudja-e Virgil *Aeneis*ét? Elejétől végig, skandálva és filozofice?

A diák bizonyára szégyenkezve sompolyogna el, mert a mai tudomány már nem az a régi tudomány. Hisz a zsinóros Zrínyit hordják-e már ma?

II.

A kis Szeniczey fiú, úgy május táján, azt írta az édesanyjának, hogy ha csak a jó Isten valami csudát nem csinál, ő elhasal az érettségi vizsgán. Különben csókolja az édesanyja kezét.

Erre vagy egy hétre, úgy délelőtt tájban, üveges hintó állott meg a kollégium előtt. Az öreg méltóság asszony jött haragosan. Mert azt a szégyent már csak meg nem lehet engedni, hogy az ő legkisebb fia, aki éppen azért, mert a legkisebb, annyira a szívéhez van forrva néki, megbukjék azon a vizsgán, amin előtte már annyi sokan túlestek szerencsével.

Ahogy belépett az öreg méltóság asszony a nagy, sárga kapun, a pedellus kalaplevéve jött elé. (Dér Matykó az asyllum ajtajából morogva nézte ennek az elvilágiasodott iskolai embernek az alázatos magatartását egy asszonnyal szemben.)

– A fiamat keresem – mondta a méltóság asszony. – Szeniczey Tibort.

A nagy, tágas udvaron a napfény kergetőzött a hársak levelei között. Méhdongás hallatszott a virágos fák felől, ugyanolyan méhdongás a nagy, emeletes sárga házból, ami az udvar végén emelkedett rezes tetejével. Az ablakok sorban nyitva voltak, a tantermekben ékesen peroráltak a tanár urak. Egyiknek a gordonkahangja mérgesen dongott ki az általános zúgásból az emelet felől, mint a méhkirályé a többi duruzsolásából. A méltóság asszony azt gondolta magában, hogy bizonyosan ez akarja megbuktatni az ő édes fiát.

A pedellus kapott egy ezüstforintost a markába – erre alázatosan futott el a lépcső felé. (Dér Matykó felhördült, és mérgesen vágta be az asyllum ajtaját: „vesztegetés” – dörmögte. Ezt nem nézhette tovább.)

A kis tejképű Szeniczey gyerek aztán egypár perc múlva ott volt az édesanyja karjaiban. Az öreg méltóság asszony sírva csókolta össze a fiát.

– Hát téged ki akar megbuktatni, te rossz kölyök? – kérdezte aztán, mikor letörölte a könnyeit. A fiú pelyhedző bajuszát simogatta. Vörös volt az arca, és szégyellte magát, mint azok a rossz diákok, akik lépten-nyomon mások támogatására szorulnak – professzori jóakaratra és könyörületre –, de éppen ezért jobban restellik magukat azoknál a rossz diákoknál, akik nem tanulnak ugyan, meg is buknak, de soha senki sem segít rajtuk, mert nincs senki, aki segítene. Ebben van valami a vértanúk dacából.

A gyerek a szemével az emeleti ablak felé pillantott, ahonnan az a mély gordonkahang hallatszott ki.

– Az a csúnya hangú ember? – kérdezte a jó méltóság asszony. Magában azt gondolta, hogy az ő fiát, ezt az édes gyereket, nem is buktathatja meg más, csak ilyen hangú ember. – Hogy hívják?

– Pintér tanár úr. A latint tanítja. – És tudósan tette hozzá a fiú: – Mert tudja, kedves mama, aki a latinból megbukik, annak már hegedült szent Dávid.

Az öreg méltóság asszony dühös volt, szomorú és fájdalmas. Hogy az ő fiát egy Pintér nevű ember meg akarja akasztani a pályáján! Mikor jövőre már Bécsbe kellene mennie a fiúnak, aztán ott lesz belőle konzul, attasé, nagykövet!... Egy ilyen fényes pályát akar megakasztani ez az ember! Egy Pintér!

Egyszerre felkapta a fejét.

– Te, kölyök, van itt egy Roykó Jácint nevű tanár? Úgy emlékszem, hogy itt van... Már idős lehet – mondta, és kissé elpirult. – Olyan korú, mint én.

A gyerek a vállát vonogatta. Elkeseredve harapdálta a zsebkendőjét:

– Ugyan, hová gondol, édes mama!... Hisz az úgysem segíthet rajtam. Már az az asyllumban van...

– Mit jelent az?

– Hát, hogy már nyugalomba vonult, és nem tanít. Hanem itt lakik az iskolában, mint a többi család nélküli tanárok.

Az öreg méltóság asszony kedvetlenül nézett maga elé.

– No, akkor hozzá megyek... Én itt mást nem ismerek. Idegen embert pedig nem kérek meg... Hol van az az asyllum?

A fiú odavezette az anyját a bezárt ajtóhoz, és megkopogtatta azt. Dér Matykó mogorván dugta ki a fejét. Ahogy meglátta a gyereket, rákiáltott:

- Diáknak a tanteremben a helye... Asszonyság pedig mit akar?
- Nono, csendesebben... – A méltóság asszony az erszényébe nyúlt, és két tallért ejtett a Dér Matykó tenyerébe. A foltos vénember topogva nyitotta a kaput, és lekapta a rongyos sapkáját.

III.

Ebben az udvarban tán még sohasem járt asszony.

Az öreg méltóság asszony elfogódva kopogtatott azon az ajtón, amelyikhez Dér Matykó vezette. (Az udvar túlsó felében a kis sánta fizikus kimeresztett szemmel, eltátott szájjal nézte a Dér Matykó vakmerőségét. A nagytiszteletű úr, aki úgy húzódott meg a sarokablaknál, mint egy nagy, kövér pók, feltette az okuláréját, és aggodalmasan tapintotta meg az orrát.)

Roykó Jácintus tanár úr csendesen és elmerülten kontemplálgatott a karosszékében, mint mindig. Állát a csontfejú botra támasztva félig lehunyta öreg szeméit.

A méltóság asszony benyitott az ajtón.

– Roykó tanár urat keresem.

A vén professzor csodálkozva állott fel. De lépni nemigen tudott reumás lábaival. Keskeny, görbedt hátával, az ósdiságtól megzöldült Zrínyijében, tanárfejjével, ráncos, pergamenszínű arcával úgy állott ott, mint aki már régen elfelejtette a világot, világbeli dolgokat – és most egyszerre azt látja, hogy a világ még emlékszik rá.

Az öreg méltóság asszony egy pillanatig habozva nézte. Valaki mást képzelt – valakit negyven év előtről, egy karcsú, szénfekete nevelőt, aki sarkantyús csizmában jár, és tollas süveget hord. Az idő hogy eljárt!

– Roykó Jácint urat keresem – mondta még egyszer.

Közelebb lépett. Szelíd, öregasszonyosan szép arca mosolygott, amint csendesen mondta:

– Én Váli Krisztin vagyok, annak a Váli Tamás alispánnak a leánya, akinek a házában a professzor úr ezelőtt nagyon régen nevelő volt...

A vén professzor hangtalanul meredt az öreg méltóság asszonyra. Kék, tiszta szemével csodálkozva nézett rá, aztán szégyellősen, gyermekes zavarral szólalt meg:

– Ama Váli Krisztin-é, aki... – Lehunyta a szemét, köhintett, és szerényen mosolygott. – Aki oly méltósággal táncolta a minéteket?... Hol is?... Ha le méltóztatnék ülni...

Bókolt a fejével a vén professzor, és kék szemét kutatólag szegezte az asszonyra.

– Ha le tetszene ülni nálam... – hajtogatta a fejét.

Az öreg méltóság asszony maga alá húzott egy olyan vén fotelt, amilyenben a tanár ült.

Hallgattak. És csodálkozva, félénken, szinte szégyenkezve néztek egymásra. A vén professzor kimért, gyöngye hangon szólalt meg egyszerre:

– Igen, én emlékszem mindenre már... Pedig van húsz éve, hogy nem jutott eszembe soha semmi abból az időből – negyven év előtti időből. És ha most mindjárt nem ismertem fel, hát...

Lesütötte a szemét, gyermekes és melankolikus lett a vén tanár. Megtörölte gyöngyöző homlokát.

– Hát az idő, az öregségem, az elhagyottságom az oka mindennek... Hisz ez a hely is olyan rendetlen...

Valóban, ebben igaza volt. Dohos, nagy könyvek heverték szerteszéjjel, és a kályhában pislogott a tűz egy vasfazék körül. A vén professzor az ebédjét főzi. Fülledt, szűk levegőjű a szoba, a méltóság asszony tartózkodva húzta össze fekete selyemszoknyáját.

A vén tanár egyszerre mogorván szólt most hirtelen:

– És miért jött hozzám ma, negyven év után?...

Olyan váratlan volt ez a dühös, komor hang, hogy a méltóság asszony ijedten rezzent fel.

Szeretett volna már nem lenni itt, de eszébe jutott, hogy neki most kérni kell valamit ettől a fanyar, agglegénységében elvadult embertől.

– Kérek valamit... – mondta halkán.

A vén professzor rámeresztette a szemét:

– Éntőlem? – Vad lett, mogorva és gyanakvó. – Miért éppen tőlem? Furcsa. Mert egyszer, régen, nevelő voltam a maguk házánál, és...

Elhallgatott. Hogyan mondhatta volna most, hogy akkor, régen, mikor nevelő volt a Váli Tamás házánál, hát szerelmes volt ebbe az öregasszonyba, aki most itt ül előtte. Hogy szerelmes volt. És hiába epekedett. Azonkívül számtalan disztichon és több száznyi madrigál meg szonett keseregte akkor a szomorú szerelem kínját és gyötrelmét. Hisz csak egy nevelő volt az egész szerelmes ember!

A vén professzor mereven fordította nyakát az asszony felé.

– Lám, most maga kér engem – mondta gőgösen, mint egy vén kopasz varjú, amelyik begyeskedve ül még a jegenye tetején. – Vajon mire kér?

Az öreg méltás asszony az ajkába harapott. De nem haragudott, csak az édes, rossz fia járt az eszében. Halkán, kérlelve mondta:

– Tanár úr, ha meghallgatna... A fiam, Szeniczey Tibor, itt tanul ebben az iskolában. És az érettségim meg akarja buktatni valami Pintér nevű tanár, a latinból...

A vén professzor mereven hajtogatta a fejét. Fogatlan szájába vonta a két ajkát. Gonoszkodva mosolygott.

– Hát rossz tanuló a fia? No, lám. A maga fia?... Ej, ej... Én nem segíthetek rajta. – Dörzsölgette a csontfejú botot. Száraz, merev, vén lett. De dühös is. – Hogy én szóljak egy más tanárnak, aki nem tartja szentnek a tudományt, semmit; a tekintélyt, a tógát levetvén kávéházba járkal... Oh, egy ilyennek? És egy rossz diákért. – Sebesen tette hozzá: – Különben énrám nem is hallgatnának.

Felállt. Merev, keskeny termetén az ósdi Zrínyi kihúzódott, és topogott botjával, míg krákogott:

– Sajnálom, sajnálom...

Az öreg méltás asszony kipirosodott arccal állt fel.

Elment.

IV.

A vastag hátú nagytiszteletű úr és a kis sánta fizikus, ahogy az öregasszony után becsukódott a kapu, kinyitották ajtajaikat, és óvatosan néztek széjjel a kis, kövezett, rideg udvaron. Aztán egyszerre indultak el a Roykó professzor ajtaja felé.

A vén professzor gőgösen állt az ablaknál, és keményen verte csontfejú botjával a padlót.

– Csak egy vénasszony volt – mondta krákogva –, csak egy vénasszony, akinek a diák fiát meg fogják buktatni. Mert rossz a kölyök... Ennyi az egész.

[Előszó]

Amennyit írtam, amennyit szomorú voltam – az mind az én ifjúságom. Ha láttam valamit, ha fájt valami – és mennyi sokszor fájt az, amit láttam –, akkor írtam. Némelyik írásom csak annyi, mint egy könnyű sóhajtás vagy valami álombéli hang, ami még a szívünkben cseng, ha felébredünk, és nótával virágosodik ki a szájunk. Másik meg olyan, mint a felleges égboltozat, amiből a hideg eső hull, hogy alig ismerem magamra. Akkor tán jobban fájt valami mindennél, mint máskor. Az ablakomat verte az eső, és a papiros felett árnyékok jártak, a felhők árnyékai, amiket a szél hajtott az égen.

És mindig fiatal maradtam.

Ahogy levelezem most ezeket a lapokat, amik holnap a közönség elé kerülnek, hát kissé szégyellem magam. Meg szomorú leszek. Nem az első könyvem, de mégis, mintha nem volna több. Csak ez. Amelyikbe az én ifjúságom van szép kerek garmond betűkből sorokba rakva. Virágosak a fák, az akác kibontotta virágait, az orgona meg minden illatát felém küldi; érzem még egyszer, hogy milyenek voltak azok a sóhajtasok, amikből történeteket szőttem, hogy milyenek voltak azok az álmok, az elsők, a kikeletiek. Rosszul kövezett az utca, a házak se nagyok, de alattuk fehér ruhás lányok haladnak nevetgélve; egy gyerek csigát úz ostorával, a kék végtelenben fecskék cikáznak. Bocsássák meg ifjúságomat, szépen kérem.

1898. június
Krúdy Gyula

Ismerőseim

I.

Nagy szelek jöttek hideg őszi estvéken. Márta fájdalmasan emlékezett időkre, mikor csak tavaszi fuvalom lengett az utcán. Virágok bókoltak a zöld kerítés mögött, bogarak zümmögtek, és az országút felől gomolygó porfellegből huszárság bontakozott ki. A trombiták tán azóta sem harsogtak úgy, és a paripák sem lépegettek oly kényesen, mint akkor. Márta mindezt az ablakból nézte. A szélesen kitárt ablakba könyökölve. Arca mellett jobbról-balról virágos cserép, az illat az arcába szállt; minden illat. A trombiták is itt harsogtak leghatalmasabban, és a paripák, ha léptek valaha kényeskedve, úgy a Márta ablaka előtt tették azt. Mi szép idők, mi szép tavasz! Némileg vérvörös tavasz, de a feldúlt mezőkön mégis rózsák nyíltak. A legszebb rózsák! Most pedig kemény szelek kotorják a szemetes utcát; és Márta hunyorgató szürke kis szemeivel csak álmjelenésként láthatná a múlt árnyas-fényes történeteit. Hiába tárná ki az ablakokat is. Piszkos por szállna be csak, kerengő levél a kopaszodó fákról, és a tábornok – oh, a tábornok – üdvözölhetné-e őt kardjával? Fekete bajsza alatt derülne-e mosoly? Márta fázósan búvik meg a dívány sarkában. Nyög, csontjai fájnak, főként derékban érez keservesen. Mert az élet már nyűg csak, ha túlhaladt delelőjén a nap. Sok-sok sóhajjal teli szenvedéses élet! Különösen, mondom, derékban. De viklerjét magára ölté Márta mégis. Már estébe fordult a délután. Az ajtókat gondosan bezárta. Meg is próbálta a kilincseket, kétszer. Mert persze azóta az emberek is nagyot változtak. És egy szegény magános nő bízhatik-e védelmében a világnak? Oh, nem. S a kulcsokat gonddal helyezi el Márta leffentyús szoknyája zsebében. Az udvaron, hátul, Czímer Pál asztalosmester nője eközben tudomásul veszi, hogy Márta távozik hazulról. Látogatókat tehát semmiképpen sem fogad. E látogatók azonban, mint Czímer Pál nője ezt jól sejté, csak a mesében léteznek.

II.

Márta, a kicsi és öreg, csendesen lépeget az utcán. Az öreg hölgyek járása különböző. Némelyik még fürge is tud lenni, sőt a toppanó lépésűek sem szokatlanok. De általában gyengén és habozón mennek csak előre, és Márta is, ím, amint a homályos síkátoron halad, jobbról és balról régimódi földszintes házak között süvölt a szél, inkább csak egy csomó mozgó ruhának látszik, széles szárnyú köpenyegnek, ami barnállón mozog előre az utcán. Ez maga az őszbe fordult élet.

Így elmarad a Fekete Szűz utca, az Angyalzug csak tízlépésnyi, de a Funerátorgasse már hosszabb, és ím, csendesen befordul Márta a Szentvér közbe. Egy barna kapu felé tart. Inkább ajtó ez, rajta még a kalapács. De az ajtó nyitva van. Tán már bezárni sem lehetne. A fa hízik a vénségtől.

III.

Ez itt Márta barátnőjének háza.

Oh, mily réges-régi mesébe kellene fognom, elmondani itt apróra mindent, amit romantikusan ölel magához a régi lak és az az öreg hölgy, aki, ím, ajtót nyit Márta előtt.

Sugár az asszony, de haja már szürke, és a frizurája sem divatos. De milyen szép öregasszony! Meleg a tekintete, keze cirógatása szerető. Te édes, jó öregasszony!

– Márta, édes lelkem, jöjj be! Jöjj, kedves Mártám! Áldjon meg az isten, hogy nem feledkeztél meg rólam! – Így szól a jó öregasszony, s öleli is a kicsi, töpörödött Kalász Mártát magához.

A szobában az asztalon lámpa. Derűs, halkan percenő, az ernyőjén színes képekben jön elő a moszjő, aki a mamzel Nitust menüettlépésekre oktatja. A moszjő haja fehér, kicsi hegedű a hóna alatt. A másik kezében a kicsi vonó. Állása moszjőnek kecses, de mi semmiség ő mindazonáltal! Mert ott látható mamzel Nitus is, amint kicsi lakktopánjában bájosan lendül előre. Tilalala – lala – lala – lala – lá. S a moszjő kezében a kis hegedű is hangot ad. A falról amorettek nevetgélnek eme szép világra. Hátul, az ernyő alatt nyugodalmas fénnel ég a lámpa.

Már leültek!

Komoly székekbe, a komoly asztal körül, a komoly, csendes estvén. De ha oly komoly is itt minden, valami asszonyi légység mégis érezhető. Hangtalan, névtelen légység, ami csak ama szobák sajátja, ahol már régen asszony lakik.

Márta szól is:

– Kedves Mariskám, már a járás is nehezemre esik. És fájdalmaim derékban ismét megújultak. Tette ezt hívéssége az ősznek.

Mária sóhajt, de könnyen lemondólag, nem sok fájdalommal.

– Hogy múlik az idő!...

– Az idő?... Már én nem is nagyon számolom az időt – szól Márta. Kicsi, vén feje csodálatosan reszket. Mintha integetne valakinek valamerre messze. Mondaná: úgy bizony, bizony-bizony... Már nem is számolom az időt. – És képzeld, Mariskám – s itt elgondolkozva mosolygott Márta, a vén –, nem is igen tudom, hogy hány esztendő vagyok...

– Ah!

Ezen Mariska asszony is nevet. Szép öreg ajka mosolyra derül. Egész megvilágosodik az arca. Magasra emeli a mutatóujját.

– Ej, ej. Persze nem beszéltél mindig így, Márta, szívem. Akkor...

– A tábornok idejében – susogta önfeledten az öreg Márta.

– Persze hogy akkor, szívem. Mikor még napos délutánok is voltak. És volt-e ily hideg?

– Hideg? Hideg akkor nem is volt soha – mormogta Márta mély meggyőződéssel.

S így már szépen besötétedett odakint. És csendesebb lett a világ. De idebenn szendén terült el a lámpafény a két öregasszonyon, fekete ruhájukon, fehér hajukon, amint szemben ültek egymással, és a múltban mélázó szemüket félig lehunyva, csendesen gondolkozgattak a tábornokon és egyéb régen elejtett melódiákon. A falon nesz támadt. Krcs, krcs – a kakukk ütötte ki a fejt az órából. És szólt:

– Alászolgája, jó estvét kívánok!

Az én történeteimből

Tavaszi hangok

I.

Leng az apró levél a bokron, és fiatal illat árad a báránnyelű kék ég felől. Dal van mindenfelé. Hanyatt fekszem a zöld fűben, s csak nézek. Már mintha álmodnám, délről meg északi tájakról, fehér virágokról, amik zöngve pattannak fel a völgyzakadékokban, a titokzatos szelek repülésekor locsogó vizek mentén. A tavaszban élek. Májusi harmat, kalandvadász szellő meg sok-sok nevető virág, ez az élet. Zsongással, mérhetlen sóvárgással van teli a szívem.

Amint fejem a dívány karjára fektetem e fáradt estén, illat fog körül. Régi illat ez.

II.

Mari.

Némileg borzas még olykor, szőke hajából mosolygón repül néhány fürtöcske fiatal arcába. Tizenöt éves. Mari az iskolában tanul egy és más hasznos dolgot.

Az álom ő, hajnali szélben rezzető viráglevél. Természetes, hogy örültem szerelmesek voltunk az álmok Marijába.

Most hogyan is mondhatom tovább?

Mese vajmi kevés van itt. A tenyerembe hajtom fáradt fejem, mélán és fájón óhajtom Marit. Ej, volt-e neki története? Csak egy kicsike is, mit róla mondhatnék? Talán kotorászva e vénhedt táskában, rózsaszínű cókókjai között ifjúságomnak, venném elő e sarkantyút, mit diákcsínyből lecsatoltam egy tűzér lábáról, midőn Mari után csörgette a kardját, pödörgetvén közben szökés bajuszát. Nem, inkább a néniről írok.

A néni és Mari.

Tehát a néni haja fehér volt, sima a hó fejkötő alatt, és már ráncos is vala arca, de rajta szelíd mosoly derengett.

Oly régen volt természetesen mindez, mint a tavasz. Régi a ház is, ahol ők laktak. Hosszú, girbe-görbe, kanyargó utca, hegynek-völgynek menő, néhol lépcsők is; kikoptatott kövezetre nyíltak az alacsony ajtók, hegyes cserépfödelek integettek, meg magas kémények. Mint a Jósika regényeiben. Ekkor fogta meg a lelkem *A zöld vadász*, és mondhatom, *A hat Uderszky lány* történetét rajongva tudtam olvasni. S az ő házuk is ilyen volt. Mindig a néni fehér főkötős, nyugodt, derűs arcát látom, ha a gondolat szárnyasuhanásával elérkezem újra ebbe az utcába, a régi házak között, muskátli ablakok alatt haladok el, s immár messziről tekintek vigyázva előre, vajon nem látom-e ismét azt a gondolatnyi fehérséget a magasban, amint belekönyököl Mari fehér ruhájából a vaskosaras ablakba, szemlélvén a járókelőket.

Jövök és köszöntöm. Mosolyog, a néni is.

– Lépjen be, kis barátom – mondja szelíden, s szorgalmasan zörrennek a fényes kötőtűk ujjai között. És, oh, én már nem is tudom, mért szeretett engem oly különösen a néni, hálás hallgatóját az ő csodálatos történeteinek, ahol nagy csizmás, csörgő sarkantyús emberek tapossák az utcát, trombita recseg, és a lovak dobognak, és a vezér homloka fehér kendővel van átalkötve. Én Marira néztem, ő is rám, valami névtelen csókba tapadt a tekintetünk.

– Bizony, bizony, úgy volt – szól a néni.

III.

Mari az ablaknál ült, de nem az utcára nézett. Nem tudom, miért, ő nem volt kíváncsi semmire ilyenkor, ami az utcán történik. Távolról, vagy dehogyis, az ablak alól, éppen kardcsörgés hangzott fel.

A tűzér – gondoltam.

A tűzér – mondta a Mari tekintete, és mosolygott. A bal könyökét az ablak párkányára támasztotta, a tenyerébe szőke fejét hajtá, kék szemével kecsesen és gyöngé mosollyal nézett felém. Én is rá.

– Bizony, bizony, az úgy volt – mondta a néni, és főkötős fejével bólintott a kötőtűknek. Lassan az alkony jött meg. A tavaszi nappal minden illata odaszállt a szobába, oda, a Mari arca köré, és onnan hozzám. A néni káprázatos, rémes szóval kiáltott, mint a történetek kezdetén szokta:

– Hát mikor megszólaltak az ágyúk, drr, brrr, búúú... Így húztak a tekék a piac felett, mint nagy bolond darazsak. És a bombák mi süstörögve érkeztek! Lyukat fúrtak a földbe, sebesen forogva. Aztán egyszer... – A néni ekkor újra az elbeszélő, merengő, lassú hangba csapott át: – Egyszer odapottyant egy nagy bomba a csizmadiá lába elé, amint általhaladt a templom előtt. Több se kellett a csizmadiának. Lekanyarította a százgallérosát, és lefogta a vasgombócot. Persze szomorú vége lőn...

Mi már régen egymást néztük. Abban a kristálytisza, leányosan üde szempárban lakott akkor az én boldogságom. De a néni...

– És a leányok tépést csináltak, és a sebesültet ápolták...

Erős hangon mondta ezt a néni. És okuláróján át villogón nézett Mari felé.

Mari gyorsan lehunyta hosszú pilláit, hogy elrejtse édes, szerelmes csillogását szemének.

– És a fiúk dobót akasztottak nyakukba, és elmentek a sereggel, dobolva...

Most rám fordította a tekintetét a néni.

Már egészen leszállt az alkonyat, és mi már csak sejtettük egymás szerelmes mosolyát.

A néni szólt. Csókoljak szépen kezét...

– És már estve van, kis barátom!

Még egy meleg, szerelmesen odaadó kézszorítás. Ujjaink nem akarnak szétválni. A néni mondta:

– Jó éjt, kis barátom. Eljöhet máskor...

– Isten veled!

Csak egy sóhaj, csak egy lebbenő, elhaló akkord egy szerelmes leányajakról az alkonyi félhomályban. Csak én hallottam, nem, nem, csak éreztem, s megtelt egyszerre a szívem. A sötét kapualjban lágyan csókoltam végig a kezemet, amit az imént az ő keze fogott, s magamba szívtam, általöleltem az ő leánylelkének minden illatos ifjúságát. Odakünn zsendülő, lágy tavaszi szél...

És a fiú elment önként, dobolva a sereggel.

A kis cipőről és a nagy cipőről szóló ének

I.

A kis cipő.

Itt tartom a kezemben, és merengve nézem ezt az apró jószágot. Finom és kecses, mint egy nyári gondolat. Csak hangulat. Valami bolondos muzsika is hallik. Trallá, trallá... Bolondos, csicsergő nóta; a világ csak arra való, hogy benne mulassunk, és csengőn kacagjunk. Trallá, trallalá. Így szól a kis cipő.

Míg a nagy cipő?...

Oh, ő maga a komolyság és fájdalmas mosoly. Mintha félre is volna taposva egy kissé a sarka, és az orra sem hajlik csinoskás hegybe, de széles, kényelmes és módfelett egyszerű. Rögvest ráismerni, hogy a mestere nem Váci utcai üzletember, de kopaszodó, krajcáros újságokból okuló csizmadia, aki okulárét biggyeszt színes orrára, s úgy vitte rá őt, a mesebeli csizmadiát az ambíció arra, hogy egy napon félretegye a fontos, harcsaorrú szegény, falusi lábbeliket, és cipellőt szabjon Jetti, a tanítókisasszony apró lábára. Lám, már elmondtam mindent.

A cipő becsületesen kényelmes lett, nem szorította sehol a Jetti lábat, de, édesem, semmi formája. Jettinek egy pillanatra könnyekkel telt meg a szeme, ahogy ránézett a nagy cipőkre, de aztán könnyedén sóhajtott. Jó így is.

Itt fekszik előttem a kicsi és a nagy cipő. Hogy kerültek ide? Majd máskor. A selyemkazettából, ahol a limlomot tartom apró regénykéimből, onnan vettem ki őket. Csendesen álmodom által újra a cipők történetét.

II.

Mert ám egy lábra szabták őket.

Az egyik, a kicsi, a selyem, elveszett egy farsangi éjszakán a keringő forgatagában. A zene szólt, a gáz csillogott a női vállakon és a fehér ingpáncélok, és im, egyszer, amint ott állok szomorúan, pár nélkül a terem zugában, élelem perdül ez a kicsi cipő. Mintha egyenesen hozzám jött volna. „Végy fel, és ne hagyj összetiporni” – így szólt a kis jószág, én a zsebembe rejtettem, és voltam olyan gonosz, hogy nem mentem sorba kérdezni a báli hölgyeket, kinek a lábáról vészelt el a rózsaszínű apró álom.

Magda volt a neve.

Tündöklő szépség, és hideg, mint a gyémánt fénye; arra született, hogy odataposson a férfi nyakára. Sóvárgó, nagy szemeivel epedően nézett a világba. Csak epekedett, álmodott álmokat, amik talán az Északi-sark jégországaiba vitték őt, hol csak szomorú, illattalan gyopár pattan föl a föld méhéből. Valamiképpen így megy tovább a kis cipő meséje.

Magdát szerette mindenki, de ő nem szeretett senkit. Senkit a földön, csak önmagát. Órákig állt a konzol előtt, és gyönyörködött fejedelmi természetben, árnyékos pillájú sötét szemében és mindenben. Mert minden szép vala rajta. Igazgatta, csinosította magát egész nap, hullámos hajának fürtjeit simította el keccsel, és illesztgette piros ajkát.

Ez, ez a régi mese a hiú, hideg, szép leányról, mintha csak a *Délibá*ban olvastam volna. Aztán történt valami. Világosan ezt nem is lehet tudni, hogyan és miképp. Magdáék szegények lettek.

Az Andrássy útról kicsi utcába költöztek, elvitték az aranyos konzolt, el a drága bútorokat, pergett a dob. No, Magda úgy sírt, mintha a szíve akart volna megrepedni. S lassan elmaradtak a régi ismerősök és a régi barátok. Mert a szegénység bűn, gyalázat, és csak a gazdag emberek kedvesek és becsületesek.

Eh, ez unalmas mese, nemde, Kedves? Este volt. Vártak, künn szomorú eső petyegett. Az ablakot is verte ez ott a Külső Józsefváros sötétes udvarán, ahol koppadt tamariskabokról sodorta le a sárga levelet az éji szél.

Ők pedig vártak, vártak; az embert, aki hivatal után kilincsel reggeltől estig. Az ember már megette kenyere javát, itt-ott ősz volt, gyöngye és beteges színű. Hja, a hivatalokba, a kicsinyke állásokba munkabíró, izmos ifjúság kell. Nem szégyell valaki megvénülni, anélkül, hogy már legalábbis irodaigazgató volna a járásbírósnál? És így a Magda apja nagyon elszégyellte magát. És nem mert hazamenni. Künn bolyongott a fekete estében, az eső is megeredt, libbent az utcasarkon a fakó gáz. No, tovább már végzetlen szomorú.

III.

Most már a nagy cipő veszi át a szót.

A kis cipő történetének vége. Ő szerepelt a bálteremben meg a vastag szőnyegű parkettes szobákban, villámfényes zsúrokon, frakkos, korrekt gavallérok között, akik hódolattal vették körül az esték királynőjét. Magda így gondolta magában: „Nézd, a majmok, mily hülyék”, mert ő úgy látta és olvasta a regényekben, hogy a férfiak nem szeretnek, nem éreznek, csak bókokat tudnak mondani, és esetleg meg is házasodnak, természetesen, ha megfelelő a hozomány. A kis cipő akkor aztán eltűnt valamerre, talán az volt az utolsó belőlük, amelyiket én találtam a bálterem parkettjén. Akkor már tudott mosolyogni Magda, sőt nagyon is szívesen mosolygott a házasulandó ifjakra. Ah, de hogy fáztak most ezek a korrekt gavallérok. A tönk híre gyorsan terjed, még csak feltevés, pusztá sejtés... Ah, de már mily hideg van itt, a szíves mosolyú Magda körül.

A nagy cipő pedig elfelejtette ezt az egész múltat arany csillogásával, villámfényével. A nagy cipő, a nagy cipő... Még a neve is más lett Magdának. Felvette a második keresztnévét, elvégezte valami nehezen a tanítóképezdét... Ah, mi unalmas, száraz mese! Úgy szégyellem, hogy leírtam! És csak merengve tudok nézni a kis cipőre és a nagy cipőre. Jetti kicsi parasztleánykákat tanít az ábécé csodálatos mesterségére, szíves és mosolygó. Némileg méla és szomorú olykor.

Ah, de itt csend van.

Messze a mezőség végén a hegyek kéklenek, napsugár kalandozik a tájon, és fülemile csattog minden bokorban. Jetti merengve lépked a gyalogösvényen, a füvek, rétek illatoznak, felette a fecske nyilaz el. Lány szeptemberi fény ömlik el a tájon. Madárcsipogás meg nyugalmas csönd van mindenfelé.

A mester leánya, Lidi

Lassúdadon megeredt az eső.

Előbb csak félénken, álmosan szemelt, de most már ugyancsak kopog. Kipp, kipp, kipp. Így tesz az eső, és fátyolt sző a táj fölé. Lucskos petúniák feküsznek a földön, a kert ösvényén. A hulló eső leverte őket, és terjengőn száll fel belőlük a buja illat. Nedves a fű is, a házak fedele mintha füstlögne, párázatok repülnek el a széles, homokos úton. Valaki beköszön a kerítésen által:

– Jó napot! Lám, az eső megint nekiindult. Mondtam, ilyen lesz az egész hét. Ma már péntek van.

Így szólt az ember, aki a kerítés mellett állt. Ez Takács, a mester. Épp úgy szereti kerülni az iskolát, mint a tanítványai, így rendben van minden. Ide-oda járkál, szemlélődik, kontemplál, és főként szeret beszédet kezdeni. Nagy, szőrös köpenyeg van rajta, a kalapja karimáját is a szemébe húzta az eső elől. Egészen ütött-kopott vén csavargó ez a Takács, abból a régi peregrinusfajtából szorult belé a vér. Mert ő, mint azt siet hangsúlyozni, tanítófamíliából ered. Már mester volt szépapja is. A tanítás pedig az első foglalkozás a világon. A gyermeket és a betűt összeismertetni; és nem öröm-e, mikor János, aki egyébként még csak libát őriz az alvégen, egy-két nap múltán már tudja, hogy milyen szűrben jár az öreg A, és a leveles vesszővel belerajzolja ezt az út porába is.

– Kerülne beljebb, instálom a mestert.

Takács egy pillanatig gondolkozva mereszti belé a szemét az esős tájba. Közel, messze a hegyek elvesznek a párázatokban, és csak körvonalait sejtteni. És mily csend van, nyugalom; a falevélről lassúdadon folyik le a víz; friss és kívánatos minden, az eső pedig úgy suhog elmosódó kopogással, mintha bekívánkozna valaki ide a világba, valami szomorú szellem. Ez a táj csábító a csavargásra. Bokrok meg széles tisztások kezdődnek a falu alatt.

Takács megrázta a köpenyegét, benyitott a kicsi rácsos kapun. A zár nyikorgott boldogtalanul. Takács leemelte a kalapját, és a földre szórta róla a vizet.

– Alászolgája – mondta széles bajusza alatt.

– Üljön le, mester úr.

Köszönte szépen.

– Csak ezzel a bolond vizes csurapével nem tudok mit csinálni. Összefenem vele e szép szoba padlóját – szólt, célozván a köpenyegére.

No, azt is eltettük jó helyre. Borral kínáltam Takácsot. Köszönte, megitta, feltörülte utána a bajuszát.

– Hát Lidivel mi van? – kérdeztem aztán egyszer később.

Takács gyanakodva nézett rám.

– Hát nem tudja? Nem?

Nagyokat nyelt a mester, aztán zavartan köhintett.

– Hogy Lidivel mi is van, azt voltaképpen nehéz elmondani. Kissé könnyelmű, kissé... Ej, no, lehet-e nekem őt, apjának, elítélni, az özvegyembernek egyetlen gyermekét? Lidi, Lidi... Ő megtért, és most itthon van. Megbocsátottam neki...

Lidi.

Ah, órá, ha gondolok, valami gondolatnyi illat száll elő a szívem zugából. Leng az ablakon a függöny, az eső még permetez odakívül, a violák és szegfűk lágyan hintáznak a kerekedő szélben, ami elcsúszik a füvek felett. Egy esztendeje épp most, így esős szeptemberben, csak az elején még, a fecske is alig búcsúzott az eresztől, csak kerengtek, csak gyülekeztek még a falu felett a telegráfrótokon, csicseregtek, énekeltek, búcsúztak a tájtól; a holdas éjjeleken magasan krúgott a daru; mozdulatlanul, valami csodálatos félelemtől áthatva várta minden a hervadást. De Lidi mosolyogva nézett pajkos szemével a világba, de hosszan, mintha utoljára járna itt. Az embereket a réten, a halvány virágot, és tűnődve állott meg a vén hársak alatt a templom környékén. Valahol messze még csépeltek is. A gép fájdalmas bűgása elmosódva száll idáig. A tisztelendő zöld parókiájáról egy reggelre eltűntek a fecskék. Hajnalban keltek a messzi útra valami korai csapattal. Estére elutaznak a tanítói laktól. És elment velük Lidi is. A kökörcsinek integettek utána a rétekről, csinos fejecskéjüket szomorúan rázták meg. „Ne menj, Lidi, nem menj.”

A korcsmaszínben vándorszínészek ütötték fel a sátrat, ott sírtak, énekeltek, ott szavaltak, aztán Lidi a vándortársasággal megszökött. Ah, ez régen volt...

– És jó-e, kedves-e Lidi?

Takács a homlokát törülgette nagy fehér babos piros kendőjével:

– Jó-e? Hát, istenem, jó. Egyszer előjött. Koppantott az ablakon az ujjával. Mióta így magányosan vagyok, nemigen tudok aludni éjjel. Virrasztottam, az eső meg úgy kipp-koppolt, mintha bekíváncozna valaki. Hát a Lidi volt. Előjött, így, karján kis batyu. Abban aranyos köntös, pappendekli! Korona, aranyfüst, füst, füst... Úgy elszállt, mint a füst, a dicsőség. Meg Lóránd is túladott rajta. Szegény. Hát hazajött. És beteg.

– Beteg-e? Szegény!

– Az. Gyöngé. Oly fáradt, oly szomorú, hogy fáj. Csak sápadt és búsan néz, mint egy ázott, beteg kismadár éppen. És a templomot járja... Gyermek volt még akkor, s haragudhatok-e rája, ha maga az Isten is megbocsát neki.

Takácsnak némileg fehér vala a homloka. És szőrrel benőtt arcán fájdalmas indulatok vonaglottak átal. Az eső is elállt odakívül, és a visszanéző nap vizes füveken csillogott. Hát Lidi megtért.

Az ember szeret, az ember megbocsát, és lehet-e elítélni egy gyöngé gyerekleányt, akinek harmatosak és fehérek az álmái, és csak szeret. Aztán ha csalódott... No, nincs tovább. Lidi lehajtott fővel megy az utcán. Friss szél jár körülötte. Félig lehunyt szemmel lépeget a keskeny ösvényen. Takács feláll, kinéz az ablakon, s nézi leányát, akinek megbocsátott.

Ilyen kicsinyek, aprók, semmitmondók az én történeteim.

A ház csöndes marad

I.

– És a szalont, kedves Tobor, ide helyezzük. Ebbe a sarokba, ami két utcára nyílik. Gondolja, hogy szép lesz így? Ide tükör jön. Nagy... Gondoskodnia kell valami szép konzoltükörről, amiben tetőtől talpig meglátják magukat a szalon vendégei... És ezt a levelesládát pedig kidobjuk, kedves Tobor, hisz e bútor oly vén, mint a biblia...

Tobor – kissé vénülő, egyenes lelkű férfi, násza előtt álló – fáradtan mosolyogva integetett a fejével. Igen, minden így lesz. Az ódiságot kidobjuk a házból, mert friss fiatalasszony költözik ide. Legjobban szerette volna, ha önélküle történik meg mindez. Általán hónapok óta alkudozott és tárgyalt mesteremberekkel, a feje fájt, és már alig talált vigasztalást abban, hogy násza után minden megváltozik.

Elekné, ah, ő, az érdekes és takaros negyvenéves asszony, jövőre veje vállára helyezte kezét; és hirtelen jövő elkeseredéssel kiáltott föl, midőn itt a Tobor-ház szobáit vizsgálták sorban:

– Semmi sincs jól! Semmi, semmi... Édes istenem, mintha sohasem lakott volna asszony e házban! Milyen falak, nehéz ajtók, és a képek is haragusznak... Tobor, kedves Tobor, hisz itt nem lesznek boldogok. Gyermekeim...

Így Elekné. Selyemszoknyája idegesen suhogott, amint hosszú, előkelő lépésekkel járt föl-alá; szenvedőnek és elkeseredettnek látszott a temperamentumos nő. Míg leánya, Tobor menyasszonya, az ablaknál állott, és kitekintett az utcára. Klára keskeny, sűrű termete hidegséget küldött szét itt maga körül. Az utcán az eső hulldogált. Az akácok zöld leveleiről fonatos csöppekben folyt le a víz a sűrű kövekre.

Tobor Lőrinc néha szeretettel pillantott Klára felé. De miután igen hidegnek és közönyösnek látta menyasszonyát, nem közeledett. Ellenben Elekné idomos természetét figyelte. Általán mindig vele tárgyalt. Bútorokról és egyébektől. És az asszonytalan ház berendezéséről. Ama szép, elkövetkezendő napokra.

II.

– Képtelenség, kedves Tobor, képtelenség... – így Elekné beszélt, ahogy az ósdi karosszékeket és nagy diófa asztalokat kopogtatta meg ujjával.

Majd a függönyöket mustrálta. Fúrge, kövérkés ujjai között suhogott a hímzetes szövet.

Ruhája karján felcsusszant, és gömbölyű csuklóit Lőrinc nézte.

– Még jó szerencse, hogy nem bűzlik pipafüsttől ez a holmi – szólt fitymálólag az asszony.

– Nem vagyok pipás ember – felelt Lőrinc. Ismét a menyasszonya felé pillantott. Klára oda sem ügyelt. Sápatag arcából élesen emelkedett ki görögös orra, összeérő szemöldökei ráncba szöktek. De ő nemigen vala szép, nemigen kedves, sőt szellemben sem dús. Sűrű szemei szépek voltak, mert az anyja így mondta. És kincs egészben véve egy férfi számára, mondta ugyancsak Elekné. Mert ama fürdőn, hol a nyáron megismerkedtek, Lőrinc voltaképpen őutána bolondult. Elekné, mint gondos anya, szeretettel fogadta a férfi izzó pillantásait, és most elvéteti vele a leányát, aki kincses és megbecsülhetetlen teremtés. Csak a bútorok és a vén ház ódiságaival nincs kibékülve. Talán újból kellene építeni az egészet.

Mikor pedig Elekné azt a sötét, kamraszerű hálószobát meglátta, akkor görcsösen kacagott föl. Vékony ernyőjével idegesen bökött a Lőrinc medvebőrös ágya felé.

– Hohó, micsoda hely ez! Micsoda hely! Mondja, kedves Tobor, tán maga szokta megvetni az ágyát estenden?

Lőrinc nyugtalankodva pillantott föl. Fehér volt a homloka, és igen kedvetlenül felelt:

– Nem. A házvezetés teendőit Bella kisasszony végzi.

Elekné fölhúzta a szemöldökét. Tartózkodó hűvösséggel lépett a leánya mellé. Klára is fehér lett, és szólt is:

– Nekünk sohasem beszélt e hölgy felől, Lőrinc – mondta unott hangon. Őt különben nemigen érdekelte semmi.

Lőrinc meghajolt.

– Ha kívánják, bemutatom. Több éve lakik már nálunk. Azt hiszem, távolról rokonunk is. Az édesanyámnak volt a társalkodónője. Egy olyan szegény beteg asszony mellé kellett valaki.

Aztán itt maradt. Nem is igen tudom, hogy történt ez. A temetés után mindjárt elutaztam.

Szelíd, egyszerű nő.

Csengetett a huszárjának. Kérte, jöjné be Bella kisasszony.

III.

Nyílt az ajtó, és Bella lépett be.

A két nő érdeklődve nézte. Lőrinc bemutatta őt a hölgyeknek. Elekné figyelő tekintete leskelődve tapadt a leány fehér arcára. Ez a leány már nem volt fiatal. Talán huszonöt éves, talán több. De nagyon szép sem. Komoly és egyszerű, szíves tekintetű. Fehér köténye mellét is eltakarta: kis francia szalagos capote-ja gyönggyel hímzett, és sima, barna kontyára tűzve igen kellemes volt. Szívesen mosolygott, és meleg szavakban fejezte ki örömét Klárának.

Lőrinchez is fordult. Nyílt, barna szeme fátyolosan csillogott.

– Hiszem, hogy nagyon boldog lesz, Lőrinc úr – szólt szíves, meleg hangon. Ah, e hang oly mély zöngésű, nagyon édes vala, hogy Lőrinc meglepetten pillantott föl. Mintha most hallaná először ezt a hangot. Bella körül a barátságosság varázsa áradt szét; igen csöndes és igen jólelkű teremtés volt, lépése kecses és nesztelen. Tiszta, mint az igen mély szívű nők álmái. Elekné mosolygott. De igen mesterségesen és igen gúnyosan. Belláról Tobor Lőrincre tévedt a tekintete. Úgy látta, hogy természetben egyformák, míg a kincs, a száraz Klára, csaknem egy fejjel magasabb Lőrincnél. Unottan fordította el a tekintetét. Összehirapta az ajkait, és Klárával kezdett beszélgeti halk hangon. Bella nesztelenül távozott.

IV.

Már búcsúztak.

– Természetesen eljő délután, Lőrinc – mondá az asszony, köpönyegét öltvén magára. Már nem beszélt a tervekről, sem bútorokról és egyebekről. Hideg és gúnyos lőn. Klára lóbázta a kezét, és nyugodtan tűrte, mikor a férfi homlokon csókolta. Elekné siettette a leányát.

– Menjünk, menjünk... Itt a dél. – Odavetőleg kérdezte: – Együtt ebédel szegény rokonával, kedves Tobor?

A férfi meglepetten nézett föl.

– Nem. Miért kérdi?

Elekné leánya karjába öltötte a kezét. A fejét rázogatta, és mesterkélten zavarral mormogta:

– Semmi, semmi... De menjünk.

A kocsijuk a ház előtt várt.

A boldogult őrnagy ugyanis úri tempókra szoktatta nejét. A két szürke topogva indult meg, ha Elekné a szomszéd utcába indult.

Klára már benn ült a kocsiban. Az anyja fölhevülten, gyors léptekkel nyitott be, vissza a házba. Gúnyos zavarral fogta karon Lőrincet.

– Egy percre, kedves Tobor...

Le sem ült. Kalapja fátyola alatt hevesen rángatózott vékony ajkszéle.

Lőrinc nyugodtan várta szavait.

– Arra kérem önt, Tobor, hogy szegény rokonát még ma küldje el a háztól.

Lőrincnek elfehéredett a homloka.

– Gyanúsít, asszonyom? Ezt rosszul teszi – mormogta hűvösen.

Az asszony sebesen integetett a kezével.

– Nem, nem. Ments isten! De gondolja meg, Lőrinc, kedves Lőrinc, mit mond a világ?...

– A világ?

– Nos, igen, az emberek... Mert mégis nem feltűnő-e a világ szemében az ilyesmi?

Követelem, hogy küldje el, még máma elküldje ebből a házból, mintha sohasem lett volna itten. Még ma. Ettől teszem függővé a frigyet.

Hevesen beszélt. Érdekes, érett, szép arca egészen kitüzesedett. De meglátta az ablakon át, hogy Klára türelmetlenül nézeget a kocsiból. Gyorsan megfordult tehát.

– De... Isten önnel!

Röviden szólt. Fölkapta a szoknyáját, és hosszú lépésekben sietett ki. Odakünn az esős utcán a szomorú fejtartású szürkék topogni kezdtek, a bőrleffentyűs hintó lubickolva evezett előre a sárban. És az akácokról erősen potyogott a víz. Minden nedves és vízszagú. Még itt a szoba is. A párás ablakokon át messze látszik a hosszú vonalak alakjában hulló eső. A fák koronája körül párák szövődnek-fonódnak.

V.

Este.

Ez alkonyi órákban Tobor Lőrinc a szobájában ült. A képek a falon elvesztek a homályosságban, a nehéz bútorok körvonalai is. Lőrinc feje zúgott. Ah, a régi megszokott csönd föltalálható-e vajon? A nyugalom? És a holnap elé ha boldogan és nyugodt lélekkel tekinthet-e? Építőtervekkel, bútorosok beszédével volt a feje tele. Olyan fáradt volt, hogy alig tudott gondolkodni. A csöndes otthont újjá akarják építeni. E kényelmes, megszokott bútorok helyett újak jönnek, kackiás, selymes dolgok, amiket előbb meg kell szokni. Vékony lábú székek, puha, drága szőnyegek. A falat itt áttörik, amott ablakot nyitnak, és a kis kertben gödröt ásna a kőművesek, ahol az édesanyja virágai nyíltak.

És Bella? Aki úgy vezette a házat, könnyedén, tapintatosan, hogy ő semmiről sem tudott, csak boldogan élvezte az otthon nyugalomát.

Csengetett.

Az ajtó csendesen megnyílt, Bella lépett be. Lőrinc meglepetten nézett rá.

– Itt vártam a szomszéd szobában, mert tudtam, hogy hívni fog – mormogta a leány halkán.

Fehér kötényét már letette Bella. Sima, egyszerű fekete ruhája testéhez simult. Frissen fésült haja itt-ott nedves fénnel barnállott. Karcsú volt, mélzó, fátyolos tekintete szomorú.

Lőrinc köhintett. A szőnyeget nézte figyelmesen. Ölébe ejtette a kezét. Úgy érezte, hogy a halántékában buzog a vére.

– Foglaljon helyet, kérem.

Bella mozdulatlanul állt előtte.

Egyszerre előrelépett. Félrebillentette kissé barna fejét. Halkan szólt:

– Tudom, miért hívatott... El akar küldeni. Tudtam már délelőtt.

– Kérem...

Csönd.

A férfi idegesen harapdálta a bajuszát. Egy cselédet nem tudott elcsapni. És most nem olyan-e ez a dolog, mintha szolgálójának mondana fel?

– Üljön le. Beszélni akarok magával, kedves Bella.

A leány leült. Egyszerűen és komolyan függesztette a tekintetét Lőrincre. De ajka széle remegett, és melle titokban hullámozott.

Miután a férfi hallgatott, ő törte meg a csendet:

– És értem is, Lőrinc úr, elhatározásának okát. Hisz én csak nem maradhatok ezentúl itt. És tudnék-e itt maradni?

Milyen ez a hang! Milyen üdén csengő, de méla akkordok zöngése is átalérzik rajta. Itt, e sötétedő szobában, e csendben. Az eső is hallgatott, csak valami gyengén szálló szellő kerengett a falevelek között. Lőrinc fölemelte a tekintetét. Bella is ránézett. A tekintetük egymásba mélyedt.

– Menni akar? – kérdezte a férfi révedezve.

Félig lehunyta a szemét, és úgy nézte a leányt. Ezt a csendes, lemondó, nesztelen leányt. Ki úgy élt itt félénken, de csendes vidámsággal, és ím, eddig észre sem vette. És Elekné ettől a leánytól féltette őt? És szép is. Ím, az eddigi szürke arcon vonásokat fedezett föl, amik eddig ismeretlenek voltak előtte. Ah, hisz e lány nem az a lány, az a lemondó tekintetű, komoly lány. Fátyolos a szeme, és pilláin könnyek reszketnek.

– Elmegyek... Még nem tudom, hová. De maga legyen boldog, Lőrinc...

Már sírt, és a szava zokogásba fulladt. Eltakarta az arcát két tenyerével, és fehér nyakát meghajtotta.

Valami nagyon meleg, nagyon csendes láng támadt ekkor a Lőrinc szívében. Olyan, amilyent eddig nem érzett még soha. Vidám és szelíd, és boldogító zsongással teli.

Előrehajolt. A leány keze után nyúlt. Bella az első pillanatban megriadtan húzódott hátra. De aztán engedte, hogy a férfi levonja kezét könnyben úszó szeméről. Melegen, szeretettel nézte a férfi Bellát.

– Mert szeretem magát, Lőrinc, már régen, már akkor, mikor három éve először megláttam itt. Ismét sírt, de már csendesebben permeteztek könnyei. Mert a férfi keze haját simogatta, csendesen és szelíden. Csak alig érintve barna, lágy haját Bellának.

*

Másnap csendesen ébredt a ház.

Tocskó kőművesmester hiába jelent meg segédeivel és sok-sok piszkos malterosládájával a tervezett átalakítások céljából. Mert elküldték őt. A ház a régi marad. Csendes és nyugalmas. És boldog. A bútorokat sem cserélik ki újakkal.

Leányálmok

A két öregember künn ült a tornácon, s pipázgatott a napsugárban.

Ők együtt vénültek meg, és mindig magányosan voltak. Szekeres János és Péter a nevük. Messzire járnak már a leforduló évek ösvényén; nem lehetne hirtelen megmondani, melyik a vénebb közöttük. János úrnak hosszabb és fehérebb a szakálla, de viszont Péter fűrgébb és elevebb, s nagy, derült, kék szemeivel jókedvűen néz a világba. Nem házasodtak meg, hogy ne kellessék elválni egymástól. Így békültek ők bele a magányos agglegényéletbe. A háztetőn kontyos galambok bogarásznak, döcögve száll el János úr előtt egy fényes hátú méh, ekkor Péter kiveszi a pipát a szájából, és a csutorával rámutat az udvarra:

– Öcsém, János – mondja –, tudod, mi kellene még ide?

János gondolkozva szívja a pipát. A gomolygó füstbe néz, s így felel:

– Mi volna szükséges?

Péter az udvar sarka felé pillant, s most ráncos kezével is odamutat.

– Egy kerek kút, Péter, zöld bódében, kőmedencével – mondja gyönyörűséggel a gondolatra.

– Bizony, az kellene – felel Péter.

Tovább pipáztatnak, s nézik a porhanyós kerti földet, hol csinos füvek ütögetik fel fejcskéiket.

A beszéd így folyik már évek óta.

I.

Mondhatni, nem mai gyerek vagyok, de oly csodálatos dolgokat még nem értem meg, amilyenek a két vén Szekeressel történtek. Ekkor a főszereplő mindig Panni volt; az ő nagy nevető szemei, rózsapiros arcocskája, libegő fehér szoknyafodrai napsugarassá tevék a házat. A harmadik megholt Szekeresnek – Mihálynak – volt Panni az árvája, életkorára nézve tizennégy éves; tehát a mester kezei alól már kikerült; kinőtt rövid ruhácskájában dúdolgatva járt-kelt a vén házban. Olykor-olykor belépett az utcai szobákba – ezek a vendégek számára valának fenntartva, mi egy úriháznál akkor is szükséges, ha a kapu előtt a kocsinyomot rég benőtte a dudva és iszalag –, itt felnyitotta a táblákat, kikönyökölt a vaskosaras ablakba, s szemlélte az utcát.

Ez az utca csendes és hangtalan vala, de nem mindig.

Közel van ide a barátok klastroma, s délfelé csak úgy özönlött erre az apró meg nagyobb cseperedett diákgyerek.

Mi jó volt mindezt nézni!

A diákok azonban tekingetni kezdtek, különösen egy kis ragyás orcájú tökmag, aki akkora volt, mint a cigaretli, mit a fogai közé szorított savanyú, keserves szemekkel, ez különösen. Panni akkor a nyelvét szerette volna kinyújtani, de különböző oktatások jutottak eszébe, így csak az ablakot csapta be nagy zörejjel.

Odahátul valamelyik udvari szobában ekkor így szólt Péter úr Jánoshoz:

– Mondom, ez nem tiszta dolog, János! Itt jár valaki a házban, csodálatos, láthatatlan lény. Emlékszel *Az ördög piruláira*, János?...

Beszélgettek csavargó koboldokról, mormogó dzsinnekről, amelyekben természetesen egyikük sem hitt, de mégis jólesett valamiképp magyarázatot kigondolni azokra a kukoricaszemekre, melyek reggelenként jelentkeznek a csizma fenekén, pipaszárazakra, amelyek csodálatosan eldugulnak, és a kalpagra, ami hirtelen szűk peremű lesz. Ej, ej!

Körülbelül ilyenek valának ama csodálatos dolgok, amelyek miatt Panni – a két öreg szerette ám a tréfát – felpakoltatott egy kései szeptemberi délután – mi nagy sírás-rívás esett meg ekkor –, s a két öreg kíséretében az eperjesi nénékhez utazott.

Szükségessé vált ugyanis egyestendei nevelés a kis Pannikának. S az öregek mélységesen elbúsulva érkeztek vissza. Egyszerre üres és szomorú lett a ház, és csendes is.

Napsugár volt ugyan most is, de mily borongós volt e szeptemberi idő!

II.

Aki a zárdából hazajött, az nem Panni volt többé, hanem komoly, sugár leány, aki csinos kontyba tűzte szőke haját. Ő Panna volt, s az öregek csodálkozva tapasztalták, hogy a barangoló koboldok, mormogó dzsinnek eltűntek a házból. S egyben megijedtek az öregek. Ej, ej, ők nem így gondolták ezt. Körülbelül csak úgy, hogy Panni nem tesz többé

kukoricaszemet a gyanútlan lábbelikbe, és a kalap bélését sem tölti ki összegöngyöltett újságpapírossal.

De ím, ő egészen megkomolyodott. Nem kacagott többé féktelenül, csengőn és derűsen, s nem szökellt a virágoságyak között sem tova. Nyúlánk természetét átölelte világos ruhája, de tartása egyenes volt, sőt kissé merev is; zajtalanul lépegetett a csendes házban, szemeit lesütve tartá, s olykor, midőn a napsugár megcsiklandozta fedetlen nyakán azokat az apró hajszálakat, melyek csodálatosan finomak és bájosak valának, halavány pír futotta be fehér arcát. Így jöttek elő valamerről a szimfóniákat zengő ábrándok.

Melyek előlebbentek, hasonlóan a tavasz fuvalmaihoz, mi megringatja a leveleket, a nyilazó fecskének szárnyát felborzolja. Fuvalom, fuvalom. Ki tudná, hol született? A ligeten-e? A süppedő bokrok között? Avagy a mezőn, hol a patak csörög liliomok között kacarászva, vígan. Jelentkeznek titokteljes mezben névtelen s érthetetlen leányálmok, amelyeket nem lehet kifürkészni. Ő ma még csak a zárda nagy kertjéről ábrándozott, hol a leveles lugasokba betekintetett a nap. Zöld bokrok között szelíden sétálgatott soror Immaculata. S ők Török Ilkával megfogadták egymásnak kisleányos komolysággal, hogy soha, sohasem fognak szeretni... Midőn még voltaképpen azt sem tudták, mit tesz az.

De a kisleányok gyakran komolyan próbálnak gondolkozni.

III.

A két öreg összedugta fejét, s erősen tanakodtak. Miért történhetett mindez, ez a megfoghatatlan változás? Vén fejükkel egyenesen nem tudták felfogni a dolgokat, s így beavatták a titokba Dórit is, a méltóságos, nagyszerű Dórit. Ők ekkor a szobában voltak, s kétoldalt álltak Dóri mellett.

A pipák szomorúan gunnyasztottak leeresztett kezükben, s Dóri a cvikkerjét is előkereste, ami egyébként csak a hónap elsején szokott megjelenni a konyhai költségvetés iromba betűi kíséretében. Tanakodtak, míg Panni a kertben sétált, s álmodozva gondolt ama csinos dalocskákra, melyeket egy szerelmes diák lopott be hozzájuk a kőfalon át a zárda csendességébe. E dalok csinosak voltak, sőt mondhatni, bájosak, de a szerelemről szóltak egytől egyig. Panni büszkén gondolt Török Ilkára. Ők ketten sohasem fognak szeretni! Odabenn a szobában pedig ekkorra kisütötték, hogy a leányka felnőtt, s egyedül és magányosan van naphosszat. Ezen kell segíteni; társaságba – azaz, mint Dóri a nagyszerű, tudományos meghatározást helyesen alkalmazta –, „emberek” közé kell őt vinni.

S így az öregek körültekintenek az ismerőseik során.

Biz ők kevesen voltak. Hozzájuk csak néhány hasonló vénlegény járt el pipaszóra.

– Talán Pontorék? – kockáztatta meg János úr.

Péter azonban közbevágott:

– Hogy mondhatsz már ilyet! Látszik, hogy gyermek vagy! Hát ahhoz a két elszáradt vénleányhoz szabadítsuk a mi kicsi rózsaszálunkat?

– Hm, hm, valami van a dologban – engedett János úr. – Úgy talán Bartóki Miklósékhöz vinnénk el vasárnap?

Péter úr csodálatos köröket írt le a levegőben a pipaszárával.

– Ugyan, hadd el már – mondta szánakozva –, neked semmiben sem lehet hasznodat venni! Estére az öregek elővették Pannit, s nagy körültekintéssel kezdték vallatni az ismerősei felől. Panni elmosolyodott.

– Az ismerőseim? – mondta nevetve. – Hát ők sokan vannak. A leányok, akikkel iskolába jártam. Meg a zárdából is néhányan. Vasárnap a mise után mindig elmegyünk hozzájuk.

Egyikhez-másikhoz.

Az öregek el akartak szörnyedni erre a vakmerőségre. Szótlanul nézték egy ideig Pannit, aki az ő hátuk mögött ilyeneket tesz; olykor-olykor némán pillantottak egymásra. Végre János úr aggodalmasan mondta:

– De hát mért nem hívod őket ide?

– Igen, mért nem? – jegyezte meg Péter, hogy ő se maradjon el egy tapodtat sem a Panni nevelése irányában.

A leány mosolygó csodálkozással nyitotta kerekre szemeit, s dévajul nézett a két vén medvére.

– Miért, miért? Hát én azt hittem – félénken lesütötte a szemét –, hogy haragusznak a leánykacagásért, különösen János bácsi...

János bácsi ekkor szégyenkezve pirult el. Míg Péter úr kárörvendőleg vágott felé a szemével. Lám, mert jobban érti ő a nevelés tudományát.

Most még egy fiúról kell említést tenni, a Török Ilka bátyjáról, Ákosról.

Ez az Ákos, ki itt szerepel, magas, barna ember volt, csodálatosan göndör fekete bajuszkával. Eleinte csinos piktorszakáll is ékesíté állát. Ezt azonban hamarosan levétette. Panni egy ízben futólag megjegyezte, hogy a szakáll csak az aggastyánoknál szép.

IV.

Ez mind tavaszban játszik most, sőt májusban, amint Kegyed sejtethi. A májusi szép időben nóták vándorolnak a légben, pitypang és töméntelenül sok margitvirág táborozik a réteken. Láttá már májusban a ligetet? Ahol a madarak nem tudnak hova lenni a nagy szerelemtől. A leveles bokrok langyos, holdas éjszakákon szerelmesen fonódnak össze. Románc ez. Hát az emberek? A szívük erővel kopog jelentkezve, a keblük kitágul. Mindenki verseken töri a fejét egyébként; ligetünk monogramokkal telerótt padjain szerelmes fiúk faragják rímekbe a tavasz himnuszát. Zöld és puha meg színes minden.

E fiúk is zöldek a nagy szerelemtől, s én sohasem nevettem ki őket.

V.

Végződik májusban a történet Panniról.

A szobában ültek. Künn a kertben fehér szalmakalapos leányfejek játszottak bűvösdit a vadszőlő zöld leveleivel. Dóri néni kulcsait zörgetve járt-kelt a tornácon. Az öregek valamerre elbűjtak. Hogy ne zavarják a fiatalság mulatságát.

Szólt Panni Ákoshoz:

– Beszéljen! Mit akar mondani? Mégiscsak különös, hogy elhív ide, és most hallgat.

Panni kissé fel volt hevülve a meleg, szép napon, de a szeme révedezve tekingetett maga elé. Halkan beszélt. Nem ingerülten.

A férfi végigsimogatta a homlokát, aztán diákos félénkséggel emelte Pannira szemét:

– Végre is, végre is... Nem vagyok már gyermek, férfi és önálló... S ön tudja, mit mondani akarok.

– Én? Honnan? A kisujjamból? – mosolyodott el Panni.

A férfi izgatottan lépett előre. Kissé sápadt volt az arca. Fátyolozott a tekintete.

– Kérem, ne nevéssen ki, de ön már úgylis régen tudja... Szeretem magát!

Félrefordult.

– Hogyan, Török Ákos? – Panni ijedten nézett rá, s ujjjaival eltakarta szemét.

– Szeretem, igen, igen, igenis – ismétlé megrázkódva Ákos. És gyáván. Mintha félne.

A szobában mély csend lett. Kívülről elmosódottan hangzott be a leányok kacagása. Valami útját tévesztett pillangó vergődött a függöny és az ablak között. Végre a leány felállt (egész

nagy, kifejlett leány volt már, karcsú, szép termete lágyan ringott lépéseinél), szelíden nézett a férfi szemébe.

– Ez, ez – mondta csendesen, de majdnem sírva –, az a szerencsétlenség, ami engem ért.

Szeret engem, s én nem szeretethetem önt...

A férfi gyorsan lélegzett:

– Miért?... Nem gyermek már. Mert csak nem arra a meggondolatlan fogadalomra céloz, amit a nővéremmel együtt tetek? Gyerekség!

– Köszönöm, köszönöm a bizalmat – szólt a lány rezgő hangon –, de nem viszonzhatom...

– Nem szeret! – mormogta a férfi tompán.

A leány zavartan sütötte le a szemét. Pír ömlött végig arcán. Hátrált is pár lépést.

– Hagyjuk ezt, hagyjuk ezt – beszélte.

Ki akart sietni a szobából, de a férfi utána szökött, s megfogta a kezét.

– Mondja meg legalább, hogy nem szeret! Ez a kétség rettenetes.

A kis Panni ekkor már nem tudott uralkodni magán. Könnyek csillogtak fel szemében, és zokogó hangon szólt:

– Hát szeretem, szeretem – mondá. – Jó. Hát szeretem. Jó...

Ő olyan volt: kissé szeszélyes, kissé félénk, de verőfényes és derűs, mint a szép május, az első szerelemről szóló leányálmok.

Őszi illat

I.

Szomorú éjszakákon Anna hallgatta az eső kopogását. Az ablakokat verte a sűrűn hulló víz, és az ő ágya az ablak mellett állott, ahonnan a derűsen feltámadó reggelt szokta meglesni.

Anna félt az éjszakától, az árnyaktól, amik nesztelenül suhannak el a fal mellett, és különösen az esőtől, ami titokzatosan hull odakint a fekete végtelenségben, hosszan, locsogva, és veri az üvegtáblákat nedvesen klippkloppolva. Minden csendes ilyenkor már a szobában.

Az éjjeli lámpa lilás fényel ringatja fényét a virágos falakon. Anna a fehér párnák között fekszik, és nagyra nyílt fekete szemeivel csodálkozva néz előre. Fél és borzong leányos lelke e csodás éjjelen. Csak az eső szűnne meg legalább, a messziről zúgó szél hallgatna.

De éjfél után zaj támadt a kapu körül. A kutyák ugattak, azután egyszerre kongó, nehézkes csengőszó verte föl a csendet. Csoszsanás és tipp-topogás hallatszott, neszelés, mormoló beszéd. Aztán egy ajtó záródott. Aztán újra csendes lett minden.

Két óra.

Valami távoli szobában zümmögve ütött az óra. Aztán megint csak az eső verése töltött el mindent. Ugyan ki jöhetett? Anna lehunyja a szemét, és úgy próbálja elgondolni, hogy ki lehet az éjszakai vendégjáró. Aztán emlékezett lassan, hogy valakit vártak mára, valakit, akinek éjjel kellett megérkeznie.

Valahonnan igen messziről, a föld túlsó oldaláról. A kocsi elébe ment az állomásra, de az estve esős és szomorú vala, így Anna félt ébren maradni. Aludni remélt, és ím, az eső locsogását hallgatta mindig. Fájdalmas hangokra figyelt, amik messziről jönnek, valamerről a beszédes nyárák felől. Szeptember, október... Ah, hisz vége már a nyárnak. Anna harmincéves vala. Szomorú, félénk természetű, de igen kecses, és tartózkodásában módfelett elegáns.

II.

Így elmúlt az éj.

A reggel is szomorúan ébredt. Az esőfátyolon által sáros, vizes bokrokra nézett Anna a függöny mögül, a fákon ingott a nedves levél, messzire ködökbe veszett az országút.

Öltözködött, és az éjszakai vendég körül szállongtak a gondolatai. Már eszébe jutott, hogy ki jött éjjel. Valami régen látott férfi. Fiatal-e, öreg-e?... A neve? Ah, eszébe jutott minden!

Sándor a neve, és sorhajóhadnagy valahol a tengereken. Árva fiú, náluk nevelkedett, mert távoli rokonuk. Aztán elmúlt sok-sok év. Nyolc-e, tíz-e, már nem tudni. És ím, Sándor ma itt van. Izgatott lőn Anna, és mosolygott.

A haját csinos kontyba tűzte. Szép volt-e ez a reggel? Nem! Sáros volt minden. „Vajon hogy néz ki?” – gondolta Anna. – „Barna-e még, és a szeme oly csillogós-e?” – Lassú, hosszúdad lépéseivel méregette a szobát, aztán az ajtóhoz lépett, és fölnyitotta. A küszöbön egy mosolygó férfiarccal találkozott.

Meglepetten és csodálkozva néztek egymásra egy pillanatra.

– Anna, kishúgom – mormogta a férfi. Hátrahajtotta fejét, és csillogó szemeivel gyöngéden és lelkesen tapadt a leányra. Halkan szólt ismét:

– Rám ismer? Ugye nem? Én vagyok, Vér Sándor.

Csengő volt a hangja. Nyílt a homloka. Egészen véve egyszerű és barátságos, mint az igen előkelő gondolkozású emberek szoktak lenni.

Anna félig lehunyta szemei alól révedezve nézte. „Milyen erős...” – gondolta. – „Sándor volna ez? A kicsi, nevető Sándor?” – A gondolataiban látta őt így mindig. Erősnek és nyugodtnak. Íme, ma itt van, és szól. Még a hangja is, ami messziről jön, által a felhőkön, zúgó szélén, eső locsogásán, a régi... „Anna, Anna, kedves Anna, adj nekem azt a rózsát.” A piros rózsát. Hová lett az? Elhervadt régen, és már csak por. Általán volt-e valaha olyan rózsza, amiről ők beszélhetnének?

Anna a kezét nyújtotta. Az eső még mindig kopogott az ablakokon. A felhők alacsonyban barnállottak, mintha itt húzódnának tova a földön, súrolva a nyarak zizzenő csúcsát. A neszelő locsogás ez álmos és csendes reggelen betöltött mindent.

III.

Egymás mellett ültek. Sándor halkan beszélt:

– Sok földet bejártam azóta, kedves Anna. És mennyit szenvedtem! De lám, nem fogott rajtam a kemény élet! – Nevetett, és Annára nézett. – Maga mily szép lett azóta!

Anna lehunyta a szemét. Fáradtan sóhajtott, de csak könnyen, halkan, alig észrevehetőleg.

– Azóta?...

Sándor előrehajlott. Friss, eleven hangon beszélt:

– Milyen gyermekek voltunk! Emlékszik? A néni mennyit korholt engem, mert valóban pajkos voltam. De maga védett, és megvarrta a kabátom, ha elszakadt a fészekszedésben. Hisz maga volt az okosabb mindig, Anna...

– És az öregebb is. Ma is.

A nap nézett elő valamerről. De csak úgy halványan, igen kedvetlenül. Késő ősszel búcsúzik a vándormadár ily melankóliával és a viszontlátás minden öröme nélkül. A nap tekintett most a vizes földre, lengő, fakó leveleire, a koppadt törzsű vén fákra. Már útra kel a nap. Messzire; ami sugárnyi itt marad belőle, az elvész a hűvösségében, fagyos felhőiben a szellős magasságnak. Útja van a napnak délszakibb tájakra, tengerekre.

Sándor lehajtotta a fejét:

– Még két napig leszek a maguk vendége. Aztán megyek vissza. Várnak rám.

– Kik?

Sándor elfordította a tekintetét.

– Az állásom sem maradhat sokáig üresen. Hisz katona vagyok. Tengerész. És...

– És?

– És szeretnék megházasodni. – Gyorsan gesztikulált az ujjaival. A szemét olykor sebesen lehunyta és mosolygón nyitotta fel újra. Nyugodt azonban nem volt már Sándor. Fáradt és kedvetlen gyorsasággal szólt: – Mert végre is... Tudja, kedves Anna, végre is talán a férfi sorsa ez volna. Hazudnám, ha azt mondanám, hogy sohasem szerettem még. Aki annyi földet bejár, tájakat, ahol másként süt a nap, illatosabbak a virágok, még a bornak is gyönyögzőbb a pezsgése, annak kell szeretni. Sokat-e? Nem. Itt egypár bűvös tündér, aztán egy szép hajkorona, mosolygó ajak... No de ez csak rövidesen múlik. Valami illat lengi néha körül az arcom, ha virrasztok a fedélzetten. Habok járnak alattam. Az illat pedig száll, száll... Merről? Előrenézek, s a messzeségben valami igen apró, világos fénybogaracskák jelzik, hogy Szicília felett fátyolosan pitymallik a déli hajnal. Arról száll az illat felém.

Lehunyt a szemét, és a kezével lágyan integetett.

Anna mereven nézte. Olyan szomorúnak, csodálatos búsnak látott mindent, mintha az életet látná. Sírás és fájó keserv fojtogatta a torkát. De csendesen mondá:

– Beszéljen tovább, Sándor. A maga hangját szeretem hallani. És kit szeret, ki lesz élettársa, akit szerelmével boldogít?

Olyan tiszta és csengő volt a hangja, hogy a férfi meglepetten emelte rá a tekintetét.

Anna ijedten kapta két fehér tenyerét szeme elé.

– Kit szeret? – kiáltotta ismét.

A férfi mereven nézett rá.

Egyszerre megtelt valamivel a szíve. Sok-sok akkorddal, amik csengtek-bongtak, fájón meg édesen. Valami messziről jövő illatot is érzett. Illat, ami itt száll körül mindent, a bútorokat, a cserepes virágokat az ablakokban. Mintha a nagy fák violaszínű tavaszi rügyeiket bontogatnák. De az illat volt sok-sok különösen.

A homlokát a tenyerébe hajtotta. A régi ez mind. Fiú, a szeme barna, és rózsát tép a kertben, amit Anna sötét hajába tűz. A rózsza piros, és csillog meg ragyog szépen ott, mintha vércsepp volna. Egy szírom le is hull belőle... Ah.

Előrenyújtja karjait.

– Még senkit sem szeretek – mondja halkán.

A kezét fogja meg Annának, és csendesen és gyöngéden lefeszíti az arcáról. Ott könnyek nyomai csillognak. Könnyeké, amik leperregnek sorban és egyenkint, nesztelenül csusszanva alá.

A délután mindig éber-álmodozón néztek egymásra. A leány tágra nyílt szemében szerető mélézés, csendesen ingatja a fejét, és boldog-boldogtalan szomorúsággal telik meg a szíve.

– Nem felejtettem el, Sándor! Én nem magát, de, istenem, az utolsó időkben oly szomorú és fáradt voltam. Félttem. Az estétől, kopogó esőtől. Mindentől; még a szélétől is, ami a fák között zúg tova... De már nem.

– Mert szeretem.

Előrehajlott Sándor, és az ajkához szorította mind a két kezét Annának, lágyan csókolta őket, és nemesen, szelíd boldogsággal nézett rá.

A félhők messze úsztak a szemhatáron. Csönd volt. Odakívül az októberben üde illatok karikáztak, egy fitos orrú pesztonka ringatózva, vígan fűjt valami kedves nótát odaát, szemben egy ablakban.

Éjfél után két óraker mély csöndítés hallatszott a kapu felől. A nagy, kopaszodó nyárák között a szél zúgott, és az ablakon úgy suhogott valami, mintha bekívánkoznék odakívülről a hideg őszi éj hívésségével. Pedig az Annácska mátkája jött meg akkor. Magával hozván a messziségből sok színt és mosolygást, azonkívül pedig illatot varázsolt az őszbe, lágy, félenken szálldogáló, édes őszi illatot.

Karabélyosék történeteiből

I.

A kis bolt ajtaja egész nap csilingelt. Ezen a vidéken nem volt más bolt, csak a Karabélyos Orbáné. Szőrös, vén fejét vidrakucsmába nyomta a bolt tulajdonosa, a derekán színes zsineggel volt általkötve a köntöse. Törökös, nagyvirágú köntös volt ez, de már szennyes emitt-amott, a zsebek oldalai szakadozottak, mert a Karabélyos Orbán nagybütykű kezei mindig mozogtak, közben talpalt a pult mögött, és fürge nyelvvel fogadta a vevőket, majd elkészönt nekik.

A boltban minden volt, de piszkos és rendetlen vidék volt ez. Vásznak csomói húzódtak a felső szekrényben. Alul fiókokban állott a gyömbér, keménymag, cukor és mindaz, amit fűszernek neveznek az asszonyok. De nem ez volt itt a nevezetes. Hanem a hátulsó világ. A boltból ajtó nyílt; gondosan, fehér függönnyel voltak befödve az üvegtáblák, és két csodálatos tisztaságú kicsi szoba következett. Olyan kicsik és olyan fehérek, hogy szinte nagyot lélegzett az ember, ha a fehér, tiszta függöny mögött elmaradt a bolt, a pult felett vásznak csomóival, gyömbérral és keménymaggal a fiókokban.

Milyen fehér fészek! Asszonykéz nyoma, női ujjhegyek simogatása mindenben. A horgolt terítő, ahogy az asztalon feküdt, középen színes üvegcsereppel, melyben virágok illatoztak! Ragyogó üvegű képrámák a falon, a rámaikban képek. Nem drága képek. Csak olyanok, amilyenekkel német újságok szokták megajándékozni az olvasókat az esztendő nagy ünnepein. És az ablakközben, zöld kalitban, a feketerigó füttyentgetett.

Itt lakott a két öreg hölgy, Krisztin és Jozefa, a Karabélyos Orbán húgai. Krisztin gyűlölte a macskákat. És a második heteken, mikor őrajta voltak a konyha gondjai, előnyt adott a kerti veteményeknek. A cukorborsó zamatját csak ő tudta megadni. Nagyon szerette azokat a regényeket, amelyekben szomorú tekintetű, bánatos ifjak jönnek elő. Emellett karcsú, szikár leány volt, mindig tiszta, mindig csinos ruházatú; barna fűrtjeit szerette igézően bodorítgatni, és kezét nagy gonddal ápolta. Ő volt a fiatalabb. Mert Jozefa szeretett évdni az apró állatokkal (a feketerigó büszkesége volt); némileg kövér vala, és temérdek gombostűt használt el reggelenként öltözködés közben, amint bő ruháit összetűzdelte magán. Leginkább a kanapé közepén szeretett ülni, sóhajtozni, és Orbánról beszélgetni.

– Orbán? Az én bátyám, Orbán? Akarsz te igazi üzletembert látni, Krisztin? Úgy nézd meg Orbánt. Én mondom.

Orbán közben talpalt a pult mellett, és bütykös kezei szakadatlanul jártak a fiókok körül. Pedig legjobban szerette, ha kezeit zsebébe dughatta, a nagyvirágú köntös zsebébe, és hosszú szárú pipáját a pultra fektetve kimeresztette a szemét, és keményen nézett a boltajtón által valamerre messze, mereven és határozottan. Szőrös arca közben hol behorpadt, hol kitágult. A füst csendesén gomolygott a vén vidrasapka körül. De a kilincset kéz nyomta meg. A csengő hangot ad az ajtó fölött. Orbán elmerengve mondta:

– Jó napot, szívecském. Mivel szolgálhat az öreg Karabélyos bácsi? – és merev tekintetét csendesén mozdította odább. Mintha lefelé lökdösné szemgolyóit (nagy önmegtágadással) ama messzi, igen érdekes pontról...

Azonkívül a boltnak, a pult felett a vászoncsomókkal, gyömbérrel és fűmagvakkal a fiókokban, még egy tulajdonsága volt. A hölgyeknek, Krisztinnek és Jozefának, tilos terület volt a bolt. A regula így szólt: az üzlet a férfi gondja, a hölgyeké a konyha és a belsőség. (E belsőség alatt az udvaron kapargató tyúkok és halászó kácsák értődnek.) Legfeljebb az ajtót, melyet gondosan fődött el a fehér, tiszta függöny, kicsit szabad volt kinyitni, de bekukkantani már nem. Csak halkán szólni; természetesen akkor, ha vevő nem volt a pult előtt: „Orbán bátyám, fáradjon be!” Orbán ilyenkor nagy nehezen levette tekintetét a nagyérdemű pontról, és mormogva fordította meg a kulcsot a boltajtóban. „A hölgyecskék beszédesek” – dünnyögte.

II.

De esténként mégis együtt voltak. Mikor a kis bolt már végképp bezáródott (miután néhányszor felnyitott elkésett cselédleányoknak petróleum célzatából), de mennyi átalakuláson ment át ekkoriban Orbán úr! A vidrasapka eltűnt, a nagyvirágú köntös is. Kopasz fejét széles karosszékeében hátrahajtva, lábait lógázta, és szakértően fújta a jóféle dohányfüstöt. Egészen véve nem hasonlított talpaló kisboltoshoz, de inkább valami jómódú komposzesszorhoz, aki háziasan kényelmes szűröltönyében, lábán hímzett papuccsal csendesen hintázza magát karosszéke kitűnő rugóin.

Jozefa, a kövér öreg hölgy, a kanapé közepén ült, és szerelmes csodálkozással függesztette tekintetét bátyjára. Örömeiben nyiladozott a szíve, egészen elfulladt, mert nem kiálthatta oda az egész világnak, hogy ím, itt ül Orbán, akinél jobb üzletembert nem láthatni. Bár Orbán leginkább hallgatott. (Krisztin epekedő arccal olvasott regényt az asztalnál.) Csak néha szólt Orbán úr:

– A kubakávé fogyatékán van!

Jozefa, aki nyelte Orbán szavait, egészen nekipirult, amint előbbre csúszott a dívány széle felé, és elfojtott hangon kérdezte:

– Fogyatékán, Orbán? A kubakávé?

Orbán nagy füstöt fújt a nagyvilág szemébe, és fogcsikorgatva mondá:

– Igen! Fogyóban. Holnap bemész a városba, Jozefa. Vásárolsz kubakávé.

De Jozefa örömprepesve szólt közbe:

– Hisz tudod, kedves bátyám, hogy én nem értek a vásárláshoz!

– Nem-e? Hát mindjárt megmagyarázom a jó vásár titkait. Nolegó Pátrihoz mégy, a szerviánhoz, az orosz templom mellett, a sarkon. Ő ugyan ellopná a szemed, de csak így szólj: A tizennégyesből (értem a kubakávé), és ne csörögjön a kávészem, de kemény legyen, mint a mustármag. Karabélyos Orbán ismeri a kávé! A szervián így nem csal meg! – szólt a férfiú, és lehető nagy füstöt fújt a nagyvilág szemébe.

Jozefa, bár sokszor hallgatta már ezt végig, gyönyörködve simogatta össze gömbölyű kövér kezeit. Közben gondolta: „Ah, milyen szónok lett volna ebből az Orbánból, milyen szónok!” Ő egész este kereste az alkalmat, hogy a szófukar Orbánból szavakat, sőt mondatokat csikarjon ki.

Már egészen estve volt.

III.

Krisztin letette a regényt, behajtván a lapot, és körmével megjeleztvén a sort, hol az olvasást elhagyta. A horgolt terítőjű asztal felett csendes fénnel világított a függőlámpa. Krisztin elmerengve mondta:

– Tavaly ilyenkor, Timoteusz napján, vendégeink voltak.

(Őbenne még valának némely fiatalos álmok. Ugyanezért gyengén bodorított barna fűrtjeit.)

Miután senki sem felelt, kivéve, hogy Jozefa mélyen felsóhajtott a kanapé közepén, hozzátette:

– Emlékszem... Délben jöttek, a bolt délután is zárva volt. Itt ozsonnáztunk, és késő estig beszélgettünk.

Jozefa ismét sóhajtott, és fájdalmas hangon ejté ki:

– Boncz Vince úr...

Krisztin élénken folytatta:

– Az öreg Boncz Vince...

– A csitri Boncz Katinka...

– És Boncz Lajos.

– Hát a Katinka vőlegénye nem? – kérdezte hevesen Jozefa.

Krisztin meglegedett mozdulatot tett.

– De igen, de igen. Lám, jól emlékszel, Jozefa. Barna, szép, karcsú ember. Mily lágyan peregetek a piros ajkáról a szavak. Az a csitri Boncz Kata meg alig hogy ránézett erre a valóságos szerencsére. Csak éppenhogy na, ha szólt hozzá.

– Igen, igen – vágott közbe hevesen Jozefa. – Csak éppenhogy, ha szólt. Akkor is így: „Kááároly, szereeti magaaa a meggybeefőőöttet; hooogy, Kááároly?” – mondta kellemetlen hangon Jozefa, és illegette kényeskedve vastag derekát a kanapé közepén, utánozván ama csitri Boncz Katát.

– Igen, meggybefőttel kínáltuk őket. Boncz Lajos is dicsérte ezt – tette hozzá halk hangon Krisztin.

De Jozefa legyintett.

– Ugyan, hadd el azt a Boncz Lajost! Az is csak olyan, mint az apja, az öreg. Eljöttek, körülnéztek. Az öreg Boncz megtekintgetett mindent, és becsülgette a portékát...

– A vásznat kapcálta – makogta Orbán úr félálomban.

– Igen, kapcálta – kiáltott diadalmasan Jozefa. – Pedig szegről-végről rokonaink. A vőlegényt is azért hozták ide, láttam a csitri Kató pillantásából, hogy dicsekedjenek. Mintha mondta volna a lány szeme: látjátok, alig múltam tizenhat esztendő, már férjhez megyek. Az első hosszú ruhám az lesz, amelyikben a pap elé lépek! Mintha bizony, ha mi akartuk volna, nem mehettünk volna férjhez tizenhat évvel. Krisztin?

– Én nem – mondta egy fáradt, szomorú hang.

Jozefa hevesen akart felelni, de aztán csak mélyet sóhajtott, ülven a dívány közepén. Hosszú hallgatás után mondta Krisztin:

– De Lajos, az öreg fia, nem becsmérelt semmit... Akkor még nőtlen volt, Jozefa.

Aztán megint csend lett.

Krisztin lapozott a regényben, a tenyerét a homloka elé emelte, és addig nézte szegény vénülő szemeivel a betűket, amíg összefolyt előtte minden.

Jozefa aggódalmasan sóhajtozott. Végre az órára pillantott.

– Tíz óra, tíz óra – mondta nagy sóhajjal. – Két óra múlva elmúlt Timoteusz napja...

Orbán úr felrezzent félálomból. Gyorsan kereste a zsebét az oldalán, és ama messzi pontot. De miután egyiket sem találta meg, kedvetlenül mormogta:

– Hölgyecskék, az óra nyugalomra int.

*

Reggel korán kinyitotta Orbán úr a kis boltot. Odakívül hegyesen füttyült a pékinas. Orbán úr komolykodva pörölt némely zsvány pékek felől. Krisztin, miután ezen a héten a főzés gondját ő viselte, csendesen beszólt a szobából:

– Orbán, itt a kávé.

Nóta Gináról

I.

Az íróember szerencsétlen, a muzsikus még szerencsétlenebb, de a piktor, mondom: a piktor, aki biztosan kezeli ecsetjét vásznán, az jó csillag alatt született.

Itt van például a Dedicsér kertje alatt a vadrózsabokor. Mi szép ez, mi gyönyörű ez! Festeni kellene itt tudni. Pedig csak egy vadrózsabokor a barna, kövecskés dombon, elől a Dedicsér szép, tornácos fehér háza, közben a kert hitvány virágokkal. Itt csak a vadrózsa terem meg. Alul a városkának kéményei füstölögnek. Dél van. Május. És az ég azúrkékségével, mint egy régi velencei templom középkori kupolája, borul a földre. Itt-ott báránnyelűcskék vándorolnak a csodálatos égboltozaton, a vadrózsák nevetve ringanak a májusi fuvalomban. Valahol a domb alján rigó beszélget. Ekkor a ház felől kiáltást hoz a légáramlás:

– Gina, Gina...

Ugyan hová lett Gina? Ezt kérheti a fehér ház gazdája, Zuz János úr magában. Gina csinos fejcskájára ugyanis kendőt kerít néha, és eljárkál erre meg amarra a dombon. A domb, az egész, le a városkáig, a Zuz János úr tulajdona, így szabadon lehet menni akármerre. De mégis, csak mikor már délre jár az idő!...

A hívogató kiáltás ismételtetik János úrtól a piros fedelű, csinos ház tornácáról. Ismét nem jelentkezik rá senki. Ej, ej, hová lett ez a Gina?!

Ekkor kidugja mamzel Dory szénaboglyas fejét egy ablakon. Szinte sikolt, midőn szól:

– Ismét nincs itthon, ismét nincs itthon? Oh, oh!...

Most hirtelen hátrakapja fejét, bizonyosan elájult, mint rendesen. János úr nagy szakállába dörmög valamit. Azt, hogy a mamzel az örökös ájuldozások helyett jobban tenné, ha a gondjaira bízott leánykára vigyázna... De ekkor, ím, a dombtető felől a keskeny ösvényen megjelenik Gina. Egyik kezében cipőcskéit hozza, a cipőkben pillangókkal teli hímzett harisnyái, a másik kezében egy nagy csomó vadvirág. Futva igyekszik a ház felé. János úr mérgesen akar ránézni először, de aztán elsimul az arca.

Erre úgyszem látja senki a leányt – gondolja –, de ártana vajon egy kis szidás? Gina ekkor belép a kapun.

II.

A festők szerencsés csillag alatt születtek. Most egyszerűen ide kellene rajzolni Ginát az ő tizenöt évének gyönyörű pompájában. Így szaporítva a szót, nem oly bájos és ragyogó, amilyen valójában. Apró lábacskáival kedvesen, szapora fürgeséggel tapossa a májusi földet, a nevetése fülemileszó, s a szemei rózsaszínű arcában ragyogók, amint csak egy tizenöt éves leány szemei ragyoghatnak. Nem lehet őt lusta pennával kellőképp leírni. Csak egy vadrózsabokor a domboldalon, és tizenöt éves, illatos leányka, de persze ilyenkor inkább a képzelődésnek kell tért nyitni. Néha álomban láthatni tündérleányokat, kik kacagva hemperegnek virágos mezőkön, és rózsaszírommal dobálják meg nagy pajkosan az országút vándorát. Körülbelül ezek közül való Gina.

Igen, igen, rózsaszírommal dobálta meg először Gina is Józsefet. A kökénybokrok mögé elrejtőzve Gina, kirándulásai alkalmával – ezek inkább forradalmi mozgalmak voltak mamzel Dory zsarnokságai ellen – észrevett gyakran egy fiút, aki a dombtetőn hevert és könyveket forgatott. Ez a fiú csinos barna legény volt. Neve Elek József, tanuló „városkánk gimnáziumában derék piaristáinknál”, amint ezt otthon mondani szoktuk. Ő ide járt fel a

dombtetőre; klasszikusokkal és tudós matematikával foglalkozott óraszámra, s így történt valamiképpen, hogy Gina egyszer megdobálta őt a vadrózsabokor szirmaival. Emiatt volt is egy kis harag, József a zsebeibe dugta kezét, és feszesen nézett előre. Végre is csak gyermek, és *csak* lány – mondá, és lovagiasan lépett hátra. Persze ezért ismét baj volt. Hát nem szemtelenség ez?! *Csak* leány!... De végre összeismerkedtek és megbékültek.

József így elmondta, hogy egy esztendő múlva Egerbe utazik városkánkból, itt kék papruhát ölt. Ugyanekkor csinos, serkedő bajuszkáját is leborotválják. Nem kár, mert püspök lesz. Bizony, ilyen az élet.

III.

A lehúzott cipők miatt Gina nem kapott ki sem az apjától, sem a mamzeltől. Ez gyanúsnak mutatkozott, nagy, igen nagy veszedelem készülhetett. Talán zárdába viszik, amivel már régóta fenyegetőznek? Oh, ez nem megy ám olyan könnyen. Persze itt hagyni a fehér szép házat, a dombot és a különböző játékokat. Csak úgy menne ez?...

Délutánra kis kocsi igyekezett fel a dombnak. Könnyű fogat előtt két pejlovacska ügetett, a bakon vén kocsis, a hátulsó ülésen egy fiatalabb és egy deres szakállú úr. A deres szakállú úr csodálatosan hasonlított Zuz János úrhoz, amint a Jánosok, különösen a nagy szakállú vén Jánosok hasonlítanak egymáshoz.

Ők leánynézőbe jöttek, ahogy lassacskán kiderült: Oláh Ádám úr hozta az unokaöccsét, Szabolcs Gyulát, aki doktor volt Pesten. Tudja Ön, mit jelent az, midőn valaki doktor Pesten? Ez tekintélyt szül mindenfelé. Ah, egy pesti doktor, aki ott éli le a napjait ama gyönyörű város gyönyörűségei palotái között! Jár a sima aszfalton, délfelé nagy utakat tesz a divatos utcákban, hol a nagy államférfiak, szép szavú képviselők járnak el, itt mutogatják a nagy színésznők új ruháikat, és írók is jönnek, akiknek arcképeit a képes lapokban látni!... Oh, ezt Gina is megpróbálta már egyszer, ez a múlt nyáron történt, és egy csacsogó jogászyerek rokon mutogatta meg a nevezetességeket, ki oly vakmerő volt, hogy egy ízben csókot is mert kérni; de Szabolcs mindjárt elvesztette minden tekintélyét, ahogy estére kisült, hogy délután miért voltak itt az öreg Oláh Ádámmal, aki hosszú órákon át régi és kipróbált házasság-összegombolyító szokása szerint rengeteg kérdést intézett Ginához. Gina makacskodott a vége felé, és később megszökött a társaságtól, bár Szabolcsot eleinte szívesen hallgatta. Ő ugyanis nem látszott rossz fiúnak. És este történt ez. Az öreg Zuz elmondta, kik voltak, és mi járatban a délutáni vendégek. (Ők alkonyattal továbbmentek.)

Gina eleinte közönyösen nézett az apjára. De ím, egyszerre kacagni kezdett, úgy, de úgy, ahogy eddig otthon – a mamzel zsarnoksága alatt – sohasem bátorkodott. Csak künn a dombtetőn merészkedett néha-néha ily teli tudóval belekacagni a napsugaras világba. Az öreg Zuz János mérges szemeket vetett rá.

– No, mit vihatsz? – kérdezte dühösen.

Gina mélyen elpirult.

– Nos?

A leány a köténykékét tépdeste.

– Mit?... Mit?... Hát, édes istenkém, ezen az egész dolgon...

Az öreg szigorú szemeket vetett rá. Aztán szelíden folytatta:

– Pedig komolyságot várok már tőled, édes kisleánykám, Gina. Ne légy gyermek, hisz nem kell neked éppen a pesti doktorhoz férjhez menni, nem is akarom, hogy egypár évig ez megtörténjen; ahhoz mehatsz, akit te választasz, de ily fontos kérdésben komolyan kell mindig gondolkozni... Szokj hozzá a komolysághoz, mert az élet komoly...

Az öreg Zuz János ily hosszú beszédet egész életében nem mondott. Szinte nekihevült, aztán hirtelen sarkon fordult. De az ajtóból még visszaszólt, mintha csak ez lett volna az egész erkölcsi oktatásnak a magva:

– Meztéláb pedig meg ne lássalak többet, mert... mert... – Egy pillanatig tűnődött az öreg, micsoda irtózatossal büntetéssel fenyegetőzzön. – Mert... zárdába mégy!

Így történt, hogy Gina életének tizenötödik tavaszán, eme szép májusi estén – odakívül ekkor gyönyörűen szikráztak az ég lámpásai, és a hold szelíd fellegek között vándorolgotott – nehéz gondolatoknak volt rabja. A mamzelnak fejfájása vala, így ő szobájába zárkózott. Ez rendesen ünnep volt Gina számára, de ma? Ma még az unalmas mamzelt is szívesen hallgatná. Ő ugyanis egykor férjhez akart menni. Egy szőke nyelvmester szerepelt a regényében. De a nyelvmester hűtlen lőn... Milyen jó volna most ilyenekről beszélgetni!

A szőke nyelvmesterről különösen. És Szabolcs Gyuláról is egyet-mást. Gyula ugyanis nem hordott cvikkert, mint azt képzelni lehetne, és elég kedves dolgokat tudott mondani. Többek között egész kis mesét az illatos ibolyáról, ami gyönyörű pászmákban kékkelt a patak felé.

Ők erre járkáltak délután. A két öreg a tornácon pipázgatott, s meghányták-vetették az elmúlt dolgokat, amint az régi ismerősöknél elő szokott jönni. Csak később indultak a fiatalok után, mikor – mint vén eszükkel gondolták – már azok kibeszélgették magukat; pedig még csak akkor kezdtek hozzá. Gina ugyanis sehogy sem akart egyebet mondani igennél meg nemnél.

Ej, ej, és íme, a kis Gina e kedves májusi estén az ablaknak dőlve a csillagokat szemléli. Ugyan mit keres közöttük? Így sok mindenre gondol ő. Eszébe jutott egyszerre a Szabolcs komoly, szenttelen arca. S a szeme csillogása, ahogy mondta:

– A viszontlátásra, a viszontlátásra...

Pedig abból semmi sem lesz, gondolta most Gina. Valóban semmi sem lesz? Ohó, ez a Szabolcs sokat hisz magáról. Mintha ő csak gyermek volna!...

IV.

Igen, és másnap megszökött Gina ismét hazulról a dombtetőre. Kedves májusi reggel volt ekkor. Derűs, verőfényes párázatok libegtek az illatos táj felett. Madarak szóltak mindenfelé, fecsképárok karikáztak jobbra-balra vidám csicssergéssel, és a távoli mezőkre egy nagy csomó galamb, mint fehér pelyhelyfátyol lebbent alá a légből.

Elek József ott tanult már rongyos, vastag könyvekből, ülve egy fehér kövön. Valami görög verset darált, Gina hallotta már messziről, s így történt, hogy a kökénybokrok közül előlopózva – ez nagy ügyességgel esett meg – hirtelen befogta rózsás kezecskéivel a fiú szeméit. József eldobta a könyvet, és gyöngéden lefeszítette a puha ujjakat szeméiről.

– Maga az, Gina?

Gina nevetve nézett rá.

– Hát nem az az első szava, hogy: Jó reggelt? És kérdezni kellene: Hogy aludt, Gina kisasszony? Bizony ilyenformán! De maga keveset tud...

József kedvetlenül nyúlt a könyvei közé.

– Így még kevesebbet fogok tudni, ha maga mindig feljön ide. Sohasem jutok Egerbe...

Gina hallgatagon néz rá. Aztán leül vele szemben.

– Ne tanuljon még! Valamit akarok mondani. Tudja, hogy tegnap jelentkezett az első kérőm...

A fiú kissé elsápadt.

– Tegnap?... Tegnap?

Kissé elkomolyodik Gina ekkor. És valami fájdalmas vonás törekszik fel fiatal arcára.

– Igen, tegnap, Szabolcs Gyula a neve...

– Aztán?...

Hallgatnak ők ekkor. A fiú sápadtan néz maga elé. Ugyan miről is lehetne most gondolkozni? A kérő, Szabolcs Gyula... Ej, ej, miképpen történhetett ez?... És mily váratlanul lesújtó ez a dolog. Jön egy idegen ember, és kéri Ginát.

– Igen, eljöttek, ott voltak egész délután. Csak este tudtam meg, miért jöttek...

Lehajtott fővel ülnek szemben egymással. Ők erre nem is gondoltak még, hogy ilyen is történhessék.

– És eljönnek ma délelőtt is, de én ideszöktem.

Akkor a fiú erőfeszítést tett.

– Azt rosszul tette, Gina – mondta halkan.

A leány lassan tagolta utána:

– Rosszul, József, rosszul?...

József a könyveit tépdési. Eme szép májusi reggelen igen-igen szomorú e két gyerek.

– És miért? Miért rosszul? – kérdi elfojtott hangon Gina.

– Miért? Hát mert rosszul.

Gina mélységesen elpirult. Könnyek fullasztják el mellét, és alig tudta, hogy mit mond:

– Magától akartam megkérdezni, József, hogy mit tegyek?... Hogy... szeret-e még... és hogy várjak-e magára?... Ezt, ezt, József.

A két tenyerével eltakarja a szemeit ekkor Gina. Istenem, mit is mondott most, de vajon nem ezen gondolkozott egész éjjel? Ezen, ezen, hogy így fog szólni. Hisz végre is ők szeretik egymást...

A fiú kissé hátrahúzódik. Csontos, sovány arcán a sápadtság és a pirosság felváltva jelentkezik. Ah, ah, hirtelen feláll. Egy kissé dühös és megrettent. No, nem számárság-e, amit ez a leány beszél. Dadog, és hadonász a kezeivel:

– Én, én... mit mondjak én? Maga már nem gyermek, és tudja, hogy mit csinál. Hát én? Mit én? Maga okos és meggondolhatja mindent... Mindent. Már mint hogy én? Én papnak készülök, Egerbe utazom, igenis, Egerbe, hát mit akar velem?... Velem akar valamit? És gyermekség volt az egész...

V.

Mi volt ez?

Ez a szegény fiú, mint a csapdába jutott egér, hadonászott jobbra-balra. Ostobaságokat beszélt össze, előre féltette a jövőjét, mielőtt még megteremtette volna azt. És ím, felkapta a könyveit, és leszaladt a dombon, hátra sem tekintve... Gina a rettenetes fájdalomtól elveszítette önuralmát, és zokogva borult a földre. Sírt, sírt... Szakadozó zokogással tört fel kebléből a fuldokló sírás. Ah, mily nehéz szavak voltak ezek!...

Ekkor valaki gyengéden felemeli két erős karjával az elalélt leánykát. S a karjaiba veszi. Gina lassan felnyitja szemeit, látja, hogy ki az, de nem bír és nem mer megmozdulni. Húszl lépésnyire az országúton a könnyű kis fogat áll, előtte a pejlovacsák, a kocsiban az öreg Oláh Ádám úr. Itt elhelyezik Ginát, aki ekkorra magához is tér.

– Mi történt önnel, Gina kisasszony? – kérdi Szabolcs Gyula, ahogy a pejlovacsák ügetve indulnak neki az országútnak.

Gina gyöngéden néz a férfitra. Lám, lám, milyen a véletlen! Halkan mondja:

– Semmi, semmi, csak egy kissé megártott a friss reggeli levegő, s így elaléltam.

Így mondja ő, s nem is kérdezősködnek tőle tovább. A lovacsák gyorsan haladnak a könnyű fogattal. Ej, ej, az öreg Zuz János urat milyen meglepetések érik!...

*

Ez a nóta egy nagyon régi és ifjonti tavaszról való, amikor az öreg, hosszú szakállú Xenophón úr fogta vasmarokkal a szívünket, és titokban Petrarca szonettjeit szavaltuk. Igen régen; mintha már nem is volna igaz.

A tudomány vendége

Jánoska, a szerencsétlen Jánoska, mindnyájunknak jó barátja volt, midőn a gimnázium hosszú akácfa alatt verekedéseket rendeztünk, és Jánoska, a diákos Jánoska, a rácsos kerítés mögül szemléltette az ifjúság multságait, és onnan latin szavakat habogott. Ő, tagadhatatlan, tudományos embernek született. A vén Kovács Ágoston tanár úr állt a diákok háta mögött. Guszti bácsinak nevezték, amiért a tanár úr szörnyen bosszankodott.

Tehát Guszti bácsi a megmondhatója, hogy ki volt Jánoska, amint táskával a hóna alatt az iskolába járt, és a deklinációt s konjugációt vágta, mint a répát. De közbelépett a sors, a sivatag, kemény sors, és Jánoska nem lett sem püspök, sem tanár, csak ilyen deres szakállú, kóborló vén naplopó, aki a gimnázium körül szeretett ólálkodni, és boldogságát az képezte, ha beszélgetést kezdhettek a diákokkal iskolai feladványaik felől (tanultságát fitogtatta ilyenkor Jánoska diák), és hálából trágár dalokra tanította a diákságot. A professzor uraknak pedig nagyokat köszönt a kapu körül, és Kacska úrnak, a szigorú pedellusnak a kezét kereste... Ha délelőttönként az ablakok alatt, az utcán feltűnt Jánoska kóválygó alakja, amint kopott fekete ruhájában, lyukas szalmakalappal fején és egy piszkos kis fapipával bicegett a rácsok körül, a tanteremben mint nagy sóhajtás röpült keresztül a hír, hogy nyomban csengetnek a pedellusi lakban – szünetre; amikor a diákság az udvarra özönlött, és ellepte a kapu környékét, a tornaterem mögött pedig nagy cigarettázások folytak; amikor Jánoska víg mosolygással közeledett, és boldogan szólongatta meg ismerőseit:

– Quo modo, spectabilis, qou modo?

És borzasztóan érdeklődött mindenféle dolgok iránt, amik az iskola falain belül történtek, ahová ő szent áhítattal mert csak bekukucskálni. A diáktrefáknak leghálásabb hallgatója ő volt, és amint kis, rövid fapipájával, görnyedt, kövér hátával ottan álldogált a nagyobb diákok között, és amint nevetett borostás vastag nyakában, olyan volt, mint egy kedélyes, vén tanár, aki eltrécseli az időt tanítványaival. Ám csak messziről volt tanár úr Jánoska. Aki közelről hallgatta őt, annak más véleménye támadt fölé. Jánoska szörnyű trágárságokat mondott olykor, és dalai, amiket halkán, zümmögve, a kacagó fiúk között előadott, hemzsegték az erkölcsstelen kifejezésektől. A fiúk sűrű kört képeztek Jánoska körül, és a tornaterem mögött a Jánoska előadásait odaadóbb figyelemmel hallgatták, mint akár a történelmet főt. Csecsetka Nep. János úr ajkáról.

És így történt, ez a nagy elmerültség okozta azt, hogy senki sem vette észre, midőn egy októberi délelőttön a tornaterem mellett Kovács Ágoston tanár úr megjelent, és nagy hasát előretolva szuszogott végig a keskeny kövezeten. Mikor a csoportosulás mellett elhaladt volna a tekintetes úr, megállott, és csontfejú botját haragosan emelte fel.

– Canis mater! Mit csináltok ti itt? – kiáltotta, a diákok széjjelrebbentek, és a cigaretták nyomtalanul eltűntek. Jánoska pedig szégyenkezve vette le kalapját a szigorú Guszti bácsi előtt.

A szigorú Guszti bácsi nyilván megirigyelte Jánoskát, avagy megütötte fülét néhány szó a vén betyár előadásából, mert szürke szemét rosszindulattal forgatta, és fenyegetőleg közeledett Jánoskához:

– Hát maga kicsoda? Mi?!

Jánoska a tetten ért bűnös zavarával sütötte le szemeit, és alázatos hangon rebegette:

– Én Pogácsa vagyok.

– Micsoda Pogácsa? – horkantott Guszti bácsi.

Jánoska mély zavarában a kabátját húzogatta lelógó kezeivel.

– Nem emlékszik rám, tekintetes tanár úr? Én valamikor növendéke voltam, és eminens voltam, és...

– Nem hiszem – dörögte Guszti bácsi –, nem hiszem. Ilyen ember, aki rontja a diákság erkölceit, nem lehetett az én tanítványom.

Jánoska fájdalmasan mormogta:

– Azt hittem, hogy emlékszik rám, tekintetes tanár úr.

– Nem. Nem – szólt a tanár úr, és fenyegetőleg tette hozzá: – Aztán többet meg ne lássam itt az iskolánk környékén, értette?...

Jánoska, mintha a mennykő csapott volna le előtte, megmerevedve állott helyén, és tekintetét a földre szögezte, amíg a tanár továbbment. A diákok – amilyen már a diák – nevetve, gúnyolódva vették körül Jánuskát, és csipdesték szavaikkal. Hiába minden tudománynak, ha Guszti tanár úr kijelentette, hogy neki tanítványa Jánoska sohasem volt.

Jánoska, mint a megsebzett állat, búsan nézett körül, aztán lassú, cammogó lépésekkel elment az iskola környékéről; útközben néha megfordult, és fájdalmasan tekintett vissza dicsőségének egykori színhelyére.

*

Az iskola környékéről végképpen elmaradni Jánoska mégsem tudott. Tudományossága nem hagyta őt nyugodni, és tovább is ólálkodott a kapuk és kerítések körül, ámbár a nagy diákokat, akik megszegyenítésének tanúi voltak, óvatosan elkerülte. A legkisebb diákokkal barátkozott, és óvatosan sompolygott végig a gimnázium alatt, ha a tízórai szünetre csöngettek. Most már Kacska úr, a kemény pedellus sem nézte őt jó szemmel, mert e sovány, vörös férfi a tanár urak s az iskola érdekeit szívében viselte. Sokszor gorombán morgott az udvaron járkálva, a pedellusi házi sapkában, és öklét fenyegetőleg emelgette Jánoska felé. Jánoska ilyenkor ijedten menekült el, és a közeli utcákban meglapulva, a sarkokon és kapuk alatt leskelődött kis pajtásaira, a diákokra. Arcán boldog mosolygás terült el, ha a kisdíákok szóba álltak vele, és elbeszéltek feladványaikat, amelyekben Jánoska mindenképpen segítségükre kívánt lenni. Papiroscsomagokat húzott ki zsebéből, és apró ceruzájával felírta a feladványokat, amelyekkel otthon, kis szobájában, ahol bátyjával, a suszterrel lakott, nagy tekintélynek és tiszteletnek örvendő a házban, mondom, a feladványokkal éjjel is foglalkozott, és pislogó petróleumlámpa mellett nagyokat sóhajtozott, amint szeplős homlokáról a verejtéket törülgette. Ócska könyveit elővette, és leckéit a kisdíákoknak betanította, s másnap temérdek gesztus kíséretében izgatottan mondta föl a leckét a gimnázium körül, kis barátai nagy álmélkodására.

*

Elbúsulok, ahogy ezzel a vén diákkal foglalkozom, aki sápadt boldogtalansággal emésztette magát a tudományok miatt; a tudományok miatt, amelyekben nem volt része.

És azt a csikorgó téli napot sem felejttem el, amikor Jánoska vékony, foltos felöltőjében vörös kezekkel és dideregve topogott a hóban a kerítés körül, és vágyakozó szemmel meredt az iskola felé. Olyan hideg volt, hogy a verebek lepotyogtak a fákról, és hiába csengettek tíz órakor, a diákok nem mozdultak ki a tantermekből.

Jánoska elboruló orcával járkált a kerítés körül. Ma jobban várta, mint valaha a diákokat, különösen a kis Péteri fiút, aki tegnap arról panaszkodott, hogy nem tudja megcsinálni a

számtani feladványát. A számtani feladványnak ma délelőttre készen kellett lenni, és tíz órakor, ha belép főt. Csecsetka Nep. János tanár úr, és számon kéri a számtani feladványt, Péteri Laci nem fogja azt benyújthatni... Ezt a számtani feladványt Jánoska az éjjel nagy fejtörések közepette elkészítette. Semmi más sincs hátra, mint az, hogy Péteri Laci az irkájába lemásolja azt, s bizonyos, hogy eminens léssen a kislegény.

Ám Laci ma nem jött ki.

Senki sem jött ki a hideg mián, és Jánoska hiába szorongatta zsebében kincsét, Laci fiú annak hasznát nem veheti.

A percek múltak. Jánoska kétségek, gondok, szomorúságok között vívódott lelkében a rács mögött, a fagyos hóban.

Végül elhatározta magát, és csendesen megindult a kapu felé. Lassan ment, és fejét ijedten kapdosta jobbra-balra, vajon nem látja-e meg valaki...

Belépett a hosszú, fűtött folyosóra, a havat leverte lábáról, és mély megilletődéssel, félénken sompolygott el a nyitott ajtajú osztályok előtt, ahol benn a fiúk zajongtak a szünet alatt.

Jánoskát természetesen észrevették, és kiabálva tódultak ki a folyosóra, ahol körülfogták őt. Más osztályok is tudomást szereztek a vendégről, és a folyosókon végighangzott a víg kiabálás:

– Itt van Jánoska! Itt van Jánoska! Éljen Jánoska!

Az öreg Jánoska kétségbeesetten csitította a fiúkat. Integtetett a karjaival, és száját csucsorította, amint félénken kérdezősködött a kis Péteri Laci után.

Péteri Lacit azonban sehol nem találták, Jánoskát nagyon leverte ez a csapás. Már vissza akart sompolyogni az ajtó felé, amikor az emeleti lépcsőn Guszti tanár úr tekintélyes termete megjelent.

A fiúk egyszerre elhallgattak, és a tanár úr dühösen közeledett. Már messziről kiabált:

– Ki hívta ide ezt az embert? Hogy mert ide belépni ez a vén csavargó?

Némelyik fiú illedelmesen felelt:

– Senki sem hívta, tanár úr, magától jött ide... Magától jött ide.

Jánoska görnyedten, elsápadva, remegve állt a szigorú tanár előtt. Guszti bácsi rettenetes dühbe borult, és a fiúkat a pedellus után küldte. Kacska futva jött, és sapkáját a kezében tartotta.

– Dobja ki innen ezt a szemtelen embert! – kiáltotta Guszti bácsi.

Amire Kacska megragadta Jánoskát, és az ajtóhoz vezette.

*

Szegény Jánoska. Mondatik, hogy ettől az időtől kerülte a gimnáziumot, sőt az utcára sem mert kilépni: a fiúk, ahol találták, számfület mutattak neki.

Mondatik, hogy a fiúk e gonoszságát annyira szívére vette, hogy lemondott a tudományokról, és belépett a suszterműhelybe, amit bátyja vezetett.

A bánat jön

A fecskéfészek körül, ami a harmadik emelet magosságában húzódott meg – észrevétlenül és zajtalanul –, nagy háború keletkezett az idén karácsonykor. Sőt benn a fészekben is csata folyt; a két asszony – az ifjú és az öreg – küzdöttek a jogokért, habár anya és leány voltak.

*

Tulajdonképpen ott kezdődött a dolog, amikor János – akinek nagyon kevés szerepkör jut ebben a történetben –, János karácsony estvéjén végre kijelentette a vacsorázóasztalnál:

– És most elviszem a kis feleségem. Elmegyünk innen, messze. Visszavonulunk egy hotelszobába, és addig, amíg Sercz hazahozza a bútorokat, ott maradunk.

János szerette a szép szavakat, és különben is meghatótnak és különösen érdekesnek találta magát mint férj. Asszonykájával elmentek; az öregasszony az előszobáig kísérte őket, és világított a gyertyával. Rozi, a törpe és vastag szolgáló, úgy üvöltött, mint egy sakál, sírván. János elment Vicával, s az öregek egyedül maradtak otthon – míg Sercz a bútorokat hazaszállítja. A doktor úr természetesen a mai ünnepélyes alkalomból sem jött ki szobájából. Ő nem hagyta magát zavartatni mindenféle kicsinyes események által; kis szobájában, minnek ajtaját mindig gondosan bezárta, járkált fel-alá, és hamis hangokon dúdolgatott, mint már huszonöt év óta, amikor összeharagudott a feleségével.

De most elment Vica Jánossal, még csak hét óra volt, és szokatlanul csendes lőn a lakás. Az öreg és szép Magda a dívány sarkába leült, és fejét kezére támasztva elgondolkozott. Rozi a konyhát elhagyta, és a szomszédsággal kezdett élénk társalgást a nap nagyszerű eseményei felől. Az öreg doktor úr rőtta a szobáját, és a nagy csöndességben felhallatszott egy szomszédos utcából a villamoskocsi csöngetése, sőt a toronyóra is ütött Szent Teréz tornyában. Magda nyugtalanokodva felemelkedett és az ablakhoz lépett: vajon hol járnak most az ő gyermekei? Vajon boldogok-e most? Jókedvűek-e és mosolyognak-e? Az idő múlt, és a lámpa az asztal felett oly szelíd, nyugodalmas fénnel égett, mintha tegnap óta semmi sem történt volna a házban, ama két év óta várt nagy esemény nem következett volna be: hogy János elvette Vicát, mikor már senki sem hitte volna, mert János a utolsó időben a dorbézolásra adta magát... de mégis elvette, mégis, mégis... Már senki sem bízott a dologban, Vica sírt sokat, János napokig eltűnt, és bizonyosan korcsmázott; ha pedig jött, akkor elbúsulva sóhajtozott, hogy így, úgy az ő aranyos szabadságának maholnap vége van... No de mégis. Elmentek, és a ház üres szinte, Vica nincs itt, aki nevéssen vagy pattogjon, és regulázza a mamáját és vőlegényét.

S a nagy csönd miatt tán, vagy másvalami miatt, Magda elszomorodott, és mint egy szürke, beteg madár, lehajtotta fejét. Amikor az ajtó megnyílt, és a szobába egy kis termetű, szürke fejű emberke lépett, aki pápaszemét ráncos homlokára tolt, és kopottas ruházatán az összes gombok fellázadtak, az öreg Magda felemelte a fejét.

– No, mit akarsz, te emberkerülő? – kérdezte mogorván, és rosszindulatú pillantásokat vetett férjére.

Az öreg doktor úr – ő megszokta ezt – nyugodtan bicegett előre, és az asztal lapjára fektette fonnyadt, vén kezeit.

– Hát csak azt jöttem megmondani, hogy én már nem adok többet egy krajcárt sem – mondta éneklő hangon.

Magda – egész életében szenvedett ő ettől az embertől, amint ezt mindenki tudta a házban – méltatlankodva emelte fel szürke fejét:

– Kértem én tetőled pénzt? Kell nekem a te pénzed?

Az öreg doktor úr szomorkás mosolyra vont a beesett ajkait:

– Vicának nem adok többet. Elég volt éppen, én nem törődöm semmivel, hagyjanak nekem békét.

Magda erre felpattant:

– Senki sem szól hozzád egy árva szót sem, miért veszekedsz tehát? Ott meglehetsz a szobádban, senki nem megy feléd. Hát mit akarsz most?

– Csak ezt akartam mondani – dünnyögte az öregember, és tétovázva megfordult.

De aztán mégsem ment ki. Hosszú évek múltak el, Magdával ő ennyit egyszerre nem beszélt, mert általan senkivel sem beszélt: gyűlölvén az embereket. Most, ma, a nagy csöndességben,

mintha egyéb mondanivalója lett volna... Magda felhasználta az alkalmat, és egyszerre beszélni kezdett:

– Ugye irigyled a lányod boldogságát? Te rossz ember vagy, és mindenkire haragszol. Persze János más ember, mint amilyen te vagy. Emlékszel, mikor engem elhoztál Veszprémből az anyámmal, és idejöttünk, egy darab avas sajt volt a szekrényben, és száraz kenyér mellette, s így hoztad te az asszonyt. Másnap reggel már veszekedtél velem: tudod-e, hogy miért? Mert egy páciensed más doktort hívatott, amíg te Veszprémben jártál. Azt mondtad, hogy egy csomó pénzt veszítetted el miattam. A Beck Fritz volt az a beteg, emlékszel az öreg Beck Fritze?

Az öreg doktor leeresztette a kezét, és nyugodtan pislogott szemüvege alól:

– No és nem volt igazam? – kérdezte egyszerűen.

Magda erre elfordította a fejét, és rezignáltan nézett maga elé.

Az öreg doktor pedig így folytatta:

– Lássa, mégsem vagyok olyan rossz ember, amilyennek maga hisz, vettem magának egy ruhára való selymet, hogy legyen szép napja ma...

Magda csodálkozva emelte fel a tekintetét. Az öregember zavaros izgatottsággal beszélt tovább:

– Megvarrathatja, ha akarja... Megvarrathatja. Nem mondom, hogy valami drága selyem, de maga ismer, hogy én tudok olcsón és jól vásárolni. Mindjárt behozom.

Az öreg sebesen megfordult, és kisietett a szobából. Nagy paksamétával tért vissza, és diadalmas tekintettel tette az asztalra a holmit.

Magda csendesen felállt, lábai gyengék és lépése bizonytalan, de most mégis sietett az asztalhoz, és kibontván a csomagot, egy percig dühös és kétségbeesett tekintettel meredt a szövetre, aztán ellökte azt magától.

– Hisz ez bélésnek való szövet! – kiáltotta. – Ilyent én nem veszek magamra. Nem szégyelled magad, ilyen rongyot hozol a feleségednek?

Az öreg doktor úr értelmetlenül dűnnyögött:

– Magda, Magda, még mindig olyan hiú, mint azelőtt volt.

– Istenem! Bélésszövetből csak nem varratok ruhát, nem érted, te vén farkas? – kiáltotta.

Az öregember sehogy sem értette meg a dolgot. Végre is fogta magát, és kiment a szobából.

– Magda a régi – mormogta –, kibékülni nem lehet vele sehogy.

Jó és nyugodt lelkiismerettel lefeküdt ekkor az öregember, amíg Magda keserű könnyeket hullajtott, mert bizonyosra vette, hogy férje csak bántalmazni akarta őt ajándékával.

*

No, az első este aztán elmúlt; Magda éjfél felé lefeküdt, nyugtalanul aludt, többször felkelt ágyából, és a másik ágyhoz járult, ahol húsz esztendeig aludt a leánya. Az ágy üres volt – a kis leány elrepült; vajon boldogabb-e álma, mint ebben az ágyban volt?... És az öreg Magda, leborulván a párnákra, jól kisírta magát – mindenért, az avas sajtért, amivel harminc év előtt ifjú ura őt megvendégelte, és Beck Fritzért is, aki miatt kikapott, és Vicáért is, akit János elvett tőle. Öreg szívének fenekén keserűen támadt fel a gondolat, hogy ezután mindig bélésszövetből lesznek a ruhái, mert Vica már nem volt neki többé. Vica fizetését – amit mint tanárnő nyer – az urára fogja költeni, a gyermekeire, és ő járhat bélésszövetben öreg napjaira – jóisten, nehéz az élet egy rossz férfi mellett! S így Magda, kisírván magát, elaludt, és szépeket álmódott, oly szépeket, amilyeneket leány kora óta soha. Reggel csak annyira emlékezett, hogy egy szép-szép fehér bukétát kapott egy csinos fiatalembertől, aki nagyon hasonlított a Bálint Józsihoz, akivel kisleány korában az akácfa alatt táncolt. Sőt oly élénk volt álma, hogy felébredvén a karját kinyújtotta, és a takarón kereste a virágokat. S így a délelőtt szépen elmúlt. A téli nap beragyogott a szobákba, Rozi, az álmos és boglyas,

takarításba kapott, de Magda felszólította őt teendői abbahagyására: kényes Vica úgyszincs itthon, minek fordítanók fel tehát a házat oktalan takarítással, ő majdcsak meglesz úgy is, ahogy van. Rozália ebbe beleegyezett, és a konyhában leülve ábrándozgatott és aludt. Magda pedig jókedvűen gondolt a virágokra, amelyekkel álmában meglepték, s a spirituszon teát főzött. A reggelizéssel természetesen sok időt töltött el, mert hisz Vica nincsen itthon, és így nem kell sietni; mosolygott és ábrándozott, amíg a zsömleszeleteket tördelte, és függetlennek, szabadnak, gondtalannak érezte magát... S így a zongorához is leült. Elmúlt tíz év, hogy nem zongorázott, a húrok leereszkedtek, és a régi hangszer hamisan, búsan zöngött ujjai alatt. Hamisan és búsan – de vajon hallotta ő ezt? És ha hallotta is, törődött volna vele? Igen régi operettekől igen régi melódiák jutottak eszébe, és csöndesen lejátszotta őket. És *A sevillai borbélyból* az áriára hogyan emlékezett volna: Ro-ro, zi-zi, na-na, Rozina... Lehunyta a szemét, és dúdolgatott a szép, öreg Magda. Dél lett, a bútorokat is elhozták, és a szobába berakták őket, ő még mindig a zongoránál ült. Ebédet sem főzött: minek? Vica nincs itthon, pihenhet egy kissé, úgyis eleget dolgozott életében. Rozina... Rozina...

*

Az öregember – a vén farkas – dörmögött ugyan az ebéd elmaradása miatt, de hangosan szólni nem mert a tegnapiak miatt. A cselédnek adott egy hatost Magda, egyen valamit, ő maga nem érzett éhséget, mert helyzete boldogsággal töltötte el: ahogy Vica nőtt, rabja lett az anyja, mert Vica kényes volt, és szerette a rendet a házban, s reggel korán kelt, délben sietve jött haza ebédelni, és aztán ismét futott az iskolába, tehát mindennek rendben kellett lenni; azonban ma? Ki törődik azzal, hogy van-e ebéd vagy nincs ebéd? Ki törődik a szobasarkokkal? Ki törődik a lefekvés és felkelés idejével? Senki!

Az öreg és szép Magda boldog nyugalomban töltötte a délutánt is. Eszébe sem jutott berendezni az újonnan hozott bútorokkal a lakást. Az ágyak és komódok megtöltötték az ebédlőt és az előszobát, Magda vigyázva járt körülük, és másnap Rozival együtt csak délfelé ébredtek fel.

S ez így ment egy hétig. Mi boldogság költözött a hajlékba! Rozi irigyelt személyiség lőn a szomszédoknál, és Magda regényeket olvasott a kanapén, mint leány korában. Ha jól emlékezik, azóta nem is olvasott regényt, mert ideje nem volt hozzá. A lámpa éjfélig égett, a spirituszon jóféle teákat főzött, és a cukrot sem sajnálta magától... Boldogság, boldogság. Szinte meghízott Magda ezekben a napokban, és ha Vicára gondolt, mindig áldással kísért gondolatát, mert e munkátlan jólétnek ő vala az okozója...

De egy este... Egyszerre láрма hallatszott az előszobában, az ajtót dühösen becsapta valaki, és Vica mint forgószél termett a szobában. E kis nő fulladozott a méregtől, és indulatos természete erőt vett rajta, hogy csaknem elájult.

– Hát a bútorokat nem rakták a helyükre? Hát semmit sem csináltak? Szanaszét van minden... Istenem, hisz itt nem is takarítottak!

Vica természetesen egy pillanat alatt apróra megvizsgált mindent, és azt hitte, hogy meghal. – Meg kell bolondulni az embernek, tudtam előre, hogy milyen asszony maga, mama. Elülne egy helyen egész nap, meg se mozdulna. Csak ki kell tenni a lábam a lakásból, és felbomlik benne minden rend...

Az öreg Magda szégyenkezve dugta el a regényt köténye alá, és elpirulva morogta:

– Hisz férjhez mentél, kedves leányom, hát most már nem muszáj mindennap takarítani a vőlegényed miatt.

Vica remegett a dühtől, és nem szólt semmit. Csak leült egy székre a szoba közepén, és keserves zokogásba kapott.

A szomszédos szobából, amelyiknek bezárt ajtaja mögött az öregember töltötte életét, most kárörvendő kacagás hallatszott. Sőt az ajtót is felnyitotta a doktor úr, és beszólt:

– Mindig mondtam, hogy Magda nem szereti a rendet.

Az öreg Magda mint egy tigris ugrott fel:

– Te mersz beszélni! – kiáltotta. – Nem elég, hogy bélésszövetet vettél nekem, hogy abból ruhát varrjak, még veszekedsz is.

Az öregember erre gyorsan visszavonult. De a csendes, nyugodalmas boldogság is eltűnt örökre. János kinyújtózott a pamlagon, Rozi fel és alá futkosott, Vica sírt, jajgatott és korholta anyját... A szegény Magda tehát – mit tehetett egyebet – leült a konyhában egy székre, és szomorúan lehajtotta a fejét.

A vénülő leány

I.

Anna egy reggelen, a tükör elé állván, sírásra hajló szemmel nézegette azt a tíz-húsz szürke szálat, ami hamvas hajában, füle mellett elsimult.

Oh, tessék elhinni, fáj egy még mindig deli leányról, kedves, jó leányról, szép leányról kiírni, hogy korban immár messze túl jár a harmincon. Mint egy ötesztendő menyecskének, olyan a tartása, járása, mozgása Annának. Mi, fájdalom, már nem hiszünk neki, mert nem hihetünk.

Az öregek is emlékeznek rá mint nagyleányra, és itten élvén, a méltóságos torony alatt, Annát mindig egyformán frissnek és mosolygósnek látják. Ha délutáni időben kapuján kilép Anna, és telt természetéhez simuló fekete ruhájában végigsétál a gömbös akácok alatt, mikor is mosolygós orcáját szinte csodálkozó mosolygással fordítja az emberek felé: senki sem mondaná, hogy már öregesedő hölgy.

Sőt idegen belé is bolondulna könnyen. Mi ezt nem tehetjük, mert tudjuk, hogy Anna után olyan férfiak is futkostak, akik ma komoly, deres fejű családapák, és futkostak azok fiai is.

Oh, Anna, ha nem is szépül napról napra, mint az ifjú rózsaszálak, szépségét megtartja, és magára vigyáz, ablakait kitarja, és úgy zongorázik; amire csöndesség lesz a méltóságos torony alatt. A barátok is, értem az öregeket, halkabban krákognak a klostrom kertjében... A muzsikaszó betölti a szűk utcát.

Oh, ez az Anna sehogy sem akar megvénülni! Bár korát mindnyájan tudjuk körülbelül. És hogy sokan bomlottak utána férfiak sikertelenül; vagy hogy miként történt, nem tudni. Csak egy a bizonyos, hogy Anna még mindig egyedül lakja a vén, de tiszta Bojár-házat, amelyiknek faragványos kiskapujához lépcsők vezetnek föl.

Általán ebben az utcában minden hűvös, csöndes és tiszta, mert a barátok laknak itt. És különben is mintha barátok, ájtatos, csöndes, érzékeny, öreg barátok lagnak mind a házakat.

Bár a kapuik fölött repkény integet ki, és az ablakok virággal megrakvák...

A Jakab-toronyban harangoznak. A barátok házán csapódik a kis kapu, amint a soros páter, mellén összefont kézzel, lépked a templom felé, misézni.

A harang pedig szól odafönn a magasban. Zúgása százszoros visszhangot kelt a szűk utcában.

Bim-bam, bim-bam... Mintha csak ebben az utcában hangzanék a „kis Miklós” szava. A „kis Miklós” különben csakugyan egyedül nekünk szól. Mert ebben a zugban lakott

Podraniczkyne önegysága, ki a Miklóst öntette. „János apostol”-hoz, valamint az „öreg

Márton”-hoz nekünk semmi közünk. Ők már az egész városéi. Az „öreg Márton” szava körülbejárja a hegyeket, mert öntését a hegybeliek is támogatták.

A kis Miklós zúgása nagy visszhangot ver; a fehér barát belépked a templomba a sekrestyeajtón át. Annánál elvész a zongoraszó.

És a kis visszhangú, torony alatti zugban nincsen más semmi nesz, csak a lépések visszhangja, avagy ha az öreg barátok hangosabban krákognak a kertjükben, a lugasban pipázgatván.

II.

No igen, a szürke szálak megjöttek, bár igen szép május volt.

És a torony alatt nagy kelyhű piros virágok, fehér jácintok, jó szagú rezedák és ostobácska petúniák pattantak föl a földből, a napocska felé nyújtogatva fejüket. Az egész utca tele van virággal, mert a barátok nagyban kertészkednek, és március végével páter Tamáskovics, egy kis száraz, kesernyés emberke, aki a botanika híres professzora, ingyen osztogatja a virágmagvakat az Angyalzug lakosainak.

– Ültessétek el – mondja hidegen. – Virágot ültessetek itt mindenütt, az Isten hajléka körül. S így, ha gyöngye szellő kerekedik, az utca egyszerre megtelik illattal; sőt más utcáknak is jut az illatból, amit a mi házaink udvaráról kapkod ki a szél. De mindnyájunknak van annyi virágunk, hogy nem sajnáljuk az elröpülő illatot: hisz végtére úgyis a felhők felé megyen az mind, és a fehér báránnyfelhők a magasban, amik között a szentek és angyalok laknak, föllehetik a földi virágok illatát a magasságbeliek gyönyörűségére.

Mondják, hogy Anna virágai mégis a legszebbek. Mert ő már mindenben ilyen. Legalább a rózsabokrétákról lehet azt gondolni, melyeket Teri, a harangozó kis fruskája vasárnap reggelenként az Anna udvaráról kihoz; amiket a Boldogságos Szűz Márián helyez el Teri szép magos vázában mint Anna ajándékát. Azt a vázát a Mária-oltáron mindnyájan ismerjük, és mindnyájan megnézzük a déli misén. Tavasztól késő őszig ottan illatoznak a legszebb virágok: Anna virágai.

És ím, éppen virágnylás idején jöttek meg a szürke szálak. Oh, a Boldogságos most nem gondolt Annával? Tán sok más szegény öregedő leány imáját hallgatta meg inkább, és rózsáit nem fogadta szívesen. A szürke szálakat a Boldogságos még eddig mindig távol tartotta Annától, és a rózsák sem maradtak el soha.

Most már itt vannak a szürke szálak; pedig a nap tán szebben ragyog odakívül, mint más esztendőben, és a harmat is, ami reggel lehullott, most, e délelőttön, illattá foszlik szét a levegőben; most már minden szebb, minden édesebb lesz: Anna vénül.

Tartóztatta magát, szeméit kímélvén: nem sírt. Ellenben a szürke szálakat gonddal simította el, aztán az ablak hídjára könyökölt e vasárnap délelőttön, vajon az arra eljáró, betekintő, nagyokat köszönő emberek észreveszik-e vénülését? Vajon észreveszik-e?

Sokan elmentek erre, sokan köszöntek, néhányan meg is álltak, és pár szót váltottak az ablakon át. A kis sápatag és szerelmes tekintetű Báber Frigyes, az orgonista volt a legudvariasabb, mert físztulázó, lágy hangján csodálkozva kiáltott föl:

– Mi szép ma, Anna kisasszony, ha megengedi – tette hozzá szokott alázatos mosolyával. A kis orgonista ezért a világ leggyönyörűbb violáját kapta. A kis fiatalember boldogan dugta kabátja zsebébe a violaszálat: „mert, ha megengedi, Anna kisasszony, nekem nem szabad virágot viselni kívül, egyházi embernek”, mormogta boldogan, és apró lépéseivel továbbfutott.

A sűrűn kopogó lépések nagy visszhangot vertek föl a zugban. Asszonyok jöttek, akik mind nagy örömmel és szívességgel biccentettek Annának. Anna erre megdöbbsent. Nemigen szerette az asszonyokat, és nagy örömük gyanakodóvá tette.

– Csak tán nem? – rebegte ijedten, és a tükörhöz futott. Nem, rendben volt minden: a szürke szálakat elsimította a barna haja alá, a legélesebb asszonyi pillantás sem vehette észre.

Délre járt.

Oh, édes, szép, meleg, ifjú, májusi napsugár, jöjj fényességeddel, melegségeddel és ifjúságoddal!

Anna kitérte két karját a szoba háttérében, és nyitott ajkával lélegzett; mintha a május ifjúságát akarná mind magába lehelni; fiatalságát a napsugárnak, minden tavaszi virágok illatával, a kóborló szél frissességét az ő tovatűnő ifjúsága helyébe. Az üveges ajtón kopogtattak, és a fehér függönyön árnyék jelentkezett. Annak az árnyéka, aki a küszöbön állt, bekéredzkedvén...

III.

– Szabad?

Anna régi udvarlója jött be mosolygó arccal. Rendesen vasárnap délben szokta „tiszteletét tenni” Vilmos úr, és csak annyi ideig maradt, hogy sohasem tudta felét sem elmondani annak, amit akart, amit egész héten kigondolt.

Vilmos úr leült, kesztyűs kezeit térdére helyezte:

– Hogy van, kedves Anna kisasszony?

Anna egy pillantásig merőn, csodálkozva nézett a férfira. Mit akar ez itt ma, ezen a szomorú napon? Tán azért jött, hogy bántsa? Kínozza, mert megvénült?

Anna elmosolyodott: ostobaság! Ez a Vilmos harmincéves, és arcát simára megberetválja hetenkint. Régi kereskedőcsalád fia, aki a pult mellett nőtt föl, mint apja és nagyapja, és ottan talpal egész életében, kivéve azt az időt, amikor az oltárhoz vezet egy másik régi kereskedőfamíliából származó hajadont.

Vannak még ilyen régimódi kereskedők, kik fiaikat éppen úgy nevelik, mint száz év előtt nevelték gondos kereskedőapák fiaikat: munkában, örökös munkában. Szerények, becsületesek és sok vagyont gyűjtenek össze a régi üzlettel. És megmaradnak örökké kereskedőknek, nem sokat törődve a világgal az üzleti gondokon kívül.

Hajts Vilmos úr, ama piactéri Hajts Vilmos, az Arany Kos tulajdonosa, itten ült a Bojár Anna szalonjában, és egymáshoz dörzsölgette kesztyűs kezeit.

– Páter Bögyes szépen prédikált – kezdte. – Kár, hogy nem hallotta, Anna kisasszony. A népek úgy sírtak a templomban, mint a házeresz...

Oh, be szép is az, ha valaki ért az emberek nyelvén.

Anna, szemben ülve Vilmos úrral, nyugodtan nézte őt. A férfi ottan ült a kanapé zugában, hol másfél év óta üldögél minden vasárnap délben. Piros arcú, zömök fiatal férfi, ki annyi keveset tud a tulajdonképpeni világról, mint egy gyermek. Egészséges, csöndes természetű; halkán, némileg darabosan beszél, de becsületesen és keresetlenül. Olyan ember, akinek kell, hogy jó felesége legyen. Jó asszony, az boldoggá teszi és gyermekekkel ajándékozza meg.

– És a rózsái milyen szépek voltak, Anna kisasszony – mondta lelkes tekintettel Vilmos úr –, mondhatom, mindenki megbámulta őket.

(„A rózsák!” – gondolta Anna –, „mit érnek már az én rózsáim”.)

A férfi kissé habozott, aztán félénken folytatta:

– Épp oly szép vala a bukét, mint maga, Anna kisasszony.

Anna mosolygott:

– Köszönöm – rebegette, és lesütötte a szemét. Magában pedig azt gondolta: „ha az ősz hajam látnád!”

Vilmos úr száraz ajkait megnedvesítette nyelvével, és amíg fényes barna szemei lelkes rajongással tapadtak Annára, zavartan folytatta tovább, amint azt már jól át- meg átgondolta, így:

– Egyszer nekem is adott egy szál rózsát, tavaly, és egy rózsatőt. Emlékszik? A rózsatő kinyílt az idén, bimbója talán már kipattan udvaromon, mire innen hazamegyek. A maga rózsatője, Anna kisasszony. Emlékszik?...

Anna szelíden mosolyogva nézett a férfi becsületes, barna szemébe:

– Hát ápolta a rózsámat, Vilmos úr? Ápolta szegényt?

– Ápoltam. Mindig azon járt az eszem, hogy én ehhez a rózsatőhöz kötöm az életem sorsát, Anna kisasszony – mondta a férfi hirtelen, és lesütötte a szemét.

Anna fölállt:

– Zongorázok magának valamit...

– Ne, még ne – intett sebesen Vilmos úr. – Még ne, kedves Anna kisasszony. A rózsató kinyílt, és én most itt vagyok, és a kezét kérem...

Sebesen, behunyt szemmel mondta ezt el a férfi, és egyszerű, becsületes szíve diktálására térdre akart ereszkedni, mint ezt a regényekből olvasta.

Anna az asztalnak támaszkodva állott. Gyorsan előrelépett, és megkapta a férfi vállát.

– Kérem, ne – suttogta lángvörös arccal. – Ne, semmi körülmények között ne...

Egy pillanatig hallgatott Anna. A férfi megzavarodva dadogott valamit.

– Ne, ne! – kiáltotta hevesen a leány, és könnyes lett a szeme. – Tudtam régen, hogy mi a szándéka... Régen. És ha tán tegnap jön, ha tegnap jön, Vilmos, akkor azt mondom, hogy a felesége leszek – dadogta Anna remegő hangon. A szíve tele volt ennek a mai szomorú, keserves napnak a fájdalmaival, és könnyei égették torkát. Egy pillanatig úgy érezte, hogy ostobaság, amit tesz, de aztán fölülkerekedett kétségbeesett fájdalma.

– A mai szomorú napon késő van – mondta hátradőlve az asztalnak, és kezével eltakarva arcát. – Én már nem akarok semmit. Lemondtam mindenről, Isten áldja meg... Ne szóljon, kérem! Mi továbbra is jó barátok maradunk.

Vilmos úr verejtékező homlokkal ült előtte. Előrehajolt, és kesztyűjét tépdeste zavarodottan.

– Miért? Miért? – mormogta.

Annának már az ajkán lebegett: „mert öreg vagyok, mert negyvennégy éves vagyok”... De aztán mégsem tudta kimondani.

– Csak ápolja tovább a rózsafát, és ne gondoljon felőlem semmi rosszat, Vilmos úr.

A férfi lassan fölemelkedett. Az ajtó felé húzódott.

– Soha semmi rosszat, Vilmos úr – mormogta a leány.

A férfi már behúzta maga után az ajtót, árnyéka eltűnt a küszöbről. Mintha az árnyékkal eltűnt volna minden: ifjúság, jókedv, boldogság. Csak a szürke szálak maradtak itt, amik ezután sűrűn szaporodnak.

A harangok zúgtak az utcában, és fölvirágozott emberek mentek haza a templomból, a miséről.

A három fiú anyja

Heléne már nem volt fiatal, amikor megismerkedtem vele. Bocsánat, hogy kiírom, Heléne ötvenhat éves volt, fürtjei szürkék, és tekintete szomorú és könnyes. Egykor fehér arcán bágyadt ráncok támadtak, és lábai fájtak, emiatt csak posztócipőben járhatott, ami járását lomposná és nehézkesé tette – pedig egykor szépen tudott járni, mert egykor szép termete volt; egykor minden másként volt... Jóisten, lágy húrokat pengetni most nem szabad, vegyük Helénét úgy, ahogy van: öregnek, mérgesnek, elkeseredettnek és szerelmesnek. Egy nagy és régi bársonygallérban ült a konyhán, és maga elé nézett: úgy látom őt. A tekintetében gyűlölet és megvetés volt e világ és világban dolgok iránt, mert máma minden rossz és kietlen; Heléne, szívének sivatag magányában (Heléne mindig rosszul élt az urával, miután nem szerették egymást, habár öt gyermekük volt), többnyire a múltakon merengett, és a jövőn. A jelen nem érdekelte őt. Leánya végre férjhez ment egy ifjú emberhez. Jól van. Heléne szerencsét kívánt, legyen boldog Aranka. De itt volt még három nőtlen fia; három fiú, a legszebbek, a legjobbak, a legeszesebbek ezen a világon. Heléne felőlük ábrándozott, és külön-külön szerelmes volt beléjük; Jánosnak – az én Jánosomnak – fekete bajuszába,

Mihálynak – az én Miskámnak – világosszöke hajába és rikácsoló hangjába, és Illésnek – az én Illésemnek – szép szemébe. Habár a fiúk odakívül küzdöttek a világgal, kenyeret keservén, és nem sokat törődtek az anyjukkal, merem állítani, rá se gondoltak, Heléne leánya házában élt, és vakon gyűlölte azon ifjú embert, aki Arankát nőül vette. Azon ifjú ember ugyanis korához képest igen jó állásban működött egy banknál, és sok pénzt keresett, de akármennyit keresett volna, azt is megették volna mind Arankával. Rettenetes volt nézni, hogy azok ketten mennyi mindent meg tudtak enni ebédre! És borzasztó volt az este, amikor az ifjú ember duzzadt zsebekkel jött haza, és finom csemegéket, jóféle borokat és drága szivarokat rakott az asztalra télikabátjából. – Amíg Illés tán koplal, vagy Miska száraz kenyeret vacsorázik! Heléne természetesen nem nyúlt hozzá az ételhez, inkább meghalt volna. Titokban a konyhán mindenféle hideg húsokat és kenyérdarabokat rágicsált, úgy, ahogy már tudott rossz fogaival.

*

Heléne ötvenhat éves volt, és nem volt egy órája az életének, amelyikben elmondhatta volna magáról, hogy boldog volt. Leányának ismételtette is ezt, és titkon izgatta a férje ellen: hogy Jánoshoz kár volt mennie, mert jobb férjet is talált volna, például Sicketanzt, a doktort, aki, igaz, már nem fiatal ember, és bozontos fehér szakállal sem nagyon csinos, de hisz annál jobb, minél öregebb, mert ott nyugodalmas élete lett volna Arankának, míg itthon Józseffel sokat pörlekednek (József ugyanis könnyelmű, és a pénzzel bánni nem tud), aztán akkor háromszáz forint helyett akár ezer pengőt is kapott volna az apjától Aranka, és kelengyéje még gyönyörűbb lett volna... Aranka meghallgatta anyját, és Józseffel nagy veszekedéseket rendezett, habár alig pár hete voltak egymás mellett.

Heléne egy reggelen arra ébredt szobácskájában, ahová őt József száműzte, hogy derékban fájdalmai vannak. Nehezen felkelt, és tett-vett maga körül, és nehezen sóhajtott. Balsejtelmei voltak, és mindjárt a halálra gondolt, amelyik, ím, érte jött... Keserves könnyek fojtogatták torkát, és szíve alig dobogott: jóisten, azelőtt meghalni, mielőtt fiai ama tekintélyes állásokba jutnának, amit okvetlen el kell érniök, hogy anyjukat boldogítsák! Hogy őt esténként színházba vigyék, és neki minden jókat vásároljanak! Heléne kétségbeesetten gondolt egykori barátnőjére, a kis Pogácsa Paulára, aki szintén hirtelen halt meg. Paula estve még teáját is megitta, és vasárnapra kiszendedett... de neki legalább a temetése szép volt, mert mint „egyleti tag”, hatlovas kocsit kapott, és koszorút.

Leült egy székre Heléne, és fejét búsan lehajtotta, amint a fiaira gondolt. Illés már régen nem írt – ez a fiú nem barátja a levélírásnak! –, János ellenben újévkor sorokat küldött, és Miska – a legjobb szívű fiú – a minap idehaza volt. Amikor gyönyörű volt Miska világosszöke hajával és okos tekintetével.

A kis szoba ajtaját felnyitották:

– Mama, rosszul van? – kérdezte Aranka.

– Nem én – felelte Heléne, és alattomosan nézett leányára: „ezek” bizonyosan örülnének, ha ő elpusztulna.

– Mért nyög tehát? – folytatta éles hangon Aranka. – Az embernek fázik a háta, amikor hallja...

– Jó, jó – mondta Heléne. – Titeket nem zavar senki, nektek nincs semmi bajotok, mit akartok velem? – szólt, és keservesen felemelkedett.

Még délelőtt járt, délutánra azonban elhagyta ereje, és ágyba dőlt. József este, amikor hazajött, dühösen mormogott a fogai között, a kemény Aranka ellenben nagyon megijedt, és aggódó szorongással sietett melléje, és ágyához ülve keservesen zokogott.

Ködös, csöndes téli délután volt ez, mint valami szürke, bús szemfödő, lebegett a köd a házak felett, és Heléne a harmadik emeleti ablakból kitekintve csak kékesbarna levegőt látott, amiben nem volt semmi-semmi fény.

– Éppen olyan szomorú, mint az én életem – mondta elkeseredett hangon.

Aztán mozdulatlanul és szótlanul feküdt a párnára, és sorban eszébe jutottak azok a halálesetek, amelyeket gyermekkorában látott. Különösen az apjára tudott nagyon emlékezni... És ahogy lassan bealkonyodott a sötét szobában – lámpát gyújtani nem engedett –, elmondta Arankának emlékeit az apjáról.

– Szép fehér szakálla volt az öregúrnak. Vasárnap délután imádkozott a Bibliából a téglákon ülve, és mi körülötte ültünk... Igen, szép szakálla volt – tagolta Heléne egyszerre elhallgatva, amint az emlékeit összeszedte. – És egyszer – folytatta borzalmas hangon –, amikor Márkus, a legkedvesebb fia meghalt, az öregúr elkezdett bánkódni. Az anyám is sírt. De az öregúr utánahalt a fiának, míg az anyám húsz esztendeig élt azután.

Az este leszállt, József, a kiállhatatlan, a másik szobából kiabált a felesége után. Aranka befutott, és könnyögve tette össze a kezét:

– Hallgasson, József, a mama beteg. Szegény mama... Jöjjön be hozzá, és nézze meg szegényt.

József cinikusan vállat vont:

– Eddig mindig csak veszekedett az anyjával, most egyszerre siratni kezdi őt – mondta, és belépve a szobába, az ágyhoz közeledett. – No, mi baj, anyóka? – kérdezte vígan.

Heléne sötétvörös lett a fehér párnák között. Azt mondta neki: *anyóka!* Aranka aggodalmasan eresztette le kezét, és Heléne fél könyökére emelkedve rikácsoló, fuldokló hangon kiáltott:

– Azért, hogy én csak egy szegény beteg asszony vagyok, azért nem kell engem sértegetnie, Barta úr!... Mert nekem vannak fiaim, akik számon kérik önt... karddal! Ha tudni akarja. Az én Jánosom nemegyszer párbajozott. Érti?

A cinikus József ezen nevetett, és kiment a szobából.

– Látod, ez a te férjed – folytatta Heléne Arankához intézve a szót. – Ez a te férjed, ez a sértegető ripők. Csak itthon volna az én Jánosom, majd megtanítaná őt...

S még este írt a fiainak. Jönnének, mert beteg, tán soha többé fel nem kel... S boldog nyugalommal számlálta a napokat, amíg a fiúk megérkeznek. Sokat aludt napközben, és mindig velük álmodott. Hogy jöttek, és már az ajtón is beléptek, és neki ajándékot hoztak. Éjjel, mikor aludni nem tudott, természetesen róluk gondolkozott, és bosszúkon törte a fejét, amit Józsefen fog állani. Nagyon szerette volna megtudni a vonatok járásának idejét, de ebben az irányban nem mert szólni, mert nem bízott senkiben, aki körülötte volt. Inkább emlékezni próbált, hogy abban az időben, amikor ő utazott egyszer Bécsbe, milyen időtájban indultak. Úgy emlékezett, hogy délután volt, és még otthon nagyon meguzsonnáztak, hogy vacsorázni ne kellessék, és haza is szépen uzsonnára érkeztek meg. Illés, aki Bécsben egy kereskedőház alkalmazottja volt, tehát uzsonnatájban érkezik meg. Vajon mit fog szólni Aranka férje, ha a fiúk egyszerre beállítanak? Fog nézni és félni, úgy kell neki.

S így csöndesen múltak a napok. Heléne derékfájdalmai is elmúltak, és teljesen jól érezte magát, de most még inkább nyögött és sóhajtozott, és mozdulatlanul feküdt... Aranka jó befőttekkel táplálta, amelyekből éjjel, mikor mindenki aludt a házban, jó étvággyal kanalizott... S így élt-éldégt.

*

Egy napon két levél is jött reggel. Miska és János írták, hogy nem jöhetnek, mert dolgaik vannak... Heléne remegő kezéből kiesett a papiros, és majd megszakadt a szíve.

– Hátha meghaltam volna már azóta, hátha nem lennék már – nyögte, és arcát a párnába fúrta. Délben úgy hallotta, hogy József kárörvendve nevet a túlsó szobában. Erre a kacagásra felforrt benne minden vér. József kineveti az ő fiait, kineveti őket – írni akart nyomban a fiúknak, de oly gyöngye volt, hogy nem tudott.

Alkonyattal azonban zaj hallatszott az előszobában. Az ajtó megnyílt, Illés lépett be. Heléne egyszerre sírni kezdett.

Illés kis termetű ifjú ember volt, cvikkerrel és pomádés hajjal, rosszkedvűen közeledett. Az orrán keresztül beszélt:

– A cég Pestre küldött bevásárlások végett, hát csak azért jöttem – mondta kellemetlenkedve.

– No, mi baj?

Heléne kinyújtotta karjait, és felkiáltott:

– Illés, Illés, a te jó mamádat bántják!

Illés kiegyenesedett és büszkén körülnézett. És kiabálni kezdett:

– Ki az a vakmerő, szemtelen, betyár?

Heléne egy pillanatig gyönyörködve nézett fiára, aztán csitította:

– Hallgass, Illés, te ideges ember, még bajt csinálsz magadnak, Illéském...

A kis férfiú azonban hadonászott:

– Ne bánom én, akárki legyen az... agyonütöm.

– Ne kiabálj – szólt Heléne izgatottan. – A szomszéd szobában van, még meghallja.

– Nem bánom én – folytatta tétovázó hangon Illés. – Hát a veje bántja? – tette hozzá csendesen.

Heléne integetett a fejével. Illés megigazította a cvikkerjét, és leült, közben az ajtó felé nézett.

Heléne boldogan, mozdulatlanul feküdt az ágyban.

Illés egyszerre rosszkedvűen mondta:

– Maga borzasztó anyós lehet, mama...

Komor csend állott be. A csendben Heléne alig tudott lélegzeni.

Illés mondá:

– Borzasztó asszony! Semmi baja sincs, és idecsalja az embert...

Csakhamar el is ment aztán Illés.

Estére Heléne felkelt, és sétálgatva a szobában, boldogan gondolt a fiaira.

Egy öreglegény és háza tája

Egy nagyon öreg ember élt a Fekete Szűz utcában, akinek már senkije, semmije nem volt a világon, csak egy vén madara és egy vén szolgálégyénye. Behunyom a szemem, és a múltból előlép ez a nagyon öreg ember feszes magyar ruhás, kis termetével, és bogárfekete szemét rám szögezi, hófehér haja a vállát verdeste, és bajuszát – a fehéret és nagyon bozontosat – kipödörte. Egészben véve valami víg, tréfára hajló derű járkált az öregember nyomában; tán hóbortos volt egy kicsit, tán nem volt hóbortos, csak nevetni szeretett, és mindenben örömeiket és tréfát keresett. Úgy hívták: Kengyelfy András.

A háza sem olyan volt, mint a többi házak. Odvas, düledező bagolyfészek volt, szűk kis fekete kapuval, ami egy sötét folyosóra nyílt, ahonnan mindég hűvös szél fúj ki, megborzosgatván a járókelők hátát. Ám a kapuajtó csak szellőztetés céljából volt nyitva, mert keresztbe tett rozsdás vasrudak zárták el az ajtó mögött a bejárást. Ha a fekete, szomorú kapun zörgettek – ha ugyan zörgettek néhanapján –, egy csodálatos külsejű törpe futott elő a folyosó háttéréből, mintha valami föld alatti világrészből rohanna elő a mesék manója. Ezen az emberen minden kicsiny és fonnyadt volt, csak a szakálla volt nagy és haragos. Vastag, szürke szakálla melléig ért, és előreállt. A romantika kékes köde lebegett a régi ház felett, és Bartolót – az öreg szolgát – némi fantáziával középkori apródnak lehetett nézni, aki ura multságára komédiát játszik társaival, hosszú szakállt ragasztván, és a magas lovagteremből futott le a zörgetésre. Bartoló fekete szemüvege alól megvizsgálta a jövevényt – rendesen postás vagy végrehajtó volt ez –, és csörögtek a rozsdás láncok, miközben a keresztvasakat leeresztette. Piros

huszárnadrágjában – amihez azonban kopogó fapapucsokat viselt –, ujjatlan kabátjában és rongyos sipkájában Bartoló elvégezte a jövevényel az elvégeznivalókat, és a vasakat ismét helyükre téve eltűnt a sötét, hideg folyosón.

Természetesen mindnyájan tudtuk, hogy Kengyelfy András megbolondult már régen, és véle megbolondult hűséges szolgája is, öreg papagája, akit néha a keresztvasak mögött sétálni láttunk, szintén.

*

A vén házban nem valami mulatságosan ugyan, de azért mégis ment-mendegélt az élet. Kengyelfy éjjel aludni nem tudott, és egy pislogó lámpánál kártyázott szenvedélyesen. A háznak volt egy szobája, amiben csupa apró zöld kártyaasztalkák álltak a megfelelő székekkel. Voltaképpen ez a játékszoba volt a ház egyedüli kényelmes szobája. A többiben rozszant, fekete bútorok és az állandó, nagy sötétség tanyáztak, és patkányok szaladtak mindenfelé. Mintha szomorkodott volna itten valaki? Mintha nem mindnyájan a legvígabban éltek volna? Bartoló hegyesen füttyült, miközben fát vágott, az öregúr vacsora előtt kezébe vette a gyertyát, és az emeletre felment (patkányok surrantak a lábai alatt), és benyitott egy kopott fehér ajtón. Ez asszonyi lakás volt. A karsú lábú székek és a rongyos, háló rokkó függönyök, s a nagy velencei tükör, amit a por vastagon belepett, asszonyról beszéltek, aki egyszer itt élt, itt mosolygott, itt dúdolgatott. És az ágy is, pillangós selyemfüggönyeivel, asszonyi hangot hallott egykor, de az ágyban senki sem feküdt, patkányok és fekete bogarak mászkáltak az aransárga takaró alatt. Az öregúr a sarokba, egy nagy órához járult, amely komolyan és mély szomorúsággal ketyegett itt, a bús csöndben – száz esztendő óta. Apró akvarellek – egykor híres mesterek ecsetjéből – díszítették az öreg órát, és Kengyelfy megnyomott rajta egy rugót. A vén óra kreccsent – tán vonakodott –, de aztán elhalt a ketyegése, és csendesen, búsan valami régi-régi melódiát kezdett játszani... Kengyelfy mereven és ünnepélyesen állott az óra előtt gyertyával kezében, s amint a zene elhallgatott, megfordult, és halkán mondta:

– Lizi tanti, kezét csókolom! Szép álmokat kívánok!

Meghatott, csendes lépésekkel haladt kifelé a szobából, és az egykor fehér ajtót behúzta maga után. A lépcsőkön totyogós lépésekkel lement, odalenn pedig, leülvén öreg karosszékebe, sokáig mereven bámult a gyertya lángjába.

Amíg Bartoló megjelent.

Bartoló a vacsorát szervírozta: gyönyörű damasztabroszt és asztalkendőt szedett elő, és antik ezüstöt; lassú, ünnepélyes lépésekkel járkált a szobában.

– És a menü, fiam, Bartoló? – kérde Kengyelfy, egyszerre felrezenve álmodozásából.

Bartoló recsegő hangon felelt, meghajolván:

– A menü, méltóságos uram, ma csak juhpörkölt.

Az öregúr rezignáltan dűnnyögte:

– Juhpörkölt? Mikor volt más?

– És rizs, ha megengedi, méltóságod – felelt Bartoló, és lebegve hozta be a vacsorát.

Az öregúr keveset evett, szomorúan és csendesen nézegetett maga körül, mintha keresne valakit oldalán, mintha szólni akarna valakihez, akinek itt kellene ülni, de nincs itt... A kristálypalackból friss vizet töltött, és száját megtörölve csengetett. Bartoló megjelent huszárnadrágjában, és a gyertyával világított a szomszéd szoba felé, ahová az öregúr csendes, álmodozó lépésekkel indult. Bartoló bezárta az ajtót. S az öregúr megszólalt:

– No, Cservánszky, ma kemény napod lesz! – mondta ő, és leülvén egy asztal mellé, keverni kezdte a kártyát. Szivarra gyújtott, és szürke szeme vígan nevetett. A kártyát elosztotta, és játszani kezdett – Cservánszky helyett is. A whist érdekesítő bonyodalmai lebilincseltek az öregúr minden figyelmét. Rágta a szivarját, és homlokát ráncolta. (Cservánszky igen jól

játszott – jobban, mint gondolni lehetett volna –, és kombinációi félelmetesek voltak.) Az öregúr elvesztette a partit. Aranyban játszottak, és az öregúr tíz aranyat tett a Cservánszky kártyája mellé. A parti újból kezdődött, de Cservánszky kitűnően játszott. Félénk volt ez az ember rejtélyes kombinációival és cselvetéseivel! Az öregúr ismét tíz aranyat veszített. Újabb parti keletkezett, az öregúr izgatottsága növekedett. Ismét veszített, és újra veszített. A szivar nem ízlett, eldobta azt az öregúr, és kártyáit szorongatta. Végre – midőn már hatodszor veszített – mellényéről leoldotta vékony aranyláncát, és pecsétgyűrűjét lehúzta ujjáról. Cservánszky, úgy látszik, vonakodott elfogadni a felajánlott dolgokat, mert az öregúr kártyáját izgatottan dobta az asztalra. (Odakünn kukorékolt a kakas, hajnalodott.) Heves szavakat mormogott, és fel-alá járkált a szobában, végre izgatottan elhagyta a szobát. S ez így ment húsz esztendő óta minden éjjel, amikor az öreg Kengyelfy András az életből kilépett, és a Fekete Szűz utcai új házba visszavonult – egy víg és dorbézolásokkal teli élet után, mikor már semmi-semmi nem maradt, még Lizi tanti sem. Ő is elment. Reggel fáradtan ébredt a méltóságos úr. Bartoló lábujjhegyen nyitott be a hálószobába a cipők végett, de az öregúr már ébren volt.

– Jó reggelt, fiam – mondta –, Cservánszky ismét legyőzött az éjjel.

Bartoló mogorván bólingatott, és az asztalra rakta az aranyórát, a láncot és a pecsétgyűrűt.

– Sohasem győzzük le Cservánszkyt, méltóságos uram. Az egy nagy spíler – dünnyögte, és komoran nézett maga elé.

Az öregúr kinyújtózott, és csendesen mondta:

– Kemény legény Cservánszky. Fiam, ez az ember tud élni! Ami a legfőbb, élni tud! Harminc esztendeig reggeliztem vele együtt a Jockey Klubban, harminc esztendeig vacsoráztam vele együtt, Cservánszky csak pezsgőt ivott, és osztrigát evett. A kártyában és az asszonyok körül mindig szerencséje volt. Hagyj békét nekem Cservánszkyval! Hisz Lizi tanti is elvette a végén... Csak idehoztam a barátomat, csak néhány szót szolt, és Lizi elment.

Bartoló komolyan állt a szoba közepén, és nehezen sóhajtott.

– És minden pénz is, méltóságos úr – mondotta figyelmeztetőleg.

Az öregúr feddőleg nézett szolgájára:

– Ehhez igazán nincs semmi közöd, fiam!

Bartoló eltávozott, és az öregúr párnán, lehunyt szemmel gondolkozott az elmúlt szép dolgokon, elmúlt szép történeteken, főként Cservánszky.

*

Lehunyam a szemem, és látni szeretném magam előtt mai estvén nővérét, mint egykor láttam: mosolygósan, vidáman, tréfásan, ahogy az emberek között megjelent.

Mondatik, hogy a méltóságos úr, amíg ifjabb volt, szép életet élt, és pénzeit elköltötte. Később hazajött a Fekete Szűz utcába, és nyugodalmasan éldegélt öreg szolgájával és madarával.

Minden elmúlt!

Hogy minden elmúlt!

Az öregúr szomorúan és vígan emelkedik ki az emlékeim közül. A vén, hideg házból a szél fúj ki a fekete kapun, Bartoló futva megjelen, ha zörgetnek, és tán minden úgy van, mint egykor volt. Vezeklés a szép ifjúságért, elmúlt dolgokért.

Ifjúságom

Valahol elhagytam egy történetet. Talán tegnap volt az? A napot óhajtom, ez a melankólia. A két karom közé szorítom az arcom, és nézek meredten. Merre és hová? A szívem sóvárgással van teli. Az első szerelemről szövök-e álmokat?

Kedves dolgok, édes dolgok. Még szenvedések is vannak emitt. Megrohannak az emlékeim. Valamerről zeneszót hoz a járó-kelő szél, koravén fejemet a dívány koppadt párnájára fektetem. Tanulgom az életet, és sohasem fogom megtanulni.

Mindjárt bejön Baba, és hív vacsorázni.

Az ő haja aranszőke, mint az enyim, de fényesebb, s nem oly színevesztett, szürkülő. Ötéves. Baba, Baba... Benn, a másik szobában ég a lámpa. Olyan lámpa ez, amilyen a régi házaknál található, vas, itt-ott erősen koppadt, de fénye a szeretet és megbocsátás; családiasan meleg.

Az asztal felett függ, ott Sári, a vén rendezget a tányérok és evőeszközök között. A betett ajtó alatt csillogó sávot rajzol a lámpafény a szőnyegre. Vén fejem belefúrom a párnába. A szívem, a szívem... Van-e egyáltalán szívem? Nem kiégett-e, és nem szomorú-e? Az óra üt egy szobában. Tudom, most a kakukk billegeti ki rezes kis fejét a kicsi ablakon, kiszól egyszer, kétszer, nyolcszor. Nyolc az óra. Felállok. Sötét van körülöttem. Búsan és fáradtan indulok el ama fényes sáv felé, amit a lámpafény szór be a bezárt ajtó hasadékain.

Az asztalnál, odabenn egy asszony ült, és ijedten nézett rám nagy gyerekszemeivel. Baba az ölében kucorgott, és rám mosolygott. Kissé megszedültem, tán összerebbent a szemem is.

– Tilda néni, Tilda néni...

Baba mondta ezt, és kicsi tenyerét összecsapta. És ragyogó örömmel nézett rám is.

Tilda hátrahajtotta a fejét a szék támlájára, és úgy meredt felém sápadtan, kétségbeesetten. Félig lehunyta a szemét, és a karjait széttárta. Tompán mondta:

– Nem tudtam, hogy itthon van. Különben nem jöttem volna.

Fehér vala az arca, de nyugodt némileg. Ő volt Tilda, de a régi-e? Ím, álmodtam róla, csak róla ismét, amióta elhalt mellőlem a feleségem, úgy, mint azelőtt, hat esztendő előtt. Volt szeretőm, barátom. Minden. A lámpafény körülsugározta arcát. Baba pityegni kezdett a némaságban. Nyafogott, lekíváncozott az asszony öléből, és felém tipegett. A karomra vettem. Aztán úgy éreztem, hogy szólnom kell, kiáltani, avagy sírni; a szívem dobogását a torkomban éreztem, s úgy gondoltam, megfulladok.

– És a gyermekemet honnan ismeri?... – kérdeztem halkán, önfeledten, gondolat nélkül.

Baba felém hajtotta a fejét. Petyegett valamit pici szájával. A néniről és Sáriról és... De Tilda mondta:

– Ismerem? Honnan, nem tudom már. Talán az utcán vagy máshol... Eljöttem ide is, akkor, midőn maga nem volt itthon. S játszottunk. Itt jártam ezekben a szobákban, ott, hol maga... Hisz Sári tudott mindent... És én... Ne haragudjon, kérem, rám.

Elmosódott, fáradt volt a hangja. A mellére szorította a kezét. Lehunyta a szemét, és szép hajából egy fürt homlokára hullott. Sebesen, fojtottan szólt:

– A gyermekeket szeretem azóta... És Babát nagyon. Miért Babát?... Semmi, semmi.

Hagyjunk mindent. De magát nem tudtam volna látni soha. Ránézni...

– Gyűlöl? – kérdeztem, s előreléptem.

Egy pillanatig mozdulatlanul hallgatott. Hosszú pillájú, lehunyt szemével mintha a szívébe akart volna tekinteni.

– Nem. – Hirtelen, önmaga előtt mentegetőzve, hozzátette: – És miért? Régi dolgok azok mind. Nemde régiek? És csak álmok. De megyek már – mormogta végül zavartan.

Gyorsan felállott. Karcsú vala, friss, üde, és bánatos, mint a vadrózsa. A fájdalom költészete vala ő, amint szökén és ifjan, kissé előrehajtott fővel ott állott a sugárkévéket árasztó lámpa alatt.

– Tilda, Tilda...

Baba a karomon volt. Magamhoz öleltem a gyermeket.

– Ne menjen! Várjon!

Izgatott és zavart voltam. Azt hittem, kicsordulnak a könnyeim. Mélységes szomorúság töltötte meg a szívemet, de a bús fekete akkordokon olykor valami örült, ujjongó öröm csendült át. Miért? Csak egy lebbenő sugár, messze szálló felhő minden érzés. A sugár elvész a falevelek között, a felhő vándorútra kél. De az érzés megjő, itt, vénen, szomorúságos fekete estenden, lepergett évek után. Én róla álmodtam, ím, a kezét fogtam most, s néztem bánatos szemét.

Ő csak egy gyöngye asszony vala, tehát maradt, és ajkamra figyelt ismét, amint régen, s csöndesen hallgatta az álmokat és ábrándokat, és könnyedén sóhajtott. Mert mondtam, hogy szívem sóvárgással és szomorúsággal van tele, és életem boldogtalan.

– Miért hagyott el? Eltűnt maga. Sírva kerestem az utcákon, és az éjbe meresztettem szemem elhagyott szobánkban. Egy gondolatnyi illat maradt ott. De mindenütt. A csíz kalitja a maga kezeinek érintésére emlékeztetett, arra a szegfű a cserepekben. Az illat ott szállt, itt is... S Babára, ha nézek, nem őt látom, de azt a másikat... Hol van, merre lett maga? A szíve alatt jövendőnk boldogságával eltűnt tőlem. Madár nem hagyja el párját olyankor, a csizék, emlékszik, hogy összebúvtak... De maga...

Már sírtam.

Két könnyesepp gördült végig arcomon. Tilda merengve nézte csillogásukat, hogy sóhaj szakadt fel a szívéből. E sóhaj elröpült, s betöltötte az egész szobát, az egész világot, egy élet vala ez a sóhaj, egy leány élete, aki szeretett, s eljött velem messze, az anya átkai között, megszökött velem... Mentünk, mentünk. Az országút, hol a boldogtalanok taposnak egymás nyomában, széles, egyenes. A fákon leng a levél, egy-kettő lefordul. A hold messze úszik a hegyek felett. És szigorú, szeptember végi este ez. Az emberek mentek, egy nő, egy férfi, néha gyermek is, lehajtott fővel, boldogtalanul... E vén kép függött szobánk falán. Valami ereklye Tilda családjának egy szomorú végű asszonyától. Kicsi kép vala, s Tilda előtte imádkozott.

És aztán sokáig szerettük egymást. Meddig? Hat hónapig kicsi vala a fészek, de meleg. Mert szegények voltunk. Enni sem volt mit. Aztán Tilda elment. Az asztalon feküdt egy este ama levél, amit azóta gyakran csókoltam sírva. Írva vala itt, az ő gyöngybetűi mondták azt el, hogy szeret, szeret... És elmegy, mert élni akar hagyni. Fiatal vagyok. Ő szabaddá tesz, s ne keressék utána hiábavalón... S én aznap, azelőtt, durva valék hozzá.

Tilda így beszélt:

– ...Aztán a gyermek megszületett. Kicsi vala, és oly beteg, szomorú, mint egy ázott kis fecske. Pince vala az, hol a világot meglátta, egy vénasszony adta a lakást az utolsó ékszeremért. A világ nem volt itt kedves. A szegény kis bogár alig hogy körülnézett, elment vissza angyalnak. Én sírtam, sírtam... Nem tudom, miért. Nem őerte, hisz csak egy kis emberke vala, aki csak nézett, nézett, apró vala, rózsás katicabogár, amelyik fut-fut az úton, míg valaki eltapossa. Sírtam. Az ajtóküszöbön az anyám szigorú arca jelent meg... A vénasszony, a lakásadónóm írt neki pénzérdekből.

Lehunyt szemmel, fátyolozott, merengő hangon mondta ezt Tilda. Remegett az ajka. Nem mert rám pillantani. A fejét lehajtotta.

– Mondjam tovább? De hisz nincs is tovább...

Halkan, önfeledten sóhajtott. Elpirult, s elfordította a fejét. Csönd vala, aztán egyszerre újra mondta:

– Tovább? A maga történetét tudom. Megházasodott. Gondolom, elfelejtett... – Egy pillanatig elfulladtan maradt el ajkán a szó. Erőfeszítést tőn, s igyekezett lehetőleg hűvösen mondani: – Én még nem mentem férjhez, és nem is megyek... – A vége e mondatnak síró és szomorú vala, szinte zokogásba fűlt. Hirtelen elfeledte eddigi tartózkodó viselkedését, a két tenyerét a homlokára szorította, könnyek csordultak ki a szeméből.

A keze után nyúltam. Lihegve, sebesen mondtam ezt:

– És én, én... Én boldog vagyok-e? Deres fővel, szomorún. Tilda, hallja, átkoztam magát, s magáról álmodtam az egész életen... Tíz esztendő óta. Látta, harmincéves vagyok. Annak nézek-e ki? A feleségemet csókoltam, és maga jutott eszembe, s elkövettem azt, hogy behunytam a szemem, s azt képzeltem, hogy a maga ajkát csókolom, a maga kezét fogom... Pedig úgy gondolom, hogy szerettem a feleségemet. Szerettem úgy, mint az emberek általán szokták szeretni... De magát nem így szerettem, Tilda... Az első szerelem vala a mienk, mély és szenvedéses... Aztán hallottam később, hogy maga elmegy, oda vissza, néha, ahol mi laktunk, abba a kis szobába. A bútorok nemigen változtak, a levegő se új, de mi nem lakunk már benne. És maga el-elment vissza oda... és megállt ott a kicsi szobában, és nézte a régi székeket, a régi bútorokat... A régi lángot kereste-e, a régi dalt-e? ... S drágán megfizeti azt a szegény özvegyasszonyt, aki valamikor akart bennünket kidobni havas januárban az utcára, megfizeti, hogy az apró, roskatag pamlogon ne nyújtogassák otromba szobaurak a lábukat, s ne lépjen oda az ő sáros talpuk arra a foszlott szőnyegre, ahol valamikor mi jártunk szomorúan, szegényen, töprengve a holnapért, de szerettük egymást... Halkan és sebesen mondtam mindezt. Az asszony lángba borult arccal figyelt rám. A szeme villogott, s az ajkait összeharapta.

– Honnan tudja ezt? – mondta bosszús, rekedtes hangon.

– Honnan? Hisz én is eljárogatok oda... Az a gondolatnyi illat, ami ott maradt a régi violákból, a maga testéből, Tilda, a keze érintésének selymessége, az illat, a régi, körülszállja vén fejem... Aztán újra álmodom a tavaszról, Tilda, és mindenről...

Csönd volt, csak a lámpa sercegése hallatszott. Baba, a kicsi, egy sötétes zugolyban aludgatott. Kis fejét elhajtotta vállára. Már késő lehetett, és este, és szél járt künn az utcán, de érzett idebenn is, de itt mégis meleg vala. S a lámpa lángja rezzent.

Volt, volt egyszer... Hátrahajtom fejem a szék támlájára, és merengve nézem Tildát. Tilda, Tilda.

Fehér az arca, az ajka remeg, és kicsi kezét ölébe ejti. Vén fejemben álmodozva, lágy szárnyalással szállnak a gondolatok. Vággyal és tavaszi illattal van tele a szívem, s néztem Tildát, az ifjúságomat.

Baba neszelt a sarokban. Sírni kezdett halkan és félénken. Tilda az ölébe vette, és rámosolygott. Szelíden, némileg búsan.

Már késő van, s nem engedem egyedül menni az utcán. Hazakísérem. De talán nem is vágyakozik ő el innen?

Egy öreg szív utolsó álmai

I.

Kisgyerekkoromból egy szomorú, szép öregasszonyra emlékszem, aki az utcánkban lakott, a sarki házban, amelyik alacsony ablakaival, címeres kapuajtójával és sötétes színeivel elmúlt időkről beszélt. Alacsony, bús ház volt ez, ama házak közül való, amelyik mellett, ha elhaladunk, a szívünk fenekén képek támadnak romantikus régi városokról, amelyekben szép leányok laktak, a falakon pedig bátor férfiak harcoltak; a képeket talán gyermekkorunkban láttuk álmainkban, avagy olvasmányainkból emlékezünk rájuk. És a széles, mohos zsindeyes tető miatt úgy nézett ki a sarki ház, mint az aprófiú, aki apja nagy kalapját fejére tette; mert a kövezet emelkedett, és a régi ház befelé ment a földbe. Befelé, befelé – lassan egészen besüpped, eltűnik, és egyenes lesz felette a föld, ami eltemet mindent a régi lakkal, a történeteket, amik itt egykor történtek, és nagy szenzációkat, amik a régen porrá vált lakók szívét és életét megrázkódtatták: a nagy események, amelyek egykor csudásnak,

borzalmasnak és életbevágónak látszottak, nyomtalanul elmúltak... A fekete falak nem beszélnek, és a rosszul záródó ajtók és ablakok hasadékain a szél jár keresztül-kasul. Sír a grádics, és a hosszú folyosón mintha árnyékalakok futnának a pókhálós sarkok felé, ha az utcaajtó kinyílik, és viláosság árad be.

Itt élt az a szép, szomorú öregasszony, akire emlékezem, kopott tollazatú, néma madarával, szürkévé vedlett, fogatlan öreg kutyájával – és álmaival. Ezek maradtak meg a múltból, más minden elveszett és meghalt. Az évek peregték egymás után. Moxi, a papagáj, tán már százesztendő volt, mozdulatlanul ült magas hintáján, és világtalan, fekete szemüregével némán bámult a semmibe. Valamikor pedig vidám volt, és kacagva nézegette magát a tükörben; akkor bóbitája kecsesen lengett fején, és tollai is fényesek voltak. Ma, ha valami csoda folytán visszanyerné látását, és a tükörbe nézne, tán szörnyethalna a hiú madár... De hisz a házban tükrök sincsenek már. Boxi, a kis, öreg kutya egy fakó szőnyegen hever a Moxi hintája alatt. Elválhatatlan jó barátok ők, és sohasem bántották egymást. Néha – a délutánok csendjében – Moxi lebben magas hintájáról, és kampós csőrével óvatosan kopogtatva maga előtt, indul Boxi látogatására. A szőnyegre találván valami halk, kurrogó hangot hallat, amire Boxi felel. A madár vigyázva kapaszkodik fel a kutya hátára, és ott leguggolva, fejét szárnya alá dugja, és alusznak. Alusznak, mindig alusznak... Az évek sebesen repültek egymás után, és a házban semmi sem változott.

Az álmok sem.

Cecil ritkán álmodik, de már évek óta mindig *őt* látja éjjel. Ő jön feléje, és karját kitarja, szívére szorítja, és becéző szavakat mond piros két ajaka: „Anyuskám, drága anyuskám, hogy vagy?” Cecil vizes szemmel ébred, és nagy sóhajtozások között végzi reggeli teendőit. Rozál álmosan bejön a konyháról, és a jó friss tejet hozza. Cecil boldogan újságolja:

– Rozál, hallottál már ilyent? Ismét eljött, és gyönyörű volt. Selymes, szép fekete haja vállára omlott, és mintha fényes érdemjelek ragyogtak volna mellén.

Rozál, az öreg cseléd nagyot nyel, és nem szól semmit. A csészét leteszi, és ide-oda mozog a szobában. Cecil rászól:

– Rozál, te már nem is emlékszel tán rá? Te elfelejtetted tán az én fiamat? Az én drága Palimat?!

Rozál megáll, és a kezét leereszti.

– Dehogy – mormogja. – Sohasem fogom elfelejteni a mi kedves úrfinkat.

Ki is felejtene el Palit, és azt a tavaszt, amelyik vizesen és jéggel jött. A Körös hogy áradt, és a jégtáblák mint gyilkos fürgeteg zúgtak a nagy sárga vízen...

Igen, igen... A legszebb fiú Pali volt a városon. A legjobb tanuló ő volt, és a legszilajabb is ő volt. Tizennyolc éves férfias szépségében a kis varrólányokat mind meghódította, és a színházban tapsolt, és vivátot kiáltott az énekes művésznőknek. Palinak minden szabad volt, Palit mindenki szerette, és húzták-vonták, el, az édesanyjától. Mindenhová elhívták: bál, házi mulatság nála nélkül nem eshetett meg... Ha már ébred, Moxi vidám énekszóval köszöntötte:

– *A grrranatérros szép emberr volt...* – kiáltotta Moxi, és vállára lebbent a kedves fiúnak.

Boxi víg csaholással ugrándozott körülötte, és kezét nyaldosta. Moxi, a hízelkedő, fülébe csókokat csattogott, és arcához szorította hiú fejét... Rozál ragyogó orcával terített reggelihez, úgy, hogy szegény Cecilnek alig jutott valami az egyetlen fiából. Az egyetlenből, a kedvesből, aki egészen az apjára ütött. Mindenben az apja volt. („Lobbanékony és hirtelen haragú, emlékszel, Rozál? De ha megtérült, ő volt a legkedvesebb, ugye, Rozál?” – szólt Cecil.) Jól táncolt és érzelmesen énekelt. („A hangja az apjáé, Rozál!”) Aztán jött az a tavasz, amikor Pali eltűnt... Oh, kiismerhetetlen a jó Isten kegyelmessége, hogy Cecil akkor meg nem halt! Mondják, hogy a vakmerő fiú csónakon indult neki a zajló Körösnek, a tulsó partra akarván jutni, és a csónak a folyam közepén felfordult, és Pali eltűnt örökre a jégtáblák alatt...

Mondják, hogy Pali kalandos természet volt, és külföldi országokba vándorolt, tengerekre, őserdőkbe... Mindegy, Cecilnek elveszett az egyetlen fia. Sokan szerették őt, és Pali

mindenkié volt inkább, mint az édesanyjáé, mégis az ő szíve sajgott legjobban. Oh, a jó Isten valami örömet tartogat még az ő szegény leányának, hogy akkor meghalni nem engedte. A víz lezajlott, és a Körösből vízbe fúltak holttesteit dobták partra a habok. Cecil egyikben sem ismerte fel a fiát... Ágyba dőlt, és súlyos betegségben érte a hír, hogy a szomszéd faluban a halászok ismét férhullára találtak. Felkelni akart, de nem tudott. Rozált küldte:

– Eredj, Rozál, nézd meg; hisz csaknem olyan jól ismerted őt, mint enmagam.

Ez estve történt, és Rozál egy nagykendőt dobott vállára, s elindult a szomszéd faluba...

Hajnamban visszajött. Cecil ébren várta. Rozál kifújta magát egy székre roskadva.

– Nos, nos? Rozál, beszélj! – kiáltott Cecil, és szemei ijedt kétségbeeséssel meredtek a csontos nagy leányra. – Látom, rossz hírt hoztál, Rozál, az én anyai szívem megérezte azt...

– *Nem* az úrfi volt – felelt Rozál, és keményen nézett maga elé. – Az úrfink – folytatta – csakugyan külföldre vándorolhatott, ahonnan sok pénzzel, hírral, dicsőséggel egyszer hazajön.

– Gondolod, Rozál? – kapta fel a szót Cecil. – Azért tart életben a jó Isten, hogy a fiamat még egyszer lássam. Tudom, azért.

Rozál nem szólt semmit.

Aztán egyszerre éneklő, tompa hangon – ahogy már ez a nagy csontú lány mindig beszélt – elkezdte mondani, hogy egy nénjével találkozott a faluban, aki ottani parasztemberhez ment férjhez. Szép kis házuk van ottan, és két ökör az istállóban. Gyermeük is van: Julis és Maris...

– Julis és Maris – mormogta utána Cecil. – Mit akarsz, Rozál?

Rozál felelt:

– Azt, hogy én a néném és a kisgyermekait minden hónapban meglátogatom ezentúl.

– Jól van, Rozál, minden hónapban.

Az évek röptek.

Röptek...

Tán Julisból és Marisból is felnőtt hajadonok lettek azóta, Rozál hűségesen látogatta őket.

És a reggeli friss tejet behozta, a muskátlikat megöntözte az ablakban, és mozdulatlan orcával hallgatta asszonya álmait.

II.

Azon a tavaszon, amelyikre emlékezem, nagy események történtek a sarki házban. Valami szöske kisleány került ide a mogorva Boxihoz és a néma Moxihoz. Egy kis árvaság, aki a kerek nagyvilágon más helyet nem tudott magának találni a sarki odvas lakon kívül. Egy keserű rokon idehozta, egy madárképű, sovány, fekete ruhás asszony, aki el volt tökélve, hogy mindenképpen, ha veszekedéssel is, itt hagyja Évát Cecilnél, miután az világos, mint a nap, hogy Cecilnek nincsen gyermeke... Tehát veszekedve nyitott be:

– Az én uram csak szegény végrehajtó, és hat gyerekem van! Nem istentelenség tőletek, hogy ezt a porontyot is az én nyakamba akarjátok akasztani?

Cecil uzsonna-kávéval kínálta a végrehajtónét, aki végre is engedett keserűségéből, és késő estig élénken elbeszélgetett némely történeteket a szomszéd mérnöknéről, akin lebeg a sok szalag, és majd elröptül a selyemtől, még ha főz is... Aztán a kis poronty ott maradt a szomorú, öreg házban, és Cecil Rozált is előhívta, amint vallatni kezdték Évát.

Mert Éva – bár csak egy pösze és zöld leánygyerek volt, az iskolás lányok korában – felelni nemigen akart a hozzá intézett kérdésekre. A szemét a földre szögezte, és hol az egyik, hol a másik lábára állott. Rozál és Cecil nem tudtak semmire sem menni vele. Ha pár percre alábbhagytak a kérdésekkel, Éva gyorsan felpillantott, és ilyenkor egy pár gyönyörű kék szem látszott, amiben egy boldog és szerelmes szép jövő fényessége csillogott... Ha e kis nő többé nem lesz makacs.

Évának a díványra ágyat vetett Rozál, Cecil pedig elgondolkozva ült az asztalnál... A gyerek kelleetlenül húzogatta le ruháit, egyszer a falra pillantott egy nagy aranyrámás olajfestményre. Cecil észrevette a pillantást, és gyorsan mondta:

– Tudod, ki az, Évice? Az én fiam az, Pali... Tudom, tetszene neked, ha ismernéd.

– Hát hol van? – kérdezte a kisleány.

Cecil egy pillanatig felelni nem tudott... Rozál – ez a vén cseléd néha bolond – hevesen húzta le a kisleány cipőjét.

– Galambom, magácskának ahhoz semmi köze. És ne is gondoljon rá soha – mondta.

– Rozál! – kiáltotta Cecil. – Az én fiamról beszélsz így?...

Rozál vállat vont, és sebesen kiment a szobából. Cecil egész éjszaka a fiáról beszélt Évának.

Aztán az álma is különös volt: hogy ő hazajött, és Éva már nagylány lett, és karonfogva járkáltak... Reggel titkos célzások kíséretében magyarázta álmát Rozálnak, de Rozál nem hallgatott rá. Rosszkedvű és mérges volt az öreg cseléd, és egy ibriket úgy a földhöz csapott a konyhán, hogy ezer darabra ment. Cecil a fejét csóválta, és elhatározta, hogy többé semmit se közöl jövődó terveiről Rozállal. Mióta ez a vén nő néjét és annak gyermekeit megismerte, azóta csak ezekre pazarolja minden szeretetét.

III.

És ismét elszaladt néhány esztendő, amelyek alatt Rozál még jobban megöregedett és mérgesebb lett – és Cecil is nagyon öreg lett. Boxi, a kis szürke kutya, egy napon meghidegülve találtatott a szőnyegen, hű pajtása, Moxi, keservesen kurrogott felette, és kampós csőrével végső kétségbeesésében megmaradott kevés tollait tépegette...

Ám Éva e néhány esztendők alatt nagy és szép leány lett. Két szemében álmok ragyogtak, amelyek megvalósulnak egy csókra, egy forró ölelésre... Kecses, hosszúkás ujjaira támasztva fehér arcát, a délutánokon hallgatta Cecilt, amikor fiáról beszélt... Bizonyos, hogy Pali egyszer visszajön, ő már tudja is az időt: tán holnap, tán azután. Pali jó fiú volt, és egy jó fiú nem maradhat el annyi időre az édesanyjától, mikor tudja, hogy milyen nehezen várják őt vissza.

– Mert, ugye, te is várod őt, Éva?

Éva bólintott, és mély szomorúsággal nézett a nevelőanyjára. Rozál zörgött a sarokban, és mormogott, amire Éva mosolyogni kezdett, és vidáman felemelkedett.

– Hogyne, visszajön... És ha szeretni fog engem, akkor minden úgy történik, ahogy néni azt előre kiszínezte.

Cecil meggyőződéssel mondta:

– Bizonyos, hogy szeretni fog! Te szép, kedves leány vagy, Éva, és neki neveltelek.

Egyenesen neki. Ismered lobbanékony természetét, és türelmes leszel hozzá, ismered minden baját, gondját, és szelídséggel megvigasztalod őt. Te az én fiam számára születél, Éva...

Éva mosolygott, de mikor a néni elfordult, valami könnyek szaladtak ki a szeméből. Rozál úgy mormogott, hogy az szinte tűrhetetlen volt.

IV.

Május! Éva tizenhét esztendő volt.

Májusi napon jött a világra, és a születése napját ünnepelték. Virágok érkeztek a házhoz, szolga hozta őket, és Cecil ellenséges indulattal nézte az egyenruhás embert. De Éva nagyon boldog volt. Az arca kigyulladt, és ajkához szorította a friss virágokat... Cecil nem tudta ezt nézni. Keserű könnyeket érzett! Hálátlan, csalfa teremtés ez a leány. Virágokat fogad el idegen férfiaktól... Ezért pazarolt ő rá ennyi szeretetet?

Oh, be szép nap volt!

Éva az udvaron sétálgatott, és a napba nézett ifjú, szűz arcával, és a napba mosolygott. Minden gyönyörű volt... Még a vén, sötét szobák is kivilágosodtak, ahol az ablaknál Cecil ült, és fejét tenyerébe hajtva gondolkozott. Az ajtóban Rozál jelent meg. Az öreg cseléd kiöltözködött, és friss kartonruhája suhogott. Az ajtófélfának támaszkodott, és kezét kötényébe szorította. Megszólalt:

– Éva kisasszony ma tizenhét éves... és kérője van!

Cecil szinte megmerevedett székében. Elfutotta a vér arcát:

– Rozál – kiáltotta rekedten –, te cseléd vagy a háznál! Igaz, régi, hűséges cseléd vagy, de ha túrhetetlen lesz a magaviseleted, hát elküldelek.

A vén cseléd ráncos arcával keményen és elszántan nézett maga elé.

– Jól van – mondta. – De az a gyermek nem senyvedhet itt el. Éva kisasszonynak kérője van. Mondom előre, mert holnap idejön...

Cecil nem tudva szólott. Hátrahajtotta a fejét, és mereven nézett maga elé. Egyszerre felnyögött:

– És az én fiam... Akinek neveltem.

Rozál gyorsan mondta:

– Arra nem lehet várni. Talán sohasem jön haza az úrfi...

Cecil előrehajolt. Vad kétségbeesés szaggatta fel öreg szívében a régi sebeket.

– Rozál, te tudsz valamit! – kiáltotta. – Neked titkod van előttem. Hol a fiam?

Felemelkedett a székről, és az öreg cseléd felé közeledett. Rozál egyenesen állott, és szeméit a földre sütötte.

– Hol a fiam? – kiáltotta Cecil. – Add elő a fiamat! Te tudod, hogy hol van.

Rozál meg se mozdult, ráncos, vén arcán mintha valami víz szivárgott volna végig.

Egyszerre nehezen rebegte:

– Meghalt!

Cecil szívére szorította a kezét.

– Hazudsz, Rozál, hazudsz...

– Nem hazudok – mormogta alig hallhatólag az öreg cseléd. – Megismertem, hisz én adtam rá az utolsó inget... Az inget megismertem, mi szőttük itthon, és egy kis lencse volt a vállán. Az úrfi volt az, bár már a víz nagyon megrontotta szépségét... Sírját én ápoltam, virággal beültettem. Soha nem volt nekem néném ezen a világon... Az ő sírjához jártam mindig.

– Rozál, Rozál – sóhajtotta az öregasszony, és mély szomorúsággal ült le a földre. Maga elé bámult, és nem tudott sírni... Tört reményein, elveszett egyetlen fián nem tudott sírni. Egyre azt ismételte: – Hazudsz, hazudsz, mindig hazudsz...

Rozál csendesen zokogva beszélt:

– Éva kisasszony is tudta, és egyszer el is kísért. És megsíratta ő is a mátkáját, akit nem ismerhetett meg soha: mert való, hogy a jó Istentől egymásnak voltak teremtvé, az úrfink és ő. Csend volt a szobában. A nagy csendben az öreg madár keservesen kurrogott egy sarokban, mintha megértette volna Rozál szavait, ám az udvarról halk ének hallatszott be – ahogy a májusi napot üdvözli ifjú szűz énekkel.

Az öregasszony ekkor felemelkedett a földről, szomorúan mosolygott Rozálra, és sajnálkozó hangon mondta:

– Rozál, sohasem hittem, hogy ennyire gonosz vagy! Soha én! Hogy képes légy a fiam halálhírét költeni, hogy képes légy mindenre! Oh, te vén, oktondi Rozál! Az én fiam él! Érted: él! A leányt elvihetik; csak jöjjenek, én odaadom...

Rozál értelmetlenül, bambán állott az ajtó mellett; könnyei elapadtak, és szólni nem tudott.

Cecil néhány lépést tett előre, mosolygott csendesen, és fehér fejét ingatta szelíden:

– Az én Palim él, és hazajön. A jó Isten ezen örömet tartogatja számomra... Hisz sokszor megálmodtam!

Rozál ijedten és zavart arccal sompolygott ki az ajtón. A kendőt szorosabbra kötötte az álla alatt, és haját elsimította homlokából. A földre bámult, és magában mormogott. A kapun kilopózott, aztán a széles, egyenes utcán menni kezdett, sebesen, ahogy csak öreg lábai bírták. A kezét összekulcsolta, és fogatlan szája mozgott: „Hátha... hátha igaza van a tekintetes asszonynak?” – mormogta.
Evégből útját ama régen ápoltt sír felé vette.

Jegyzetek

Megjelenési adatok, magyarázatok

Kötetünkben a sorozat korábbi darabjaival megegyező módon utalunk Barta András és Gedényi Mihály Krúdy-bibliográfiájának megfelelő tételeire. Az FG1 rövidítés a következő könyvet jelenti: KRÚDY Gyula, *A fehérlábú Gaálné*, Budapest, Magvető, 1959, 1. kötet. A rövidítést követő szám a kötetben található bibliográfia megfelelő lapjára mutat. A GM rövidítés feloldása: GEDÉNYI Mihály, *Krúdy Gyula (Bibliográfia)*, Budapest, Petőfi Irodalmi Múzeum, 1978. Ezt a rövidítést az a sorszám követi, melyet Gedényi Mihály bibliográfiája az illető műnek adott. A megjelenési adatok között közöljük azokat az információkat is, melyeket Urbán V. László bocsátott a rendelkezésünkre.

A hídon

Megjelent: *Új Század* 1. évf. 2. sz. 1899. május 1. 22–23.
Aláírás: Krúdy Gyula
Bibliográfia: FG1 668; GM 474.

Simpliczius. Egy külön ember története

Megjelent: *Fővárosi Lapok* 36. évf. 20. sz. 1899. május 14. 4–6.
Aláírás: Krúdy Gyula
Bibliográfia: FG1 669; GM 477.

Kötetünkben: És megszimogatva az üstökét és a fazekakat, magában azt gondolta, hogy mégsem hozza ide ő a fiát, akivel oly élénk levélcserét folytatna, ha írni tudna, mert az öreg gróf ismét a régi, hóbortos Simpliczius, akit most már nem hagyhat magára.
Az eredetiben: És megszimogatva az üstökét és a fazekakat, magában azt gondolta, hogy mégsem hozza ide ő a fiát, akivel oly élénk levélcserét folytatna, ha írni tudna, mert az öreg gróf ismét a régi, hóbortos Simpliczius, akit most már nem hagyhat magára.

himpellér: (ném., eredeti jelentése: kontár), semmirekellő, naplopó, csirkefogó, gazfickó
delektál: gyönyörködött
babog: gagyog (tájszó)

Májusi ének

Megjelent: *Magyar Szemle* 11. évf. 20. sz. 1899. május 14. 232–234.
Aláírás: Krúdy Gyula

Bibliográfia: FG1 669; GM 478.

mamzel: (fr. mademoiselle) kisasszony. A lányok megszólítása Franciaországban.

Vera első és utolsó kalandja

Megjelent: *Új Század* 1. évf. 4. sz. 1899. május 20. 43–44.

Aláírás: Krudy Gyula

Bibliográfia: FG1 669; GM 479.

manu propria: (lat.) saját kezűleg; saját kezű aláírás, kézjegy

Májusi mámor

Megjelent: *Előkelő Világ* 2. évf. 22. sz. 1899. május 31. 3–4.

Aláírás: Krúdy Gyula

Bibliográfia: FG1 669; GM 288.

garabonciás: népmesék kedvelt alakja; olyan vándordíák, aki varázslatokat képes véghezvinni
velocipéd: (fr.) aránytalanul magas első kerekével meghajtott korai típusú kerékpár

Májusi dolgok. Egy kisfiú emlékezése

Megjelent: *Művészvilág* 1. évf. 5. sz. 1899. június 1. 147–151.

Aláírás: Krúdy Gyula

Bibliográfia: FG1 669; GM 480.

Megjegyzés: Urbán V. László gyűjtéséből

ámbitus: egyik oldalán nyitott oszlopos tornác, folyosó vagy veranda

Az asszony bolondozik

Megjelent: *Egyetértés* 33. évf. 155. sz. 1899. június 7. 2–3.

Aláírás: Krúdy Gyula

Bibliográfia: FG1 669; GM 481.

A szöveg elhomályosult, kiolvashatatlan részeit kipontoztuk.

Kötetünkben: Langyos májusi éjszakában a kis házak fehérlettek, a virágos akácok aludtak, és a kóborló éji szél kilopkodta illatjukat, és széjjelszórta azt az alvó világon.

Az eredetiben: Langyos májusi éjszakában a kis házak fehérlettek, a világos akácok aludtak, és a kóborló éji szél kilopkodta illatjukat, és széjjelszórta azt az alvó világon.

rattler: kis testű, vékony lábú, sima fekete vagy barna szőrű, gyakran ölebként tartott patkányfogó kutya

almárium: polcos, alacsony üveges szekrény

gangos: büszke tartású, délceg

bricska: könnyű, nyitott utazókocsi

A nyárfák alatt

Megjelent: *Új Század* 1. évf. 6. sz. 1899. június 10. 67–69.

Aláírás: Krudy Gyula

Bibliográfia: FG1 669; GM 482.

kapot: (fr. capote) nagy csuklyás esőköpeny

cekker: bevásárlótáska, szatyor

gang: folyosó, tornác; a hagyományos többszintes, városi bérházak emeletein található függőfolyosó

almárium: polcos, alacsony üveges szekrény

Az elbeszélésnek a *Magyar Szemlében* megjelent változata nem egyszerű utánközlés.

János nyárfái

Megjelent: *Magyar Szemle* 11. évf. 42. sz. 1899. október 15. 499–500.

Aláírás: Krúdy Gyula

Bibliográfia: FG1 670; GM 515.

János nyárfái

I.

A nyárfák a ház körül zizegtek, és szerelmes dolgokról beszélgettek a májusban, amelyik olyan volt, mintha semmi sem múlt volna el; a régi május volna ez?... Megifjodott minden egyszerre a kis ligetalji házban, ahol az özvegyember búsongott egyedülvalóságában. Jancsinek már nem volt fiatalember; az élet barna barázdákkal rakta tele orcáját abban a kemény munkában, amit rája rótt. Jancsi a földet művelte, és kora tavasztól késő őszig a mezőket járta, elvetette és beszedte a föld gyümölcseit, mint afféle kisbirtokos, nemes úr, akinek mindenképpen jó; akárhogy, csak élni lehessen. Bár az utóbbi időben az is nehezebb, mint régen. A jó föld fukarkodott Jancsival, és Jancsi váltókkal dolgozott. No jó. Valahogy lesz ezután is.

De a május, az idej, mégsem olyan volt, mint az elmúlt május. Hanem valami régebbi, egészen régebbi, amire emlékezni is alig lehet. Történt, hogy Jancsi kincstári lovakat szerzett, és kis kocsit vett, amire fölülve pattogott az országúton. Néha egész a kállai toronyig elkocsizott, és a kállai utcákon vágatott lovaival. A házakból kinéztek, és némelyek fölismerték: „Ez Kovácsy Jancsi – mondták –, az özvegy Kovácsy Jancsi. A vén betyár, úgy látszik, ismét legénykedik...”

Mert, mondom, nemigen tudták, hogy Jancsi váltókkal dolgozik.

II.

Egyszer valaki meg is szólította. A gyalogjáróról kiáltott rá az a vénkisasszony, kezével is integetett, amire Jancsi fékezte lovait.

– Hogy van? Mit csinál? Tán már meg is házasodott?

Ezt kérdezte sebes hangon a vén kis hölgy, aki kontyán bársonykapotot viselt, és kezében a cekker csüngött. Jancsinek rámeresztette szemét az öregségre, aztán csöndesen eszébe jutott, hogy a kis vénség a szegény Pókay lányok közül való, akik őtet fölnevelték, amikor árvaságra jutott. Leszállt a kocsiról, és a gyeplőt a kocsis kezébe adta, de megjegyezte:

– Vigyázz, fiam, baj ne érje a lovaimat!

A vénség fogatlan szájával sebesen beszélt:

– Kutya teremtette! Illik ez, öcsém, meg sem ismered az embert!
– Bocsássa meg, Krisztinkám – mormogta Jancsi lehajolván a kis hölgyhöz.
– Jó, jó – integetett Krisztinka –, tudom, azt akarod mondani: ugyan megvénültem. Én mindig ilyen voltam. Te öregedtél meg, János. Majdnem ősz vagy már.
– Negyven-egynéhány vagyok csak – mondotta mérgesen Jancsi. – Sokat búsultam az asszony miatt, tudod, néni, hát azért.

A házak mellett mentek az árnyékban. Jancsi a gyalogjáróról tetszelegve nézte kocsiját és lovait. A kis vén házakból kinézegettek az ablakokon. Krisztinka egyszerre megállt:

– Itt lakunk. Tán már nem is emlékszel? Itt nőttél föl.

Fekete kis odú volt a ház, amelyben kedvvel és örömmel csak ábrándos öreg lények lakhatnak.

– Lépj be! – mondta Krisztinka.

Jancsinek habozott, a lovai után nézett, aztán azt gondolva magában: üsse kő, néha a familiáért is kell tenni valamit, belépett.

A gangon egy másik kis vénség üldögélt: a másik Pókay leány. Ez tán még valamivel vénebb volt Krisztinkánál, de fűgén ugrott föl, amikor Jancsit meglátta.

– Sokszor látunk erre kocsizni, öcs, tán van valakid ebben a városban, ahová már oly régen nem jöttél? – szólta Magda, és megnézegette Jancsit. Körültapogatta, fejét rázogatta, és magában mormogott:

– Gyermekkorodban tisztább és rendesebb voltál. Persze a Pókay kisasszonyok ügyeltek akkor rád.

A két kis öreg hölgy megcsipdoste Jancsi ruházatát, és Krisztinka fölágaskodott, levéve Jancsi kalapját. Nézegették, és egymás közt sugdosódtak. Jancsi rosszkedvűen rakosgatta lábait. Vajon vigyáz-e Marci fiú a lovakra? Nem ragadták-e el, amíg ő e két vén nővel fecseg? Ilyenek jártak az eszében.

– Gyere be, legalább nézd meg a szobákat, hol kisfiú korodban játszottál és tanulgattál – mondta fájdalmas hangon Krisztinka, és betolta Jancsit a gangról.

Odabenn mintha semmi sem változott volna; a bútorok ugyanazok, és a nagy diófa almárium számtalan fiókjaival ma is ottan áll, mint egykor. A falon az óra ketyegett öregesen. A két vénkisasszony boldogan tipegett Jancsi körül.

– Látod, itt minden úgy van, mint egykor volt. A rend és a tisztaság nálunk örök. Persze te elszoktál ettől a feleséged mellett. Bokky ivadék volt, és a Bokky lányok mind csak a puccra gondolnak. Máriád is azt tette...

– Hagyjuk szegényt – mormogta Jancsi, mikor az ajtó megnyílt, és a szobába egy kislány lépett.

A két öreg hölgy összemosolygott. Jancsi csodálkozva nézett a leánykára, aki tizenöt évesnél több nemigen lehetett. Krisztinka büszkén előrelépett, és a kislány kezét megfogva így szólt:

– Annuska, a mi kishúgunk.

Magda, hogy ő se maradjon el, közbevágott:

– Mert mi nem tudunk ellenni magunkban, öcs. Kell valakit nevelni. Érted: kell. Amióta te elkerültél tőlünk, azóta már fölneveltük Keresztesy Esztit. Most Pesten lakik. Margitot, Bezdérdy leány, rokon, persze férjhez adtuk; most Annuskát vettük magunkhoz. Az édesanyja Bertalan leány volt, úgy neked is rokonod Annuska.

A kislány a szoba közepén állt fehér ruhácskájában.

Krisztinka boldogan rebegte:

–No, nyújtsad a kezedet Janinak. Jancsi is a miénk volt; ne idegenkedj tőle. Illedelmesen, kislányom.

Magda is integetett vén szemével, és Annuska előlépett. Jancsinak vén özvegyi éltére berendezkedett szíve megmelegedett.

A két vénkisasszony, hasonlóan egy pár öreg madárhoz, tipegett a szobában, és Jancsi kedvét keresték. Sokszor összemosolyogtak.

– Tetszik neki – súgta Magda Krisztinkának.

– Annuska mindenkinek tetszik – válaszolt Krisztinka –, mert jó, illedelmes leányka.

Jancsi leült akkor, és lovait is elfelejtette.

III.

A ligetalji ház körül a nyárfák tán jobban zizegtek ebben az esztendőben, mint bármikor egyébkor. Az özvegyember otthona igen üres és szomorú volt, és Jancsi, hogyha kocsizott a kállai országúton, a vénkisasszonyokhoz mindig betért.

Krisztinka és Magda igen boldogok voltak, és már tervezgettek is, különösen éjjel, mikor aludni nem tudtak e kis vénségek. Magda, az öregebb, beszélt ágyából, hol oly illedelmesen feküdt, mint egy zárdanövendék.

– Jancsinak még mindig van anyyija, hogy egy asszonyt eltartson. No meg Annuskának is épen, egészen megvan az anyai öröke, ami Jancsinkon segítene. Nemde, Krisztinka?

Ezen gondolkoztak; végre, sokára, Krisztinka megjegyezte:

– Már kisfiú korában is oly szép volt Jancsi. Nálánál kedvesebb gyermeket azóta sem ismertem... No meg az édesanyjától rokon. A miénk Jancsi, már csak azért is, nemde, Magda?

A hold benn járt a tiszta, szűzi szobában, hol a vénkisasszonyok terveket szövögettek. És a holdsugarak valószínűleg sétáltak abban a szobában, hol a Pókay kisasszonyok már annyi sokakat fölneveltek, ahol most Annuska aludt párnái között, és szépeket álmodott, de nem Jancsiról, aminthogy ő tizenöt éves szívecskéjével nem is álmodhatott a vén Jancsiról, ellenben a kadétról, aki a piros fülű bakákat szokta erre vezetni reggel.

Annyi az egész, hogy a ligetalji ház körül a nyárfák ebben az esztendőben jobban zizegtek, mint máskor. Az özvegyember pedig magányosnak és búsnak találta otthonát; és mint a szerelmes diák, kisleányról álmodozott, akit ebbe a házba királynőnek hozand.

Történt, hogy némely váltókat Jancsi nem tudott kifizetni, és árverést tűztek ki a ligetalji házra és a hozzá tartozó kis fekvőségekre.

A kocsit is fölírták... Mert Jancsi, mondani tán elfeledtem, korcsmázott sokszor, és a cigányokkal csókolózott, amikor úgy danolt, mint egy kondás.

IV.

A szép májusban még vénember szívében is szerelmet fakasztanak a sugarak, amik a kék égből jönnek, és hozzá, ha a nyárfák, a régiek, folyton zizegnek a ház körül mindenféle dolgokról, hogy egy kis leánynak milyen a szeme, milyen a mosolygása, kezének szorítása is milyen? Jancsi vörhenyes bajuszát kipödörte, és legényesen nótázott házának tornácán ülve.

Boris, az öreg gazdaasszony féltékenykedve nézte gazdáját, és a szomszédok beszéltek, hogy néha nagy veszekedéseket rendez a komor nő Jancsival, mert a nyárfák zizegnek a ház körül.

Egy nagyon szép délután Jancsi végtére elhatározta magát. A vénkisasszonyok akkor elmentek hazulról, és Jancsi a kislányt, kiről mindig álmodozott, egyedül találta a kis fekete házban, hová lovai elröpítették. A kezét megfogta Jancsi a leánykának, és sokáig mereven nézett rá. Annuska igen kisleány volt, lesütötte szemét, és nem tudott szólni, habár Jancsi szavakat sugdosott a fülébe. Hogy:

– Én szeretem magát, kisleány; özvegyember vagyok, de a szívem azért oly forró, mint egykor volt, mikor még sokkal fiatalabb voltam.

Hogy:

– Ha maga az én feleségem lenne, nagyon boldoggá tenném. Mert nagyon szeretném, és magáért mindent megtennék.

Hogy:

– A házamat ugyan el akarják árverezni, tudja maga, mit jelent ez? De valahogy mégis rendbe jönnénk. Ha maga lenne az én kis feleségem.

Annuska ekkor fölemelte a szemét, és elmosolyodott:

– Jancsi bácsi, nagyon tréfás kedvében van máma.

Jancsi elvörösödött, és nagyon komoly hangon felelt:

– Annuska, én nem tréfálok, hanem nagyon komolyan mondom, hogy magáért élek csak, mert nagyon szeretem.

A kislány erre megfordult, és elfutott.

V.

Igazán nem tudom, miért emlékeztem, ím, a vén Jancsira és a nyárfáira.

A két öreg kisasszony tovább éldegélt, és ma is árva rokoni gyermekek felnevelésével foglalkozik. Annuska talán férjhez ment a kadéthoz, vagy ha nem, úgy is jól van. Csak Jancsiról tudok annyit, hogy eltűnt erről a vidékről, s nyárfái másnak zizegnek, és a kis kocsival is mások kocsiznak. Mert nálunk az emberek a cigányokat csókolgatják, és vén fejjel megbolondulnak.

És tulajdonképpen csak annyi az egész, hogy Annuska az iskolában, hol kézimunkát tanult, elmondta a barátnőinek:

– Képzeljétek, tegnap jelentkezett az első kérőm, komoly kérőm; képzeljétek, lányok, a vörös Jancsi bácsi.

A leányok ezt nem akarták elhinni, ami sokáig bántotta Annuskát.

kapot: (fr. capote) nagy csuklyás esőköpeny

cekker: bevásárlótáska, szatyor

gang: folyosó, tornác; a hagyományos többszintes, városi bérházak emeletein található függőfolyosó

almárium: polcos, alacsony üveges szekrény

Epizódalakok. Egy régi pör irataiból

Megjelent: *Fővárosi Lapok* 36. évf. 24. sz. 1899. június 11. 3–4.

Aláírás: Krudy Gyula

Bibliográfia: FG1 669; GM 483.

lajbi: falusi férfiak felsőruhaként viselt mellénye, illetve ilyenszerű kabátja; női mellényke

almárium: polcos, alacsony üveges szekrény

kelengye: általában vászonneműből álló hozomány

móring: hozomány; jegyajándék

perzekutor: megyei csendbiztos; üldöző

dikció: (fellelengzős) beszéd, szónoklat

szálllok az úrhoz: boriváskor szokás köszöntőt mondani, amelyet a felköszöntöthöz intézett „Szálllok az úrhoz!” felkiáltás vezet be. Az erre illő felelet: „Halljuk a szép szót!”

Újraközlés:

Epizódalakok. Egy régi pör irataiból

Megjelent: *Új Század* 1. évf. 10. sz. 1899. július 20. 115–117.

Aláírás: Krudy Gyula
Bibliográfia: FG1 669; GM 483.

Éjjeli eső. Regény az orosz határszélen
Megjelent: *Egyetértés* 33. évf. 173. sz. 1899. június 25. 1–2.
Aláírás: Krudy Gyula
Bibliográfia: FG1 669; GM 486.

gránic: határ
inspekció: ügyeletes szolgálat; felügyelet, őrizet
inspekciós szoba: ügyeletes szoba
silbak: őrszem, katonai őr; őrség, őrhely
nihilista: a nihilizmus híve, a korabeli szóhasználatban gyakran olyasmit jelölnek a nihilista szóval, amit ma terroristának neveznénk
kóter: dutyi, fogda

Vén csontok éneke
Megjelent: *Új Század* 1. évf. 8. sz. 1899. július 1. 91–93.
Aláírás: Krúdy Gyula
Bibliográfia: FG1 669; GM 487.

Kötetünkben: Zöld hegyek tekingettek ide a környékről, az égen fehér felhők úszkáltak, és kis bogarak zümmögtek a fűben, ahol a színművészek, urak és hölgyek – az öregek és törődöttek, penziócskából éldegélők – heverésztek, és vén arcukat feredőzték a kószáló ifjú szélben.
Az eredetiben: Zöld hegyek tekingettek ide a környékről, az égen fehér felhők úszkáltak, és kis bogarak zümmögtek a fűben, ahol a színművészek, urak és hölgyek – az öregek és törődöttek, penziócskából éldegélők – heverésztek, és vén arcukat beredőzték a kószáló ifjú szélben.

Kötetünkben: És Völgyesi, az elhízott, csukafejű titkár direktoroskodott itten, bár hivatalos címe a gondnok volt.
Az eredetiben: És Völgyesi, az elhúzott, csukafejű titkár direktoroskodott itten, bár hivatalos címe a gondnok volt.

Kötetünkben: Délutánonkint a park pázsitján *haragszom rád* járta, és az öreg művészek remegő, vén csontjaikkal pajkosan futottak a koros asszonyságok után, ha Völgyesi, a bíró, csókot ítelt meg a zálogosnak.
Az eredetiben: Délutánonkint a park pázsitján *haragszom rád* járta, és az öreg művészek remegő, vén csontjaikkal pajkosan szítottak a koros asszonyságok után, ha Völgyesi, a bíró, csókot ítelt meg a zálogosnak.

masztix: a Földközi-tenger vidékén honos pisztáciafa kérgéből nyert sárgás színű, illatos gyanta; lakkok, ragasztók egyik alapanyaga
kortina: színházi előfüggöny, kárpit
penzió: nyugdíj; teljes ellátás, bennlakás; ennek díja
kokett: kacér, tetszeni vágyó
trupp: színházi vagy cirkuszi társulat; csapat, katonai egység

Gringoire: Pierre Gringoire (1475–1538) francia költő és drámaíró. Gringoire Victor Hugo *A párizsi Notre-Dame* című regényének egyik hőse.

Szerelmes tegnapok

Megjelent: *Magyar Szemle* 11. évf. 27. sz. 1899. július 2. 318.

Aláírás: Krúdy Gyula

Bibliográfia: FG1 669; GM 488.

pesztonka: pesztra, szárazdajka

cipszer: a német Zips szóból, melynek jelentése: Szepesség. A cipszerek vagy szepességi szászok német ajkú népcsoport, mely eredetileg a Szepességben (a mai Szlovákia területén) élt, később letelepedési jogot kapott Máramaros környékén (a mai Románia területén) is.

moszjő: (fr. Monsieur) úr, férfi

Nyár

Megjelent: *Előkelő Világ* 2. évf. 27. sz. 1899. július 5. 8–10.

Aláírás: Krúdy Gyula

Bibliográfia: FG1 669; GM 489.

Küri Klára: Küry Klára (Jászakisér, 1870. március 27.–Budapest, 1935. április 27.), színésznő, a századvég ünnepelet operettprimadonnája

frájlájn: (ném. Fräulein) kisasszony; német nevelőnő

kortina: színházi előfüggöny, kárpit

Éjjel az erdőn

Megjelent: *Fővárosi Lapok* 36. évf. 28. sz. 1899. július 9. 2–3.

Aláírás: Krúdy Gyula

Bibliográfia: FG1 669; GM 492.

ámbitus: egyik oldalán nyitott oszlopos tornác, folyosó vagy veranda

dikció: (fellelengzős) beszéd, szónoklat

szálllok az úrhoz: boriváskor szokás köszöntőt mondani, amelyet a felköszöntöthöz intézett „Szálllok az úrhoz!” felkiáltás vezet be. Az erre illő felelet: „Halljuk a szép szót!”

Régi nótákból

Megjelent: *Művészvilág* 1. évf. 8. sz. 1899. július 15. 236–238.

Aláírás: Krúdy Gyula

Bibliográfia: FG1 669; GM 494.

Kötetünkben: Sobránci papa azonban felemelkedett egyszerre, és összepakolt. A butyrokot a hóna alá vette, és szabályosan megszólalt:

Az eredetiben: Sobránci papa azonban felemelkedett egyszerre, és összepakolt. A butorokat a hóna alá vette, és szabályosan megszólalt:

butyor: batyu; többnyire vászonlepedőbe kötött csomag, amelyet háton szállítanak

Egy kisfiú története

Megjelent: *Új Idők* 5. évf. 29. sz. 1899. július 16. 48–50.

Aláírás: Krúdy Gyula

Bibliográfia: FG1 –; GM 493.

Kötetünkben: Százszor megcsókoltam azt a lapot, és százezerszer megcsókolnám azt a kezét, amelyik ezt írta, ha ma lehetne.

Az eredetiben: Százszor megcsókoltam azt a lapot, és százezerszer megcsókolnám azt a lapot, amelyik ezt írta, ha ma lehetne.

prenumerál: előfizet; bérletet vált

Erlkönig: Johann Wolfgang von Goethe 1782-ben írt *Der Erlkönig* című balladája. Több magyar fordításban is olvasható *A rémkirály*, *A tündérr király* és *A villikirály* címmel.

paroláz: kezét fog, kezét ráz

szaldókontista: folyószámla vezetője

almárium: polcos, alacsony üveges szekrény

Esti színek

Megjelent: *Magyar Génius* 8. évf. 29. sz. 1899. július 16. 568–571.

Aláírás: Krúdy Gyula

Bibliográfia: FG1 669; GM 495.

Nyári nap

Megjelent: *Egyetértés* 33. évf. 196. sz. 1899. július 18. 2–3.

Aláírás: Krúdy Gyula

Bibliográfia: FG1 669; GM 496.

Kötetünkben: Mondom, mindig ötöt látom, a kis fekete szemű leányt, aki a rossz Miskát megjavította.

Az eredetiben: Mondom, mindig ötöt látom, a kis fehér szemű leányt, aki a rossz Miskát megjavította.

kommandó: parancs, vezényszó; parancsnokság; katonai különítmény

ámbitus: egyik oldalán nyitott oszlopos tornác, folyosó vagy veranda

Krúdy Kálmán bácsi viselt dolgai

Megjelent: *Pesti Hírlap* 21. évf. 198. sz. 1899. július 19. 1–3.

Aláírás: Krúdy Gyula

Bibliográfia: FG1 669; GM 491

Kötetünkben: Juliskát egy kis jobbágyesztonka kísérte sétájában, azzal szedték a virágot.

Az eredetiben: Juliskát egy kis jobbágyasztorka kísérte sétájában, azzal szedték a virágot.

esztonka: szárazdajka, fiatal lánycesléd

gárgyán: (lat.) gvárdián, nagyobb ferences vagy kapucinus rendház főnöke

konviktus: (lat.) valamely tanintézet mellett működő, bentlakást, étkezést, tanulmányi felügyeletet nyújtó intézmény; diákotthon
pecsovics: Pecsovics Ferenc, gróf Festetich Rudolf szekszárdi tiszttartójának nevéből; a konzervatív, reakciós ember szinonimája
pika: hosszú nyelű lándzsa kis, lapos, rombusz keresztmetszetű vashegygel

Gyalogösvény

Megjelent: *Magyar Szemle* 11. évf. 31. sz. 1899. július 30. 365–366.

Aláírás: Krúdy Gyula

Bibliográfia: FG1 669; GM 419.

gledicsia: krisztustövis, lepényfa; az akáchoz hasonló fa, hosszú, erős tövisei miatt rendszerint sövénynek ültetik. Nevét Johann Gottlieb Gleditsch (1714–1784) német botanikusról kapta.

Dal az öregségről

Megjelent: *Nemzet* 18. évf. 215. sz. 1899. augusztus 6. 1.

Aláírás: Krúdy Gyula

Bibliográfia: FG1 670; GM 498.

obligát: kötelező, szokásos, elmaradhatatlan, nélkülözhetetlen

Benczi Gyula: (1848–1918) cigányprímás, Krúdy Gyula műveinek visszatérő alakja
paskievics: a tarokk kártyajáték egyik fajtája, amelyet Paskievics orosz tábornok után neveztek el. Ez a kártyajáték négyes tarokk néven nálunk is jól ismert és igen kedvelt játék volt.

apportíroz: (kutya) elejtett vadat vagy elhajított tárgyat visszahoz, odahoz

staféta: gyorsfutár, lovas hírnök

zsirál: váltót forgat, váltókezességet vállal

Nyári ének a szegény hervadt virágokról

Megjelent: *Magyar Génius* 8. évf. 33. sz. 1899. augusztus 13. 635–637.

Aláírás: Krúdy Gyula

Bibliográfia: FG1 670; GM 403.

barettes kalap: svájcisapka (csak magyar nyelvterületen svájci, hiszen eredetileg baszkok viselték). A 15. században vált divattá, de művészkalapként a 19. század első felében, majd a 20. század harmincas éveiben is sokan hordták.

Történet Pirosról

Megjelent: *Fővárosi Lapok* 36. évf. 33. sz. 1899. augusztus 13. 1–2.

Aláírás: Krúdy Gyula

Bibliográfia: FG1 670; GM 502.

Kötetünkben: Az érzés megvolna máma, de Pirost látni csak úgy tudom, ha behunyom a szemem, és végiggondolok sok-sok dolgon: a podolini atyákon, az elhagyott, zezugos kolostori folyosókon, ahol bújósdit játszottunk, bezárt diákok, és Mihálon – amíg Pirosig érek, aki a városháza erkélyéről nézte akkor az ünnepi körmenetet.

Az eredetiben: Az érzés megvolna másra, de Pirost látni csak úgy tudom, ha behunyom a szemem, és végiggondolok sok-sok dolgon: a podolini atyákon, az elhagyott, zegzugos kolostori folyosókon, ahol bújósdit játszottunk, bezárt diákok, és mi hárman – amíg Pirosgig érek, aki a városháza erkélyéről nézte akkor az ünnepi körmenetet.

Kötetünkben: A postáskisasszonyt alig vették észre mellette, bár a postáskisasszony is csinos látványosság volt, amint barna kontya fölé kackiás, aranyzsinóros sapkát téve, testhezálló, hivatali blúzában végigsétált a korzón, ahol az atyák a patika ajtajában ülve a világot nézték.
Az eredetiben: A postáskisasszonyt alig vették észre mellette, bár a postáskisasszony is csinos látványosság volt, amint barna kontya fölé kackiás, aranyzsinóros sapkát téve, testigálló, hivatali blúzában végigsétált a korzón, ahol az atyák a patika ajtajában ülve a világot nézték.

Kötetünkben: És mikor Pali Pista tanár úr feltette a csíptetőjét, és kamáslis lábát gangosan emelgetve Pirost kísérgette!
Az eredetiben: És mikor Pali Pista tanár úr feltette a csíptetőjét, és kamáslis lábát gondosan emelgetve Pirost kísérgette!

Kötetünkben: Ha Piros sétára indult a gyerekekkel a lublói útra, ahol kenetlen tót szekerek nyikorognak hegynek fel, hegynek le, valahonnan előbukkant mindig Pali Pista.
Az eredetiben: Ha Piros sétára indult a gyerekekkel a lublói útra, ahol kelletlen tót gyerekek nyikorognak hegynek fel, hegynek le, valahonnan előbukkant mindig Pali Pista.

Kötetünkben: Pali Pista a földre nézett, és lábaival kupacokat rugdosott fel.
Az eredetiben: Pali Pista a földre nézett, és lábaival kukacokat rugdosott fel.

Kötetünkben: Mindenütt tiszta, és kavicsos feneke látszik; de itt, hol nagy, egymásba rótt fenyőgerendák zárják el őt régi útjától, és terelik egyenes irányba, itt mély és sötét, mert haragszik.
Az eredetiben: Mindenütt tiszta, és kavicsos feneke látszik; de itt, hol nagy, egymást a rútt fenyőgerendák zárják el őt régi útjától, és terelik egyenes irányba, itt mély és sötét, mert haragszik.

Kötetünkben: Csak így, hosszú-hosszú alkonyaton, mikor Pali tanár urat látom, amint fehér kamáslis lábát gangosan emelgetve haladt Piros mellett, és cvikkerjét megigazította, ekkor jut eszembe, hogy nem lehet megérteni némely embert.
Az eredetiben: Csak így, hosszú-hosszú alkonyaton, mikor Pali tanár urat látom, amint fehér kamáslis lábát gondosan emelgetve haladt Piros mellett, és cvikkerjét megigazította, ekkor jut eszembe, hogy nem lehet megérteni némely embert.

Kötetünkben: Ettől a naptól fogva a Tánco Csacsiknál korábban zárták esténkint az üzletet, Médi és Léni rettenetesen kezdtek unatkozni, hogy a tanár nem volt többé.
Az eredetiben: Ettől a naptól fogva a Tánco Csacsiknál korábban zárták esténkint az üzletet, Médi és Léni rettenetesen kezdtek imádkozni, hogy a tanár nem volt többé.

helikon: katonazenekari használatra készült, kör alakban hajlított basszus- és kontrabasszus- (ritkán tenor-) tuba, amelyen a játékos a hangszert a vállára véve, fejét középen át dugva játszhatott

gangos: büszke tartású, délceg

kamásli: (ném.) kamásni, bokavédő, lábszárvédő

filagória: lugas; nyitott kerti házikó

cipszer: a német Zips szóból, melynek jelentése: Szepesség. A cipszerek vagy szepességi szászok német ajkú népcsoport, mely eredetileg a Szepességben (a mai Szlovákia területén) élt, később letelepedési jogot kapott Máramaros környékén (a mai Románia területén) is.

A folyosón lépések hangzanak

Megjelent: *Magyar Szemle* 11. évf. 33. sz. 1899. augusztus 13. 390–392.

Aláírás: Krúdy Gyula

Bibliográfia: FG1 670; GM 503.

sugár: karcsú, csinos

szigorog: fázik (tájszó a nehezen viselhető, nyomorúságos állapotra, éhezésre, szűkölködéésre)

Johanna fia

Megjelent: *Egyetértés* 33. évf. 222. sz. 1899. augusztus 13. M. 9–10.

Aláírás: Krúdy Gyula

Bibliográfia: FG1 670; GM 501.

stráfkocsi: nagyobb terhek, terjedelmes tárgyak szállítására szolgáló széles, lapos rakfelületű kocsi; társzekér

Szerenád

Megjelent: *Magyar Génius* 8. évf. 35. sz. 1899. augusztus 27. 666–669.

Aláírás: Krúdy Gyula

Bibliográfia: FG1 670; GM 504.

Pál úr

Megjelent: *Egyesületek Lapja* 1. évf. 1. sz. 1899. szeptember 1. 1–4.

Aláírás: Krúdy Gyula

Bibliográfia: FG1 –; GM 506.

pagony: erdő vagy vadászterület olyan nagyobb, határolt része, amely egy erdősznek vagy vadásznek a hatáskörébe tartozik

Benczi Gyula: (1848–1918) cigányprímás, Krúdy Gyula műveinek visszatérő alakja

csurapé: zsinóros, prémes téli felsőkabát

méltsás: méltóságos

garád: felhányt földből és sövényből álló kerítés

burg: (ném. Burg) 'vár', a bécsi császári palota neve

batár: nagy terjedelmű társzekér, eredetileg ládaszerű, később közönséges szekérből készült, keresztfák segítségével lécekből készített keretet erősítettek rá, szénát és szalmát hordtak vele; zárt hintó

kisztihand: Kezét csókolom. A magyar nyelvbe osztrák területről kerülhetett, a német Küss die Hand magyaros változata

Fräulein: (ném.) kisasszony

arabeszk: stilizált levelekből és virágokból álló, szeszélyes síkdíszítés; az arab–mór művészet népszerű motívuma

Fi donc!: (fr.) piha!, a nemtetszés, felháborodás, undorodás kifejezése

kaszten: tárolóbútor, pohárszék, almárium, konyhaszekrény, tálalószekrény; sublót; téka.
Szövegünkben valószínűleg alacsony, virágmintás fiókos szekrény

Egy kis cseléd története

Megjelent: *Művészvilág* 1. évf. 11. sz. 1899. szeptember 1. 342–344.

Aláírás: Krúdy Gyula

Bibliográfia: FG1 670; GM 507.

Régen a halmok felé megy

Megjelent: *Magyar Szemle* 11. évf. 36. sz. 1899. szeptember 3. 425–426.

Aláírás: Krúdy Gyula

Bibliográfia: FG1 670; GM 508.

abrics: abroncs; kerék- és gumiabroncs

mahomet: (Mohamed próféta nevéből) tagbaszakadt, nagydarab ember, aki ugyanakkor
esetlen is

A néni házából. Egy kisfiú emlékeiből

Megjelent: *Pesti Hírlap* 21. évf. 248. sz. 1899. szeptember 7. 1–3.

Aláírás: Krúdy Gyula

Bibliográfia: FG1 670; GM 509.

kapison: (fr. capuchon) csuklya, kapucni

A szomorú asszony

Megjelent: *Divat Szalon* 12. évf. 24. sz. 1899. szeptember 15. 22–23.

Aláírás: Krúdy Gyula

Bibliográfia: FG1 670; GM 324.

Kötetünkben: – Mért beszélsz így, Léni? Ismét szomorítsz, Léni? Van szíved hozzá, Léni?

Az eredetiben: – Mért beszélsz így, Léni? Ismét szomorú, Léni? Van szíved hozzá, Léni?

Kötetünkben: Léni rázta a kezét, és jégszürke fejével felfogni nem tudta, hogy miért nem
szabad Bertalan úrról szót ejteni, aki szép férfiú.

Az eredetiben: Léni zárta a kezét, és jégszürke fejével felfogni nem tudta, hogy miért nem
szabad Bertalan úrról szót ejteni, aki szép férfiú.

pila: a 19. századi tájszótárak a pila szót 'ügyetlen, rendetlen, féleszű leány' értelemben
regisztrálták

szigorog: fázik (tájszó a nehezen viselhető, nyomorúságos állapotra, éhezésre, szűkölködéssre)

Délután

Megjelent: *Magyar Szemle* 11. évf. 38. sz. 1899. szeptember 17. 450–452.

Aláírás: Krúdy Gyula

Bibliográfia: FG1 670; GM 361.

rondella: a várfalak elé ugró, fél- vagy háromnegyed kör alakú bástya
komtesz: (fr.) comtesse, grófnő, grófkisasszony
baronesz: (fr.) baronesse, a báró felesége, illetve lánya

A bánatos házból

Megjelent: *Fővárosi Lapok* 36. évf. 40. sz. 1899. október 1. 7–8.

Aláírás: Krúdy Gyula

Bibliográfia: FG1 670; GM 512.

bókol: hajladozik, hajlong; meghajol valaki előtt
ruinált: latin eredetű szó; romos, romlásba döntött

Holdas őszi esték

Megjelent: *Művészvilág* 2. évf. 2. sz. 1899. október 8. 29–31.

Aláírás: Krúdy Gyula

Bibliográfia: FG1 670; GM 514.

Dél

Megjelent: *Magyar Génius* 8. évf. 42. sz. 1899. október 15. 808–811.

Aláírás: Krúdy Gyula

Bibliográfia: FG1 670; GM 405.

britannika: szivarfajta

sparhelt: takaréktűzhely, gáztűzhely

kapot: (fr. capote) nagy csuklyás esőköpeny

Délután. Tollrajz az októberről

Megjelent: *Előkelő Világ* 2. évf. 44. sz. 1899. november 1. 2–4.

Aláírás: Krúdy Gyula

Bibliográfia: FG1 –; GM 518

kasornya: füles kézikosár

nagy garral: hangoskodva, nagy hűhóval

gar: fennhéjázás, elbizakodottság (tájszó)

botos: más lábbelire húzva viselt, ormótlanul nagy, csizmaszerű lábbeli; posztó (házi)cipő

fiskális: ügyvéd

árkivárius: archivárius (gör.-lat.), levéltáros, irattáros

Őszi nap

Megjelent: *Magyar Szemle* 11. évf. 47. sz. 1899. november 19. 555–556.

Aláírás: Krúdy Gyula

Bibliográfia: FG1 671; GM 519.

kajdács: papagáj

Újraközlés: Őszi nap

Megjelent: *Szabolcsi Híradó* 1. évf. 5. sz. 1899. december 31. 1–2.

Aláírás: Krúdy Gyula

Bibliográfia: FG1 671; GM 523.

Egy magyar nemes és politikája

Megjelent: *Magyar Szemle* 11. évf. 50. sz. 1899. december 10. 592–593.

Aláírás: Krúdy Gyula

Bibliográfia: FG1 –; GM 520.

peregrinus: idegen, jövevény; vándor; vándorló diák

vicispán: viceispán, alispán

kortes: a választások előtt a jelöltek mellett – gyakran gátlástalanul – agitáló, szavazókat toborzó személy

restauráció: újjáépítés, felújítás; valamely megdöntött társadalmi rendszer, államforma visszaállítása; tisztújítás

kommisszárius: kormánybiztos; csendbiztos, rendőrbiztos

finánc: pénzügyi tisztviselő; a vám- és pénzügyőrség tagja; pénzügyőr

Nastyenka. A jó nővér és a vétkes leány

Megjelent: *Magyar Génius* 8. évf. 52. sz. 1899. december 24. 968–971.

Aláírás: Krudy Gyula

Bibliográfia: FG1 671; GM 521.

garderobe: (fr.), gardrób, ruhatár; ruhakészlet; ruhásszekrény; olyan, rendszerint kisebb szoba, amelyben csak beépített ruhásszekrények vannak

kimarjul: kificamodik; kisebesedik

Óemberek járása

Megjelent: *Pesti Hírlap Naplója*, 1899. Budapest, Légrády Testvérek. Szerkesztette Schmittely József. 77–79.

Aláírás: Krúdy Gyula

Bibliográfia: FG1 666; GM 528.

lajbi: falusi férfiak felsőruhaként viselt mellénye, illetve ilyenszerű kabátja; női mellényke

asylum: (lat.) menhely, menedékhely

gloriett: dombon, magaslaton álló kerti ház, lugas, kilátó

perorál: szónokol, beszédet mond; szaval, papol

kontemplál: szemlél, figyelemmel néz; szemlélődik, elmélkedik, gondolkodik; tervez, előírányoz

minét: menüett, francia eredetű, háromnegyedes ütemű mérsékelt tempójú páros tánc

[Előszó]

Megjelent: Krúdy Gyula: *Ifjúság. Rajzok és elbeszélések*. Basch Árpád rajzaival. Budapest, 1899. iii–iv.

Bibliográfia: FG1 666; GM 524.

Ismerőseim

Megjelent: Krúdy Gyula: *Iffúság. Rajzok és elbeszélések*. Basch Árpád rajzaival. Budapest, 1899. 21–27.

A sérült szöveg helyreállítása a későbbi változat alapján.

Bibliográfia: FG1 666; GM 527.

Előzmény: Ismerőseim

Megjelent: *Egyetértés* 31. évf. 352. sz. 1897. december 1. 1.

Aláírás: Krúdy Gyula

Bibliográfia: FG1 661; GM 343.

KGYÖM: *Elbeszélések* 4. 262–265.

moszjő: (fr. monsieur) úr, férfi; uram, a francia férfiak megszólítása

mamzel: (fr. mademoiselle) kisasszony. A lányok megszólítása Franciaországban.

amoret: szárnyas gyermekalak a képzőművészetben; a gyermek Ámor

Az én történeteimből

Megjelent: Krúdy Gyula: *Iffúság. Rajzok és elbeszélések*. Basch Árpád rajzaival. Budapest, 1899. 53–68.

Bibliográfia: FG1 667; GM 527.

A szöveg korábbi változatát Krúdy átdolgozta az *Iffúság* számára.

Előzmény: Az én történeteimből

Megjelent: *Magyar Szemle* 10. évf. 5. sz. 1898. január 30. 53–55.

Aláírás: Krúdy Gyula

Bibliográfia: FG1 662; GM 364.

KGYÖM: *Elbeszélések* 4. 378–387.

Az *Iffúság* című kötetben: Mindig a néni fehér főkötős, nyugodt, derűs arcát látom, ha a gondolat szárnyuhanásával elérkezem újra ebbe az utcába, a régi házak között, muskátlis ablakok alatt haladok el, s immár messziről tekintek vigyázva előre, vajon nem látom-e ismét azt a gondolatnyi fehérséget a magasban, amint belekönyököl Mari fehér ruhájából a vaskosaras ablakba, szemlélvén a járókelőket.

A *Magyar Szemle*ben megjelent változatban: Mindig a néni fehér főkötős, nyugodt, derűs arcát látom, ha a gondolat szárnyuhanásával elérkezem újra ebbe az utcába, a régi házak között, muskátlis ablakok alatt haladok el, s im, már messziről tekintek vigyázva előre, vajon nem látom-e ismét azt a gondolatnyi fehérséget ruhájából, amint belekönyököl Mari a vaskosaras ablakokba, szemlélvén a járókelőket.

A zöld vadász: Jósika Miklós (1794–1865) háromkötetes regénye (Pest, 1854)

A hat Uderszky lány: Jósika Miklós hatkötetes regénye (Pest, 1858)

teke: tömör ágyúgolyó

Délibáb: három szépirodalmi és divatlap (1853–1854, 1855–1858, 1877–1879) címe volt a 19. században

tamariska: tamariszkusz, a Földközi-tenger vidékén őshonos, rózsaszín vagy fehér virágú

kisebb fa- vagy bokorfajta

csurapé: ködmön, mente; rövid, prêmes felsőkabát

pappendekli: papundekli: vastag, kemény, több réteg összenyomásával gyártott papírfajta

A ház csöndes marad

Megjelent: Krúdy Gyula: *Iffúság. Rajzok és elbeszélések*. Basch Árpád rajzaival. Budapest, 1899. 68–80.

Bibliográfia: FG1 667; GM 527.

A szöveg korábbi változatát Krúdy átdolgozta az *Iffúság* számára.

Előzmény: A ház csöndes marad

Megjelent: *Pesti Hírlap* 19. évf. 340. sz. 1897. december 9. 1–3.

Aláírás: Krúdy Gyula

Bibliográfia: FG1 661; GM 339.

KGYÖM: *Elbeszélések* 4. 228–234.

capote: női kalap egy fajtája

Leányálmok

Megjelent: Krúdy Gyula: *Iffúság. Rajzok és elbeszélések*. Basch Árpád rajzaival. Budapest, 1899. 81–92.

Bibliográfia: FG1 667; GM 527.

A szöveg korábbi változatát Krúdy átdolgozta az *Iffúság* számára.

Előzmény: Leányálmok

Megjelent: *Magyar Szemle* 10. évf. 3. sz. 1898. január 16. 27–29.

Aláírás: Krúdy Gyula

Bibliográfia: FG1 662; GM 362.

KGYÖM: *Elbeszélések* 4. 362–369.

Az ördög pirulái: (Az ördög pilulái, Les pilules du diable, 1839), Ferdinand Laloue (1794–1850) és Auguste Anicet-Bourgeois (1806–1871) látványos sikerdarabja, amelyet a Budai Népszínház 1863. december 10-én mutatott be. A darabot a Budapesti Népszínház is játszotta 1855-ben.

cvikker: csíptető; szár (és keret) nélküli, az orra csíptetővel erősített szemüveg

iroмба: tarka; kendermagos; otromba

Őszi illat

Megjelent: Krúdy Gyula: *Iffúság. Rajzok és elbeszélések*. Basch Árpád rajzaival. Budapest, 1899. 103–112.

Bibliográfia: FG1 667; GM 527.

A szöveg korábbi változatát Krúdy átdolgozta az *Iffúság* számára.

Előzmény: Illatos nóta

Megjelent: *Magyarország* 4. évf. 288. sz. 1897. október 17. 2–3.

Aláírás: Krúdy Gyula

Bibliográfia: FG1 660; GM 321.

KGYÖM: *Elbeszélések* 4. 114–118.

koppadt: kopott

Karabélyosék történeteiből

Megjelent: Krúdy Gyula: *Iffúság. Rajzok és elbeszélések*. Basch Árpád rajzaival. Budapest, 1899. 113–122.

Bibliográfia: FG1 667; GM 527.

A szöveg korábbi változatát Krúdy átdolgozta az *Iffúság* számára.

Előzmény: Karabélyosék történeteiből

Megjelent: *Magyar Szemle* 10. évf. 40. sz. 1898. október 2. 474–475.

Aláírás: Krúdy Gyula

Bibliográfia: FG1 665; GM 425.

KGYÖM: *Elbeszélések* 5. 392–397.

komposzesszor: nemesi közbirtokosság tagja

kubakávè: Kuba jó termőföldjén, kedvező éghajlata alatt termett, gondosan válogatott, kiváló pörkölésű testes, koromfekete és erős kávé

szervián: a Szervia városnévből, mely egykori püspökség Makedóniában, Tesszalonika közelében. A Bánságban szerviánnak nevezték a bolgárkertészeket. Más értelmezés szerint szerbiait jelent.

kapcálta: a kapca szláv eredetű szóból. Eredetileg rövid szárú, harisnyaféle lábbelit jelent, amelyet saruval, bocskorral vagy csizmával viseltek. Anyaga szerint lehetett bőr, szőrös bőr, nemez (vert kapca) és kötött, illetve szövött gyapjú- vagy vászonkapca. A 19. századtól a kapca szó mindinkább azt a téglalap alakú szőttés vagy vászon textíliát jelentette, amellyel a lábat a bocskor vagy a csizma felhúzása előtt becsavarták.

Nóta Gináról

Megjelent: Krúdy Gyula: *Iffúság. Rajzok és elbeszélések*. Basch Árpád rajzaival. Budapest, 1899. 123–136.

Bibliográfia: FG1 667; GM 527.

A szöveg korábbi változatát Krúdy átdolgozta az *Iffúság* számára.

Előzmény: Rózsabokor a domboldalon

Megjelent: *Egyetértés* 31. évf. 166. sz. 1897. június 17. 1–2.

Aláírás: Krúdy Gyula

Bibliográfia: FG1 659; GM 295.

KGYÖM: *Elbeszélések* 3. 351–358.

cvikker: csíptető; szár (és keret) nélküli, az orra csíptetővel erősített szemüveg

A tudomány vendége

Megjelent: *Egyetértés* 34. évf. 2. sz. 1900. január 2. 1.

Aláírás: Krúdy Gyula

Bibliográfia: FG1 672; GM 529.

deklináció: névszóragozás

konjugáció: igeragozás

A bánat jön

Megjelent: *Magyar Hírlap* 10. évf. 3. sz. 1900. január 3. 1–3.

Aláírás: Krúdy Gyula

Bibliográfia: FG1 672; GM 530.

A vénülő leány

Megjelent: *Magyar Szemle* 12. évf. 2. sz. 1900. január 14. 17–18.

Aláírás: Krúdy Gyula

Bibliográfia: FG1 672; GM 531.

fisztulázó: sipító fejhangon beszélő, éneklő

bukét: (fr. bouquet) bukéta, virágcsokor

A három fiú anyja

Megjelent: *Magyar Hírlap* 10. évf. 16. sz. 1900. január 16. 1–3.

Aláírás: Krudy Gyula

Bibliográfia: FG1 672; GM 532.

Egy öreglegény és háza tája

Megjelent: *Magyar Hírlap* 10. évf. 27. sz. 1900. január 27. 1–3.

Aláírás: Krudy Gyula

Bibliográfia: FG1 672; GM 534.

tanti: (ném.) nagynéni

whist: általában négyszemélyes kártyajáték, a bridzs őse

spiler: nagy kártyás, szenvedélyes kártyás; hamiskártyás

Ifjúságom

Megjelent: *Magyar Génius* 9. évf. 5. sz. 1900. január 28. 66–69.

Aláírás: Krudy Gyula

Bibliográfia: FG1 672; GM 535.

koppadt: tollát, szőrét, haját vesztett; kopasz

Egy öreg szív utolsó álmai

Megjelent: *Egyetértés* 34. évf. 37. sz. 1900. február 7. 1–2.

Aláírás: Krúdy Gyula

Bibliográfia: FG1 672; GM 636.

Krúdy Gyula *Ifjúság. Rajzok és elbeszélések* című kötetének tartalma

[Előszó] (iii–iv.)

Vallomások (1–9.)

A kis Babetta románca (11–20.)

Ismerőseim (21–27.)

Az ura várja (29–42.)

Krisztin öreg barátja (43–52.)

Az én történeteimből (53–67.)
A ház csöndes marad (68–80.)
Leányálmok (81–92.)
A vén kútról (93–102.)
Őszi illat (103–112.)
Karabélyosék történeteiből (113–122.)
Nóta Gináról (123–136.)
Vepsz (137–149.)
Azok az órák! (151–160.)
Történet a kis öregről (161–170.)
Ifjúság. Történet egy régi szép alkonyról (171–244.)

Az *Ifjúság* elbeszéléseinek előzményei

[Előszó]
Lásd fentebb

Vallomások
Előzmény: Tavasz
Megjelent: *Magyar Géniusz* 8. évf. 14. sz. 1899. április 2. 203–205.
Aláírás: Krúdy Gyula
Bibliográfia: FG1 668; GM 467.
KGYÖM: *Elbeszélések* 6. 294–298.

A kis Babett románca
Előzmény: A kis Babett románca
Megjelent: *Egyetértés* 32. évf. 147. sz. 1898. május 28. 1.
Aláírás: Krúdy Gyula
Bibliográfia: FG1 664; GM 396.
KGYÖM: *Elbeszélések* 5. 140–145.

Ismerőseim
Lásd fentebb

Az ura várja
Előzmény: Az ura várja
Megjelent: *Egyetértés* 31. évf. 264. sz. 1897. szeptember 23. 1–2.
Aláírás: Krúdy Gyula
Bibliográfia: FG1 660; GM 315.
KGYÖM: *Elbeszélések* 4. 80–87.

Krisztin öreg barátja
Előzmény: Krisztin öreg barátja
Megjelent: *Pesti Hírlap* 19. évf. 361. sz. 1897. december 31. 1–3.
Aláírás: Krúdy Gyula
Bibliográfia: FG1 661; GM 347.
KGYÖM: *Elbeszélések* 4. 285–290.

Az én történeteimből
Lásd fentebb

A ház csöndes marad
Lásd fentebb

Leányálmok
Lásd fentebb

A vén kútról
Előzmény: Mese a vén kútról
Megjelent: *Pesti Hírlap* 19. évf. 306. sz. 1897. november 5. 1–3.
Aláírás: Krudy Gyula
Bibliográfia: FG1 661; GM 327.
KGYÖM: *Elbeszélések* 4. 150–155.

Őszi illat
Lásd fentebb

Karabélyosék történeteiből
Lásd fentebb

Nóta Gináról
Lásd fentebb

Vepsz
Előzmény: Vepsz a lemondást választja
Megjelent: *Magyar Szemle* 10. évf. 21. sz. 1898. május 22. 245–246.
Aláírás: Krudy Gyula
Bibliográfia: FG1 664; GM 395.
KGYÖM: *Elbeszélések* 5. 132–139.

Azok az órák!
Előzmény: Azok az órák!
Megjelent: *Magyar Szemle* 10. évf. 37. sz. 1898. szeptember 11. 438–439.
Aláírás: Krudy Gyula
Bibliográfia: FG1 665; GM 423.
KGYÖM: *Elbeszélések* 5. 347–351.

Történet a kis öregről
Előzmény: Történet a kis öregről
Megjelent: *Magyar Szemle* 11. évf. 6. sz. 1899. február 5. 64–66.
Aláírás: Krudy Gyula
Bibliográfia: FG1 667; GM 453.
KGYÖM: *Elbeszélések* 6. 224–229.

Ifjúság. Történet egy régi szép alkonyról
Lásd Kelecsényi László jegyzeteit sorozatunk 1. kötetében, a 442–448. oldalakon.
KGYÖM: *Regények és nagyobb elbeszélések* 1. 62–114.

Az *Ifjúság* című kötetéről megjelent ismertetések

1.

Vallomások

Megjelent: *Magyar Géniusz* 8. évf. 19. sz. 1899. május 7. 404.

Aláírás: Krudy Gyula

Nem szívesen írok a könyvemről, mert igazán nem tudok róla mit mondani. Sokkal többet beszélnek azok a bájos illusztrációk, amelyekkel e lapoknak főszerkesztője gazdagította az *Ifjúságot*.

A novellákat megírtam egyenkint; egyik gyöngébb, másik erősebb; de nekem kedvesek mindenképpen, mert az enyémeik. Aztán összegyűjtöttem őket, így támadott az *Ifjúság*.

Mindig nagyfokú nyugtalanság, szinte szomorúság vesz rajtam erőt, ha erre az immár megjelent könyvemre gondolok. Szinte féltem, mint egy gyereklányt a rossz emberektől, a cinikusaktól, a vénektől, mert úgy gondolom, hogy kinevetnek azokért a naiv eposzokért, amelyekben az én álmódó ifjúságomat megénekelem. Való, hogy csak fiatal szívek értik meg azokat a dolgokat; való, hogy csak ők kedvelhetik meg: így tapasztaltam mindig, és így érzem most is.

Ajánlom az *Ifjúságot* a szerelmes jó gyermekeknek!

2.

Könyvek

Megjelent: *Budapesti Hírlap* 19. évf. 91. sz. 1899. április 1. 1–2.

Aláírás: ik

Az idei húsvéti könyvpiac szokatlanul gazdag. Annyi az olvasni való újdonság, mint már régen nem volt így tömegesen. Csupa jó hangzású, kiváló, népszerű vagy divatos név: Herczeg Ferenc, Rákosi Viktor, Gárdonyi Géza, Szomaházy István, Bársony István, Pekár Gyula stb. dús választékban kínálgatik azoknak az ünneplőknek, akik az irodalom asztalánál kívánnak lakmározni, vagy – hogy húsvéti hangon szóljak – akik az irodalom oltárán akarnak áldozni. Mert némely könyvnek olvasása nemcsak öröm, hanem áldozat is.

Nem tudom, hányan vannak, akik filléreiket ilyen a könyvvásárlás derék céljára adják; ez a könyvkiadók (nagyreszt Singer és Wolfner) dolga, akik bizonyára tudják, mit cselekszenek.

Az újságíró föladata nem lehet más, mint a jó szakácsé: lehetőleg ízletesen és lehetőleg vidám képpel föltálalni a fogyasztanivalót.

Kezdem a feltűnőbb könyvekkel, melyeknél már a külső megjelenés eredetisége megragadja a figyelmet. Ilyen Pekár Gyula két kötete, figurás címlappal, leleményes betűkkel, szecesszionista illusztrációkkal. Az egyik, *Az esztendő legendája* minden egyes fejezetét sejtelmes kép (Heyer rajzolta igen szépen) vezet be, továbbá egy-egy kottás akkord valamely híres zeneműből. A címlapon egy Vaszary rajzolta téglaszín hajú hölgy a földgömbön ülve csinált virágot szór szét; a földgömb túlsó szélén, az érem, vagyis a könyv másik oldalán egy csörgősipkás bohóc állát megtámasztva elmélkedik. Ez az Athenaeum kiadásában jelent meg. A másik Singer és Wolfner kiadványa: *Dodó főhadnagy* elbeszélései: A jukkerleány és egyéb esetek. A tartalma e könyveknek olyan benyomást tesz az olvasóra, mintha a sirászi rózsamezőkön járna, és belefulladásra a virágillatba. Soha annyi trópust, soha annyi szóvirágot, hasonlatot, szinonimát, képletességet, mint amennyit Pekár Gyula egymásra halmoz. Akármit ír meg, ha szűkes körülményeket, ha csillogó palotát, az mind egyaránt buja színben, ékes

virágnyelven pompázik. Színre színt, füstéket füstékre rak, aminek eredménye az, hogy végül minden egyformává foly össze a szem előtt. Nincs az a kitartó érdeklődés, amelyet ki ne fárasztana ez a nyelvvel való sajátos mesterkedés, amely mellett maga az irodalmi teljesen háttérbe szorul. Itt kép képet szül, szakadatlan láncolatban, amely többnyire igen elhanyagolt mesécskén lóg. A nyelv a fő, a tárgy és a kompozíció mellékes. De még ebben a szörnyű formában, a formaiságnak eme lélegzetfojtó túltengésében is megérezni Pekár Gyulának jobb sorsra érdemes tehetségét, amelyet, úgy látszik, a nyugat-európai legmodernebb olvasmányok túlságos élvezete ejtett mámorba, és terelt téves irányba.

Föltűnést kelthet Molnár Ferenc könyvének is (*A csókok éjszakája*, Deutsch Zsigmond kiadása Budapesten) külső képe: címlapján bíborvörös köpenyt viselő szegényes leány; szintén szecesszionista alkotás. Ez egészen ifjú ember, talán húszéves mindössze, nem mindennapi írói tehetséggel. Elmés, színes, nemritkán mélyreható is; de egészben még ott van, hogy a különös, a rendkívüli, a föltűnő és a csillámló jobban vonzza, mint az egyszerű, természetes igazság. Ezek a korral járó éretlenségek; de viszont vannak Molnár Ferencnek olyan megfigyelései, amelyek messze meghaladják korát. Sokszor nagyon is vénnek látszik, s alighanem ez a tehetségének legnagyobb hibája.

Csinos kötésben jelent meg a húsvéti könyvpiacra egy másik fiatal írónak: Krúdy Gyulának *Iffúság* című elbeszélés- és rajzkötete. (Basch Árpád rajzaival.) Egy fájdalmas, szentimentális, szomorú hang vonul végig a könyvön, ami érdekessé és szimpatikussá teszi íróját. A szomorú ember mindig gyöngédebb a vígnál, amint a beteg ember mindig finomabb és érzékenyebb az egészségesnél. De Krúdy Gyula novelláiról szólván hadd mondjam el a következő impressziót: mai íróink nincsenek tisztában az írásművészet határaival és dimenzióival; részint kilépnek a keretből, és részint be nem töltik a terrénumát. A mai írók a festésre adták magukat, egy képet vetnek papírra *hangulat* címén. Az írásmű, ami ilyképpen keletkezik, hiányos és félszeg. A festőművészet korlátozva van a vászon területére, és csak egy jelenetet ábrázolhat, amelyben az időnek, a mozgásnak, az egymásutánnak csak kevés jelzése lehetséges. A modernizáló írók ily szűk határba szorítják az írás művészetét is, amidőn sem előzményt, sem következményt ki nem domborítanak, amidőn nem élnek a nyelv adta nagy előnnyel, amely módot ad az időnek, az egymásutánnak s egyáltalán a cselekmény hatásának kihasználására költői cél érdekében. E gondolat kifejezésére jó alkalmul szolgál Krúdy Gyula könyve, bár általános az a sajátság, melyen a jelzett megfigyelés épült. Krúdy könyve egyébként figyelemre méltó, művelt, tehetséges, öntudatos író munkája.

Most áttérhetek az egészséges, kiforrt és kialakult írói egyéniségeknek ugyancsak húsvétra kiadott könyveire. Itt az a nagy előnyöm van, hogy egészen rövid lehetek, mert csupa jól ismert névről van szó.

Herczeg Ferencnek *Egy leány története* című regénye bizonyára minden olvasót érdekel, mert ki az, aki valamit el nem olvas, amit Herczeg ír? Egy érdekes témát fejteget emez új könyvében: egy erős lelkű, önálló gondolkozású, minden tekintetben kiváló leány sorsát a mai társadalomban, ha ez a leány szegény, s másokra (a rokonság kegyelmére) vagy a nagyközönségre szorul, ha a kenyerét becsületesen meg akarja keresni. Herczeg hősnőjének nincs maradása a gazdag vidéki rokonainál, tehát feljön a fővárosba, és színi pályára lép. De, bár diadalt arat a tehetsége, a színpadnál sincs helye: kiüldözi a megszólás, a pletyka.

Megtámadják, megrágalmazzák a büszke leány becsületét, s a rágalom hatása oly nagy, hogy az az ember is, aki váltig ragaszkodik hozzá, aki imádja őt, aki feleségül akarja venni, az is kételkedni kezd benne. A leány ezen való elkeseredésében elfogadja egy impresszarió ajánlatát, aki Amerikába viszi vendégszereplésre. E rövid vázlatból is láthatni, hogy ez a regény korrajzzá szélesedik, aminthogy Herczegnek minden novellája magán viseli a korrajz jellegét. Ez mutatja a nagy író. Az új regényben, aki akar, szépséghibát is találhat a fordulatok rohamosságában, a színésznői pályát kiszínező némely túlzásban stb. De mi ez a Herczeg élvezetes elbeszélő tulajdonságaihoz, az előkelő tónushoz, a stílus szépségeihez és a

jellemző erőhöz képest, ami mind az *Egy leány történetében* is dúsan és gazdagon megtalálható. Murai Károly kiadta vidám elbeszéléseinek egy újabb gyűjteményét, *Víg történetek* címmel. Jóízű történetek, kedves, mulatságos helyzetek ezek, amelyeket Murai Károly ép humorral, egészséges érzéssel ki tud választani az élet mindennapiságából. Bársony István új könyvének címe: *A kaméleon leány és egyéb elbeszélések*. Rövidebb-hosszabb, szépen megírt, formásan megkonstruált történetek. Nem leírások, amelyekben Bársony olyan mester, hanem mesék, amelyeknek mindegyikében mond valamit: gondolatot fejez ki, aminőt csak pszichológus talál, vagy karaktert mutat be, amit csak igazi író tud világosan megérzéskíteni. Hiszem, hogy Bársony eme könyvének annyi kedvelője, mint minden egyéb munkájának.

Szomaházy István *Páratlan szerdák* címmel társadalmi regényt írt a fővárosi zsúros élet világából. Ez alighanem a legjobb műve a népszerű elbeszélőnek. Abban a könnyed modorban és abban a gyors tempóban, ahogy ő írni szokott, érdekes és jellemző történetet beszél el, néhol karikírozva, alapjában morális tendenciával. Közönséges ötletből indul ki. Egy fiatalember, mivel megtagadták tőle annak a leánynak a kezét, akit tíz év óta szeret, hirtelen elhatározással mást vesz feleségül. A mézeshetek után aztán összeveti magában az elhagyott leánynak felsőbbes tulajdonságait a feleségének csinos, de tapasztalatlan baba mivoltával. Boldogtalannak érzi magát, s boldogtalan az elhagyott leány is, aki közben szintén férjhez ment. Egy páratlan szerdán adott zsúron találkoznak a szerelmesek. Eleinte tartózkodók, de utóbb mindent megvallanak egymásnak. A nő föltétlen becsületes; utóbb mégis áldozatul esik a szerelmes férfiúnak, aki egy éjszakán erőszakkal betör a lakására. E döntő fordulat után a férfi visszatér szeretettel hű feleségéhez, a másik asszony pedig egy darabig szenved, azután ő is rendes zsúrozó asszony lesz, mint a többi, teszi hozzá a szerző. Csupa gyöngé, változékony karakter az egész regényben, kivéve a tudatlan babaasszonyt és egy dörmögő, vén medvét, egy remeteéletet elő agglegény hivatalnokot, aki mint a gyöngé asszony védőszellemé jelentékeny szerepet játszik a regényben. Különösen a változékony, gyöngé hátgerincű alakok karakterisztikusak Szomaházy regényében, amely olyan, mintha az író fotográfiákat írt volna le. Szomaházy mint elmés ember a lipótvárosi zsúrokra utazik, természetesen igen finoman és igen csípősen.

A legszebb és legkívánatosabb olvasmányok közül való Gárdonyi Géza regénye, *A kékszemű Dávidkáné*. Egyszerű, falusi történet a török uralom idejéből, mintegy harmadfélszáz évvel ezelőtt. Azonban a naiv mesében mélységes tartalom, nagy jellemző erő és az a zamatos magyar észjárás jut kifejezésre, mely kiválósága Gárdonyi minden írásának. Az olvasó látja a Tiszát, a Köröst, a part menti tájakat, a községek változatos életét, a kalandos országutat, a törököt, a magyart. Mennyi erő a megfigyelésben, mennyi szín a kifejezésben! A magyar paraszt is csak olyan volt, mint manapság, csak a betyárromantika virágzott, mely Gárdonyi leírásában eleven testet ölt az olvasó szeme előtt. A történelem csak háttere, csak perspektívája a regény meséjének, mely két együgyű, erős szív szerelménél nem egyéb, de e könyvben benne foglalatik mondhatni ama kor egész története, annyira látni azt az életet, amelyet a török itt meghonosított. Nagy lelki gyönyörűséggel olvastam végig a szép Dávidkáné szerelmes történetét, s ha a lakmározásról beszélek: ezt tartom a megrakott hűsvéti asztal üdítő csemegéjének.

3.

Ifjúság. (Rajzok és elbeszélések. Írta Krúdy Gyula. Basch Árpád rajzaival. Budapest, 1899, 8-rét, 244 l.)

Megjelent: *Magyar Szemle* 11. évf. 14. sz. 1899. április 2. 165–166.

Aláírás: –

Mindinkább kidomborodik a már szép nevű író érdekes írói egyénisége, mindegyre határozottabbak ennek megkülönböztető vonásai, látóköre tisztább, fejlődése gyorsabb arányokban halad. Lehet, hogy más véleményt formálhatna felőle, aki Krúdy Gyulát az időszaki sajtóban szintén megdöbbenő szaporasággal megjelenő novelláinak tömegéből kívánná megítélni, és akinek véletlenül több olyan novella került volna a szemé elé, amelyek – a gyors termelésre kényszerített ifjú véna gyakori megtévedése szerint – talán más írók reminiscenciáit mutatják, vagy amelyekben meglátszanak a hevenyészett munka, a napi szállítmányhoz szükséges sablon ismertetőjelei. Ezek legtöbbszörben is megkondul valami a Krúdy Gyula zenéjének mély hangjaiból, ezekben is meg-megakad sötétes színeinek egy-egy árnyalata, hanem csakis azért, hogy kedvünk támadjon őt kiragadni a szakmány munkások, a szépirodalmi kezelőszemélyzet műhelyeiből, s őt azokba a csarnokokba utaljuk, amelyekben magasabb feladatok végeztenek, amelyekben a munkálkodó kéz értékesebb jutalmakért fáradozik. Az ő tehetségének értékesebb része, színe és java csakis ebből a jó ízléssel, szinte szigorú aggodalommal összeállított, tizenhat novellát tartalmazó kötetből tűnik ki a maga igazában, az előttünk fekvő *Ifjúság* című kötetből.

Ifjúság: magában is hangulatos cím. Aki leírja, aki kimondja, lelkünkben tovább zengő akkordot üt meg. Aki maga ifjú, ritkán ír az ifjúságról, mert nem érzi teljes értékét, s így az ifjúságról írott művek többnyire búbanatos elégiák, édesbús emlékezések. Ilyenek a Krúdy Gyula novellái, ki ugyan alig lépte át a byroni húsz esztendő határait, azonban többet élt, többet tapasztalt másoknál, s így az elégiához való jogát megszerezte, a visszatekintéshez szükséges magasabb álláspontját elérte. „Én mindig fiatal maradtam”, vallja kötetének hangulatos bevezetésében. „Virágosak a fák, az akác kibontotta virágait, az orgona meg minden illatát felém küldi: érzem még egyszer, hogy milyenek voltak azok a sóhajtások, azok az álmok, az elsők, a kikeletiek...” Ez a költő ifjúsága, de ilyen általában mindenkié, aki érzéssel gondol életének e tündérkorszakára. „Rosszul kövezett az utca, a házak se nagyok, de alattuk fehér ruhás lányok haladnak nevetgélve, egy gyerek csigát úz ostorával, a kék végtelenben fecskék cikáznak...” Itt már Krúdy Gyula a saját ifjúsága színgazdag képét adja, a vidéki város eleven levegőjével, olyan ifjúságét, mely körül több társadalmi élet nyüzsgött, mint a puszták lakója körül, de azért közelebb érzi a szabad természetet, mint aki a székesfőváros falai közé ékelve nagyon kevés kéket lát maga felett, és nagyon kevés zöldellő természetet maga körül. A természetet legfeljebb ha kirándulásokról és könyvekről ismeri. (Mindamelletttelik ebből akár népszínműre való is.) Krúdy Gyula költészetének java része csakugyan az, amit emlékeiből, ennek kedves alakjaiból mutat be, annak a félig városi, félig falusi világnak a verőfényes, illatos keretébe foglalva. A „könnyű sóhajtás”, az „álombéli hang” szívünkbe száll azokból, sőt ha nem megy át modorosságba, akkor álmatag elmélázása, mellyel legtöbb megfigyelését közli lelkünkkel, igen becses tulajdonsága előadásának. Modorosságba pedig akkor csap át Krúdy, mikor egész herbáriumát sorolja fel a hangulat erősítésére szánt növényeknek: azokat mintegy a helyzet hangulatának megfelelő akcióba vonja, csak hogy sokszor fölöslegesen és erőltetve teszi, és úgy igyekszik alkalmazni, amint azt másoknál megkedvelte. Nincs szüksége Krúdy Gyulának idegen fogások alkalmazására, mert istenáldotta tehetségének már mai fiatal megnyilatkozásában is van egy másoknál csak jóval később, jóval több révedezés után leszűrődő, meghiggadó eleme, ez pedig az ő szelíd humorral átszőtt sajátos világnézete, melyet mintegy öntudatlanul önt bele alakjainak lelkébe, meséinek szövetébe s az egésznek alaptételébe. Meg-megcsillannak a kötetben ilyen szép mondásai: „Minek írjam le emlékeimet? A világ kinevetne, nevetnék talán én is, mosolyognék magamon, de nem volnának többé emlékeim...” (3. l.) „Az alkony száll lefelé, és a nagy fák gyérülő lombjai között homályos párok szövődnek-fonódnak: hasonlóan a legszebb mesékhez, amiket az élet bontogat ki, gyöngyvirágos szövétté terítvén a szíves emberek történetét.” (99. l.) „*Legyen világosság*, mondta az Úr. De könyvet írt az ember, s szólott: *Legyen világosabb.*” (187. l.) Ezek szép, szellemes dolgok, de a kötet végén van *Ifjúság* című

hosszabb novellája, amelyben már igazi fausti vívódásokkal találkozunk, a magát ifjúnak valló, a valódi tiszta, nemes költészet forrása után epekedő költő küzdelmét az uralkodó áramlat ellen, mely a sikerből csakis annak juttat, ki meghódol a divatnak, és maga is hódító táncra kerekedik a modern léhaság, romlottság bálványa előtt. Vertán Pál író e hosszabb novella hőse, kit magasra törő, nagy célok hoznak a székesfővárosba, de csakhamar megragadja és hatalmába keríti őt is a modern erkölcstelenség fertője, s az ideális költő „gyakorolni fogja magát azoknak az apró, semmitmondó történetkének leírásában, melyekben előjön egy nagyságos asszony, ki megcsalja férjét, vagy a férj csalja meg a nagyságos asszonyt”. (193. l.) Vertán családja hajlik az örülésre. Ennek némi félelmével, de mégis utálva végül ezt a léha világot, Vertán falura vonul az édesanyjához, hogy a természet keblén keresse gyógyulását és újjászületését. Itt azonban nem tudja leküzdeni írói hiúságát. Egy ártatlan leányt, Nellit, a falusi tanítónőt megszereti, kezdetben őszintén, igazán; ám csakhamar visszavágyik az írói sikerek magnetikus légkörébe, sőt még abba a kiskorcsmába is, hol író társaival szokott bohémeskedni. Szakít jegyesével, és a jeggyűrűt visszaküldi. A novellából kiérezni, hogy a törékeny kereten belül magának az ifjú költőnek „Sturm und Drang” korszaka, minden zseniális költő tehetségének elmaradhatatlan forradalma zajlik le erőteljes hullámmal: hogy ott benn az igazi idealista számol le az őt környező léha áramlatokkal: hogy most ő számol le erős önkritikával még saját hibáival is: s az olvasó, kivált, ha megragadták a műben elszórt lendületes, tartalmas fejtegetések, egyszer az író lélekemésztő, de magasztos hivatásáról (186. l.), majd a hírnév vészes vonzóerejéről (221. l.), és más egyebek, az az olvasó ebben a nagy leszámolásban előre látja az eredményt, azt ti., hogy nem közönséges tehetséggel van dolga, s csak kívánni fogja, hogy az író maga szerencsésebben járjon hősénél, Vertán Pálnál.

Ebben a kötetben mindenesetre olyannak találjuk Krúdy Gyulát, aminőnek leginkább szeretjük. Nem dicséreteket, nem gáncsokat írunk, de bírálatot, amelyből ösztönt, tájékozást merítsen. Nézzé csak e két részletet: „József a könyveit tépdese. Eme szép májusi reggelen igen-igen szomorú e két gyerek.” (134. l.) Az öreg Vepsz pedig, aki szerelmes a mestere szép lányába, hőstettet szeretne elkövetni, s „megragadná a vadállat szarvait, és leteperné a földre. Vagy egyéb ilyeneket tenne.” (141. l.) Az előbbi részletben az „eme”, az „igen-igen” és az „e” a Petelei székelyes szófüzése, amelyet Krúdy kivált előző kötetében használ lépten-nyomon annyit, mint az illatozó erikákat és a szerelmi vallomásba kéretlenül belekottyantó madárkákat. Ebben a kötetben már ritkább ez a kölcsönzött festék. Peteleitől szívesen vesszük a székely nyelv specialitásait, mert székely ember, de nem értjük, mért éljen éppen ily szófüzéssel a nyírségi Krúdy Gyula. Egyéb baj is van. Olvassa meg csak Krúdy ezeket a mondásait: „De aztán csöndesen lehajolt, és a kezét Birinek fölemelte az ajakához.” „Így elmúlt az éj.” „Szomorú éjeken Anna hallgatta az eső kopogását.” Ha pedig elolvasta, állítsa helyre a helyes, magyaros szórendet és hangsúlyt, a többit pedig adja vissza azoknak, akiktől vette, akiktől eltanulta az „és” helytelen használatát, címeiben az „írás” és a „nóta” kifejezéseit és egyéb helytelenségeket. *Igen*nel sem felel a magyar ember, hanem azzal a szóval, melyen a kérdés súlya nyugszik: „Esküszöl?” „Esküszöm.” „Nagy lány vagy?” „Nagy.” „Megetted?” „Meg.” stb.

Nem szorult ő sem a máséra, sem a szenvedésre, mert maga is gazdag, mert ami az övé, az a szebb és értékesebb. Övé a természet csodás szépségei, övé az érzelmek fiatalsága, a hang természetes üdesége, dallamossága, mely őszinteségével kap meg mindjárt a bevezető sorokban, és tovább cseng lelkünkben a hangulatos befejezés után. E kettőben egészen eredeti Krúdy Gyula. De övé egyéb is: az otthon, a szülőhely megfigyelni való különösségei, a gyermeklányok, gyermekifjak szívének ártatlan álmodozásai, gyermeteg szívű öreg teremtések, szép vagy esetlen öreg férfiak, gyámoltalan vénleányok alakjai, akik néha csapongó ifjú lelkek őrizetére rendeltettek. Az öreg Kerekes Péter és Pál, kik zöld bódés, kőmedencés kútról álmodozva pipázgatnak tovább, s nézik a porhanyós kerti földet, hol

csinos füvek ütögetik fel fejceskéiket. Az öreg Márta, ki már nem tárja ki vén konyhája ablakait. Piszkos por szállna be csak, kerengő levél a kopaszodó fákról, és a tábornok, oh, a tábornok üdvözölhetné-e őt kardjával? Hát Ziz János uram, kinek kisasszonya meztláb futkos? Ő afelett tündöklik, hogy „ártana vajon egy kis szidás?” Hát Vepsz, a szerelmes vén cukrászlegény nem azt tudakolja Hildától, hogy „vajon mennyibe kerülhet egy szép hímzett nyakravaló?” Csupa szív, csupa megfigyelés, amint ezeket az öregeket elének állítja.

A szerelemről álmódzó gyermekleányok, ábrándos fiatal nők szívéből meríti azonban a legédesebb költészetet. Az *Ura várja* című novella alapjában ugyan hibás, mert a válni készülő asszony nem fogadja olyan hamar vissza a hűtlen férjet, amikor az már minden vagyonát ráköltötte a szeretőjére, s a fiskálisok sem beszélnek oly lírai nyelven, mint ebben a novellában. De a fiatal nő „kicsi volt, és dallamos, mint a gerle, aki szerelemvágyn turbékol a mély liget sűrűjén”. A hangja „fiatal tavaszon tán *nagy kelyhű illatos virágokat fakaszt a szerelmes földből*, ha az erdő felé száll el”. Hát *Az ő történeteiben*, mikor Lidire emlékezik, „Valami gondolatnyi illat száll elő a szíve zugából”. Milyen volt a *Nóta Gináról* szép lánya? „Néha álmomban láthatni tündérlányokat, kik kacagva hemperegnek virágos mezőkön, és rózsaszírommal dobálják meg nagy pajkosan az országút vándorát. Körülbelül ezek közül való Gina.” Ezek gyönyörű szép dolgok, s szépek a mesék is, amelyekből kiírogattuk.

Ahol az álmon, az ábrádon túlmegy, ott néha még megtéved Krúdy. *A ház csöndes marad* című novellában találjuk ennek példáját. Itt a már nem éppen fiatal Tobor szerelmes egy szép özvegybe, aztán megkéri a lányát, mert a mama így manővírozott. Az özvegy háztűznézni jó Toborhoz, mindent becsmérel, mindent újjá szeretne alakítani házában. Csak a látogatás alatt tudja meg Elekné, hogy Tobornak egy fiatal nőrokona vezeti a háztartást. Az özvegy, ami igen természetes, követeli a lány eltávolítását. Tobor ezt elhunyt édesanyja iránti kegyetlenségnek venné, ki Bellát pártfogolta, ennél fogva habozni kezd. Bella azonban, mint okos lány, tudja, mi fog történni, maga mond fel, és egyúttal szerelmet vall gazdájának. Mi lesz a furcsa kis história vége? Az, hogy másnap megint a régi csöndre ébredt a ház. A kőművesmester hiába jelent meg segédeivel és sok-sok piszkos malterosládájával a tervezett átalakítások céljából. Mert elküldték őt. „A ház a régi marad. Csöndes és nyugalmas. És boldog. A bútorokat nem cserélik ki!” Ez mind igen szép és hangulatos, csak hogy az életben másképp áll a dolog, mert a mamák, ha néha át is engedik a leányuknak az inkább hozzájuk illő, beléjük szerelmes kérőt, háztűznézni sem igen mennek addig, amíg előre nem értesültek a viszonyokról, s a vőm-uram nőrokonainak kivoltáról! De meg olyan Toborok sincsenek, kik az utolsó percben szeressenek bele huszonöt éves leányrokonukba, ha már csakugyan szeretetre méltónak találják, s eme Bellák is olyanok, hogy vagy előbb mondanak fel a házasuló Tobornak, de nem vallanak szerelmet, vagy szerelmet vallanak anélkül, hogy felmondának!

A folytonos tanulmány, mind szigorúbbá váló önkritika, a vásári termelést kizáró, gondosabb és tárgyak, alakok, reflexiók, kifejezések dolgában válogatosabb s emellett önállóbb munkásság rövid időn megmenti a Krúdy Gyula sokat ígérő tehetségét mostani terheitől. Ne feledje, hogy ő nemcsak tárcaíró, amely téren most tehetségét oly sűrűn fogyasztja, hanem a szó nemesebb értelmében való *költője* az elbeszélésnek, aki úgy érhet nemesebb és ideálisabb célokat, ha csupán onnan merít, ahová szíve utalja, s csupán azt veszi tollára, amit ihlett elmélkedés percében sugall a szíve.

Kiemeljük a mű gyönyörű kiállítását a hangulatos címképpel. Basch szebbnél szebb rajzokkal tarkította a könyvet, melyek közül szebbek a fiatal nőalakok, egy-egy hangulatkép, s van ott özönével az elbeszélés hangulatába helyezkedő embléma stb. A könyv dísznek is méltó helyet foglal el a családi asztalon. Kapható Pfeiffer Nándor könyvkereskedésében, Budapesten. Ára díszkötésben 2 forint. 60 kr.

4.

Ifjúság. Írta Krúdy Gyula. *Rajzok, elbeszélések*, Basch Árpád rajzaival.

Megjelent: *Magyar Hírlap* 9. évf. 92. sz. 1899. április 2. 20–21.

Aláírás: –

Krúdy neve eddig még kevésbé lehet ösmeretes a könyvolvasó közönség előtt. Ha nem is az első könyve ez, de mindenesetre kevés kötete előzte meg; ámbár tárcát, rajzot, egy számra terjedő elbeszéléseket írt már Krúdy Gyula bőven. Én magam is csak a lapokban megjelent cikkeiből (tárcáiból) ösmeretem mostanáig ezt az író, aki mindazonáltal nem „homo novus” többé. Azzal az érdeklődéssel kerestem írásaiban az új hangot, az egyéniséget, azt, ami *valami*: amivel minden szárnypróbálgató fiatal kolléga felé fordul a jóindulatú régi bajtárs. És mondhatom, hogy ritkán voltam új emberrel elégedetlenebb, mint annak idején Krúdy Gyulával. Modoros volt, és frázisos, értéktelen témához nyúlt; mindezekon kívül az írás mesterségében sem árult el olyan jártasságot, ami különösebben biztatott volna. Azért mondom el ezt, mert módomban van hamarosan megvígasztalni azokat, akik neki jó barátai, s nem örömmel hallják róla a szemrehányó emlékeztetéseket. Magamnak is kellemes, nyíltan megvallanom, hogy később kellemesebben csalódtam ebben az „új emberben”. Egypár év alatt mintha kicserélték volna. Mintha egészen más emberré változott volna. Azok a nyápic, tuberkulózisra hajlandó iskolásfiúk jutottak róla eszembe, akik szerencsés módon új fejlődésnek indulhattak valahol a szabad levegőn, a napos ég alatt, s akikből – mire viszontlátjuk őket – valóságos daliák válnak. Krúdy Gyula aránylag rövid idő alatt meg tudott nőni, erősödni. Ízlése kifejlődött, írói vénája bőséggé vált; a régi kavicsbányából, ahol azelőtt csak semmiségeket talált, meg tudta lelteni az irányt a nemes ércek bányájához is. Voltak már aztán olyan cikkei, amelyeket igaz gyönyörűséggel tudtam olvasni; azokban már bennök volt az izmos, igazi író; azokban könnyedséget, finomságot, érdekességet egyképpen találtam. Az *Ifjúság* Krúdy most megjelent könyve már ebből a minőségből való. Átlapoztam és nekem nagyon kellemes költői hangot találtam benne, hasonlatost lélekre és a hatásra a derült október édesbús szomorúságához. Új hang, tiszta hang csendül meg ebben a könyvben, pedig úgy tapasztaltam, hogy nincsenek benne a szerző legjobb dolgai, már amelyekre úgy emlékszem, hogy nekem legjobban tetszettek. Ám ami nincs a könyvben, arról nincs helyén most beszélni. De amit Krúdy az *Ifjúság*ban elmond, azt sem kell féltetni attól, hogy mérlegre kerüljön. Csak egy hosszabb lélegzetű elbeszélése van itt, ennek a címe a könyvé is egyszersmind. Történet egy régi szép alkonyatról. Betölti a könyvnek majdnem egyharmad részét. A többi kétharmad rész tizenöt más cikkecskét kínál. És ezek legtöbbször ott van az említett októberi hangulat; az a csöndes, fájdalmas sóhaj, amely a búcsú állandó kísérője, akár szeretteinktől búcsúzunk, akár az őszi verőfénytől napszállat idején. Különösen a hangulatkeltésben erős Krúdy Gyula. Egypár szóval egész tájakat tud festeni, és sokáig rezgő érzéseket kelt a szívünkben. Könyve előszavában azt mondja: „Amennyit írtam, amennyit szomorú voltam – az mind az én ifjúságom.” Íme, az ő alaphangja a csöndes bánat, ami nem tolaakszik előtérbe, de azért észrevéteti magát. Ez jellemzi az egész könyvet. Mint elbeszélő, jelentékenyebbet itt nem ad Krúdy, de azért meséi is figyelmet érdemelnek. Néhol – valószínűleg nem szándékosan – mintha próbálgatná egy igen kiváló írónk stílusát. Ezt rovom meg benne leginkább. Ezzel csak rontja az író maga értékét, aminek szilárdabb alapja az eredetiség. Az utánzat úgyszólván többnyire hiábavaló, mert szintelen, s nincs benne az igaznak sem a zamata, sem az újsága. Az *Ifjúság* rajzai általában csinosak, sőt egyik-másik művészi színvonalú.

5.

Ifjúság. Krúdy Gyula könyve

Megjelent: *Fővárosi Lapok* 36. évf. 15. sz. 1899. április 9. 8.

Aláírás: Bella

A húsvéti könyvpiacon jelent meg Krúdy Gyula novelláskönyve feltűnő szép kiállításban. És most kaptuk ezt a leányos, édes levelet, amelyet itt közlünk – *kritika helyett*. Ebben a levélben benne van minden, amit mi ridegebb prózában elmondhatnánk. Itt csak annyit jegyzünk meg munkatársunk könyvéről, hogy külseje valóban nagyon díszes, és minden jobb könyvkereskedésben kapható 2 forint 60 krajcárért.

*

A múlt napokban, egy kora szép napsugaras délután, egy kék könyvet hozott nekem valaki. S ahogy olvastam, lassan megteltek a szemeim könnyel. Felnéztem, vajon tűnnek-, jönnek-e a színes felhők, és érinti-e fejem a lágy szellő? S körülnéztem, hol vagyok vajh? Itt a földön, egymást taszigáló emberek közt, kiknek lába göröngyöt ér, vagy olyan mezőn, hol virágok nyílnak, szép színű és bájos virágok?

Mert mi ez a könyv?

Olyan igaz, olyan nagy poéta műve, minőt nem sokat ismerünk. S mi írva vagy benne, csupa költemény. Az is olyan, mitől sírni lehet és sóhajtozni, és ha megtört hitünk, rá gondolni arra a tiszta, azúros világra. Lám, vigasztalódunk.

Mindnyájan voltunk tizenöt évesek. Bohó szívünk is volt talán, és nem kapkodtunk a magasba, hanem lehajoltunk a kicsi virágért. S ha szerelmesünk nem is volt, de szerelmes lelkünk, az volt; hisz szerettünk mindent: illatos virágot, dalos madárt, hímes lepkét és azonkívül is mindent, mi él és létezik.

S ha letűnt ez idő, és ma örülünk, ha a nagy tusában egy szívet ismertünk meg szeretetünkben, emlékezzünk e korra, és ha látunk egy ilyen szép, édes könyvet, évek és tapasztalatok múlnak rólunk, és egy percre, ifjúság, előttünk állsz.

Én édes poétám, te, ki ifjú szívvel megírtad álmaid! Ki virágos mezőkön jársz, és rajongó szemmel olyan szépnek látsz mindent – olyan szépnek, amilyen szép tulajdonképp az ember –, amilyen igaz a szerelem, és amilyen fenséges a hűség.

S virágos utaidon látod őket, a szép fehér leányokat. E fehér tisztaságot meleg szívükkel, csendes álmaikkal és erős lelkükkel. Mintha az esti szél levendulaillatot hozna, és látnók az ódon házat, ahol ők élnek, e szüzi lányok, kik élnek és szeretnek.

Édes Isten! Mit is kell egyebet írni? Érdemes gonosz küzdést, setét bűnt, utálatos szenvedélyeket leírni, és belladonnakoszorút kötni, mikor fehér virágok is nyílnak, és hű szívek is dobognak.

Talán csak szeretni kell az embereket, és jókká is lesznek, és aki megírta azt a szép könyvet tavaszmeséivel, csak hű és jó leányt látott talán, vagy maga szeret tiszta szívvel, és ifjú hozzá, mint ez a könyv, mely előttem van.

Imakönyv lehetne, hol gonosz percben vigaszt találunk. Az ifjúság himnusza cseng belőle, álmok és vágyak és sóhajtások kelnek útra, és mosolygó kicsi lányok intenek felénk.

Nem, nem vénülünk meg, szeretni mindig lehet – bár hajunk fehér, és egyedüli vágyunk, emlékeink eljönnek társul, és vérünk felhevül, szívünk dobog, és fiatalok vagyunk ismét –, ugye, így mondod ezt te, Krúdy Gyula?

Tessék leülni és olvasni. Kritikát ez egyszer írni nem lehet. Mit írjunk? Azt, hogy ábrándos lett nézésünk, remegő a hangunk, azt írjuk meg, és ahogy végigolvastuk a tizenhat mesét, behunytuk a szemünk, és sóhajtottunk.

Jönnek és tűnnek aranyos felhők, nyílnak és illatoznak édes virágok, illat és tavaszi zsongás száll felénk, és jobbak leszünk, mert ifjúságunk itt van megint...

Ifjúság, bűvös varázsló – szelíd ifjúság, szebben meg nem énekeltek még –, ifjú leányok, íme, a könyv, e szép és tiszta könyv, a tiétek. Őrizzétek meg, ha hajatok fehér lesz, vegyétek elő, és bohó álmaitok életre kelnek!

Köszönjétek meg!

belladonna: (maszlagos) nadragulya (atropa belladonna), hazánkban is igen elterjedt, cserje nagyságú mérgező növény. Atropintartalma miatt a növény kivonata pupillatágító hatású, ezért a középkorban – főleg az olasz – nők előszeretettel alkalmazták szépítőszerként. Innen ered a belladonna elnevezés (bella donna: szép asszony).

6.

Krúdy Gyula *Ifjúság*. Budapest, 1899. Basch Árpád rajzaival.

Megjelent: *Kolozsvári Lapok* 1. évf. 17. sz. 1899. április 23. 204.

Aláírás: Zs.

Nincs okunk panaszkodni, hogy az újabb magyar irodalom színeiben és egyéniségekben nem elég gazdag, hogy a stíl és írásmód változatossága nincs arányban avval a sokféle tárggyal, amelyet íróinknak mindinkább szélesbedő látóköre és a túltermelés a szépirodalmi feldolgozás körébe von.

Krúdy Gyula fiatalságának édesbús regéit és történeteit írja meg, s ennek a sokszor feldolgozott tárgynak úgy iparkodik újságot és eredetiséget kölcsönözni, hogy erősen szubjektív előadási formába öltözteti, hogy történeteiket keretében minduntalan megszólaltatja a benne rejtekező lírikus költőt. Úgy látszik, hogy nála nem is annyira a történet a fő, melyeknek alakjai csak legritkábban újszerűek, hanem a hangulatok és emlékek, amelyek lelkében megébrednek. Elég fényesen bizonyítja ezt *A kis Babett románca* című kedves darabja, melynek meséje majdnem semmi, és ami kevéske van benne, az már számtalanszor megíródott, de éppen ezen lírai elemeinél fogva megragad, és sokáig zeng vissza lelkünkben. Általában Krúdy egy kicsit lírikus, egy kicsit elbeszélő, erősen szentimentális és még inkább modoros. Egy négy-öt oldalra terjedő elbeszélést ugyanannyi vagy még több fejezetre osztani mégis fura dolog, még a kompozíció szecesszionistái között is! Krúdy, talán öntudatlanul, ezt a divatos irányt szólaltatja meg elbeszéléseiben, melyek közül nem egy kedves, rövid, s gyorsan elszálló, mint az *Ifjúság*.

7.

Krúdy Gyula könyve. *Ifjúság*

Megjelent: *Előkelő Világ* 2. évf. 19. sz. 1899. május 10. 11.

Aláírás: Romme

Egy elegáns, igazán szép könyv a Krúdy könyve. Egy komoly, merengő, szép leányfő a finom kötésű könyvön kedvesen biztat a továbbira nézve. Basch Árpád, ez a kitűnő illusztrátor, egypár csoda bájos női arcot festett az *Ifjúsághoz*, olyan édes, bájos leányalakokat, minőkről álmodunk tavaszunk idején.

A könyv kiállítása igazán meglepően pazar, bár még mindig nem olyan, amilyent ez a könyv megérdemelne.

Azt hiszem, kegyed, édes olvasóm is ismeri ezt a fiatal író, bizton olvasott tőle már valamit, és így jó barátokról írok, íme, önnek.

Mert azt hiszem, minden jó ízlésű embernek valóságos csemege ez a kötet elbeszélés. Az a klasszikus előadás bájos egyszerűségével, mosolygó szomorúságával és derűs melankóliájával a nagy brit írók remekműveire emlékeztet.

Az irányából pedig tanulhatnának sokan magyarul, valóban magyarul, nemesen és szépen beszélni. Így csak a nagy írók írnak, a nyelv eme csodálatos bírásával, eredetiségével, színpompájával, és fólió titkaival megáldva csak igazi zsenik lehetnek.

A mesék, mint kristálypatakból fakadók, tiszták és fenségesek.

Látni lehet őket, a fehér arcú lányokat, amint virágoskertjeikben, címeres házukban élnek, szeretnek és meghalnak. Egy nő egy férfit... Soha többet. S érezni a frissen kikelt ibolyák és violák illatát, halljuk a pacsirtát, mintha lelkünkben jobbakká válnánk, és szívben tisztábbá. Valóban ritka egy könyv ez az *Ifjúság*. Poéta írta, gondolkodó fővel, forró szívvel. Álmaid is beleszötte, arról a gyönyörű, hervadhatlan kertről, hol örök a szerelem, és ősz hajjal és ráncos arccal is üde még a szív.

Nem lehet kitenni a kézből, mert ezek a leányok érdekesek is. Érdekesebbek tán, mint azok, kiket oly jól ismerünk szorosan fűzött derekukkal, festett hajjukkal és kacér nézésükkel. Érdekesebbek, mert rokonszenvesek, és mert elsírni egy könyvet egy édes leányért mindig jólesik.

Azért izgatják idegeinket a bűn és vétkek kínjaival, hogy jólesik egyszer elmenni egy levendulaillatú régi házba, és betekinteni két ártatlan, hú szembe.

Bizony kár, kár, hogy ott is szenvednek, hol sem hiba, sem vétek, sem bűn nincsen.

Krúdy nőalakjairól azért írtam ennyit, mert ők dominálják a könyvet. A férfi inkább staffage, fő mindig és mindenben a leány!

S ez ebben a könyvben nem hiba. Kell, hogy a leányé legyen a fűszer ott, hol ifjú sejtésekről, tavaszi hullámokról énekelnek. Elvégre az ifjúkorban a fiú lelke a leányé teljesen, és miről lehetne írni egy könyvben, ha nem leánykacajról, leánytól elsírt friss könnyekről.

Mert Krúdy Gyula nemcsak ír, de amit ír, azt látja is. Innen van az a bámulatos sokoldalúság, mellyel egy és ugyanazon dolgot látja. Mint egy nagy művész csiszolja és a szívárvány minden színében ragyogtatja azt az ő gyémántját. Ami a szív legbenső rétegeiben és a lélek titkaiban van, azt bűvárként elénk hozza abban a sajátos, bűbájos édes szólamban, amelyben ez a fiatal író beszél.

Az egész könyv egy bokréta viola, és köztük a *Kis öreg* nyíló rózsaszál.

Ahogy az öreg tekintetes asszony az anyabölcső mellett, a kis rakoncátlan fiú és az a beteg kicsi emberpalánta az egész milióval leírva van, olyan igazi remekmű, amilyent míg megtalálunk, sok-sok könyvet lapozhatunk végig, nagyon-nagyon sokat.

Mondom, szép, érdekes és jó könyv ez, és nem szabadna hiányoznia egy-egy díszes példánynak semmi kicsiny leányszobából, asszonyszalonból...

Én hiszem, hogy nem is fog!

staffage: (fr.), staffázs, környezetül, kíséretül szolgáló személyek; díszül, kiegészítésül szolgáló mellékes dolgok, járulékok; festményeken a térbeliség érzékeltetésére, a hatás élénkítésére elhelyezett mellékes alakok

Jegyzet az ismertetés alatt: „Egy szép, ifjú leány tollából vettük ezt a cikket Krúdy Gyula könyvéről, ami a közel napokban feltűnést keltett.”

Az *Előkelő Világ* következő számában, május 17-én, a 13. oldalon, a *Szerkesztői üzenetek* között a következőket lehet olvasni: „Lapunk 19. számában a Krúdy Gyula könyvéről írt cikk (!) Romme írta s azon megjegyzés, hogy azt egy hölgy tollából közöljük, tévedésen alapszik.”

Krúdy Gyula *Iffúság*

Megjelent: *Magyar Salon* 16. évf. 31. kötet, 1899. június. 639.

Aláírás: –

Krúdy Gyula egy-két esztendő alatt szorított magának helyet az irodalomban. Alig kezdett írni, máris észrevették, akik olvasni szoktak. Ez mindenestre jó jel, s amellet szól, hogy Krúdyban van tehetség. Második elbeszéléskötete, amely most előttünk van, bőségesen ad módot Krúdy erejének és gyöngéinek a megismerésére. Jelességei éppen olyan szembeszökők, mint fogyatkozásai. Legerősebb Krúdy a rajzban. Mindent melankolikus, szinte szomorú fényben mutat, de jól mutat. Aprózó rajzaiban hangulat és megfigyelés harmonikusan egybefolynak, realiztikus és lírai tud egyszerre lenni. Ilyenkor eredeti is, meg pongyolasága is jellemző, szakadozottsága is érdekes. Bizonyos, hogy az az író magából ír egészen, s ez fiataalkorban sokat ér, s még többet ígér. Egy-egy szituáció, jelenet vagy fordulat szinte meglep erejével vagy melegségével. Ez a melegség titkolt, csak néha csap ki a sorokból az író forró lehelete, de lappangó erejét meg lehet érezni minden egyes darabjában. Nagyobb kompozícióban azonban, legalább ma még, gyöngébb Krúdy. Az *Iffúság* című hosszú történet is csupa rajz, és úgyszólván semmi novella. Vannak igen szép, intim részletei, de mint elbeszélés gyöngje, kivált a motivációjában. Krúdynam talán kevesebbet kellene dolgoznia, hogy többet adhasson. Tehetségében van bizodal munk. Csöppet sem hasonlít azokhoz az ifjú kezdőinkhez, akik csak francia regényekből tudják, mi a házasságtörés, mégis novelláinknak ez az egyetlen témája. Krúdy szűk világban mozog ugyan, de a saját földjén. Könyvének kiállítása igen szép. A munka díszkötésben jelent meg. Pfeifer Ferdinándnál kapható 2 forint 60 krajcárért.

Tartalom

A hídon

Simpliczius. Egy külön ember története

Májusi ének

Vera első és utolsó kalandja

Májusi mámor

Májusi dolgok. Egy kisfiú emlékezése

Az asszony bolondozik

A nyárfák alatt

Epizódalakok. Egy régi pör irataiból

Éjjeli eső. Regény az orosz határszálen

Vén csontok éneke

Szerelmes tegnapok

Nyár

Éjjel az erdőn

Régi nótákból

Egy kisfiú története

Esti színek

Nyári nap

Krúdy Kálmán bácsi viselt dolgai

Gyalogösvény

Dal az öregségről
Nyári ének a szegény hervadt virágokról
Történet Pirosról
A folyosón lépések hangzanak
Johanna fia
Szerenád
Pál úr
Egy kis cseléd története
Régen a halmok felé megy
A néni házából. Egy kisfiú emlékeiből
A szomorú asszony
Délután
A bánatos házból
Holdas őszi esték
Dél
Délután. Tollrajz az októberről
Őszi nap
Egy magyar nemes és politikája
Nastyenka. A jó nővér és a vétkes leány
Óemberek járása
[Előszó]
Ismerőseim
Az én történeteimből
A ház csöndes marad
Leányálmok
Őszi illat
Karabélyosék történeteiből
Nóta Gináról
A tudomány vendége
A bánat jön
A vénülő leány
A három fiú anyja
Egy öreglegény és háza tája
Ifjúságom
Egy öreg szív utolsó álmai

Jegyzetek

Megjelenési adatok, megjegyzések

Krúdy Gyula *Ifjúság. Rajzok és elbeszélések* című kötetének tartalma

Az *Ifjúság* elbeszéléseinek előzményei

Az *Ifjúság* című kötetéről megjelent ismertetések